

საქართველოს გეოგრაფიული საზოგადოება

ქ. ჯღაჯიძის რედაქცია

ს ე მ ს
კ უ კ ი

საბავშვო-სპორტული უნივერსიტეტის
გამომცემლობა

1975 წლის 1976

92.0

1940

15/11

საქართველოს გეოგრაფიული საზოგადოება

ვ. ვლადიმეროვი

ქ ე მ ს კ უ კ ი

თარგმნილია

უბანი გოკიელის-მიერ.

4386

სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამოსცემლობა
ტფილისი—1936

„დასამტკიცებლად იმისა, რომ ზანგებს არ გააჩნიათ საღი გონება ხაკმაოა ისიც, რომ ისინი მეტ მნიშვნელობას აძლევენ შუშის ყელსაბამს, ვიდრე ოქროს, ესოდენ ხაჭიროს განათლებულ ერთათვის“ (მონტესკიე, „კანონების სული“).

XV. 5).

ფიქრობენ, რომ კომპასი გამოიგონა იტალიელმა ფლავიო ჯო-იამ XIV საუკუნეში. შესაძლოა, რომ კომპასით უფრო ადრეც სარგებლობდენ. ძველმა მეზღვაურებმა, — ფინიკიელებმა. — სავაჭრო გზების ძიებაში მოიარეს აფრიკა და გიბრალტარის სრუტის გავლით, წითელი ზღვიდან ხმელთაშუა ზღვამდე მიაღწიეს. ჩრდილო ევროპის ხალხი აღწევდა ირლანდიის, გრენლანდიის, ჩრდილო ამერიკის და დასავლეთ აფრიკის ნაპირებს. უძველესი დროიდანვე ნილოსიდან და წითელი ზღვიდან ინდოეთისაკენ, — ამ მსოფლიოს საუნჯისაკენ, — დაიარებოდენ აქლემების ქარავნები. როდესაც არაბებმა გაანადგურეს ეგვიპტე და დაკეტეს გზები, მაშინ იტალიელ ვაჭართა გაღერებმა ვასცურეს შავი ზღვისაკენ და გენუელთა ციხე-სიმაგრეები აიშართა ყირიმის კლდეთა მწვერვალებზე. კასპიის ზღვის, მდინარე ინდოს. ევრატის და სპარსეთის უბის ნაპირებზე სავაჭრო ფაქტორიები აღმოცენდა და აივსო ინდოეთის. აღმასით. ცვილონის მარგალიტით, სპილოს ძვლით, ჩინური აბრეშუმით, ხე-ტყის ძვირფასი ჯიშებით, ხორბლით და მონებით. მონობით ვაჭრობა გაჩაღებული იყო ხმელთაშუა და შავი ზღვის ნაპირას მდებარე ყველა ქვეყანასთან. 1453 წელს სულთან მამედ II-ს იანიჩრებმა გაიმარჯვეს იტალიელთა მოკავშირე ბიზანტიასზე და გადასწვეს პერა და გალატა, — გენუელ მდიდარ ვაჭართა ეს ძირითადი ბაზა; 1475 წელს კი მათ აღმართეს წინასწარმეტყველის მწვანე დროშა გენუელთა ციხე-სიმაგრეების ნანგრევებზე, სასტიკად გაუმასპინძლდნენ „უბრწყინვალეს“ რესპუბლიკის კონსულებს და განდევნეს იტალიელი ვაჭრები შავი ზღვის

ნაპირებიდან. შინაგანმა უთანხმოებამ ხელი შეუშალა გენუელებს განეგრძოთ გზების ძიება „ბედნიერ“ ინდოეთისაკენ, თუმცა იმ ექსპედიციამ, რომელმაც გაბელა ოკეანეში გასვლა, აღმოაჩინა მადეირა, კანარისა და აზორის კუნძულები. გენუელთა მუდმივმა მეტოქეებმა და ეგვიპტის სულთანის მოკავშირე — ვენეციელებმა ისარგებლეს იმით, რომ სულთანმა კვლავ გახსნა გზა ნილოსით და ხელში ჩაიგდეს ვაჭრობა აღმოსავლეთთან. XV საუკუნის დამლევისათვის სავაჭრო კაპიტალმა დაიუფლა უახლოესი აღმოჩენანი წიგნთაბეჭდვის, სამხედრო საქმის, ნავიგაციისა და გემთა მშენებლობის დარგში და დაიწყო ჩინეთისაკენ და ინდოეთისაკენ სავალი ახალი, უფრო მოხერხებული საზღვაო გზების ძიება, ახალ ქვეყნების და კუნძულების აღმოჩენა, ახალ ხალხთა დაპყრობა. დედამიწის სფეროიულობას და მის ირგვლივ მოგზაურობის შესაძლებლობას ადასტურებდნენ ასტროლოგები, რომელთაც შეისწავლეს არისტოტელე და პტოლომეუსი, პორტუგალელი მარკო პოლოს ცნობების გამოყენებით, რომელმაც XIII საუკუნეში მოიარა იაპონია, ინდოეთი და ჩინეთი, — იმ დასკვნამდე მიდიოდნენ, რომ დედამიწა მრგვალია. XV საუკუნეში პორტუგალელმა შეცნიერებმა დაადასტურეს ეს მოსაზრება, პოლარულ ვასკვლავისა და მზის მოძრაობის მიხედვით.

დედამიწის გარშემო მოგზაურობის შესაძლებლობა თითქმის დამტკიცებული იქნა: წიგნები, თოფის წამალი და კომპასი იძლეოდა არაჩვეულებრივ შესაძლებლობას ხალხთა, ქვეყნებისა და ზღვების დასაპყრობად. XV საუკუნის დამლევი აღინიშნა ამერიკის აღმოჩენით ქრისტეფორე კოლუმბის მიერ და ვასკო დე-გამას მოგზაურობით კალკუტაში. ეპანელ კონკვისტადორების და პორტუგალელ ვაჭართა კარაველები მიემგზავრებოდნენ ახალ ქვეყნებისაკენ; ისინი ცუცხლით და მახვილით, გაიძვებოდნენ და ძალადობით იპყრობდნენ ადგილობრივ მცხოვრებთა ტომებს და ტვირთადღენ თავიანთ ხომალდებს ოქროთი, ვერცხლით, ძვირფასი თევლებით, მისაკით, მუსკატის კაკლით და მონებით. კოლუმბმა გამოგზავნა ევროპაში თორმეტი ხომალდი, დატვირთული ინდოელებით, ესენი იყვნენ დატყვევებული „მეამბოხეები“, რომლებიც თავს იცავდნენ დამპყრობელთა ძალადობისაგან. ეკლესიამ დალოცა ვაჭრობა ცოცხალი საქონლით: მღვდლები, რომლებიც კოლუმბს ახლდნენ, ამართლებდნენ მონების გაგზავნას ესპანეთში, სადაც მათ ქრისტიანულ სარწმუნოების მიღებით სულის ცხონების საშუალება უნდა მისცემოდათ. მონობა ვრცელდებოდა კაპიტალისტურ საწარმოთა ახალი ფორმების გავრცელებასთან ერთად; ასეთი იყო მანქანებით (ლერწმიდან წვენიის გა-

მომწურავ (ღვილებით) მოწყობილი შაქრის პლანტაციები. ყოველივე ამას ამართლებდნენ გაქრისტიანების მაღალი მიხსნით. ინდოკლეკას აზგიპირებინებდნენ კატეხიზმოს და ლოცვებს მათთვის უცნობ ენაზე. XVI და XVII საუკუნეებში აფრიკის დასავლეთი სანაპირო, ინდოეთის მაღაბარის ნაპირი, ზონდის კუნძულები და სამხრეთი აფრიკა ავსებულნი იყვნენ ბედის მძივებლებით, მხედრებით და ვაჭრებით. პოლლანდიელნი, პორტუგალელნი და ესპანელნი ედაგებოდნენ ერთმანეთს მიწის ამა თუ იმ ნაჭერზე. კუნძულზე ან წავთსაყუდელზე პირველობის უფლების დასაჩემებლად. ეომებოდნენ მავრებს, ეომებოდნენ კუნძულების ადგილობრივ მოსახლეობას, ეომებოდნენ ერთმანეთს. ესპანელი და პორტუგალელი მეფეები ურთიერთ შორის ვაჭრობას აწარმოებდნენ კუნძულებით, საბადოებით და ქსლაქებით. ამერიკის აღმოჩენის შემდეგ უთანხმოება ესპანელთა და პორტუგალელთა შორის იმდენადაა გაიზარდა, რომ კათოლიკე ეკლესიის მეთაურს, რომის პაპი ალექსანდრე I-ს, დასჭირდა გაუმაძღარ მუხლყაურთა შერიგება. „ქრისტეს შემკვიდრე“ მოხერხებულად გამოვიდა მდგომარეობიდან: მან გაიყვანა „სადემარკაციო ხაზი“, მსოფლიოს რუკაზე პოლუსების გასწვრივ, პტოლომეუსის მერიდიანის მიმართულებით დაქნება დართო პორტუგალელებს თავისად მიეჩნიათ ყველაფერი, რასაც დაიპყრობდნენ ამ ხაზის აღმოსავლეთით, ესპანელებს კი — დასავლეთით. 1520 წელს პორტუგალელმა მაგელანმა პირველად იმგზავრა დედა მიწის ირგვლივ. იგი ნათლავდა გზაში ადგილობრივ მეფეებს, წირავდა, დგამდა ჯვრებს მთებზე და ცვლიდა შუშის მძივებს ოქროზე. ეს გაბედული მეზღვაური დაიღუპა 1521 წელს ფილიპინებზე კუნძულებზე ბრძოლის დროს იქაური მეომრის მოწამლულ ისრისაგან. სისხლი და ოქრო, — ასეთია ამ ორი საუკუნის ნიშანი... ხოლო მათ შინაარსს შეატყენეს დასავლეთ ევროპის უძლიერეს სახელმწიფოთა გამდიდრება. კულტურის დაბალ დონეზე მდგარ, ველურ ტომთა დამონების საშუალებით. სავაჭრო სახლები და სამხედრო სამინისტროები გაფაციკებით შეუდგნენ ახალ გემთსაშენთა და საზღვაო ექსპედიციათა მოწყობას; მათი ინტერესები მოითხოვდა ახალ აღმოჩენებს ნავიგაციის დარგში და აგრეთვე ახალ ხელსაწყოების გამოგონებას ასტრონომიის, ბუნებისმეტყველებისა და ხომალდების მართვის სფეროში. შედარებით მოკლე ხნის განმავლობაში აღმოჩენილი იქნა საზღვაო ქრონომეტრი, მიკროსკოპი, თერმოსკოპი, დურბინი და ასტრონომიული კოგრი, ბარომეტრი, გაუმჯობესებული კომპასი, ანვერის, საათი და საათის საქანი, მანომეტრი და ჰაერის ტუმბო, ვრა-

ფიტის ფანჯარი და ფოსფორი. წლითი-წლობით უმჯობესდებოდა გემთ-მინებლობის, მათი მოწყობისა და სამხედრო შეჭურვილობის საქმე. იზრდებოდა გემთსაშენთა რიცხვი, სამხედრო და სავაჭრო ფლოტების ტონაჟი. დაპყრობილი ზღვები თანდათან აფართოებდნენ პოლიტიკურ ჰორიზონტებს, სულ უფრო და უფრო ვითარდებოდა ევროპელ სახელმწიფოთა ეკონომიური ურთიერთობანი პოლიტიკურად მომძლავრებულ ახალ ქვეყანასთან — ამერიკასთან.

ოქროს ციებ-ცხელებამ მუსრი გაავლო ესპანელ და პორტუგალიელ ბედისმძაიხელებს, ფიცხი კონკვისტადორების ადგილი დაიჭირეს გულცივმა და ყაირათიანმა ინგლისელებმა. ისინი გულმოდგინედ იპყრობდნენ პირველობას ზღვებზე და ამარცხებდნენ თავის ძველთა-ძველ მეტოქეებს, — ჰოლლანდიელებს, რომლებიც საბოლოოდ დაიბნენ თავბრუდამხვევ სპეკულაციებში, კონტრაბანდით ვაჭრობასა და სამხედრო ავანტურებში. ყავა, ინდიგო, ლერწმის შაქარი და ჭინაჭინის ხის ქერქი უკვე ინგლისელების ტომრებში იტვირთებოდა.

ჯერ კიდევ XVI საუკუნის დამლევს ინდოეთთან მოვაჭრე ჰოლლანდიური კომპანიები ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ ხომალდების რაოდენობაში, შესრულებულ მოგზაურობათა და ნაყიდ საქონლის რიცხვში. გაშმაგებულმა კონკურენციამ, რომელმაც, ცხადია ფასების დაცემა გამოიწვია, კინალამ სრულ გაკოტრებამდე არ მიიყვანა ეს კომპანიები. ეს მოხდა 1602 წელს, როდესაც გამონახული იქნა ვაჭორების საწინააღმდეგო ზომა და დაფუძნდა გაერთიანებული ოსტ-ინდური კომპანია. ესპანელ და პორტუგალიელ სავაჭრო სახლებთან საბრძოლველად გაერთიანებულმა ჰოლლანდიურმა კაპიტალმა ფეხი მოიკიდა ინდოეთსა და მოლუკის კუნძულებზე და მთავარი ბაზა ბატავიაში გაიჩინა. ინდოეთსა და ევროპას შორის მავალ ხომალდთა რიცხვი წელიწადში ორმოცამდე ავიდა. შვიდ ათასამდე მეზღვაური ემსახურებოდა ამ ფლოტს. შეერთებული კომპანია მეტოქეობას უწევდა ესპანეთის, პორტუგალიის და ინგლისის სავაჭრო ფლოტებს. იბრძოდა სავაჭრო და საკოლონიო ბატონობისათვის, წლითი-წლობით ზრდიდა თავის მოგებას და ამგვარად მოიპოვა დიდი პოლიტიკური მნიშვნელობა. მან შეაიარაღა ხომალდები, შექმნა ძლიერი სამხედრო ფლოტი, ფულად დახმარებას აძლევდა ნიდერლანდების მთავრობას, — და ამგვარად კამპანია გადაიქცა ამ ქვეყნის და მისი კოლონიების ფაქტიურ ბატონ-პატრონად. ორმოცი წლის განმავლობაში წარმოებდა შეუჩერებელი ბრძოლა მეტოქეებთან, რომელიც დამთავრდა ჰოლანდიელთა გამარჯვებით და ინდოეთის არქიპელაგიდან ესპანელ და პორტუგალიელ ვაჭრების საბო-

ლოი განდევნით. მაგრამ დარჩა უსაშიშროესი და გაძლიერებული მტერი, — ინგლისის ოსტ-ინდური კომპანია, — რომელიც წარმოიშვა ერთდროულად ჰოლლანდიურ კომპანიასთან და რომელიც იპყრობდა სულ ახალ და ახალ ტერიტორიებს, ვრცელდებოდა მალაბარის და კორამანდელის ნაპირებზე, იჭრებოდა ინდოეთის შუაგულში, — დიდი მოგოლის ქვეყნის საზღვრებში, აფართოვებდა თავის კოლონიალურ მფლობელობათა ზონას და აძლიერებდა თავის სავაჭრო და სამხედრო ფლოტს. დაიწყო მოსალოდნელი ომი, რომელიც დამთავრდა ინგლისის გამარჯვებით და ინგლისის კოლონიალურ დაპყრობათა განმტკიცებით.

დასუსტებულმა ესპანეთმა და ჰოლლანდიამ ადგილი დაუთმეს უდიდეს ძალას, — საფრანგეთს, რომელიც ფლობდა დიდძალ კალონიებს ჩრდილო ამერიკაში და ემუქრებოდა ზღვებზე ინგლისს. 1649 წლის რევოლუციამ შეარყია ოსტ-ინდური კომპანიის სიმტკიცე, აქციების ფასი კატასტროფიულად ეცემოდა. კრომველის გამარჯვებამ ესპანელებზე და პორტუგალებზე ვეღარ აღადგინა წონასწორობა. მდგომარეობა გამოასწორა მხოლოდ სტუარტების¹ რესტავრაციამ. აქციების კურსმა სწრაფად აიწია ლონდონის ბირჟაზე ორას ორმოცდაათი პროცენტით. პარლამენტის შინაგანი ბრძოლა რომელმაც გაჰყო პალატები სავაჭრო კაპიტალის და მიწის არისტოკრატის წარმომადგენლებზე, ვაჭრებზე და მემამულეებზე, — დაჰინებით წარმოებდა რამდენიმე წლის განმავლობაში.

¹ სტუარტები—შოტლანდიელ თავადების გვარია. 1379 წ. ერთი სტუარტთაგანი გახდა შოტლანდიის მმართველად. სამასი წლის განმავლობაში სტუარტები აწარმოებდნენ მუდმივ ბრძოლას ფეოდალურ აზნაურობასთან, ბარონებთან და ინგლისის მეფეებთან. XVII საუკუნის დასაწყისში იაკობ VI სტუარტი გახდა ინგლისის, შოტლანდიის და ირლანდიის მეფედ. ინგლისის პოლიტიკურ ტრადიციების წინააღმდეგ, მან დაამყარა მეფის განუსაზღვრელი ხელისუფლება. ანგლიკანურ ეკლესიასთან ერთად სტუარტები ებრძოდნენ არისტოკრატის და ხალხს—სამეფო გვირგვინის უფლებებისათვის. ამ ბრძოლის შედეგი იყო ძლიერი ოპოზიციური პარტიის წარმოშობა, რამაც გამოიწვია 1649 წლის რევოლუცია, მეფე კარლოს I-ს გადაყენება და სასიკვდილოდ დასჯა. 1658 წლამდე ინგლისის განაგებდა ჯერ პარლამენტი, შემდეგ კრომველი, რომელმაც მიიღო ლორდ-პროტექტორის წოდება და ფაქტიურად სამეფო ხელისუფლება. კრომველის სიკვდილის შემდეგ სახელმწიფოს განაგებდა ლენერდების სამხედრო ჯგუფი, 1660 წ. გაზაფხულზე კი პარლამენტმა, სადაც უმეტესობას შეადგენდა ძველი რეჟიმის მომსწრეები, გამოაცხადა კარლოს სტუარტი ინგლისის მეფედ. შემდეგ დაიწყო სამეფო დინასტიების ბრძოლა, გადაქდობილი კათოლიკობასა და პროტესტანტიზმს შორის ბრძოლასთან, რაც დამთავრდა 1714 წ. ჰანოვერულ გეორგ I-ს თანამედროვე ინგლისის სამეფო დინასტიის მამამთავრის ტახტზე ასკლით.

სამეფო პარტიის დაპყრობითი ტენდენცია, მიმართული მონარქიულ წესწყობილების სრული აღდგენისაკენ, პოულობდა დასაყრდენს მსხვილ სავაჭრო ბურჟუაზიის რიგებში და იმარჯვებდა ლიბერალ ვიგებზე, რომელნიც მოითხოვდნენ პარლამენტარულ სისტემის საკონსტიტუციო პრეროგატივების აუცილებელ დაცვას. ინდოეთის კოლონიებიდან მიღებული უზარმაზარი მოგება აძლიერებდა კომპანიის პოლიტიკურ მნიშვნელობას, მაგრამ ამერიკელ კალონიების გვერდით საფრანგეთის მფლობელობათა გაძლიერება ემუქრებოდა მას სერიოზული მეტოქეობით.

უკვე 1688 წელს ინგლისის ოსტ-ინდურმა კომპანიამ მიიღო ფულის მოჭრის უფლება, 1726 წლიდან კი მან მიიღო პრივილეგიები, გადაიქცა უძლიერეს პოლიტიკურ ერთეულად და დაიწყო ბრძოლა ფრანგებთან. ოსტ-ინდოეთი თანდათანობით გადავიდა დიდი ბრიტანეთის ხელში. მეთვრამეტე საუკუნე არის ინგლისის კოლონიალური ექსპანსიის განმტკიცების ხანა ინდოეთში, ავსტრალიაში, ამერიკაში და წყნარ ოკეანეს კუნძულებზე.

ვაჭრობას შავკანიანი მონებით უზარმაზარი მოგება მოჰქონდა. მუშა ხელის მიწოდება ბრაზილიის შაქრის პლანტაციებისათვის მეტად სარფიან მონოპოლიად გადაიქცა. „ზანგებით ვაჭრობა, — სწერს ერთი ინგლისელი ვაჭარი, — უკიდურესად აცხოველებს კომერციული საქმიანობის უნარს, წარმოშობს სახელგანთქმულ მეზღვაურებს და მოაქვს უდიდესი მოგება“.

1651 წლის სანაღვიგაციო აქტის გამოქვეყნების შემდეგ, — რომელმაც წაართვა ევროპელ ერებს უფლება უშუალო გაცვლა-გამოცვლისა ინგლისთან და მის კოლონიებთან და, ამგვარად, იხსნა ოსტ-ინდური კომპანია საშიშ მეტოქეებისაგან, — სავაჭრო ხომალდების რიცხვი იზრდება და აღწევს პირველხარისხოვან ფლოტის რაოდენობას. „რევოლუციურ“ რეჟიმთან ოპოზიციაში მდგარ როიალისტ-არისტოკრატების მამულებზე გადასახადების დაწესებამ, მნიშვნელოვანმა გამარჯვებამ ზღვაზე ჰოლლანდიასთან ბრძოლის დროს და ხელსაყრელ ხელშეკრულებათა დადებამ საფრანგეთთან, დანიასთან და შვეციასთან, — შესაძლებლობა მისცა ინგლისს გაეძლიერებინა სამხედრო ფლოტი. ლორდ-პროტექტორის მოხერხებულმა ბრძოლამ ოპოზიციასთან, რომელსაც მხარს უჭერდა თავის ეკონომიურ კეთილდღეობით დაინტერესებული სავაჭრო ბურჟუაზია, შექმნა შესაძლებლობა მილიონიან სამხედრო სუბსიდიების გაღებისა; მეფის სამხედრო ფლოტის მსუბუქი ხომალდების კორვეტებისა და ნავების რიცხვი ყოველწლიურად იზრდებოდა. მათი საშუალებით

ყველა ზღვაზე, ქვეყნის ყველა კუთხეში ეზიდებოდნენ ჯარისკაცებს, ზარბაზნებსა და ყუმბარებს, მასალებსა და მუშებს სიმაგრეებისა და სამხედრო ბაზების ასაშენებლად. ყოველივე ეს სასიკვდილო მუქარას წარმოადგენდა დაპყრობილ ველურ ტომებისათვის და ჰქმნიდა საშიშროებას ინგლისის ამაყ მეზობლებისათვის, რომელთაც ასეთივე „მშვიდობიანი“ დაპყრობის პრეტენზიები ჰქონდათ. გახშირდა სამეფო ხომალდების გაგზავნა „სამეცნიერო“ ექსპედიციებში ახალ მიწების გამოსაძებნად, ცდილობდნენ წინ გაესწროთ ასეთივე მიზნით მოწყობილ ფრანგულ ან ჰოლლანდიურ ექსპედიციათა ხომალდებისათვის.

საუკუნის დამლევისათვის მომწიფდა შეიარაღებული კონფლიქტი ორ უძლიერეს სახელმწიფოს, — საფრანგეთსა და ინგლისს შორის. ბრძოლის შედეგს საბოლოოდ უნდა გამოერკვია, თუ ვის დარჩებოდა კოლონიალური პირველობა. ამერიკული კოლონიები გახდნენ სამკვდრო-სასიცოცხლო დავის საგნად.

ჯერ კიდევ XVII საუკუნეში ინგლისი შეეცადა ხელში ჩაეგდო კანადა, რომელიც ფრანგებს ეკუთვნოდა. „ახალ საფრანგეთს“ — ასე უწოდა მას ეს კარტიემ, რომელმაც მიაღწია წმ. ლავრენტის მდინარის სათავეს და იქ აღმართა მეფე ფრანცისკ I-ს დროში, — სათავეში უდგა სავაჭრო კომპანია. ინგლისის ხომალდები უშედეგოდ ესროდნენ კვებეკის ფრონტებს¹.

ბოლოს, 1755 წლის გაზაფხულზე, ინგლისმა გამოუცხადა ომი საფრანგეთს და დაიწყო მეზღვაურთა მოგროვება ასი წლის განმავლობაში გაზრდილი ფლოტისთვის, რათა გაეგზავნა იგი ფრანგულ კოლონიების ნაპირებისაკენ ვალპოლის სამინისტრომ და „განათლებულმა“ მეფე გეორგ II-მ გადაწყვიტეს, რათაც არ უნდა დამჯდარიყო, აღედგინათ ინგლისის იარაღის დიდება, შელახული ევროპის კონტინენტზე ომების დროს. XVIII საუკუნის მეორე ნახევარით და მესამე ნახევარით აღინიშნება მთელი რიგი გამარჯვებით და დაპყრობით ამერიკაში, ინდოეთში და ესპანურ კოლონიებში. დაქვეითების გზაზე დამდგარი ფრანგული მონარქიის ბრწყინვალეობა ქრებოდა აღმოცენებულ რევოლუციის სხივებში.

თავისუფლად მოაზროვნე ფილოსოფიის შუქი ვრცელდებოდა შორს, საფრანგეთის საზღვრების იქით. ლიბერალური იდეები თავ-

¹ კვებეკი—XVIII საუკუნეში მთავარი გამაგრებული ქალაქი იყო ფრანგული კოლონიებისა ჩრდილო ამერიკის აღმოსავლეთ სანაპიროზე. დაფუძნებული იქნა ფრანგების მიერ 1608 წ. 1629 წ. დაიპყრეს ინგლისელებმა, მაგრამ უკანვე დაუბრუნეს საფრანგეთს 1763 წ.

ბრუს ხხვევდნენ მინისტრებს და მეცნიერებს. ძველი ევროპა მივიდა ახალი ხანის მიჯნასთან.

ამ დროისთვის აღმოჩენილი და გამოკვლეული იქნა ინდოეთისა და წყნარ და ატლანტურ ოკეანეთა კუნძულების უმეტესობა. ინგლისელმა და ფრანგმა კაპიტანებმა ააჭრელეს რუკები ახალსახელწოდებათა გრძელი სიით. ლონდონის სამეფო საზოგადოების სწავლული წევრები მუშაობდნენ ორ უმნიშვნელოვანეს საკითხის გადაჭრაზე: არსებობს თუ არა სამხრეთის მიწა, რომელიც, ზოგი ავტორიტეტის აზრით, აუცილებელი იყო დედამიწის ბურთის წონასწორობისათვის და არსებობს თუ არა ჩრდილოეთის გზა ინდოეთისაკენ ე. ი. სრუტე, რომელიც აერთებს ატლანტურ და წყნარ ოკეანეებს. ამ ორი საკითხის სფეროში მწიფდებოდა მეცნიერული აზრი, ხდებოდა შეხედულებათა შეჯახება სამეცნიერო თათბირებზე, კაბინეტებში და ლაბორატორიებში, იწერებოდა მეცნიერული მოხსენებები, დისერტაციები და ტრაქტატები; გვერდით კი საადმიწარღო სამმართველოს ლორდები აწყობდნენ საიდუმლო თათბირებს, აგზავნიდნენ ახალ სამხედრო ექსპედიციებს და მეცნიერულ მიზნების ნიღაბ ქვეშ, ამზადებდნენ ხომალდებს მოხერხებულ ნავსაყუდელთა და სამხედრო ბაზების დასაზვერავად. ბრძოლა ბაზრებისათვის და ზღვებზე ბატონობისათვის საფუძვლად დაედო ინგლისის მთავრობის პოლიტიკას.

ბრიტანეთის ლომი, აბურძგენილი და მსუქანი, დამორჩილებულ ხალხთა სისხლით საკმაოდ დასვრილ ბრჭყალებს ილესავდა.

უფლება ცხოვრებაზე

ვისბოროს და სტოქტონს შორის მდებარე გზის პირად, იორკშირში, დიურამის საგრაფოში, მდებარეობდა სოფელი მარტონი; ერთხელ ამ სოფელში ჩრდილო ინგლისიდან მოვიდა მუშა ჯექ კუკი და ფერმაში დაიწყო მუშაობა. ჯექს თან მრავალრიცხოვანი ოჯახი ახლდა — მას ჰყავდა 9 შვილი.

ერთი მათგანი — ჯემსი, 1728 წლის 27 ოქტომბერს დაიბადა. შავ თმიანმა ბიჭუნამ, რომელსაც ცოცხალი, მუქი თვალები ჰქონდა, უკვე რვა წლის ასაკში იცოდა ანგარიში ასამდე და გაჭირვებით „დაბადების“ კითხვა. სხვა წიგნი არ გააჩნდა მისს ვოლკერს, პატივცემულ სოფლის მასწავლებელს. ჯემსის მშობლები კეთილსინდისიერად მუშაობდნენ ბატონთან, რითაც დაიმსახურეს კარგი სახელი ამ მხარის მდიდარ ფერმერებს შორის. ჯექი გადავიდა სამსახურში

უფროსი მუშის თანამდებობაზე აირი-ხოლმის ფერმაში, აიტონის მახლობლად. იქ ჯემსი სკოლაში შევიდა. როცა მას ცამეტი წელი შეუსრულდა, შკოლიდან გამოიყვანეს და მიაბარეს შეგირდად გალანტერეით მოვაჭრე ვილიამს სანდერსონს ქ. სტეტში.

დედ-მამა დამშვიდებული იყო შვილის ბედ-იღბლით. შეითვისებს რა მყიდველთან მოპყრობისა და ქინძისთავ-ზონარ-ფოლაქებით ვაჭრობის გაიძვერულ სიბრძნეს, ჯემსი ერთ დროს თითონაც შეიქნება პატიოსანი ვაჭარი, დუქნის პატრონი, პატივცემული შოქალაქე და მისი მშობლებისთვისაც უზრუნველყოფილი იქნება წყნარი და გაუჭირვებელი სიბერე.

მაგრამ გარემოებათა უცნაურ ცვლილების გამო კუკის მშობლების ოცნებას არ ეღირსა განხორციელება. მისტერ სანდერსონი, როგორც ჩანს, მეტად უყურადღებო აღმოჩნდა თავის შეგირდის მიმართ. ალბათ ხშირად ადგილი ჰქონდა მუჯლუგუნებსაც და ექვს შილლინგ თვიურ ჯამაგირის დაკავებასაც. მტკიცე ხასიათის მქონემ, ურყევმა ერთხელ მიღებულ გადაწყვეტილებაში, თოთხმეტი წლის ჯემსმა, მშობლების დაუკითხავად, გაუმხილა პატრონს დიდი ხნის დაგუბებული წყენა, წავიდა დუქნიდან და შევიდა იუნგად დატვირთულ ხომალდზე „ფრი-ლონ“-ზე, რომელიც ეკუთვნოდა კვაკერებს: ჯონ და გენრი ვალკერებს.

სტეტი — თევზის მრეწველობის მსხვილი ცენტრია. ნავსადგური სავსეა სათევზაო და ნახშირით დატვირთული ხომალდებით. ზღვა იზიდავს თავისი შორეული პერსპექტივებით, მოთხრობები მოგზაურობათა შესახებ აღიზიანებენ ფანტაზიას. წიგნები, რომელიც საგალანტერიო დუქანში ჯემსს ხელში უვარდებოდა, მოუთხრობდა მას ახალი მიწების სასწაულებრივ სიმდიდრეზე, მეზღვაურთა გაბედულებაზე, კაპიტნების შეუპოვრობაზე და სულგრძელობაზე, შორეულ იდუმალ ზღვებზე, რომელნიც თავის წიაღში ინახავდნენ ჯერ კიდევ უხილავ კუნძულებს და მიწებს.

იუნგას მიერ ხელმოწერილი ხელშეკრულების ძალით იგი ვალდებული იყო კეთილ-სინდისიერად ემსახურნა ბატონების, ჯონ და ჯემს ვალკერებისათვის შვიდი წლის განმავლობაში. რად უღირდა ჯემსს ასეთი კონტრაქტის ხელის მოწერა? ხომ არ დაბრუნდება, მართლაც, იმ საცოდავ საგალანტერიო დუქანში, მისტერ სანდერსონის ლანძღვა-გინების მოსასმენად. გარდა ამისა, ჯემსმა ერთხელ და სამუდამოდ გადაწყვიტა გახდეს მეზღვაური და შეისწავლოს ყოველივე, რაც საჭიროა ოკეანეზე სამოგზაუროდ, სადღაც ღრმად, შეგნებაში ზეუტავდა ოცნება, — შესაძლოა იგი ოდესმე ხომალდის ყა-

პიტანიც გახდეს. დარწმუნებული თავისი საქციელის სისწორეში, ჯემსი შეურყევლად თანხმდება და ხელს აწერს ხომალდების პატრონების ყველა პირობას.

ცურვამ ნახშირით დატვირთულ ხომალდზე ჯერ იუნგად და შემდეგ მეზღვაურად არამც თუ გაუკაჟა კუკს ჯანსაღობა, არამედ მისცა მას დიდი პრაქტიკული ცოდნა და განუმტკიცა ნებისყოფა. ჯემსმა გამოიჩინა ერთგულება, მკვირცხლი გონება და ოცდაორი წლის ასაკში ის უკვე დანიშნეს სანახშირო ხომალდის შვიპერად. პირველი ეტაბი უკვე გავლილია, საჭიროა წინ წასვლა, ცოდნის შეძენა, ჯერ კიდევ ბუნდოვანად დასახულ მიზნის მიღწევა.

საფრანგეთისთვის ომის გამოცხადება მისთვის მთულოდნელი ამბავი იყო, ხომალდი მაშინ ტემზაზე იდგა. ჯარისკაცთა შემკრებ ოფიცრების შფოთიანმა და მკაცრმა აღვირახსნილობამ შეაშინა ოცდაშვიდი წლის შვიპერი. მან უმჯობესად ჩასთვალა დამალულიყო, — როგორც ამას ბევრი სჩადიოდა. შემდეგ სინანულის გრძნობამ აიძულა იგი წასულიყო ვაპინგში შესაკრებ პუნქტზე, გამოცხადებულყო სამხედრო ხომალდ „არწივის“ ოფიცერთან და განეცხადებია სამეფო ფლოტში მოხალისედ შესვლის სურვილი.

დაიწყო სამოც-ხარბაზნიანი ხომალდის მოწყობა და მომზადება. შემოდგომაზე მის კაპიტნად დანიშნული იქნა ხიუგ პალისსერი, რომელმაც პირველმა შეამჩნია ნიჭიერი კუკი, დაიხლოვა და დაუმეგობრდა მას.

იორკშირის პატრიოტიულ გრძნობებით გამსჭვალულმა მოქალაქეებმა, სიხოვეს თავიანთ წარმომადგენელს პარლამენტში, — ეშუამდგომლა მათი მამაცი თანამემამულესათვის, რომელმაც თავისი ნებით განაცხადა სურვილი ძველი ინგლისის დაცვისა. როგორც ჩანს, ოჯახისა და საგალანტერეო ვაჭრის შეურაცყოფის ლაქა საბოლოოდ წარხოცილი იყო.

კაპიტანმა პალისსერმა მიიღო გრძელი წერილი პარლამენტის წევრ სკორბორო ოსბალდესტონისაგან, რომელიც შეიცავდა კუკის თანამემამულეთა თხოვნას, — ეზრუნა ახალგაზრდა მეზღვაურისთვის და გაეწია მისთვის საჭირო დახმარება სამსახურში წინ წასაწევად.

კაპიტანმა პალისსერმა თავაზიანად უპასუხა პარლამენტის წევრს, რომ იგი თვით აფასებს ახალგაზრდა კაცის ნიჭს, მაგრამ, სამწუხაროდ, არ შეუძლია, არსებულ წესების საწინააღმდეგოდ, გახადოს კუკი ოფიცრად, რომ ამისათვის საჭიროა კიდევ რამდენიმე ხნის სამსახური და ახლა შესაძლოა მხოლოდ მისი გადაყვანა ბოცმანად რომელიმე სხვა ხომალდზე.

ამ მიწერ-მოწერის შედეგი იყო კუკის დანიშვნა პატარა ხომალდ „გრამპუს“-ზე, მაგრამ უწინდელი ბოცმანი არ წავიდა, ამიტომ კუკი მაშინვე დანიშნეს „გირლანდაზე“; მაგრამ ეს ხომალდიც ზღვაში აღმოჩნდა გასული. მაშინ, მეორე დღეს, გამოვიდა ახალი ბრძანება კუკის დანიშვნის შესახებ საბრძოლო ხომალდ „მერკურიზე“. „მერკური“ მიემგზავრებოდა კანადისაკენ და შედიოდა აღმირალსაუნდერსის ესკადრის შემადგენლობაში, როსელმაც იმ დროს, გენერალ ვოლფის არმიასთან ერთად, ალყა შემოარტყა კვებეკის სიმაღლეებს. „არწივზე“ გატარებულმა ოთხმა წელმა და ლიბერალ ოფიცრის კაპიტან პალისსერის კარგმა მოპყრობამ, რომელმაც არ ითაკილა დაშეგობრება უბრალო მეზღვაურთან და აწოდებდა მას წიგნებს ნავიგაციის, ასტრონომიისა და მათემატიკის დარგში — მისცა კუკს მტკიცე მორალური და მეცნიერული ცოდნის საძირკველი. 1759 წელს გაზაფხულზე ჯემს კუკი, როგორც ხომალდ „მერკურის“ მოხალისე-ბოცმანი, იმავე მეგობარ — კაპიტან პალისსერის მეთაურობით, — მიემგზავრება ამერიკის ნაპირებისაკენ.

ხშირ წარბეზიდან გამომყურე ჭკვიანი თვალები ხარბად და გამჭრიახად აკვირდებოდნენ ზღვის შორეულ ჰორიზონტებს. მოგრძო, შავი თმებით შემოსილი პატარა თავი დაჟინებით ჩასჩერებოდა რუკებს და წიგნს. ახალგაზრდა ბოცმანის მაღალი, ახოვანი ფიგურა არ მოხრილა ქარიშხლისაგან.

მეორე ეტაპიც საპატიოდ იქნა დაპყრობილი.

კვებეკი მდებარეობს წმ. ლავრენტის უბეში, რომელიც ვიწრო ზოლად შეჭრილა ლაბრადორის ნაპირებში, ფაქტე, მრავალი წყლიანი მდინარის შესართავთან. ხომალდების არტილერიას უნდა აეტეხა სროლა ფრანგულ ბატარეებისათვის და, ამგვარად, ხელი შეეწყო ხმელეთის ჯარებისათვის, რომელიც გარს შემოერტყა მონმორანსის და ბოპორის სიმაგრეებს და ბანაკებს¹, საჭირო იყო ხომალდების შეყვანა არხში, რომლის სიღრმე არ იყო ცნობილი. მდინარის ფარვატერის გამოუკვლევლად არ შეიძლებოდა მოწინააღმდეგის ცეცხლის ქვეშ დადგომა, მით უმეტეს, რომ არხი გადიოდა საფრანგეთის ჯარების სიახლოვეს. საჭირო იყო მტრის შეუმჩნეველად დახვერვის მოხდენა და შემდეგ ანაზღად თავდასხმა; პალისსერმა მისცა წინადადება კუკს, — ეკისრა ეს ძნელი და პასუხსაგები ამოცანა.

¹ მონმორანსი და ბოპორი — ფრანგული არმიის საზღვაო და ხმელეთის ჯარის სარდლები იყვნენ.

კუკმა, უყოყმანოდ მიიღო წინადადება. ეს იყო არა მარტო უფროსის ბრძანების შესრულება, არა მარტო მოვალეობის ასრულება, — ეს იყო საკუთარი თავის, ნების-ყოფის, ნიჭის და, რაც მთავარია, საკუთარი ბეჯითობით შეძენილი ცოდნის შემოწმება. მოსამზადებელი მუშაობა ჩატარდა, საჭირო იყო ცოდნის გამოყენებაც, გამოცდის დაჭერა.

ბნელმა ღამემ სწრაფად შთანთქა დატოვებული ზომალდა. ტალღებზე პატარა ნავი ნაჭუქს წააგავს, ადამიანი, — კიდევ უფრო პატარა მოჩანს. ტალღები გახელებით ისვრის მსუბუქ ნაჭუქს წინ და ქვევით. აი, უკნიდან მოგორებული ტალღა სადაც არის დაეტაკება მას, წალეკავს და მოსპობს. მაგრამ პატარა კაცი მუშაობს ნიჩბებით, ებრძვის გამწყრალ სტიქიონს და ნავი სწრაფად წინ მიდის. სცილდება ტალღებს. აი, იგი შევიდა არხში, სადაც არ არის ასეთი ღელვა და სადაც თითქმის საჭირბოროტოდ იმ ადამიანისათვის, რომელმაც მტრების მოტყუილება განიზრახა, — სუფევს სიწყნარე. კუნძულის ნაპირები იზრდება და უახლოვდება. ნავს, ნიჩბების მოსმა სულ უფრო და უფრო მკაფიოდ ისმის ბნელ სიჩუმეში...

ექვსმა ღამემ ზედიზედ მშვიდობიანად განვლო. კუკი ღამღამობით ზომავდა მდინარის ფარვატერს, დღისით კი წესრიგში მოჰყავდა ციფრები, აკეთებდა ნახაზებს დაწვრილებითი რუკის შესადგენად. ეს იყო პირველი რუკა, რომლის დახაზვა მან თვითონ სცადა. სურდა შეედგინა იგი რაც შეიძლება უკეთესად, დაწვრილებით და ზედმიწევნით.

მეშვიდე ღამე დაიწყო ისევ, როგორც წინა ღამეები. მაგრამ უეცრად მოისმა ნიჩბების ხმა და კუკმა დაინახა რამდენიმე ნავის სილუეტი, რომელიც მტრის სანაპიროდან მოდიოდა მისკენ. სიწყნარე დაარღვია ყვირილმა და იგი მიხვდა, რომ ნავი სავსეა „ველურებით“, რომელიც ფრანგების სარდლობას გამოეგზავნა მის დასაჭერად. მეტი გზა არ იყო, — კუკი უნდა დაყრდნობოდა საკუთარ კუნთების ძალას და თავისი ნავი მიეშურებინა კუნძულისაკენ, სადაც ინგლისელების სადარაჯო იდგა. ველურების რიცხვი დიდი იყო და მათი მსუბუქი ნაევები სწრაფად მოსცურავდენ.

კუკი მთელი ძალღონით დააწვა ნიჩბებს. მძიმე ნავი ცხვირით წყალს ეხლება, გაჭირვებით მიიწევს წინ. მღევართა მოწინავე ნავი სულ უფრო ახლოვდება.

როგორც იქნა კუკის ნავი მიადგა ნაპირს, ამ დროს მტრის ნავიც წამოეწია მას. „ველურები“ ყიჟინით გადმოცვივდნენ ნავიდან. კუკმა ძლივს მოასწრო ნაპირზე გადმოხტომა და კლდეებში დამალვა. „ველურებმა“ გამარჯვებული ყიჟინით გაიტაცეს კუკის ნავი.

ადმირალი საუნდერსი შეტად გავიდა, როდესაც კაპიტანმა პა-
ლისსერმა წარუდგინა მას არხის ფარვატერის რუკა, ზუსტად გამო-
ზომილი ზედ მოწინააღმდეგის პოზიციებთან. ტყუილად კი არ
უქიბდა მას ლიბერალი-კაპიტანი თავის ნიჭიერ ბოცმანს. კვებეკი
დამორჩილდა და ჯერი მონრეალზე მიდგა¹.

ინგლისელების ფლოტი შეცურდა მდინარის აღმა, ზეპირად,
ზუსტი რუკის უქონლად. საზღვაო ხომალდების მოძრაობა მდინა-
რეზე სახიფათო შეიქნა. ადმირალმა გასცა ბრძანება გაეგზავნათ
კუკი მდინარის კალაპოტის გამოსაყველევად. ამ ჯერად თვით ნას-
წავლი მეზღვაური უფრო გულდაჯერებულად შეუდგა მუშაობას.
ზედმიწვევითი სისწორით გადაჰქონდა მას რუკაზე ნაპირების ოდ-
ნავი დაკლაკნილობა, აღნიშნავდა ფარვატერს, კუნძულებს და თავ-
თხელებს, ხაზს უსვამდა ხომალდისათვის საშიშ ადგილებს.

ინგლისელმა ადმირალმა იხელმძღვანელა ამ რუკით, მიიყვანა
ფლოტი მონრეალის სიმაგრეებთან და დაეხმარა ხმელეთის არმიას
ჭალაქის აღებაში. მთელი ნაპირი წმ. ლავრენტის მდინარის გასწვ-
რივ გაწმენდილ იქნა ფრანგი ჯარებისაგან.

სამხედრო ხომალდებზე დაირხა ხმა ბოცმან კუკის ნიჭის შესა-
ხებ. რუკების შედგენა ყველას არ შეეძლო და ამიტომ დიდად ფას-
დებოდა. ესკადრის მეთაურმა ახალ შოტლანდიის ნაპირებთან,
ლორდ კოლვეილმა, მოითხოვა კუკის გადაყვანა ფლაგმანის ხომალდ
„ნორტუმბერლანდზე“, რომელიც გალიფაქსის ყურეში იდგა.

იქ კუკმა დაჰყო ორი წელი. მან ყურადღებით შეისწავლა რამ-
დენიმე წიგნი, რომელიც ხელში ჩაუარდა. ევკლიდეს „გეომეტრიის
ელემენტებმა“ საძირკველი ჩაუყარეს მის მათემატიკურ ცოდნას.
ძველი ალექსანდრიელის თეორემები, მოძღვრება არათანაზომიერ
სიდიდეებზე, რიცხვების, ხაზების, ფიგურების, ზედაპირთა და სხეულ-
თა თვისებებზე, ანვითარებდენ მის მკვირცხლ გონებას. პითაგო-
რესა და კოპერნიკისგან მან შეისწავლა ზეციურ მნათობთა კონფი-
გურაცია და მოძრაობა. ტრაქტატები ნავიგაციაში იხსენიებდენ მა-
გელანის პირველ მოგზაურობას დედამიწის ირგვლივ, მეზღვაურთა
ამაო ცდას სამხრეთის მატერიკის აღმოჩენისათვის და რუსი კაპი-
ტანის ბერინგის საექვო აღმოჩენას, რომელმაც თითქოს 1728 წელს

¹ მონ რეალი — ქალაქი ამაჟი სახელწოდების გუნძულზე. დაარსეს 1649 წ.
ფრანგებმა, აიღეს ინგლისელებმა 1760 წ., შემდეგ ამერიკელებმა 1775 წ.; მალე ისევ
გადავიდა ინგლისელების ხელში. 1843 წლიდან გახდა კანადის დედა-ქალაქი.
1852 წ. განადგურდა ხანძრის გამო, შემდეგ აღდგენილ იქნა, დედა-ქალაქი კი გა-
დაიტანეს კვებეკში.

დაამტკიცა ჩრდილოეთის სრუტის არსებობა აზიასა და ამერიკას შუა. 1762 წ. შემოდგომაზე „ნორტუმბერლანდი“ მივიდა კუნძულ ნიუფაუნდლენდთან, რომელიც ფრანგების ხელთ იყო.

ამ ჯერად კუკს დაევალა გადაეღო პლაცენციის ნავსადგურისა და მის მახლობელ სიმაღლეების გეგმა.

თავის მუშაობის დროს კუკი ხვდებოდა ნიუ-ფაუნდლენდის გუბერნატორს, ადმირალ გრევესს. გრევესი რამდენიმეჯერ შეხვდა ამ განსაცვიფრებელ თვით ნასწავლ მეცნიერს, უბრალო მუშის შვილს. ძველი მეომარი მიხვდა, თუ რამდენად სასარგებლო იქნებოდა ინგლისის ფლოტისთვის კუკი. პალისსერის და ორი დამსახურებული ადმირალის შეხედულება კუკზე აძლიერებდა გუბერნატორის კეთილ განწყობილებას.

ბრძანებათა ზუსტი და სწრაფი შესრულება მოსწონდა სამხედრო ხალხს.

„განსაცვიფრებელმა“ ბოცმანმა დაიმსახურა მათი ურყევი სიმპატია.

1762 წლის დამლევს ჯემს კუკი დაბრუნდა სამშობლოში. შვიდი წლის მოგზაურობამ ძლიერ შესცვალა იგი. როდესაც წავიდა, კუკი ჯერ კიდევ ყმაწვილი იყო, ახლა კი სამშობლოში დაბრუნდამომწიფებული ვაჟკაცი, გამობრძმენდილი საზღვაო მოგზაურობებსა და ბრძოლაში.

მას დაუხვდა ძველებური პატრიარქალური ინგლისი: კრამიტით დახურული ღარიბი სოფლის სახლები და ციხე-დარბაზთა პარკები; მოდუნებული, ზანტი სოფლის ცხოვრება და სავაჭრო ნავსადგურების ორომტრიალი. კეთილგუნებიერი პოლიტიკანური სჯა-ბაასი გზის პირა დუქნების მაღალ თალიან ბუხრებთან და პარლამენტის წევრთა მწვავე სჯა-ბაასი სალონებში; დამკვნარ ნეკერჩხლების მელანქოლიური სიყვითლე და ლონდონის ნისლი; პორტერი და ყალიონები, მინისტრები და ფერმერები, — ერთი სიტყვით ლორდების და ვაჭრების ინგლისი ისეთივე იყო, როგორც შვიდი წლის წინეთ: თითქოს, მას არაფერი საერთო არ ჰქონდა რაღაც უცნობ, შორეულ უბებთან, მდინარებთან და კუნძულებთან, მისი დიდებისათვის დაღუპულ ასეულ ადამიანებთან.

შორეულ ცურვიდან დაბრუნებულს, დაღლილს, მაგრამ იბლიან ახალგაზრდა კაცს ლონდონის ნისლიანი შემოდგომა საუცხოვო რამედ ეჩვენებოდა. მღვრიე ტემზა, ერთ დროს რომ ასე ულაზათოდ არწევდა ქუჩყიან ნახშირის ხომალდს, — ლაბრადორის ყველა მდინარეზე უფრო ლამაზად მოჩანდა. განა არის რაიმე ქვეყანა-

ზე უკეთესი, ვიდრე კარგად მოწყობილი ინგლისური ოთახი, განათლებული ბუხრის ალით, ტყავით აკრული მაღალი სავარძლებით, გრძელტარიანი ყალიონებით და აქაფებული პარტერიით თიხის სასმისებში. და განა ასჯერ უფრო არა სჯობია მშვენებით ყველა კლდეს და ჩანჩქერს წყნარი ინგლისური შარა-გზა, მოფენილი შემოდგომის წითელ და ყვითელ ფოთლებით, საფოსტო დილიქანის ბორბლებ ქვეშ რომ შრიალებენ? აი ისეთი გზა, როგორცაა ლონდონსა და ბარკინგს შორის. იქაც არიან ახალი მეგობრები, კარგი, კეთილი ხალხი — ბეტსების ოჯახი.

ბარკინგი სულ თერთმეტი კილომეტრით არის დაცილებული ლონდონს; ბარკინგში არის ბენედიქტელთა სააბატოს ძველი ეკლესია, გრიფელით გადასურული პატარა სახლები, დუქნები და სამიკიტნოები, ქარისაგან მოქანავე წარწერებით, სასტუმროთი, სადაც არ წყნარდება ცხენების ფეხის ხმა, ეტლების ხმაურობა და ჭიშკრის ჭრიალი. ბარკინგში არიან ადგილობრივი პოლიტიკოსები, რომლებიც სწყვეტენ ევროპულ საკითხებს, მსუქან, შემწვარ ბატის მირთმევის დროს დაობენ სახელმწიფო ვალზე და კითხულობენ კიდევაც ლიბერალურ „Nirth Briton“¹-ს. მაგრამ ყველას ჯობია ბარკინგში ელისაბედ ბეტსი.

იგი პირველ დღიდანვე მოეწონა კუკს და ისიც, ახოვანი, ჯან-ღონით აღსავსე მეზღვაური, ბრძოლათა მონაწილე, მხნე და დიდსულოვანი ვაჟკაცი, ელისაბედისათვის წარმოადგენდა წაკითხულ მოთხრობების გმირთა განსახიერებას. გასეირნება რედინგის სანაპიროზე, შემდეგ, ზამთრის დასაწყისში ტკბილი საუბარი მეგობრებთან, წყნარი საღამოები ბუხართან...

ოცდაერთ დეკემბერს სააბატოს ძველ ეკლესიის ბჭებში გაიხილა საქორწილო ვალობა. ტაძარში გამეფებულ ბინდის შემდეგ თოვლი თვალს სჭრიდა თავისი სითეთრით. მხიარულად მოჭრიალებდა მარხილი და ჟღარუნებდა ეყენები. მხიარული იყო ფიალების წკარუნი და მეგობართა ჟრიაშული. რა საჭიროა ბედნიერების ძებნა ზღვების გადაღმა, როდესაც იგი უკვე მოპოებულია აქ, მშობლიურ, საყვარელ ინგლისში? კუკი არას დროს და არსად აღარ წავა ცოლისგან და მეგობრებისაგან. იგი არასდროს არ ვაცვლის ბარკინგის წყნარ ბედნიერებას ზღვათა მუხანათ თამაშზე და ხომალდის დაუწყნარებელ ცხოვრებაზე. ვინ გაბედავს და იტყვის, რომ ოჯახური ბედნიერება მტკიცე არ არის? ვინ გაბედავს და დაამტკიცებს, რომ

¹ „ჩრდილო ბრიტანელი“.

მეგობრები ერთგულნი არ არიან? საერთოდ, ვინ გაბედავს და აუკრძალავს მას, ბედნიერ კაცს, სამუდამოდ დარჩეს თავისი ელისაბედის გვერდით?

პირველმა გამარჯვებებმა და ფიცხმა ხასიათმა კუკი ყმაწვილად გადააქციეს. მას გულწრფელად სჯეროდა, რომ არასდროს არ წავა ბარკინგიდან, არასდროს არ დასტოვებს ცოლს, სჯეროდა, რომ მისი მეზღვაურობის კარიერა დამთავრდა, რომ მან მოიპოვა ბედნიერი ნავსაყუდელი.

მაგრამ საოჯახო ცხოვრების სიხარულმა ვერ მოკლა მასში ცოდნის წყურვილი. იგი განაგრძობდა მეცადინეობას მათემატიკაში, ასტრონომიაში და მუშაობას რუკებზე. საუბარი მეგობრებთან, — ბეზისთან და პალისსერთან, — მიმართავდა მის აზრებს მთავარ მიზნისაკენ. როდესაც მეგობრები მოუთხრობდნენ კუკს მეცნიერთა შორის აღმოცენებულ დავაზე, უთანხმოებებზე სამეფო საზოგადოებაში, — ისინი კვლავ აცხოველებდნენ თითქოს უკვე მიმქრალ ალს. კუკი ატყუილებდა თავის თავს, როდესაც ამტკიცებდა, რომ აღარ დაუბრუნდება ზღვას.

თანხმად პარიზის ზავისა. 1763 წელს ინგლისმა მიიღო საფრანგეთიდან კანადა, კაპ-ბრეტონი. სენ-ვინცენტის კუნძულები, დომინიკო, ტობაგო და სენეგალი აფრიკაში, ესპანეთიდან-კი, — ფლორიდა. ოსტ-ინდოეთის სავაჭრო კომპანიის მიერ წამოყენებულმა ლორდ კლეივმა დაიპყრო ბენგალია, ბეგარი და ორისი. კოლონიათა რიცხვი იზრდებოდა.

1760 წლიდან ტახტზე ავიდა ახალგაზრდა მეფე გეორგ III. ტორთა პარტიამ თავი მალა ასწია. ვილლიამ პიტტი მეორედ გავიდა სამინისტროდან. „მეფის მეგობრები“ ებრძოდნენ პარტიებს მონარქის პირადი ხელისუფლებისათვის. იზრდებოდა ოპოზიცია. ლორდ ბიუტტი, რომელმაც შესცვალა პიტტი, აწარმოებდა ორ-აზროვან პოლიტიკას, იგი თანაუგრძობდა ხან ლიბერალურ ვიგებს და ხან კონსერვატორ ტორებს¹. საადმირალო სამმართველოს ლორდები, გართულნი პარტიული დავით, სამეფო კარის ქორებით და საკუთარ საქმეების მოწყობით, ძალიან ნაკლებად ფიქრობდნენ

¹ ტორი—სახელწოდებაა კონსერვატიულ პარტიისა, რომელიც წარმოიშვა 1679 წელს და იცავდა ანგლიკანურ ეკლესიის და მონარქიის უფლებებს. ვიგო—ლიბერალური პარტია, წარმოშობილი ერთდროულად ტორებთან, ხელს უწყობდა პროტესტანტულ მოძრაობას და ებრძოდა სამეფო ხელისუფლების აბსოლუტიზმს. XVIII საუკუნის დამლევს ვიგთა პარტიაში შედიოდნენ მდიდარი მიწათმფლობელები და მსხვილი ბურჟუაზია.

ახლად დაპყრობილი მიწების მართვა-გამგეობის მოსაწყენ მოვალეობაზე. ნიუ-ფაუნდლენდის გუბერნატორად ხელახლად დანიშნულ ადმირალ გრეესს დიდი შრომა დასჭირდა, რათა დაემტკიცებინა ლორდებისთვის კუნძულის ნაპირების დეტალური რუკის შედგენის საპირობება. არავის ესმოდა, რატომ სწუხდა ასე მოუსვენარი ადმირალი.

ბოლოს ადმირალმა მიიღო ბრძანება რუკის შედგენის შესახებ და წინადადება მისცა კუკს. გაჰყოლოდა მას ინჟინერ-გეოგრაფის თანამდებობაზე.

და კუკმაც, რომელიც ორი თვის წინეთ ფიცულობდა, ცოლს არ დავტოვებო, ვერ დასძლია კვლავ ხომალდზე ასვლისა და ამერიკის ნაპირებისაკენ მგზავრობის სურვილს. მოგზაურობა ადმირალ გრეესთან იყო სრულიად გასაგები გავრძელება მისი საზღვაო მუშაობისა, მისი მოწოდების ბუნებრივი განხორციელება. ბარკინგის შადლიანმა გაზაფხულმა ვერ შეუშალა ხელი კუკს მოეხდინა სწორი არჩევანი. მან უცებ გადასწყვიტა, ისევე, როგორც რვა წლის წინად.

მას კვლავ ძნელი ამოცანა ხვდა წილად, — ფრანგების მიერ დათმობილ, პიერის და მიველლონის კუნძულების რუკის შედგენა. სამუშაო უნდა დამთავრებულიყო ერთი თვის განმავლობაში, — ეს ვადა საკმარისი იყო იმისთვის, რომ გრეესს სხვადასხვა საპატიო საბაბით შეეჩერებინა ფრანგი გუბერნატორის ფრევატი და კოლონისტებით სავსე სხვა ხომალდები, რომლებიც მიემართებოდნენ მაჯელლონისაკენ. კუკმა კეთილსინდისიერად შეასრულა ეს დავალებაც და ზაფხულის დამლევს დაბრუნდა ინგლისში.

ადმირალ გრეესის მაგიერ ნიუ-ფაუნდლენდის და ლაბრადორის გუბერნატორად დაინიშნა პალისსერი. გაუსწორებელი ლიბერალი განავრძობდა „განსაცვიფრებელი ბოცმანის“ მფარველობას, ამაყობდა თავისი კრეატურით და ღელავდა მშობლიურ კარტოგრაფის ზედისათვის ასჯერ მეტად, ვიდრე საადმირალო სამმართველოს ყველა ღორდი.

მას გავიგებაც არ სურდა იმისი, რომ მისთვის თან გაეყოლებინათ ვინმე სხვა ინჟინერი. ჯერ-ერთი, კუკს უკვე დაეწყო ნიუ-ფაუნდლენდის ნაპირების რუკის შედგენა, მეორეც ისა, რომ სხვა ვინმე, კალსსერის აზრით ყველაფერს არედა და ისეთ რუკას დაზატავდა, რომლის მსგავსი ბლომად ეყარა საადმირალო სამმართველოში და ვერც ერთი კაპიტანი ვერ ბედავდა ასეთი რუკის მიხედვით თავისი ხომალდის წაყვანას, იმდენი იყო იქ შეცდომა.

ამ ჯერად კუკს მისცეს სამხედრო სახელწოდება და ხარისხი დაუახლოვეს სამხედრო უწყების იერარქიას.

სამი წლის განმავლობაში მუშაობდა კუკი ნიუ-ფაუნდლენდის და ლაბრადორის აღმოსავლეთ ნაპირების დაწვრილებითი რუკის შესადგენად. ზამთრობით იგი ბრუნდებოდა ინგლისში.

მუშაობა იტაცებდა მას, რუკების შედგენასთან ერთად კუკი მკვადინებდა ასტრონომიაში. 1766 წელს კუნძულ ბურგეიზე მან ჩაატარა მზის დაბნელების დაკვირვება და შეადგინა სამეცნიერო მოხსენება, მოწონებული ოქსფორდის პროფესორთა მიერ.

მაგრამ ყველაფერზე მიმზიდველი და ამალეღვებელი იყო თვით კუნძულის გამოკვლევა. უსაზღვრო ცოდნის წყურვილი იზიდავდა მას სულ შორს და შორს, ქვეყნის სირღმეში, იქ, სადაც ჯერ არა დადგმულიყო ადამიანის ფეხი. განუცდელი სიხარული იპყრობდა მთელ მის არსებას, როდესაც არყის ხეების და ფიჭვების გაუვალ ტევრის იქეთ აიშართებოდა კლდოვანი მწვერვალი ან აელვარდობდა უცებ ტბის ზედაპირი. მონადირეებთან ერთად, რომლებიც ირმებს და მგლებს დასდევდნენ, მეთევზეებთან ერთად, რომლებიც თევზის სვლას უდარაჯებდნენ, კუკი ნადირობდა მთებსა და ტბებზე, ავსებდა რუკას ახალი ნიშნებით და სახელწოდებებით. არას დროს მონადირე ან მეთევზე არ დაკმაყოფილდება თავისი ნადავლის რაოდენობით, არასდროს მკვლევარი არ იქნება დაკმაყოფილებული თავისი მუშაობის შედეგებით. მეტი იცოდე, ვიდრე იცი, — ასეთია დაკვირვებულ გონების მუდმივი სურვილი და უცვლელი მიზანი.

სიმტკიცით და დაჟინებით, შრომის მოყვარეობით და დასახული მიზნისაკენ მიმართული შეუდრეკელი ნებისყოფით, კუკი, ორმოცი წლის ასაკისათვის სავსებით დაეუფლა საზღვაოსნო მეცნიერებას. კაპიტანი კინგი, რომელიც შემდეგ მასთან ერთად მოგზაურობდა, სწერს თავის მოგონებებში: „კაპიტან კუკს მისი მაგარო აგებულება და მუშაობის უნარი შესაძლებლობას აძლევდა წინააღმდეგობა გაეწია უსასტიკეს დაღლილობისთვის და ცხოვრების მეტად მოუხერხებელ პირობებისთვის. მაგრამ ყველაზე უფრო მას ახაიათებდა უდიდესი გულმოდგინება დასახულ მიზნისადმი მისწრაფებაში. მას ვერ შეაჩერებდა დაბრკოლება, დაღლილობა ან საშიშროება; კიდევ მეტი, — მან არ იცოდე რა იყო გართობა ან დასვენება. გრძელ და მძიმე მოგზაურობათა განმავლობაში მისი ალტყინება და საქმიანობა ერთი წუთითაც არ შენეიდებოდა ხოლმე...“

ხასიათის დადებითი თვისებები განაწყობდნენ მის სასარგებლოდ, „მისი ტემპერამენტი მეტად ძლიერი იყო, — სწერს სამველლი, — პი-

რადი ცხოვრება კი მეტად ზომიერი. ის იყო მორიდებული. თითქმის შორცხვი, იცოდა სასიამოვნო, მოსწრებული და ჭკვიანი საუბარი. ხშირად იგი მომეტებულ სიფიცხეს იჩენდა, მაგრამ მისი გულკეთილობა და თავაზიანობა ანაზღაურებდენ ამ ნაკლს...“

1767 წელი არის მესამე და უკანასკნელ ეტაპის დამთავრების წელი. ცხოვრების და მეცნიერების გზაზე მტკიცე პოზიციების დაპყრობისა და უძნელეს საწყისთა დაუფლების საქმეში. წინ მას ელოდა ბევრი სიძნელე, განსაცდელი და იმედების გაცრუება, მაგრამ უფლება ცხოვრებაზე მოპოებული იყო. ჯემს კუკმა დასძლია მეცნიერული აზრის ჩამორჩენილობას, ტრადიციულ კონსერვატივიზმს, — გასწორდა წელში და მტკიცედ დადგა თავისი ცხოვრების ორმაღლის საჭკისთან.

პირველი მოგზაურობა

რომის ინკვიზიციის ბერებმა 1300 წელს ცეცხლზე დასწვეს ჯორდანო ბრუნო, რადგან მან გაბედა კოპერნიკის თეორიის დაცვა, რომელიც ქადაგებდა პანთეიზმს და ებრძოდა მოძველებულ ფილოსოფიურ სისტემას. კათოლიკე ეკლესია აცხადებდა მწვალებლად, შინად და ეშმაკის კერძად ყველას, ვინც მეცნიერული გზით ცდილობდა მსოფლიოს წარმოშობისა და აგებულობის ახსნას. უბოროტეს მწვალებლობად ამერიკის აღმოჩენამდე ითვლებოდა მოძღვრება ანტიპოდების შესახებ. ქრისტეფორე კოლუმბი ბოლოს მღვდლეზის ინტრიგების მსხვერპლი შეიქნა. სახელოვანი ნიკოლოზ კოპერნიკის შრომები დაჰგმო პაპის ბულამ უღმერთობისა და სამღვთო წერილთან წინააღმდეგობისათვის. სამეცნიერო მეთოდების ერთერთმა პირველმა რეფორმატორმა, როჟერ ბეკონმა, XIII საუკუნეში სასტიკი ბრძოლა გამოუცხადა სქოლასტიკას: თავის წიგნებში იგი ღვარძლიანად დასცინოდა სწავლულ სქოლასტიკოსებს. „მათემატიკას სთვლიან ძნელ და ხშირად საეჭვო მეცნიერებად მხოლოდ იმიტომ, რომ მას ჰქონდა უბედურება ეკლესიის მამებისათვის უცნობი ყოფილიყო“. მეცნიერს ბრალე დასდეს კუდიანობაში და მან თავისი სიცოცხლის მეტი ნაწილი საპყრობილეში გაატარა.

ექსპერიმენტულ ფიზიკის მამამთავარს, — გალილეის, — საეკლესიო ტრიბუნალმა მიუსაჯა სამუდამოდ თავისუფლების აღკვეთა. 1643 წელს უტრეხტის ღვთისმეტყველებს სურდათ დეკარტეს წიგნების დაწვა. „გონება-მახვილი“ ხოლმოგორელი გლეხი მიხაილო

ლომინოსოვი, არჩეული ბოლონის და შვეციის აკადემიების საპატიო წევრად, თავის სამშობლოში იძულებული იყო შეედგინა გაღეჭილი წარწერები მხიარული დედოფლის ელისაბედის ილუმინაციებისა და მაშხალებისათვის; იგი იბრძოდა სახალხო განათლებისათვის და განიცდიდა ყოველგვარ შევიწროებას სამღვდელოებისა და მმართველ წრეების უფიცობის წყალობით.

ყოველი ცხოველი აზრი ფეოდალურ წესწყობილების პირობებში იხშობოდა და იჭელებოდა ღვთისმეტყველთა და ფილოსოფოსთა მიერ, რომლებიც გააფთრებით იცავდნენ თავიანთ მოძველებულ, პრიმიტიულ შეხედულებებს. ყოველი მეცნიერი, რომელსაც სწამდა მეცნიერების წინსვლელობა და უარყოფდა აზროვნების სქოლასტიურ მეთოდს, — ცხადდებოდა მწვალებლად და ღვთის შემობელად.

ახლად აღმოჩენილ ქვეყნების მკვიდრთა „მოშინაურების“ მებოძებნი იწვევდა მუდმივ პროტესტებს ინტელიგენციის განათლებულ და თავისუფლად მოაზროვნე ნაწილში. XV, XVI და XVII საუკუნის ჰუმანისტები ილაშქრებდნენ ევროპელთა სისასტიკის წინააღმდეგ აფრიკის, ინდოეთისა და ამერიკის კოლონიებში. მთავრობა და ეკლესია ხელს უწყობდა ადგილობრივ მცხოვრებთა პიროვნების გაჭედას, მათდამი მხეტურ მოპყრობას, მათს უსინდისო მოტყუილებას და ექსპლოატაციას. ამასთან ერთად, მეცნიერთა შორისაც მოიპოვებოდნენ ისეთები, რომელნიც ამართლებდნენ ასეთ მოპყრობას და ებრძოდნენ იმათ, ვინც მოითხოვდა ადამიანურ და პატიოსნურ დამოკიდებულებას „ველურ“ ხალხთან.

XVIII საუკუნის დამლევს „განათლებულ“ ინგლისში, რომელმაც ფრანგ ენციკლოპედისტთა მოძღვრების — ვოლტერის და მონტესკიეს ფილოსოფიის შეთვისებასთან ერთად, შეითვისა ადამიანთა უფლებებისთვის მებრძოლთა რევოლუციური იდეები, — მოიპოვებოდნენ მეცნიერები, რომლებიც გააფთრებით იბრძოდნენ დედამიწის ირგვლივ მოგზაურობათა და ახალი ქვეყნების აღმოჩენათა წინააღმდეგ. ეს მეცნიერები არამც თუ არ იზიარებდნენ ამა თუ იმ კოლონიზატორულ პოლიტიკის თვალსაზრისს, — ისინი ამტკიცებდნენ, რომ მოგზაურობანი დედამიწის ირგვლივ, რასაც თან მოსდევს ახალ ხალხთა აღმოჩენა, საერთოდ მავნებელია კაცობრიობისათვის, განსაკუთრებით კი — თვით ამ ახლად აღმოჩენილ ხალხისათვისო. ისინი ამტკიცებდნენ, რომ ადამიანის ველური მდგომარეობა უფრო კეთილშეოფელია, ვიდრე ცივილიზირებული მდგომარეობა.

იყვნენ თუ არა გულწრფელნი ეს თავისებური „ქველმოქმედნი“? ზომ არ გამოსთქვამდნენ ისინი ვისიმე საიდუმლო აზრებს, რომ-

ლის აშკარად გამჟღავნებას შეეძლო გამოეწვია მთავრობის რისხვა? თავის თავად ცხადია, რომ კოლონიალურ ექსპანსიის გაფართოება; ესოდენ ხელსაყრელი სავაჭრო კაპიტალისათვის, მძიმე ტვირთად აწვებოდა მიწათმფლობელ ბურჟუაზიას და მსხვილ მესაკუთრე-არისტოკრატებს. წლითი-წლობით გაზრდილი გადასახადები ფლოტის ასაშენებლად, საექვო სამხედრო ექსპედიციების მოსაწყობად და კოლონიებში გარნიზონების შესახანხად, საგრძნობი იყო მსხვილ მიწათმფლობელთა ჯიბისათვის, ამიტომ ისინი ვერ ურიგდებოდენ ვაჭრების დაპყრობითი მადის გაძლიერებას.

მეცნიერთა ნაწილი, ასე თუ ისე დაკავშირებული მიწათმფლობელთა ამ კლასსთან, ემსახურებოდა მათ ინტერესებს; ეს მეცნიერები სთხზავდენ ათასგვარ ჰიპოთეზებს და სისტემებს, და ყველა საშუალებით ებრძოდენ ეგრეთწოდებულ მოწინავე ინტელიგენციას, რომელიც ეძიებდა გზებს მეცნიერების განვითარებისათვის. ინტელიგენციას, ამ შემთხვევაში, ხელს უწყობდენ მთავრობა და მრეწველები, რადგან მასში ხედავენ თავის დაპყრობითი ზრახვების იარაღს.

ნიუტონის მსოფლიო მიმზვიდელობის კანონმა დაამსხვრია თეოლოგიური შეხედულება სულიერ ძალთა ზემოქმედების შესახებ ბუნების მოვლენებზე. კრიტიკამ აიძულა საზოგადოება აღეარებინა ახალი თეორია ბუნების მოვლენათა მკაცრი კანონზომიერებისა: პლანეტების, კომეტების, ოკეანეს მოქცევის და უკუქცევის მოძრაობისა: „სარკიანმა ტელესკოპმა“ შესცვალა ასტროლაბია და შესაძლებელი გახადა ასტრონომიულ დაკვირვებათა დაზუსტება. მნათობთა მოძრაობა ამ დაკვირვებათა საყვარელი საგანი იყო. ასტრონომებმა შეადგინეს ვარსკვლავების დაწვრილებითი კატალოგები, მათემატიკოსებმა დაამუშავეს ზეციურ მნათობთა მოძრაობის გამოანგარიშების ზედმიწევნითი მეთოდები. XVIII საუკუნეში საბოლოოდ დაიმსხვრა ძველი ასტროლოგიური თეორიები, გაბატონებული XVII საუკუნეში და პირველად შერყეული ტიხოს, კეპლერის, ვალილერის და დეკარტეს მოძღვრებით.

1768 წელს ლონდონის სამეფო საზოგადოებამ გადასწყვიტა გაეგზავნა ასტრონომიული ექსპედიცია; ექსპედიციის მიზანი იყო დაკვირვებათა წარმოება მნათობ ვენერას გავლაზე მზის დისკოში. ეს უნდა მომხდარიყო ერთი წლის შემდეგ. დაკვირვების საუკუნესო პუნქტად მიიჩნიეს წყნარ ოკეანეში მდებარე ამხანაგობის კუნძულები¹. ლორდ შელბურიმ წარუდგინა მეფეს დეტალური წერილი.

¹ ეს საბელი მათ უწოდა კუპმა 1769 წ.

რომელშიაც არ დაავიწყდა მოეხსენებინა: თუ როგორ ინტერესს იჩენენ ევროპის სხვა მეფეები ამგვარ ექსპედიციებისადმი. ამ მითითებამ გასჭრა და გეორგ მე-III-მ დაუყონებლივ გამოაცხადა თანხმობა. სამეფო საზოგადოებას უნდა დაენიშნა ასტრონომი-დამკვირვებელი და ექსპედიციის მეთაური. არჩეულ იქნა სწავლული გეოგრაფი, სამეფო საზოგადოების წევრი დელრიმპლი, ცნობილი თავისი წიგნებით სამხრეთის ზღვაში მოგზაურობის შესახებ. მაგრამ საადმირალო სამმართველოს პირველმა ლორდმა კატეგორიული უარი განაცხადა. მიენდო ხომალდი არა მეზღვაურისათვის. მან მიუთითა უწინდელი ექსპედიციის გამოცდილებაზე, როდესაც ხომალდის შემადგენლობა უარს ამბობდა დამორჩილებოდა ასტრონომს. ამ ნიადაგზე ლორდს მოუვიდა უთანხმოება დელრიმპლთან, რაც უნდა გათავებულყო ექსპედიციის ჩაშლით, მაგრამ საქმეში ჩაერია საადმირალო სამმართველოს მდივანი სტევენსი. მან დაარწმუნა ლორდი, რომ საჭიროა ახალი, საზღვაო საქმეში უფრო გამოცდილი მეთაურის დანიშვნა და მიუთითა. სამეფო ხომალდების ყოფილ ბოცმანზე, ნიუფაუნდლენდის ინჟინერ-გეოგრაფ ჯემს კუკზე. დოქტორ ბევისმა ჯერ კიდევ ერთი წლის წინეთ წარადგინა იგი, როგორც „კარგი მათემატიკოსი და გამოცდილი მეზღვაური“. სტევენსმა დაუმატა, რომ კუკს კარგად იცნობს ნიუ-ფაუნდლენდის გუბერნატორი სერ ზიუგ პალისერი; უკანასკნელმა დიდი დახმარება გაუწია კუკს. 25 მაისს იგი დანიშნეს ექსპედიციის მეთაურად, ლეიტენანტის ხარისხით. პალისერთან ერთად კუკმა მოიარა ტემზის ნავთ-საშენები და აირჩია სამას სამოცდა-ათ-ტონიანი ხომალდი.

მას უწოდეს „გულმოდგინება“ (Endlavour).

სამეფო საზოგადოების პრეზიდენტის გრაფ მორტონის ინსტრუქციით კუკს ევალეობდა ეწარმოებინა დაკვირვებანი არა მარტო მნათობ ვენერას მოძრაობაზე, არამედ ზედმიწევნით გამოეკვლია აგრეთვე წყნარი ოკეანეც. კუკი მაშინვე შეუდგა ხომალდის მომზადებას და მოწყობას. მან შეკრიბა ეკიპაჟი ოთხმოც-და-ათხი კაცის შემადგენლობით, მოიმარაგა წელიწად-ნახევრის სამყოფი სურსათი და დადგა ხომალდზე ათი ზარბაზანი და თორმეტი მორტირა.

კუკთან ერთად მიდიოდა გრინვიჩის ასტრონომი ჩარლზ გრინი, ბოტანიკოსი დოქტორ სოლანდერი, ქირურგი მონჰაუსი, ახალგაზრდა ენთუზიასტი, იოსებ ბენქსი და მხატვარი პარკინსონი.

27 მაისს დეპტფორტის ნავთსაშენში კუკი შეუდგა კაპიტანის და ექსპედიციის მეთაურის მოვალეობის შესრულებას. 30 ივნისს ხომალდი დაიძრა ტემზაზე პლიმუტისაკენ, საიდანაც 26 აგვისტოს

გავიდა ატლანტური ოკეანეში და 13 სექტემბერს დაუშვა ღუზა, კუნძულ მადეირას ნაპირებთან; აქ მოხდა არასასიამოვნო ინციდენტი, რამაც ცოტა არ იყოს გააფუჭა მოგზაურობის დასაწყისი. პორტუგალიის სანაპირო არტილერიამ არ უპასუხა „გულმოდგინების“ სალიუტს, რაც კუკმა ბრიტანეთის დროშის შეურაცყოფად ჩასთვალა. მან გასცა ბრძანება სროლა აეტეხათ სიმაგრისათვის. მას შემოუერთდა ყურეში მდგომი ინგლისური მსუბუქი სამხედრო ხომალდი. ცოტა დააკლდა დიდი შეტაკება არ მოხდა. ახალგაზრდა კაპიტანის სიფიცხე კინალამ შეიქნა პოლტიკურ კონფლიქტის მიზეზი, მაგრამ ორივე მხარე დროზე მოვიდა გონს და ეს ამბავი მიაფუჩჩეს. ისე, რომ ინციდენტი არცკი ყოფილა მოხსენებული მოგზაურობის აღწერაში.

მადეირადან კუკმა გადასწყვიტა წასულიყო რიო-დე-ჟანეიროში. მოგზაურობის ერთმა თვემ წყნარად გაიარა. ასტრონომ გრინის ენა-მახვილობა და ბენქსის უცნაური, აღტაცებული ხასიათი აცხოველებდა მოგზაურობის ერთფეროვნებას. მანათობელი თევზები იპყრობდნენ ბუნების-მეტყველთა ყურადღებას.

რიო-დე-ჟანეიროში კუკს მოულოდნელი შეხვედრა მოელოდა. პორტუგალელი ვიცე-კოროლი გაიძვერა ადამიანი გამოდგა. ის ამბობდა, რომ არ ესმის ინგლისელების მოგზაურობის მიზანი. შეუძლებელია, რომ შეიარაღებული ხომალდი მიდიოდეს მშვიდობიანი მიზნებით. სად გაგონილა, რომ ზარბაზნები დამდგარი იყოს ისე, ყოველ შემთხვევისათვის და სამხედრო ფორმაში გამოწყობილი ინგლისელები მიემგზავრებოდნენ შორეულ ქვეყანაში იმისათვის, რომ ძლიერ უჭვრიტონ რომელიღაც ვარსკვლავს.

ზრდილობის ყველა წესის დაცვით, კუკი ცდილობდა დაემტკიცებინა პორტუგალელისათვის თავის მოგზაურობის მშვიდობიანი მიზანი. მეცნიერები დაჟინებით უხსნიდნენ მას პლანეტის მოძრაობის კანონებს. მაგრამ ვიცე-კოროლი თავს იცატუნებდა, ვერაფერი გაიგეო, — თუმცა ირწმუნებოდა. — ჩემთვისაც მეტად თავშესაქცევი იქნებოდა მენახა. თუ „როგორ გაივლის პოლარული ვარსკვლავი სამხრეთის პოლუსსო“.

ექსპედიციის გონიერმა მეთაურმა გადასწყვიტა. მეტად აღარ შედაგებოდა ვიცე-კოროლს და მოემარაგებინა წყალი და სურათი. ამ დროს ესპანელების მიმავალი ხომალდების კაპიტანმა თავაზიანად აღუთქვა კუკს გადაეცა მისი წერილები ინგლისში. — კუკმა შეადგინა დაწვრილებითი რელაცია საადმირალო სამმართველოს ლორდებისა-

თვის, ასლი კა გადასცა ვიცე-კოროლს, რათა საბოლოოდ გაეფანტა მისი ეკვები.

ხუთ დეკემბერს „გულმოდგინებამ“ ლუზა ასწია.

მოულოდნელად, ნავსადგურიდან გამოსვლისას, სანტა-კრუსის სიმაგრეების არტილერიამ ხომალდს სროლა აუტეხა. კუკმა გასცა ბრძანება, შეეჩერებინათ ხომალდი და გაგზავნა ნაღვი სროლის მიზეზის გასაგებად. აღმოჩნდა, რომ სიმაგრის უფროსს არ მიუღია ინგლისელთა გაშვების ნებართვა, საჭირო შეიქნა ისევ მოლაპარაკების წარმოება ვიცე-კოროლთან.

კუკი მიხვდა, რომ გაიძვერა მმართველმა, რომელმაც წინა დღით გამოუგზავნა მას წერილი კეთილი მგზავრობის თავაზიანი სურვილით, განგებ არაფერი შეატყობინა სიმაგრის უფროსს; მას იმედი ჰქონდა, რომ „გულმოდგინება“ დაილუპებოდა, — უკიდურეს შემთხვევაში სერიოზულად დაზიანდებოდა. კუკი იძულებული შეიქნა დამაკმაყოფილებლად ეცნო ვიცე-კოროლის უხერხული პასუხი, თითქოს ხომალდის გაშვების განკარგულება მის ხელქვეითთა დაუდევრობით დროზე ვერ გადაეცა სიმაგრის უფროსს. კუკი ვერ ჩაშლიდა ესოდენ მნიშვნელოვან ექსპედიციას. მან გადასწყვიტა, არ მიექცია ყურადღება ვიცე-კოროლის ასეთი საქციელისათვის და მშვიდობიანად განეგრძო გზა.

წასვლამდე რამდენიმე დღის წინეთ ინგლისელებმა დაათვალიერეს ოქროს საბადოები.

შავ-კანიან მონების დიდი რაოდენობა წელში წყდებოდა და ილუპებოდა მძიმე შრომისაგან, ჰავის და კვების აუტანელ პირობებისაგან და, უმთავრესად, თეთრ მეპატრონეთა მხეცურ მოპყრობისაგან. პორტუგალიის მთავრობა ყოველ წლიურად ორმოც ათას ზანგს ყიდულობდა. ეს ზანგები თითქმის მთლიანად ილუპებოდნენ ოქროს საბადოებზე. ხანდახან ბრაზილიაში არ ყოფნიდათ ზანგები და მათ მოდენიდნენ სამხრეთ ამერიკის სხვა ოლქებიდან.

კუკი თავის დღიურში აღწვთებით კიცხავს პორტუგალელებს და ცდილობს დაარწმუნოს მკითხველები საბადოების მფლობელთა საშინელ საქციელში; მას „ავიწყდება“, რომ მისი თანა-მემამულენი თავის კოლონიებში არაფრით არ იყვნენ უკეთესნი პორტუგალელებზე. ზანგებს არ დაუმსახურებიათ ასეთი არაადამიანური მოპყრობა, — სწერს იგი, — ისინი ისეთივე ადამიანები არიან, როგორც ყველანი და თუ ზანგები კეთილსინდისიერად მუშაობენ თავისი ბატონებისათვის, უკანასკნელნიც უნდა მოეპყრონ მათ, როგორც პატიოსან მუშაკებს და არა როგორც პირუტყვებს. მხოლოდ ამაში ხედავდა იგი

უსამართლობას და გულწრფელად აღმოფოთებული, მოითხოვდა ამ უსამართლობას ბოლო მოღებოდა.

ცხოვრება ხომალდზე წესიერად მიმდინარეობდა, დღითი დღე, გუშაგობიდან გუშაგობამდე, დილის საუზმიდან სადილობამდე და სადილობიდან ვახშობამდე. როდესაც ხომალდი შევილიდა ნავსადგურში, მეცნიერები გადმოდიოდნენ ნაპირზე იშვიათად მეცნარეების მოსაძებნად, ადგილმდებარეობის და ადგილობრივ მოსახლეობის შესასწავლად.

კუკი გამუდმებულ ხელმძღვანელობას უწევდა ხომალდის მთელ ცხოვრებას. იგი მოითხოვდა თავისი პრძანებების წესიერ, ზუსტ და სწრაფ შესრულებას, მაგრამ თვის თავსაც მკაცრ მოთხოვნილებას უყენებდა. ხომალდის შემადგენლობა აფასებდა ამას. მეზღვაურებმა იცოდნენ მისი წარსული, ხედავდნენ მასში ნიადაგ მომუშავე, სამართლიან უფროსს, ზოგჯერ ფიცხი, იგი ყველასთან ერთნაირი იყო... „შეიძლება მისთვის ხანდახან ესაყვედურათ ზედმეტი სიფიცხე, მაგრამ მის რისხვას სწრაფად აყუჩებდა ბუნებრივი გულკეთილობა“... გარდა ამისა, მეზღვაურები, რომელთაც არა ერთხელ უმოგზაურნიათ შორეულ ქვეყნებში, პირველად ხედავდნენ კაპიტანს, რომელიც ზრუნავდა მათი კვებისა და ჯანმრთელობისათვის. ზღვაში გასვლის პირველ დღეებიდანვე მათ იგრძნეს უფროსის გამოცდილი მტკიცე და მკაცრი ხელი.

ხომალდის მართვასთან ერთად იგი ეწეოდა მეცნიერულ მუშაობას, კუკი მუდმივად აწარმოებდა ასტრონომიულ და სანავიგაციო დაკვირვებებს, არკვევდა ხომალდის გავლის და შეჩერების ადგილთა გრძედსა და განედს, აღნიშნავდა კომპასის ჩვენებებს, აღრიცხავდა მოქცევათა და უკუქცევათა დროსა და ზომას; მან შეადგინა ხომალდის ჟურნალი და დაკვირვებით სწერდა მოგზაურობის დღიურს. ის უპირატესობას ანიჭებდა ხოლმე ყველა საჭირო ცნობის ჩაწერას და არა ბუნების სილამაზის აღწერებს, ამასვე ავალებდა იგი თავის თანამგზავრებს; იგი სამართლიანად აღნიშნავდა, რომ მის ამოცანას შეადგენს არა ლამაზი წიგნის დაწერა ჯერ უნახავ ქვეყნების სასწაულთა შესახებ, არამედ დაწერილებითი და წესიერი რელაციის შედგენა. ასეთი რელაცია, პირველ რიგში, სასარგებლო იქნებოდა მის მდგომარეობაში მყოფ კაპიტნებისათვის, რომელნიც პასუხისმგებელნი არიან ხომალდის წესიერ მართვა-წყავეანისათვის.

დღითი-დღე, საათობით ივსებოდა რვეულის გვერდები დაწერილებითი ჩანაწერებით, ზუსტი ციფრებით და მეცნიერული სახელწოდებებით, მაგრამ რვეულში კოჭლობდა მართლწერა.

.... უნდა გახსოვდეთ, — ეუბნება ის თავის მკითხველებს, — რომ ეს არის ნაწარმოები ადამიანისა, რომელსაც არ მიუღია ზანგრძლივი განათლება სკოლაში, რომელიც ახალგაზრდობიდანვე ზღვებზე მოგზაურობს“...

განსაკუთრებით საგულისხმოა კუკის დღიურის შედარება მისი მეორე მგზავრობის თანამგზავრის, გეორგ ფორსტერის დღიურთან. ორივე დღიური, გამომცემლის სურვილით, ერთ წიგნად გამოვიდა. აი, როგორ სწერს ფორსტერი:

“...მთვარე ანთებდა მთელი ღამე მოწმენდილ ცაზე და ფარავდა თავის ვერცხლისფერ შუქით ზღვის გლუვ ზედაპირს, იმ დროს, როდესაც ზღვაში ისახებოდა შორიდან მშვენიერი, თითქოს ფერიის ხელით მოხატული პეიზაჟი“...

კუკი სწერს:

“...თუმცა ამ მიმართულებით აღებული გზის იმედი არ მქონდა, მაგრამ მე მაინც დაჟინებით მივდიოდი სამხრეთისაკენ დილის 3 საათიდან თორმეტამდე, როდესაც ჩვენ შეგვაჩერა შტილმა 58°56' სამხრ. განედ. და 13°26' აღმ. გრძ.; რამდენიმე საათის შემდეგ დაბერა დასავლეთის ქარმა, რომლის მიხედვით ავიღე კურსი აღმოსავლეთისაკენ“....

კუკის წინამორბედი ფიქრობდენ, რომ ხომალდის წაყვანა წყნარ ოკეანეში, ყველაზე უხიფათოა მაგელანის სრუტის გავლით.

კუკმა უარყო ეს აზრი. მან წაიყვანა „გულმოდგინება“ ცეცხლის მიწის და გორჩის კონცხის მოვლით. ოცდაცამეტი დღის შემდეგ ის უკვე წყნარ ოკეანეში იყო, სამნახევარ გრადუსზე ჩრდილოეთით მაგელანის სრუტისაგან; უწინდელი მოგზაურები კი გადიოდნენ სრუტით და ამ გადასვლას სამ თვეს ანდომებდენ; ამგვარად, კუკმა შეინახა თავის ხელქვეითთა ძალ-ღონე, შეამცირა ხომალდის მოკაზმულობის გაცვეთა და გრძელ-განედის ზუსტი აღრიცხვით, დააწესა უმოკლესი და უშიშარი გზა. მთელი თებერვლის განმავლობაში ხომალდი მოდიოდა ღია ზღვაზე. შემდეგ გამოჩნდა უცნობი კუნძულები, მოზნეული ოკეანეს სხვადასხვა მხარეზე. დრო ცოტა რჩებოდა. კუკი აღნიშნავდა კუნძულებს რუკაზე და გვერდს უვლიდა მათ. კიდევ საში თვე მიდიოდა „გულმოდგინება“ დასავლეთით, თავის მოგზაურობის მიზნისკენ, — ამხანაგების კუნძულებისაკენ.

მოგზაურობის ერთი წლის განმავლობაში კუკი ახლოს გაეცნო თავის ხელქვეითებს. მან შეისწავლა თვითიული მეზღვაურის, თვითიული ჯარისკაცის ხასიათი, მათი უარყოფითი და დადებითი თვისებები. იყვნენ მათ შორის კეთილსინდისიერი, პატიოსანი ადა-

მიანები, მაგრამ იყვენ შფოთიანებიც, ძნელად რომ ემორჩილებოდნენ დისციპლინას. ესენი გაჩერების დროს დაუშვებლად ირჯებოდნენ ადგილობრივ მკვიდრთა მიმართ. იყვენენ აგრეთვე გულკეთილი, მაგრამ სუსტი ადამიანებიც, გადაჭარბებით რომ ეტანებოდნენ მაგარ სასმელებს, — მათი მოთვინიერება შეიძლებოდა მხოლოდ მკაცრი გაფრთხილებით. იყვენენ უწინდელ მოგზაურობით განებივრებული გულადი ვაჟბატონები, ისინი ექცეოდნენ კუნძულთა მცხოვრებლებს ძველ კონკვისტადორთა ყველა წესის თანახმად და ამტკიცებდნენ, რომ ეეროპელს თავისუფლად შეუძლია გაძარცოს „ველური“. ამის მიზეზი იყო ის გარემოება, რომ მათივე მსგავსი, სამხრეთ ზღვებში მავალი სავაჭრო ხომალდების კაპიტანები ხელს უწყობდნენ და უწონებდნენ მათ ასეთ საქციელს. კუკმა ყოველივე ეს მხედველობაში მიიღო, მან შეადგინა და წაუკითხა ეკიპაჟს წესები და მოითხოვა მათი შეურყევლად შესრულება; წესების დარღვევისათვის კი იგი სასჯელით იმუქრებოდა. აი, ეს წესებიც:

1. „ყოველივე ძალღონით ეცადეთ ინდოელების კეთილი განწყობილების მოპოებას და ყოველთვის მოეპყარით მათ უდიდესი კაცთმოყვარეობით.

2. ინდოელებისაგან¹ სურსათის, ხილეულის და სხვ. საყიდლად უნდა დაინიშნოს ხოლმე ერთი ან რამდენიმე პირი. ხომალდზე მყოფ სხვა პირებს, ოფიცრებს ან მეზღვაურებს არა აქვთ უფლება აწარმოონ გაცვლა-გამოცვლა, განსაკუთრებული ნებართვის გარეშე.

3. იმ პირს, რომელსაც გარკვეული დავალება აქვს მიცემული ნაპირზე, ეკრძალება სადარაჯოს მიტოვება. თუ ჯარისკაცი, მუშა ან მეზღვაური თავისი გაუფრთხილებლობის მიზეზით დაჰკარგავს იარაღს ან ხელსაწყოებს, ამ წივთების ღირებულება მას არაა ც თუ გამოერიცხება ჯანაგირიდან, არამედ, თანახმად საზღვაო წესებისა, იგი დაისჯება ისე, როგორც იმას შემთხვევა მოითხოვს.

4. ჯარიმა დაედება ყველას, ვინც შეზღუდავს გაცვლა-გამოცვლას ან გაცვლისათვის გამოიყენებს რომელიმე წივთს, რომელიც ხომალდს ეკუთვნის.

5. რკინის ან სპილენძის წივთები, ტანსაცმელი ან მსგავსი საჭირო საგნები შეიძლება გადაიცვალოს მხოლოდ სურსათზე“. ხელმოწერილია ჯ. კუკი.

¹ კოლუმბის შემდეგ, რომელმაც ასე უწოდა ამერიკის მცხოვრებთ, — ამ სახელს არქმევდნენ ყველა ახლად აღმოჩენილ ქვეყნებზე მკვიდრთ:

1769 წლის ცამეტ ივნისს „გულმოდგინებამ“ ჩაუშვა ლუზა ამხანაგობის კუნძულთა შორის ყველაზე დიდი კუნძულის, — ტაიტის¹ ყურეში.

უკვე ორი დღით ადრე, ცისფერ ბურუსში გამოჩნდა კუნძულის ხაკეთები, წვიმის ზოლი ხან ფარავდა და ხან აჩენდა დაკბილულ მწვერვალს. მზის სხივებზე კუნძული ათასფრად ელვარებდა. ბაზალტის კლდეები ალისფრად ბრწყინავდნენ ხშირი ტყეების მწვანით დაფარულ ნავსაყუდლებსა და კონცხებს შორის. გამოჩნდა მარჯნის ბრაგების ნახევარ-წრე, რომელიც, იცავდა კუნძულს ტალღების ცემისაგან. ბრაგებს იჭით. ზღვის გლუვ ზედაპირზე, ისახებოდა მწვანე მთები და ნაპირზე მწყობრად აშოლტილი კოკოსის პალმები.

პირველ დღიდანვე კუკმა დაიწყო ასტრონომიულ ხელსაწყობების გადმოტვირთვა და მათი დასაცავი სიმაგრის აგება.

ბენქსმა დადგა კარავი, რომელსაც მაშინვე გარს შემოეხეიენ ცნობისმოყვარე ადგილობრივი მკვიდრნი. მათ შორის ზოგს უკვე ენახა უცხოელები. კუკი ფრთხილობდა, — იგი ცდილობდა დაერწმუნებინა კუნძულის მცხოვრებნი, რომ დაეძებს ღამის გასათევ ადგილს მხოლოდ რამდენიმე დღისათვის. ხომალდზე დარჩენილ არტილერიისტებს მან უბრძანა დაემიზნებინათ ზარბაზნები ნაპირისათვის ვინ იცის, რა მოეპრიანებოდათ ამ, ერთი შეხედვით, სათნო ველურებს.

კუკმა დასტოვა ნაპირზე ცამეტი ჯარისკაცი, ოფიცრის მეთაურობით, თითონ კი, თანაზღაპრებთან ერთად, წავიდა ახლო-მახლო მიდამოების დასათვალიერებლად.

ტყე ნაპირამდე იყო ჩამოსული; შეხუთული, სურნელოვანი ჰაერი თავბრუს ასხამდა ადამიანს. პურის ხის მძიმე ნაყოფებს ძირს დაეხარათ ტოტები, რომელსაც ფართე და ღრმად დაჭრილი ფოთლები ესხა. მათ გზას უღობავდა ნაყოფების, ყვავილების და ტოტების ქაოსი, გადაბურდული ლიანების გირლანდებით; დიდის სიძნელით არღვევდნენ ისინი ამ ჰრელ, ცოცხალ კედელს. ჰაერი ცხელი და ნოტიო იყო, სოლანდერს და ბენქსს თვალები გაუბრწყინდათ. ისინი ხან ერთ ადგილისაკენ გარბოდნენ, ხან მეორისკენ, მანამდე უნახავ მცენარისა, ყვავილებისა ან ნაყოფისაკენ. გრინი დასცინოდა ალტაცებულ ბოტანიკოსებს.

¹ კუკის დღიურში და მისი ცხოვრების აღწერილობაში კუნძულს ეწოდება „კ. ტაიტი“. ეს სახელწოდება კუკმა 10 მაისს გაიგო ადგილობრივ მცხოვრებლებისაგან და შეუცვლელად დასტოვა იგი.

მოულოდნელად ყველა შეჩერდა. ნაპირის მხრიდან მათ მოესმათ უწესრიგო თოფის სროლა. ისინი საჩქაროდ დაბრუნდნენ.

საქციელ წამხდარმა ოფიცერმა მოახსენა კუკს, რომ ერთ-ერთი ადგილობრივი მკვიდრი მოეპარა ჩვენს გუშაგს, თოფი გამოსტაცა და გაიქცაო. მაშინ მე ვუბრძანე ესროლათ და „ველური“ მოვკალითო.

ალმოჩნდა, რომ ოფიცერს კუკისათვის სწორედ არ ეამბნა მომხდარი ამბავი. კუნძულის მცხოვრები მართლაც მდევრებს მოეკლათ, ხხვა ჯარისკაცებს კი აუტეხიათ სროლა უცხოელთა დასათვალიერებლად შეკრებილ ველურთა ბრბოსათვის. რაღაც საოცარი შემთხვევის გამო არავინ არ მოუკლავთ და არც დაუჭრიათ. ბრბო გაიფანტა. განმარტოებით ეგდო მრკლულის გვამი. ამ შემთხვევამ გააუსიამოვნა ასე კეთილად დაწყებული დღე.

კუკი აღშფოთებული იყო. იგი ააღელვა ოფიცრის უგზურმა საქციელმა და ჯარისკაცების სიმხეცემ. რა საჭირო იყო ერთბაშად ასეთი სასტიკი ზომის მიღება. ვანა ამას ეწოდებოდა მისი წესების დაცვა? მან სასტიკი საყვედური გამოუცხადა ოფიცერს და დაემუქრა ჯარისკაცებს, ვინც ასეთ სისაძაგლეს ჩაიდენს კიდევ, გამათრახებული იქნებაო.

განრისხებული კუკი, ჩვეულებისამებრ მალე დაწყნარდა. მან აუხსნა ორივე მხარეს მათი მიუტევებელი შეცდომა. ადგილობრივთა მიმართ კუკი განსაკუთრებულ სიფრთხილეს იცავდა; ის არავის აძლევდა ხის მოჭრის ნებას, თუ მცხოვრებთა თანხმობას არ მიიღებდა, — ხეები კი საჭირო იყო სიმაგრის ასაგებად. სიმაგრე ყოველ შემთხვევისთვის, დაცული იყო მორტირებით. მცხოვრებლები გაუბედავად და ცნობის მოყვარეობით შევლოდნენ ინგლისელებს მასალების ზიდვაში.

გავიდა რამდენიმე დღე და კუკს ისევ დასჭირდა წესრიგის დამყარება. მაგრამ ეხლა იძულებული გახდა უფრო სასტიკი ზომებისათვის მიემართნა.

ხომალდის ყასაბს უნდოდა გადაეცვალა ლურსმანი ქვის ნაჯახზე. ჩააცივდა იქაური ბელადის ცოლს, გინდა თუ არა გადამიცვალეო. ქალმა უარი განუცხადა. მაშინ ყასაბმა გამოგლიჯა მას ხელიდან ნაჯახი და დანა მოუქნია. ბენქსმა დაინახა ეს სურათი და ყოველივე უამბო კუკს. როდესაც ინდოელების ბელადი თავისი ცოლით და ორი ადგილობრივი მცხოვრების თანხლებით, ხომალდზე ავიდა, კაპიტანმა გამოიძახა ყასაბი, ამხილა მისი უსაქციელობა და გასცა ბრძანება დაესაჯათ დამნაშავე. ყასაბს გახადეს ჰერანგი, მია-

ბეს ანძას და გაამათრახეს. კუნძულელებმა ტირილი დაიწყეს და სოხოვდენ კუკს შეეწყვიტა დასჯა, მაგრამ კუკი უღმობელი იყო.

გამათრახება ითვლებოდა დისციპლინის განმტკიცების ერთადერთ საშუალებად. კუკი ბევრზე მაღლა იდგა, მაგრამ ის არ იდგა თავისი დროის ზნეობაზე მაღლა, იგივე ემჩნევა მას სარწმუნოებრივ საკითხებშიც. კუკი გულუბრყვილოდ ფიქრობდა, რომ ერთ-ერთი საშუალება ველურ ხალხთა ცივილიზირების და განათლებისა არის მათი მოქცევა ქრისტიანულ სარწმუნოებაზე; კუკი აწირვინებდა კუნძულის მკვიდრთა თანდასწრებით, რომლებიც შეუგნებლად ბაძავდენ მლოცველ უცხოელების მოძრაობას, მაგრამ არ ესმოდათ ამ მოძრაობის მიზანი; მათი ინტერესი ცხოველდებოდა მხოლოდ გაცვლა-გამოცვლის საგნების დანახვის დროს. მაშინ იმართებოდა ხოლმე მთელი ბაზრობა. კუნძულელებმა ჩქარა გაიგეს ლურსმნის უპირატესობა შუშის მძივთან შედარებით, პრიმიტიული აზროვნება არ უშლიდა მათ ხელს სწრაფად შეეთვისებინათ იმის სარგებლიანობა რაც მართლა სასარგებლოა ცხოვრებისათვის.

პირველ იენისს კუკმა გაჰყო თავისი თანამგზავრები სამ ჯგუფად. ორი ჯგუფი მან გაგზავნა უახლოეს კუნძულზე, თითონ კიდარჩა მესამე ჯგუფთან ერთად ტაიტზე, ამგვარად მომავალში მოსახერხებელი ხდებოდა პლანეტის გავლაზე დაკვირვებათა ჩატარებისას დაშვებული შეცდომების გამოსწორება.

ცას ძლიერი ბურუსი ფარავდა, მაგრამ სამ რიცხვში ცა სრულიად მოიწმინდა და დაკვირვებებიც დიდის წარმატებით ჩატარდა.

თვითეულმა მათგანმა შეადგინა ცხრილი და აღრიცხა დაკვირვების აღვილის გრძედი და განედი, პირველადი გარეგანი შეხება ანუ პირველი გამოჩენა ვენერასი მზეზე. დილის 9 ს. 25' 42". მეორადი შინაგანი შეხება ანუ დასვლის დასაწყისი. შუადღის 3 ს. 14' 8". მეორადი გარეგანი შეხება ანუ სრული დასვლა. შუადღის 3 ს. 32' 10". დაკვირვების წერტი: სამხრ. განედის 17° 29' 15" გრინვიჩისაგან.¹

მოგზაურობის მთავარი მიზანი მიღწეული იყო².

¹ ცხრილი შედგენილია გრინის მიერ კუნძულ ტაიტზე.

² ვენერას გავლა ხდება მხოლოდ 4-ჯერ 243 წლის განმავლობაში, რადგან 243 წელი შეადგენს პლანეტის 152 სინოპტიკურ ბრუნვას. ვენერას პირველ გავლის დაკვირვება ჩატარეს ინგლისში გოროკემ და გრაბტრიმ 1639 წ. 4 დეკემბერს. ვენერას გავლა ხდება იენისში და დეკემბერში 8, 122, 8 და 105 წლის შუალედებით. ვენერას გავლა იძლევა საშუალებას ე. წ. ნზის პარალაქსის, ე. ი. ყველა ზეციურ მანიილთა ერთეულის, ზუსტად განაწინაროშებისა. ვენერას გავლა მოხდება 2.004 და 2.012 წლებში.

ხუთ რიცხვში მხიარულად იზეიმეს ინგლისის მეფის დაბადების დღე. სეირნობდენ კუნძულზე, აღმოაჩინეს ადგილობრივი მოხეტიალე მუსიკოსები, სტვირზე და დოლზე დამკვრელნი და სთხოვეს მათ თავიანთი ხელოვნების ჩვენება. დოლზე დამკვრელებმა აქვე გამოიგონეს ინგლისელთა საპატივსაცემო სიმღერა.

კუკი განაგრძობდა თავის „ფილანტროპიულ“ ცდებს. მან მიზნად დაისახა აღეკვეთა ქურდობა. რასაც ყოველდღე ეწეოდენ ადგილობრივი მცხოვრებნი. კუკმა კატეგორიულად აუკრძალა გუშაგებს ესროლათ ქურდებისათვის უტყვიოდ დატენილ თოფებითაც კი; მართალია, ასეთი განკარგულება გამოწვეული იყო იმ მოსაზრებით, რომ ასეთი სროლა შეასუსტებს კუნძულელთა შიშს სასროლ იარაღისადმი.

მაგრამ ყოველი მისი ცდა, აეხსნათ თვით კუნძულელთათვის, რომ ქურდობა არ არის ხელსაყრელი, — ფუჭი გამოდგა. ბოლოს, მან ახალ ხერხს მიმართა.

ერთხელ კუნძულელთა ოციოდე ნავი, თევზით სავსე, დაბრუნდა ზღვიდან. კუკმა ბრძანება გასცა ხელში ჩაეგდოთ ნავები, წაეღოთ სიმაგრისაკენ და გამოეცხადებინათ შეთევზეებისათვის, რომ დასწვავდნენ ნავებს, თუ დაბრუნებული არ იქნებოდა მოპარული ნივთები. მცხოვრებლებმა დააბრუნეს მოპარული რკინის მცირე რაოდენობა და მოითხოვეს ნავები. კუკმა უარი განაცხადა. მეორე დღეს არავინ აღარ გამოცხადებულა. „კატო-მოყვარე“ კაპიტანი მძიმე მდგომარეობაში ჩავარდა: შეიძლებოდა თევზი დაჰმალიყო სიცხისაგან. მას ან უარა უნდა ეთქვა თავის სიტყვაზე, ან უნდა გაეწირა საშიმშილოდ, შეიძლება, სრულიად უდანაშაულო ხალხი.

კუკმა მიმართა კომპრომისს: წაიღონ თევზი და დასტოვონ ნავები, მაგრამ ეს უფრო უარესი გამოვიდა: მცხოვრებლები ეცენ და გაიტაცეს თევზი, ვისაც რამდენი უნდოდა, შეთევზეებს კი ანგარიში არავინ გაუწია. ნავების დაბრუნება მაინც მოითხოვეს. კუკი თავს იმწვიდებდა: იგი ამბობდა, რომ კუნძულელებს ვერ გამოურკვევიათ, თუ ვინ არის ნამდვილად ქურდი, ნივთები კი დამალულია სხვა კუნძულებზე. მაგრამ ის მაინც იძულებული იყო ელიარებინა, რომ ადგილობრივ მკვიდრთა ზნეობის გამოსწორების ბრძნულად მოსაზრებულმა ცდამ ფუჭად ჩაიარა.

იყო დენერტირობის შემთხვევებიც, როდესაც კუნძულელთა უდარდელი ცხოვრებით ან კუნძულელ ქალის სილამაზით გატაცებული მეზღვაური ან ჯარის კაცი მიდიოდა ხომალდიდან და ქრებოდა. ამ შემთხვევაში, კუკი დააკავებდა ერთს ან რამდენიმე ბე-

ლადს და გამოაცხადებდა, რომ არ გაანთავისუფლებს მათ, ვიდრე არ იქნება მოყვანილი დეზერტირი, მაგრამ ეს ზომა ყოველთვის არ სჭრიდა და კუნძულელნი უპასუხებდნენ უნიანი კონტრ-მოთხოვნით: ჯერ დაუბრუნონ ბელადები და შემდეგ მოიყვანენ დეზერტირს, — და ძალა-უნებურად საჭირო ხდებოდა დათმობა.

ექსპედიციის მეცნიერული მუშაობა წარმატებით მიმდინარეობდა. კუკმა და ბენქსმა ნავით იმოგზაურეს კუნძულის ირგვლივ და გამოარკვეეს მისი სიდიდე. შემდეგ ბენქსი გაემართა მდინარეთი ზევით და აღმოაჩინა მთების ვულკანიურ მუშაობის შედეგები. სიმაგრის ირგვლივ და ტყის ქალაკებში მათ დასთესეს რიო-დე-ჟანეიროდან წამოღებული საზამთროს, ლიმონის და ფორთოხლის თესლი.

დიდის რაოდენობით მან დაურთო თესლი ადგილობრივ მცხოვრებთ, თანაც აუხსნა, რომელ ნიადაგში და როგორ უნდა დაითესოს ეს თესლი.

სამმა თვემ განვლო ტაიტზე მოსვლის დღიდან და საჭირო იყო უკან გამგზავრებაზე ფიქრიც.

ნაჯახები, ლურსმნები, დანები და შუშის მძივები გასცვალეს სხვადასხვა სურსათის დიდ რაოდენობაზე. ექსპედიციის ყოველმა მონაწილემ დაწვრილებით აღწერა ასტრონომიული და გეოგრაფიული ცნობები, კუნძულის ფლორა და ფაუნა, ადგილობრივ მცხოვრებთა ზნე-ჩვეულებანი.

კუნძულის მთავარმა ქურუმმა, ტუპიამ, მოისურვა გაჰყოლოდა ინგლისელებს, კუკი გაახარა ნდობის ასეთმა ნიშანმა, იგი დასთანხმდა წაეყვანა მოხუცი, რომელიც კარგად იცნობდა ახლო მდებარე კუნძულებს, მცხოვრებთა ენას და ზნე-ჩვეულებას. ასეთი ადამიანი შეიძლებოდა სასარგებლო ყოფილიყო.

ტუპია ასწავლიდა კუკს კუნძულების სახელწოდებებს, უამბობდა, თუ რომელ კუნძულზე შეიძლება ღორების ან ნანადირევის შოვნა; იგი ხშირად გულმოდგინედ ლოცულობდა, სთხოვდა თავის ღვთაებას ქარის გამოგზავნას, თუმცა ყველაფერი ისედაც მოწმობდა, რომ ქარს უნდა დაებერა.

ზოგ კუნძულზე შეჩერდებოდნენ ხოლმე სურსათის და ხორაგის მოსამარაგებლად. ამ დროს ეცნობოდნენ ადგილობრივ მეფეებს. კუკი იცავდა აუცილებელ ეტიკეტს: უცვლიდა სახელს კუნძულის მფლობელს. თუ მეფეს ქვიოდა ორეე, — კუკის კუნძულზე ყოფნის დროს კუკი იღებდა მის სახელს, მეფეს კი უწოდებდნენ კუკეეს. ყოველივე ეს აძლევდა გრინს კარგ საოხუნჯო მასალას.

კუკი არ ივიწყებდა ინგლისის ინტერესებსაც. განშორებისას, მან გადასცა მეფეს ლითონის ფირფიტა, ზედ ამოკვეთილი წარწერით:

„მისი ბრიტანული უდიდებულესობის ხომალდი „გულმოდგინება“, ლეიტენანტ ჯემს კუკის მეთაურობით, გუაენ, 13 ივლისი 1769 წ.“

ამგვარად, განმტკიცდა ინგლისელთა უფლება კუნძულის აღმოჩენის პირველობაზე.

სამი კვირის მოგზაურობა კუნძულიდან კუნძულისაკენ ერთფეროვანი აღმოჩნდა: ამიდი ცვალებადი იყო: ხან ქარი ქროდა, ხან წყნარი დარი დგებოდა და ბურუსი ფარავდა მიწას. ხომალდი ფრთხილად გარს უვლიდა მარჯნის ბრავების კედელს, რომ ფსკერი არ გახვრეტოდა.

„მოსაწყენი და ძნელი ცურვაა“—ჩასწერა კუკმა თავის დღიურში. მან გადასწყვიტა პირდაპირ ევლო სამხრეთისაკენ, სანამ ხმელეთს შეხვდებოდა და უკვე აღარ ეძებნა ახალი კუნძულები.

ოცდახუთ აგვისტოს აღნიშნეს ინგლისიდან გამგზავრების წლის თავი.

ორმოცდა ორი დღე ვიდოდენ ღია ზღვაზე. ცურვის ერთფეროვნება გამოაცხოველა კუდიან ვარსკვლავის გამოჩენამ ჰორიზონტის ზემოთ. კუდიანი, ცეცხლოვანი მნასობის ლამაზი გაფრენა ხუთი საათი გრძელდებოდა: ამ ამბავმა გამოიწვია ასტრონომების სიხარული, მაგრამ სასოწარკვეთილებაში ჩააგდო ტუპია, რომელიც განერთხო ღვთაების წინაშე და უქადდა მრავალ უბედურებას დატოვებულ კუნძულის მკვიდრთ.

ექვს ოქტომბერს ახალგაზრდა მეზღვაურმა ნიკოლოზ იუნგმა, ანძაზე ასვლისას, პირველმა დაინახა მიწა.

ნელა ახლოვდებოდა და იზრდებოდა უშველებელი მთის მწვერვალები, ნაპირები მიიმართებოდენ შორს ჩრდილოეთის და სამხრეთისაკენ.

მოგზაურთა უმეტესობამ გადაწყვიტა, რომ ეს არის დიდი ხნის ძიების საგნად გამხდარი სამხრეთის მიწა, პირობით აღნიშნული რუკაზე Terra Australis incognita-ს¹ სახელწოდებით.

კუკმა უბრძანა ჩაეშვათ ნავი. იგი გაემგზავრა ნაპირის დასათვალიერებლად პატარა მდინარის აულოებით. გამოჩნდენ ტაიტელეზის მსგავსი ადგილობრივი მცხოვრებნი. მათ მაშინვე გამოამელავენეს

¹ უცნობი სამხრეთის მიწა.

მტრული განწყობილება; მათ, როგორც ეტყობოდა, ესმოდათ ყოველივე, რასაც ტუპია ეუბნებოდა, მაგრამ მაინც არ სურდათ რაიმე ურთიერთობა დაეკავებინათ მოსულებთან და ლახვრებითაც იმუქრებოდნენ.

არ ვასტრა არავითარმა მოლაპარაკებამ, არავითარმა სამშვიდობო ნიშანმა. ასეთი მდგომარეობა რამდენიმე დღეს გრძელდებოდა. თუ ვინმე მიუახლოვდებოდა მათ, კუნძულები ისარს ესროდნენ ან ნავს ართმევდნენ, რის გამოც ბევრი ველური სიცოცხლეს გამოასალმეს, ბოლოს მოთინებიდან გამოსულმა კუკმა უბრძანა დაეჭირათ შვილი მენავე-კუნძულები, ისინი მაშინვე გაიქცენ. მათ დასაშინებლად კუკმა უბრძანა დაეწყოთ სროლა ჰაერში. გაქცეულები მოულოდნელად შეჩერდნენ და გაუმაჰინძლდნენ მათთან მიახლოვებულ ნავს, რომელშიდაც კუკიც იჯდა, ქვების, ისრების და ნიჩბების ისეთი სეტყვით, რომ ინგლისელებმა მათ სროლა აუტეხეს, ოთხი მათგანი მოკლეს, სამი კი დაიჭირეს.

კუკის ბიოგრაფი ცდილობს გაამართლოს თავისი სახელგანთქმული თანამემამულის საქციელი მისი გულფიცხობით და ადგილობრივ მცხოვრებთა წინააღმდეგობის მოულოდნელობით, მაგრამ მას იქვე მოჰყავს ამონაწერი კუკის დღიურიდან, რომელიც სავსებით ვერ ამართლებს ავტორს:

„რასაკვირველია, ინდოელებს არ დაუმსახურებიათ სიკვდილი მხოლოდ იმიტომ რომ მათ არ მოისურვეს დანდობოდნენ ჩემს დაპირებებს და გადმომსხდარუყვნენ ჩემს ნავში, კიდევ რომ არაფერი სცოდნოდათ ასეთ საშიშროების შესახებ. მაგრამ ჩემს მიზანს შეადგენდა მათი ქვეყნის შესწავლა. ამ მიზნის მიღწევა კი მე ორი გზით შემეძლო, — ძალით ან მათი კეთილი განწყობილების დამსახურებით. მე უკვე ვსინჯე საჩუქრების ძალა, მაგრამ ამაოდ. ჩემი ერთადერთი სურვილი იყო ამეცდინა ყოველგვარი მტრობა და გადმომეყვანა რამდენიმე ინდოელი ჩემს ნავზე, რათა დაგვერწმუნებინა ისინი, რომ ჩვენ არ ვესურს ავი და შეგვიძლია ხელი შევუწყოთ მათ ბედნიერებას. მაშასადამე, ჩემი განზრახვა არ იყო ბოროტი. მართალი რომ ვთქვათ, ამ დავაში, რომელსაც მე სრულებით არ მოველოდი, ჩვენ შეგვეძლო გაგვემარჯვებინა ამდენი სისხლის დაუღვრელადაც. მაგრამ ასეთ პირობებში, როცა გაცემულია სროლის ბრძანება, არავის არ შეუძლია განსაზღვროს საშიშროება ან წინდაწინ გაზომოს მისი შედეგები“

კუკი ნანობს თავის მოუფიქრებელ საქციელს. მართლაც, ხომ შეიძლებოდა, რომ მას არ გაეცა სროლის დაწყების ბრძანება? და-

კავებული და ხომალდზე წაყვანილი მცხოვრებლები, როგორც გვიჩვენებს დღიური, არავისთვის საჭირო არ იყო. თვით ის ადგილიც კი, სადაც მოხდა უდანაშაულო ხალხის ხოცვა-ჟლეტა, კუკმა მალე დასტოვა. „ფილანტროპი“ ხანდახან ზედმეტად „ფიცხი“ იყო.

კუკს არ მოეწონა კუნძულელთა მებრძოლი ხასიათი, მან გადასწყვიტა შეუჩერებლივ წასულიყო სამხრეთისაკენ. თუ ხომალდს მიუახლოვდებოდა ნაევები შეიარაღებული მცხოვრებლებით, მას განზრახული ჰქონდა ესროლა ზარბაზნებიდან და მით დაეშინებინა ისინი.

ეჭვსი თვის მგზავრობამ დაარწმუნა კუკი, რომ ეს ხმელეთი სრულებითაც არ არის მისი ძიების საგანი,—სამხრეთის უცნობი მიწა.

პლანეტა მერკურის გავლანზე ჩატარებულმა დაკვირვებებმა, რაც ჩასწერა გრინმა და კუკს მიერ გამოანგარიშებულმა დაკვირვების წერტის გრძედმა და განედმა დაადასტურეს ეს მოსაზრება. ვარდა ამისა, ცხადი გახდა, რომ ეს არის სწორედ ის მიწა, რომელიც 1642 წელს აღმოაჩინა ჰოლლანდიელმა აბელ ტასმანმა, რომელიც მივიდა კიდეც მის აღმოსავლეთ ნაპირებთან.

მოგზაურობის განმავლობაში ადგილობრივ მცხოვრებთა ყოფა-ქცევა იწვევდა მთელ რიგ გაუგებრობას. ასეთი არა მეგობრული შესვლით გაღიზიანებული მეზღვაურები და ოფიცრები აღარ ემორჩილებოდნენ კუკს და თავისებურად უსწორდებოდნენ ჟურნებს და შეურაცხყოფილებს. კუკი ამათრახებინებდა თავის ხელქვეითებს, სვამდა მათ გემის ტრუმში, მაგრამ თითონაც ხშირად თავს ვერ იჭერდა და გრძნობდა, რომ ცუდ მაგალითს აძლევდა ხელქვეითებს. შეტაკება კუნძულელებთან ხდებოდა თითქმის ყოველ შეჩერებაზე და კუკის ლიბერალურ განზრახვებს ყოველთვის ამსხვრევდა „ველურების“ უინიანობა და მეზღვაურთა შურისძიების გრძნობა.

ასე სწერს, ყოველ შემთხვევაში, იგი თავის დღიურში და ყველაფერს აბრალებს ან ადგილობრივ მკვიდრთ ან მეზღვაურთა აღვირ-ახსნილ ზნე-ჩვეულებას: ცხადია, ხომალდზე რომ გამეფებული ყოფილიყო მტკიცე დისციპლინა და კუკს ჰქონოდა მისი დაცვის საკმარისი საშუალება, მეზღვაურთა ყოფა-ქცევა ვეღარ გამოიწვევდა ასეთ შეტაკებას. კუკი ხშირად უნებურად ლაპარაკობს თავისი მკაცრი ზომების შესახებ და იქვე ცდილობს დაამშვიდოს მკითხველის „მგრძობიარობა“ და დაარწმუნოს იგი ამ ზომების აუცილებლობაში. მას არ შეეძლო მიეთითებინა საადმირალო სამმართველოს საიდუმლო ინსტრუქციასზე, რომლითაც მას ნაბრძანები ჰქონდა

ულმოზღად გასწორებოდა იგი „ველურებს“, თუ ისინი წინააღმდეგობას გაუწევდნენ მას, არ შეეძლო აშკარად ელიარებინა, რომ მის „მეცნიერულ“ მოგზაურობას საზღვაო სამინისტრო უყურებს, როგორც ახალ გზების გაკვლევას სამხედრო ფლოტისათვის, როგორც ახალ მიწების „მშვიდობიან“ დაპყრობის დასაწყისს, ბრიტანეთის კაპიტალის სადიდებლად.

კუკი არ არის ჯარისკაცი, დამპყრობელი, ბოროტი ადამიანი, ის უზრალო მესლვაურია, მოგზაური, მაგრამ მთავრობის დირექტივების კეთილზანდისიერად შემსრულებელი მოგზაური, ადამიანი, რომელიც გაჟღენთილია მოვალეობის გრძნობით იმათ წინაშე, ვინც იგი გაგზავნა. ამასთანავე, ის უსათუოდ თანაუგრძნობს ხელისუფლების განზრახვებს, რადგან იგი აღიზარდა გარყვეულ გარემოში, რომელმაც მას თავისი ბეჭედი დაასვა. მიუხედავად თვალსაჩინო ნიჭისა და ხასიათის ღირსებისა, რაც მას განასხვავებდა სხვებისაგან, მიუხედავად რაღაც გაურკვეველ იდეალის ძიების და „კეთილ“ განზრახვებისა, — იგი სავსებით ვერ მოშორდა თავის კლასს, მოლიბერალო სამხედრო წოდების და მეცნიერთა საერთო მასას, ეგრეთწოდებულ, მოწინავე ინტელიგენციას. ეს ინტელიგენცია ყოველგვარ ფილანტროპიულ, ფილოსოფიურ მოძღვრებათა ქადაგებასთან ერთად, ბოლოსდაბოლოს ემსახურებოდა მაინც იმავე სავაჭრო ბურჟუაზიას, იმავე მეფის მთავრობას, რომელთანაც დაკავშირებული იყო.

ადგილობრივ მცხოვრებთა ცნობები, ტასმანიისა და საკუთარი მოსაზრებები კუკს არწმუნებდნენ, რომ არსებობდა სრუტე, რომელიც ყოფდა ამ მხარეს ორ დიდ კუნძულად. ამ მხრივ წარმართა კუკმა თავისი ძიება.

ოცდა ორ იანვარს, მაღალ მთიდან, მან დაინახა სრუტის დასაწყისი, რომელიც მიიმართებოდა ტყით შემოსილ კლდეების ვიწრო გასავალისაკენ და აღმოსავლეთით უერთდებოდა ზღვას... ეჭვი აღარ იყო. საჭირო იყო ამ სრუტის გავლა.

ანძებისათვის გამოსადეგ, უზარმაზარ, მშვენიერ ხეების გარდა, ამ ქვეყანას აზრაფერი გააჩნდა. ცხოველები, გარდა ძაღლების და ვირთაგვებისა, მწერებიც კი, სრულებით არ ჩანდა. მხოლოდ ზღვა იყო სავსე ყოველგვარი თევზით, რომელსაც ბლომად იჭერდნენ საკვებად.

კუკს დაეკარკა იმედი ადგილობრივ მკვიდრებთან წესიერი დამოკიდებულების დამყარებისა, იგი ცდილობდა მხოლოდ განემტკიცებინა თავისი აღმოჩენა. ის აშენებდა პირამიდებს და აწყობდა

ზედ ფულებს, ტყვიებს და შუშის მძივებს. ერთ ნავსაყუდელში მან დადგა ორი სვეტი და ზედ წააწერა თავისი ხომალდის სახელი, დღე და წელიწადი. სვეტების აღმართვას თან მოყვა მისი საზეიმო გადაცემა მოხუც კუნძულელისათვის, რომელმაც პირობა მისცა კუკს, რომ სვეტებს ხელს არ ახლებდა და უჩვენებდა მათ ყოველ ხომალდის კაპიტანს, რომელიც ნავსაყუდელში შემოვიდოდა. ერთ მალღობზე აღმართულ სვეტზე ააფრიალეს ბრიტანეთის დროშა და იმ ადგილსაც დედოფალ შარლოტტას სახელი უწოდეს. მეფის სახელით კუკმა გამოაცხადა, რომ ეს მიწა ინგლისს ეკუთვნის. „ამ ფორმალობათა დამთავრების შემდეგ, — სწერს კიპისი, — ინგლისელებმა დალიეს ერთი ბოთლი ღვინო, მისი უდიდებულესობის სადღევრძელოდ, შემდეგ დაუტოვეს ცარიელი ბოთლი მოხუცებულს, რომელიც მათ მალღობზე აყვა და, როგორც ჩანს, მეტად კმაყოფილი დარჩა ამ საჩუქრით.

ბიოგრაფი, — აღწერს რა ამ ზეიმს, — იჩქარის ბოდიში მოიხადოს კაპიტანის ყოფაქცევითვის, რაღაც არ მოსწონს მას მისი თავისუფლად მოაზროვნე გმირის ასეთი უქვეშევრდომილესი გრძნობების გამოხატვა. ბოლოს იგი უმატებს:

„ფილოსოფოსს შეიძლება ეკითხა, რა უფლებით დაეპატრონა ბატონი კუკი, ინგლისის სახელით, უკვე აღამიანებით დასახლებულ მხარეს; ამ კითხვასზე შემდეგი პასუხი უნდა გავცეთ: ბატონმა კუკმა ეს ზეიმი მოაწყო არა მარტო ინდოელებისთვის, რომ მათგან რაიმე ბუნებრივი უფლებები ჩამოერთმია, არამედ იმიტომ, რომ თავიდან აეცდინა სხვა ევროპელ მეზღვაურთა შემოჭრა, რომლებიც შეიძლება მოსულიყვნენ მის შემდეგ და მოესურვებინათ თავისი სახელმწიფოს სასარგებლოდ ისეთი უფლებების მითვისება, რაც დამყარებული არ იქნებოდა აღმოჩენის პირველობაზე.

ზოგი თანამგზავრი განაგრძობდა მტკიცებას, თითქოს ისინი მისცურავენ სამხრეთის მიწის გასწვრივ; კუკი დარწმუნებული იყო, რომ ეს აზრი არ შეეფერებოდა სინამდვილეს და ხომალდი წინ მიჰყავდა. მან გამოიძახა ოფიცრები და დაარწმუნა ისინი თავის სიმართლეში.

ეს არ იყო მისთვის საკმარისი: მან წაიყვანა „გულმოდგინება“ სრუტით, დაუბრუნდა აღმოსავლეთის შესავალს, და, სამხრეთით მდებარე კუნძულის მოვლის შემდეგ, გაემართა დასავლეთ ნაპირის გასწვრივ. ნავსაყუდლებს, კონცხებს, მდინარეებს და პატარა კუნძულებს მან უწოდა თავის მეგობრების და საზღვაო მეთაურების სახე-

ლი, იგი სდგამდა ბოძებს და კიდებდა ზედ ბაირალებს ზომალდისა და გეორგ III-ს სახელწოდებით.

კუკმა თავის აღმოჩენილ კუნძულებს (გარდა ნაპირისა, რომელიც ტასმანმა თავის ზომალდიდან დაინახა), უწოდა შტატების მიწა¹.

მარტი თავდებოდა. დრო იყო გამოემუშავებით ინგლისში უკან დასაბრუნებელი გზის მიმართულება. კუკს ძალიან უნდოდა ჰორნის კონცხისკენ დაბრუნება, რომ ერთხელ კიდევ ეცადა სამხრეთის მიწის აღმოჩენა. დაბრუნება, კეთილ იმედის კონცხის მოგვლით, მოსაწყენი იყო. ეს მეტად ცნობილი გზა არაფრის აღმოჩენის იმედს არ იძლეოდა. მაგრამ ჰორნის კონცხს ის მხოლოდ ზამთარში მიაღწევდა, ზომალდს კი ქარიშხლების ძლიერი დაღი აჩნდა. ხალხი დაიღალა, სურსათი ცოტა-ლა დარჩა. კუკი მაინც ჩაებრაუჭა უკანასკნელ შესაძლებლობას. იქნებ თვითონ ოფიცრებმა სთხოვონ მას სამხრეთ-აღმოსავლეთით წასვლა? იმედი სუსტი იყო. მან გადაწყვიტა შეეკრიბა საბჭო. ოფიცრებმა ერთხმად შემოიტანეს წინადადება, დაუყონებლივ წასულიყვნენ დასავლეთით, ახალ ჰოლლანდიის ნაპირებისკენ² და შემდეგ კი ჩრდილოეთით, ინდოეთის ნაპირების გასწვრივ, რაიმე სიძნელის შემთხვევაში კი ეძიათ კვიროსის³ მიერ აღმოჩენილი მიწა.

ოცდა შვიდ აპრილს, წყნარმა, უქარო დარმა, კინალამ არ დალუბა ზომალდი. ძლიერმა მდინარებამ გაიტაცა იგი ახალი ჰოლლანდიის სანაპირო კლდეებისაკენ. უკანასკნელ წუთში დაბერა ქარმა და კლდეებს უხიფათოდ შეუარეს გვერდით.

ერთი თვის შემდეგ გაიარეს თხის რქის ტროპიკი.

10 ივნისს, მთელი დღის განმავლობაში მოსჩანდა კუნძულები და სილიანი თავთხელები. სიღრმე საკმარისი იყო, ქარიც კარგი. დადგა მშვენიერი ღამე. საღამოს ცხრა საათზე, ჩვეულებისამებრ, შეიკრიბნენ კაიუტ-კომპანიაში, საეაზშმოლ. საერთო სულიერი განწყობილება კარგი იყო. რაც არ უნდა იყოს, სახლში ბრუნდებოდნენ. უკანასკნელ ხანებში მოღუშული კაპიტანი იცინოდა და ხუმრობდა.

¹ გენერალური შტატების (პარლამენტის) პატივისცემით; კუკის მიერ აღმოჩენილ არქიპელ გს შემდეგ დაერქვა ახალი ზელანდია.

² ახლა—ახალი ვალდისი.

³ ფერდინანდ კვიროსი—XVII ს. დასაწყისის ესპანელი მოგზაური. სამხრეთის მიწის ძიებაში აღმოაჩინა გებრიდის კუნძულები, რომელთაც უწოდა წმ. სულის კუნძულები. აღწერა თავისი მოგზაურობა (გამოცემულია ანსტოედაში 1613 წ.).

გრინი მშვენიერ გუნებაზე იყო. იგი აჯავრებდა ოფიცრებს, თვითონ კუკსაც, ყველა ხალისით იღებდა მის ოხუნჯობას. იგონებდენ, როგორ დაბრუნდა ბენქი ერთი კუნძულიდან, ეკლებით დაჩხვლექტილი და კოლოებისგან დაკბენილი.

უცებ კაიუტაში შემოიჭრა ბოცმანი და მოახსენა კუკს, რომ სიღრმე დაკარგულია, ყველა გაეშურა ერდოსაკენ და დაიჭირა თავ-თავისი ადგილი. რამდენიმე წუთის შემდეგ გადასწყვიტეს, რომ შიში უსაფუძვლო იყო, — ხომალდს გაეგლო თავთხელის კიდზე. ყველა დაიშალა და დაწვა დასაძინებლად.

თერთმეტ საათზე კუკი გამოაღვიძა სირბილმა ერდოზე, ყვირილმა და ოფიცრების არეულმა ბრძანებებმა. იგი გარეთ გამოვარდა და საშინელი სურათი დაინახა: ხომალდი დასობოდა მეჩქის და ზვერდზე გადახრილიყო. ძლიერი ტალღები მას ქვებზე ახლიდა. ნაპირი ახლოს იყო. როდესაც მოზომეს სიგრძე, აღმოჩნდა, რომ ხომალდი კლდეზე იჯდა. წყალში ცურავდა ხომალდის ფალშკილის და აკრულობის ნატეხები. მდგომარეობა საშინელი იყო. ყოველ წუთში მოსალოდნელი იყო გემის რომელიმე ნაწილში დაწყებულყო წყლის დინება, რაც გემის დაღუპვას ნიშნავდა. ამასთანავე, მალე უკუქცევა უნდა დაწყებულიყო, ხომალდის შემსუბუქება დროის ტყუილად დახარჯვა იქნებოდა. კლდე ხერხავდა ხომალდს. წყალი შევიდა ტრიუმში. თვითეული წუთი ძვირფასი იყო.

კუკმა ერთ წამში შეაფასა მდგომარეობა.

ექვსი ზარბაზანი, რკინა, ბალასტი, სავსე და ცარიელი კასრები, ტყეჩის კონები, დოქები ზეთით, — ყოველივე ეს გადაისროლეს ზღვაში.

ტრიუმში ამუშავდა ტუმბოები.

ყველა თავ-თავის ადგილზეა: მეზღვაურები, ჯარისკაცები. ოფიცრები, მეცნიერები, კაპიტანი, — როგორც ერთი კაცი. არც ზედმეტი ხმაურობა, არც ყვირილი, არც უდიერი ლანძღვა, — ყოველივე ამისათვის — სიკვდილით დასჯა მოელოდა დამნაშაქეს. განთაღადამდე ასე იმუშავეს.

მიწა თურმე შორს ყოფილა. ნავებზე ყველა ვერ დაეტევა. სანამ ნაწილი მიღწევდეს ნაპირს, დანარჩენებს ოკეანე შთანთქავს.

კუკი წყნარადაა. თვალეები უელვარეშს. ქარი თმებს უთამაშებს. მისი ხმა მტკიცეა და მკაცრი.

შუადღისთვის სრულებით უქარო, წყნარი დარე დგება. თითქმის შესვენებაა, მაგრამ მოქცევამ ვერ დაანძრია ადგილიდან ხო-

შალდი, თუმცა გადაგდებულია ორმოცდა ათი ტონა ტვირთი. ორ ტუმბო ცამეტი საათია, რაც შეუჩერებლივ მუშაობს.

დაიწყო უკუქცევა. წყალი მეტი სიძლიერით მოასკდა ტრიუმს. შემდეგი მოქცევა ბორბეტი საათის მერეა. დადგეს კიდევ ორი ტუმბო. ცხრა საათისთვის ხომალდმა ცოტათი აიწია, მაგრამ უბედურება ისაა, რომ ხომალდის ფსკერი კლდეს მოწყდება თუ არა, მაშინვე გაიხსნება ნახვრელი და წყალს ველარაფერი ველარ შეაჩერებს.

ალარ არის დაფიქრების დრო. კუკი უბრძანებს, გასჭიმონ ლუზის თოკი.

კენესით და კრიალით ჩამოცოცდა ხომალდი კლდიდან. ათი საათია. დღე-ღამემ გაიარა შეუჩერებელ მუშაობაში. ადამიანები ეცემიან დაქანცულობისაგან, ეყრებიან სოველ ერდოზე, შემდეგ კვლავ დგებიან, ისევ მუშაობენ და ისევ ეცემიან. წყლის დინება გემძირედში ხან მატულობს, ხან იკლებს, ხან უკანასკნელ იმედს ართმევს ხალხს, ხან კი ძალას შატებს. ერთ-ერთი ლუზა მოწყდა; აუშვეს იალქნები და თერთმეტ საათზე წავიდნენ ნაპირისაკენ; ხვრელი, საიდანაც გემძირედში წყალი შედიოდა, ვერ აღმოაჩინეს. მაშინ ახალგაზრდა შტურმანმა მონჰაუზმა სცადა ერთ სავაჭრო ხომალდზე ნახული საშუალება წყლის დინების შესაჩერებლად. მან დააკერა ჩალა და მატყლი დიდ იალქანს, მკვრივად დაფარა იგი ცხვრის განავალით და ნაკელით. იალქანი თოკებით გაჭიმეს ხომალდის ქვევით. ჩალა და მატყლი შეისრუტა ხვრელში და იალქანი მიეწება ფსკერს. წყლის დენა უცებ შემცირდა. დასტოვეს მხოლოდ ერთი ტუმბო.

„გულმოდინება“ გადარჩა და მშვიდობით შევიდა ნავსაყუდელში.

კუკი წავიდა თავის კაიუტაში. მან ჩასწერა დღიურში:

„...თვითეული ჩვენთაგანი სავსებით დამშვიდებული იყო. ყველა მუშაობდა მოთმინებით, ზუსტად, აუჩქარებლად და ყოველგვარი სასოწარკვეთილების გარეშე“.

ფათერაკი თან სდევდა ხომალდს. ხომალდზე გაჩნდა სურავანდი. პირველად დაავადდნ გრინი და ტუპია. ჯანმგარი ტაიტელი ახერხებდა თევზის ჭერას და ამით თავის ძალღონის შენახვას. გრინი, მიუხედავად ქირურგის ყოველგვარი ცდისა, დღითი-დღე უარესად გრძნობდა თავს. თითქოს განგებო, პირველი ნავსაყუდელი გამოუსადეგარი აღმოჩნდა ხომალდის შესაკეთებლად. დაღლილობით ღონე-მიხდილი და ნახევრად ავადმყოფი მეზღვაურები განუწყვეტლივ მუშაობდნ. თითქოს ბოლო აღარ უჩანდა ამ ძნელ მოგზაურობას.

კუკი გარეგნულად ყოველთვის მშვიდად იყო. ცხრა ღღე-ღამეის ებრძოდა ჯიუტ სტიქიას, თავის თავს. ხანდახან ეჩვენებოდა, რომ დაღლილობა დასძლევდა მის ნებისყოფას. მაგრამ ამის გამოჩენა არ შეიძლებოდა. არც მეზღვაურებს, არც ჯარისკაცებს, — არავის არ უნდა შეემჩნია მისი სისუსტის ნასახიც კი.

ბოლოს, „გულმოდგინება“ მაგრად შეიჭრა ცხვირით სილოვან თავთხელში. შესაძლო გახდა ხომალდის შეკეთება და ავადმყოფების გადმოყვანა. დახოცეს მტრედები, გამონახეს წყალი. ხერელის დავალიერებისას აღმოჩნდა, რომ კლდის ნატეხი შეჭრილიყო და გაჭედო დილიყო ფსკერში. სწორედ ამან გადაარჩინა ხომალდი.

კუკი, ავადმყოფ გრინთან ერთად, მაშინვე შეუდგა ასტრონომიულ დაკვირვებებს; იუპიტერის დაკვირვების გზით მათ გამოარკვეეს ადგილ-მდებარეობა: $214^{\circ} 42' 30''$ დას. გრძ. და $15^{\circ} 25' 26''$ სამხრ. განედი.

ოფიცრებს დაევალიათ ნაპირის გადაღება.

ავადმყოფებს ეძლეოდათ ყოველდღიურად სამ-სამი გირვანქა ახალი თევზი, ხარშავდნენ ფაფას ცერცვისა და ბალახებისგან. მიუხედავად აუტანელი სიცხისა (თერმომეტრი ჩრდილში უჩვენებდა 87°). — მათ ძალ-ღონე უბრუნდებოდათ.

კაპიტანი ზრუნავდა ავადმყოფებისათვის და ანაწილებდა სამუშაოს ჯანსაღთა შორის. თვითონ იგი დილიდან საღამომდე ხელმძღვანელობდა ხომალდის შეკეთებას, ასწორებდა ასტრონომიულ დაკვირვებებს, ზომავდა სიღრმეს და ამუშავებდა გასავლელი გზის გეგმას. მისი ენერგია სხვებსაც გადაეცა.

არ შეიძლება ეჭვი შევიტანოთ იმ გულწრფელ მზრუნველობაში, რომელსაც იჩენდა კუკი დაღლილ და ავადმყოფ მეზღვაურთა მიმართ. მხოლოდ ლონდონში მჯდომ ფილოსოფიის დოქტორს შეეძლო გამოეთქვა თავისი მაღალ-ფარდოვანი ქება ასეთი ფორმალური ფრაზით:

„... ამ ფრთხილმა მეთაურმა დროზე შენიშნა, რომ კაპიტანი დაინტერესებულია არასდროს არ გადაუხვიოს ამ წესს აპგვარ მოგზაურობაში“.

თვის დამლევს გამოჩნდნენ ადგილობრივი მკვიდრნი. ისინი ახალ ზელანდიელებთან შედარებით უფრო გულკეთილად მოსჩანდნენ; შიშვლები, ცხვირში და ყურებში გაყრილი ბეჭდებით და თმისაგან დაწნულ სამაჯურებით — ისინი მალე შეუთვისდნენ თეთრებს, ცნობისმოყვარეობით ათვალეირებდნენ ყველაფერს და ხომალდზე დაც კი ავიდნენ. მაგრამ რამდენიმე დღის შემდეგ მოსულმა ადგილობრივ მცხოვრებთა მეორე ჯგუფმა მოითხოვა, რომ მათთვის გა-

დაეცათ დაქერილი კუები. უარმა უკმაყოფილება გამოიწვია მათ შორის. ნაწყენმა მცხოვრებლებმა ხელი დაავლეს იქვე გაღვივებულ ცეცხლის მუგუზებს და ბალახს ცეცხლი წაუკიდეს. რამდენიმე ყარავი და სხვა ნივთი ცეცხლმა შთანთქა, საჭირო გახდა თოფის გასროლა. მცხოვრებლები დაშინდნ და გაიქცენ. ალი მოედო ხეებს და ღამე ცეცხლი გავრცელდა მახლობელ მთების ბალახზე, რამდენიმე მილის მანძილზე. სამ აგვისტოს დაიძრნ თავთხელიდან. ცურვა მეტად ძნელი იყო, კლდეებისა და მეჩჩების გამო. ხშირად საჭირო ხდებოდა ღუზის დაშვება. ხომალდს წინ მიუძღოდა ნავი, რომელიც სიღრმეს ზომავდა.

კუკმა მოაწყო თათბირი ბოცმანისა და ოფიცრების თანდასწრებით და გადასწყვიტა დაშორებოდა მიწას. ეს ნაბიჯი გამართლდა. ღია ზღვაში „გულმოდგინება“ დაუბრკოლებლად წავიდა წინ.

კუკი განაგრძობდა თავის სამეცნიერო მუშაობას: ახლა მან მიზნად დაისახა გამოეკვლია ახალი ჰოლლანდიის და ახალი გვინეის გავლის შესაძლებლობა. მან წაიყვანა ხომალდი ჩრდილო-დასავლეთით.

22 აგვისტოს აღმოჩენილი იქნა სრუტე. გზა ინდოეთის ზღვისაკენ გახსნილი იყო. ახალი ჰოლლანდიის ჩრდილო კონცხზე კუკმა აღმართა ინგლისის პაირალი და უწოდა მიწას ახალი ვალისი. თოფებმა და ზარბაზნებმა სამჯერ გაისროლეს.

უღიდესი კუნძული—ავსტრალია, 7.650.000 კვ. კმ. ფართობით, ოქროთი, ვეკალიბტის ტყეებით, ნოყიერი მიწით, უხვწყლიანი მდინარეებით და „ინდოელების“ უფასო მუშა-ხელით გახდა დიდი ბრიტანეთის სამეფოს საკუთრებად.

ორი კვირის შემდეგ დაინახეს ახალი გვინეის ნაპირი. „გულმოდგინებამ“ დაიჭირა კურსი დასავლეთისაკენ და, შეუჩერებლივ, მიდიოდა სრუტით.

კუკი ასწორებდა ძველი რუკების შეცდომებს, უცვლიდა რუკაზე ადგილს შეცდომით სხვაგან მოთავსებულ კუნძულებს, აგრძელებდა ან ამოკლებდა მათ ნაპირებს. პირველი რუკები შეადგინეს პოტმზადებელმა მეზღვაურებმა. მათ არ იცოდნენ კარტოგრაფიის ტექნიკურება და არ შეეძლოთ კოორდინატების გამოანგარიშება. მათი გაურკვეველი და არეული აღწერების მიხედვით პირველი კარტოგრაფები ამზადებდნ აგრეთვე არა სწორ რუკებს. როდესაც ტიზორას კუნძულს ჩაუარეს,—დაინახეს კოკოსის პალმებით გარშემორტყმული ჰოლლანდიელების სახლები და ცხვრის ფარები. ეკი-

პაჟი მოითხოვდა შეჩერებას. სიხარულით შეჯგუფდნენ ერდოზე. გამოცოცხლდა ფერმიხდილი სახეები, ხარბად გაბრწყინდა თვალები. პირველად, მთელი მოგზაურობის განმავლობაში, მეზღვაურნი უკმაყოფილო დარჩნენ კაპიტანით, როდესაც მან არ მოისურვა გაჩერებულიყო კუნძულთან.

კუკმა აირჩია მეორე კუნძული, — სავა. აქ მოხერხდა ზომიერ ფასებში ცხვრების, ღორების, ქათმების, კვერცხების, კოკოსის კაკლების, ლიმონების, ხახვის და რამდენიმე გალღონ პალმის ღვინის შესყიდვა, რაც ძალიან შეშურდა ადგილობრივ ჰოლლანდიურ სავაჭრო კანტორის უფროსს.

ორ ოქტომბერს მიაღწიეს იავას ნაპირებს.

ცხელ, ნესტიან, ბურუსში ცისფრად მოსჩანდა მთებზე შეფენილი ტყეები. პალმების და ლერწმების ტყე მოსავდა ფერდობებს. დასახლებულ ჰოლლანდიელთა სახლები იმალებოდა აკაციისა და ფივის ხეებში. ნაპირი აჭრულებული იყო ნაირ-ნაირი ყვავილებით. უბის გასავალში იდგა ორი სავაჭრო ჰოლლანდიური ხომალდი. ერთ-ერთ მათგანზე კუკმა გაგზავნა პირველი ლეიტენანტი ხიკსი. მას სურდა საჩქაროდ გაეგო ინგლისის ამბები. ლეიტენანტმა მოიტანა ჰოლლანდიის ოსტ-ინდურ კომპანიის მდივნის მიერ ხელმოწერილი ქაღალდი, რომელიც, გუბერნატორის სახელით, მოითხოვდა პასუხის კაცემას მთელ რიგ კითხვებზე. კუკმა ჩასთვალა, რომ მის ღირსების დამცირება იქნებოდა ყველა კითხვაზე პასუხის გაცემა. მან მოკლედ უპასუხა: „გულმოდგინება“. კუკი. ინგლისი.

ორასი წლის სისხლის ღვრამ დაიმორჩილა სულთნები, გადაარჩინა ოსტ-ინდელი ვაჭრები მეტოქე-ევროპელებისაგან და მისცა მათ შესაძლებლობა მშვიდობიანად ეთვლინათ ამსტერდამულ წესით აცუვებულ ბატავურ ბუმბულზე და დაუბოლოვებლად ეწარმოებინათ ანგარიში ოქროსი, მონების, წიწაკის, შიხაკისა და იავას კუნძულის სხვა ურიცხვ სიმდიდრისა.

გაახსენდათ ფრანგი ფილოსოფოსის მწვავე ირონია: „შაქარი მეტად ძვირი იქნებოდა, მის მომცემ მცენარეს მონები რომ არ ამუშავებდნენ“.

კუკმა არ მისცა სალიუტი ბატავიას და შეუთვალა გუბერნატორს, რომ მას დარჩა მხოლოდ სამი ზარბაზანი. კომპანიის საბჭოს მან სთხოვა ნებართვა დაეყენებინა „გულმოდგინება“-ხომალდის ცხვირის დასათვალიერებლად და შესაკეთებლად.

სალამოს ატყდა ქარიშხალი, გრივალი და წამოვიდა კოკის-პირული წვიმა. ხომალდს წყალი ესხმოდა, იგი ირყეოდა. მეხი დაცვა

გვერდით მდგომ ჰოლლანდიურ ხომალდის მესამე, უმცირეს ანძას. ანძა, ნაფოტებად ქცეული, ძირს დაეცა. „გულმოდგინება“ გადაარჩინა კუკის წინდახედულობამ, რომელმაც ხომალდზე მეხთამრიდი აღმართა.

ვერ კიდევ ბარკინგში გაიგონა და წაიკითხა კუკმა ამერიკელ დეპუტატ ფრანკლინის მეხთამრიდის შესახებ. როგორც ყოველთვის, ახლაც გამოჩნდა ჭკვიანი ხალხი, რომელიც უარყოფდა ახალი აღმოჩენის სარგებლიანობას. ამ განათლებულ ამერიკელის ბედი და მუშაობა ყოველთვის აინტერესებდა კუკს. მუშა-მბეჭდავი, რომელიც იყენებდა თავის ცოდნას წიგნთ-საცავების მოსაწყობად, მათემატიკურ და სხვა მეცნიერულ წიგნების დასაბეჭდად და ხალხში გასავრცელებლად, რომელიც აღმოჩენებს ახდენდა და ფილოსოფიურ ტრაქტატებს სთხზავდა,—ყოველთვის იზიდავდა მის ყურადღებას. კუკმა დააფასა ბოსტონელი ფილოსოფოსის თვალსაჩინო ნიჭი და პირველმა, თხუთმეტი წლის განმავლობაში გამოიყენა მეხთამრიდი თავის ხომალდზე.

როდესაც კუკმა მიმართა ჰოლლანდიელ მდიდრებს ფულადი დახმარებისათვის, მათ გადაჭრით უარი გამოუცხადეს იმ საპატიო საბაბით, რომ ვერ მისცემენ სუბსიდიას მათთვის უცნობ მეზღვაურს; რომელიც სარკე კი არის სამხედრო კაპიტანი, მოგზაურობს ყოველგვარი სერიოზული კომერციული მიზნის გარეშე ველურ კუნძულებს შორის, რაღაც ცის მნათობების საძიებლად. სიფრთხილე მართებდათ ინგლისელ მეტოქეებთან. ვინ იცის, რა ოინებს იგონებს ინგლისი ბატაველრ ვაჭრების კეთილდღეების წინააღმდეგ.

კონება-მასხვილი ვაჭრები მაშინვე მიუხვდნენ „მეცნიერულ“ ექსპედიციის ნამდვილ მიზანს, კუკს დასჭირდა ოფიციალურ მიწერ-მოწერის დაწყება გუბერნატორთან და კომპანიის საბჭოსთან, ბეჭდვებს დასმით და გეორგ მეფის სახელით.

ბატაველის ჰავე საბედისწერო აღმოჩნდა „გულმოდგინების“ ეკიპაჟისთვის და თანამგზავრებისთვის. ისინი ერთი მერრეზე ავადმყოფდებოდნენ საშინელი ტროპიკული ციებით. ტაიტელების უბედურმა ქურუმმა, რომელიც ასე შეჰხაროდა უცნობ ქალაქს, ვერ აიტანა ცხოვრების ახალი პირობები და უჩვეულო კვება. სურავანდმა მოჰკლა იგი, ციებ-ცხელება სტანჯავდა ბენქსს და სოლანდერს. ქირურგი მონჰაუზი გარდაიცვალა, ჯანსაღად იყო მხოლოდ ათი კაცი.

კუკი გრძნობდა, რომ ციება მასაც ერეოდა. მართალია, იგი ისეთი სიძლიერით არ ეკიდებოდა კუკს, როგორც სხვებს, მაგრამ ორგანიზმმა და წინდახედულმა ზომებმა საშუალება არ მისცა ავად-

შყოფობას მოეტეხა იგი. კუკი ებრძოდა სენს ისე, როგორც იგი ებრძოდა ზღვას, ადამიანებს, ცხოვრებას. მან მოიკრიბა მთელი ენერჯია და არ დაემორჩილა ავადმყოფობას. კუკი დილიდან საღამომდე ხელმძღვანელობდა ხომალდის შეკეთებას და გამსჭვალული იყო ერთი ახრით: საჩქაროდ წაეყვანა „გულმოდგინება“ ამ მოწამლულ ადგილიდან.

ეს „ამ ქვეყნიური სამოთხე“ გაყდენთილი იყო მანვე ანაორთქლით, გახრწნის სიშმორით, გადამდები სენით, ვერავითარი მტრის ტყვია და ოკეანეს ქარიშხალი ვერ შეედრებოდა ამ უღმობელ სენს.

შვიდი კაცი მოკვდა. ორმოცი ავადმყოფი წაიყვანა „გულმოდგინებამ“ ბატავიდან. ხომალდი მიდიოდა, აღსავსე კენესით, ბოდვით, მრძწოლავ, უჩვეულოდ მიყუჩებული ცხოვრებით. დასუსტებული, გამხდარი მეზღვაურები, ყვითელი სახეებით, ჩაცვენილი თვალებით, ზღაზვნით ასრულებდენ სამუშაოს და უვლიდენ ავადმყოფებს.

კუკი განაგრძობდა ბრძოლას. ის ეძიებდა ყოველგვარ საშუალებას ავადმყოფობის შესაჩერებლად. უეჭიმობა აიძულებდა მას თვითონ მიმხვდარიყო, რას შეუძლია მოსპოს ან შეამსუბუქოს დაავადება. სასმელ წყალში აწვეთებდენ ლიმონს, გემძირედს, სადაც ინახებოდა სურსათი, რწყავდენ ძმრით.

გავიდა ერთი თვე. კიდევ ერთი თვის შემდეგ, თუ ხელსაყრელი ქარი იქნა, ხომალდი მიიღწევს კეთილი იმედის კონცხს. ზედი ზედ იხოცებოდენ ადამიანები. ზედი-ზედ ავად ხდებოდნენ ოფიცრები, მეზღვაურები, ჯარისკაცები. ყოველ დილით კაპიტანს მოახსენებდენ გარდაცოლილის ან ახლად დაავადებულის შესახებ.

ღამ-ღამობით, როდესაც კუკი საგუშაგოს შესამოწმებლად გამოდიოდა, ის ხედავდა სანათის მკრთალ სინათლეზე, როგორ მოძრაობდა ორი მეზღვაურის აჩრდილი. ისინი დიდის სიძნელით მიათრევდენ რაღაც მძიმე ტვირთს, ჩუმად გააქანებდენ და გადაისროდნენ ზღვაში. ისმოდა წყლის თქაფუნის აჩრდილები წყნარად ქრებოდენ სიბნელეში. „კიდევ ერთი“....

თვე-ნახევრის განმავლობაში დაიღუპენ ბენქსის მეგობრები — სპორინგი და პარკინსონი, საყვარელი, ჭკვიანი გრინი, ახალგაზრდა მონჰაუზი, რომელმაც გადაარჩინა ყველანი აუცილებელ სიკვდილს ახალ ჰოლლანდიის ნაპირებთან. მოხუცი ბოცმანი, ღურგალი, პირველი და მეორე მზარეული, ამომჩურთავი, კაპრალი... „ერთი, ორი, სამი.... თხუთმეტი, ოცი, ოცდა ათი.... ვინღა დარჩა. ერთი, ორი, სამი“....

როგორც უზარმაზარი, ბნელი ბალდახინი, შიდის ხომალდი ჩრდილოეთისაკენ, მიაქვს სამშობლოსაკენ ცრემლების და უძირო სევდის „მსუბუქი“ ტვირთი დედებისთვის, ცოლებისთვის და მეგობრებისთვის.

თხუთმეტ მარტს მიაღწიეს კეთილი იმედის კონცხს.

ისევ გუბერნატორთან მოლაპარაკება, ისევ ნებართვის გამოთხოვა ავადმყოფების ნაპირზე გადმოსაყვანად, ისევ სიკვდილის მოლოდინი. დამქანცავად და ფუჭად განვლო ერთმა თვემ.

წმ. ელენეს კუნძულზე მისვლით „გულმოდგინება“ დაამთავრა თავისი მოგზაურობა დედამიწის ირგვლივ აღმოსავლეთიდან დასავლეთისკენ.

ნავსადგურში იდგა ინგლისის ოსტ-ინდურ კომპანიის თორმეტი სავაჭრო ხომალდი და სამხედრო ხომალდი „პორტლანდი“. მათთან ერთად გაემართა კუკი ინგლისისაკენ. შეექცეს დღეს „გულმოდგინება“ ჩამორჩა მათ. იალქნები და ხომალდის მთელი მოკაზმულობა სულს ლაფავდა, ისევე, როგორც ადამიანები. კუკმა შეაჩერა „პორტლანდი“ და გადასცა კაპიტან-ელიოტს ხომალდის ყურნალი და ოფიცერთა დღიურები.

თორმეტი „ვაჭარი“ სულ უფროდაუფრო მიიწვედნენ წინ.

„გულმოდგინება“-ს თითქოს სავსებით გამოეცალა არაქათი. ამ „პორტლანდიც“ გაქრა ცისფერ ბურუსში.

გვერდით, კაიუტაში ციებისაგან კვდებოდა პირველი ლეიტენანტი ხიკსი. ერთი კვირის შემდეგ მის ადგილზე დანიშნული ჩარლზ კლერკი ამწკრივებდა ედროზე მეზღვაურებს, — ლეიტენანტ ხიკსის ცხედარი გამოასვენეს ხომალდის ქიმთან.

1771 წლის 1-ლ ივნისს, დღეში, კუკმა ჩამოდგა ფეხი ინგლისის მიწაზე.

მეგობრები და მტრები

ამ ჯერად ინგლისი არ გამოიყურებოდა ისე იდილიურად, ისე მშვიდობიანად და კეთილმოწყობილად, როგორც საოჯახო ბედნიერების პირველ დღეებში, როდესაც მთელ ქვეყანას თითქოს სანტიმენტალური ბურუსი ეფინა. სასიხარულო იყო დაბრუნება ლონდონში, ოჯახის კერასთან, რომელიც გაშუქებული იყო ცოლის ომილით და ბავშვების ტიტინით. უფროსი შვილი ჯეკი უკვე მერვე წელში გადადგა. სასიხარულო იყო მეგობრების ნახვა. ისინი თითქმის არ გამოცვლილან ამ ორი წლის განმავლობაში. მაგრამ მოგ-

ზაურობაში მიღებულმა გამოცდილებამ და აგრეთვე მოხვეჭილმა დიდებამ აძლეს კუკი მეტის ყურადღებით დაკვირვებოდა გარემოს, ჩაეხედნა ცხოვრებაში, სერიოზულად დაეფასებინა სინამდვილე, უფრო ორმად შეესწავლა ის რაც გააკეთა; გადაესინჯა, გარდაეჭმნა ბევრი რამ თავის პიროვნებაში და თავის დამოკიდებულებებში.

ბატავიიდან გამოგზავნილი რელაციები, რომლებმაც მას ჩაუსწრეს ინგლისში, ასტრონომიულ დაკვირვებათა ბრწყინვალე შედეგები, მეცნიერთა მიერ შეკრებილი უძვირფასესი მასალები, ახალი ზელანდიის აღმოჩენა, მისი აღწერა და რუკები, ახალ ჰოლანდიის კუნძულებრივი მდგომარეობის დამტკიცება, — რამაც დაარღვია უმეტესთაგან მიღებული ჰიპოთეზა, თითქოს ეს მიწები ეკუთვნოდნენ სამხრეთის მატერიკს, — დღიურები, რომლებიც მოწმობდნენ ხომალდის ოსტატურ გაძლოლასა, კაპიტანის გამბედაობასა, მოხერხებასა და მზრუნველობაზე, ოფიცრების და მეზღვაურების აზრი, რომლებიც აღტაცებით იხსენიებდნენ თავის უფროსს, — ყოველივე ამან უცებ წინ წამოსწია კუკი და დააყენა პირველ ადგილზე მეზღვაურთა და კაპიტანთა შორის, უცებ მიიპყრო მისკენ ყურადღება ევროპის ყველა მეცნიერულ ძალების, მინისტრების და ათასეულ ადამიანების, რომლებიც გატაცებული იყვნენ მისი მოგზაურობათა და ახლად აღმოჩენილ ტომთა ზნე-ჩვეულების აღწერით. „მთელი ევროპა ყურადღებით თვალყურს ადევნებდა მის აღმოჩენებს, — სწერს, კასტერა, — და ყველგან დიდის ინტერესით იკითხებოდა ვრცელი რელაციები მათ შესახებ“.

სამეცნიერო საზოგადოებაში იგი ითვლებოდა არა მარტო „კარგ მათემატიკოსად“, არამედ გამოჩენილ ასტრონომიადაც, საადმირალო სამმართველოში — უგამოცდილეს კაპიტნად, საზოგადოებაში — გმირად, საზღვგანთქმულ ინგლისელად, სამეფო კართან, — ყველა ევროპული მონარქების შურის საგნად.

მოხერხებულმა გამომცემლებმა ისარგებლეს მეშხანური გემოვნებით, იგრძნეს გამორჩენის შესაძლებლობა და აავსეს წიგნის მალაზიები სხვადასხვა გემოვნების, ზომის და ფასის ყალბი დღიურებით და მოგზაურობის აღწერებით. წიგნის ბირჟა ფასების აწევაზე თამაშობდა. ნამდვილი დღიურები დიდ ფულად ფასობდა. დოქტორ ხაუკ სვორტს, კუკის მეგობარს, რომელიც შეუდგა მისი დღიურების წესრიგში მოყვანას და დასაბუქდავად დამზადებას, წინასწარ აძლევდნენ ათას გირვაქნა სტერლინგს, რაც იმ დროისთვის უდიდეს თანხას შეადგენდა. ვილაცამ მოახერხა ეშმაკურად გადაეწერა „გულმო-

დგინებაზე“ გარდაცვლილი მხატვრის, სიდნეი პარკინსონის დღიური და გამოუშვა იგი მდიდარი გამოცემის სახით, გრავიურებით და რუკებით. მოხერხებულმა გამომცემელმა ზედმეტი ბეჯითობა გამოიჩინა და იმდენი შეცდომა დაუშვა, ისე დაამახინჯა ფაქტები, იმდენად არია თარიღები და ციფრები, რომ მთავრობას დასჭირდა თავის შეწუხება და ამ წიგნის აკრძალვა.

კუკს გაუჩნდა მრავალრიცხოვანი თავჯანისმცემლები, ორგული პირმოთნეები. ოფიციალურ კეთილგანწყობილების ფონზე მკვეთრად ისახება მტრების სახეები: ასეთი მტრები იყვნენ მთავრობასთან ოპოზიციაში მდგომი არისტოკრატი-მიწათმფლობელები, რომლებიც მეფის კოლონიალურ განზრახვებში თავის ინტერესების შელახვას ხედავდნენ, მათ იცოდნენ იმ საილუმლო ინსტრუქციათა შინაარსი, რომელიც გადასცა კუკს საადმირალო სამმართველომ, იცოდნენ, რომ ეს ინსტრუქციები ეხებოდა ბევრ რამეს, რაც ძალიან დაშორებული იყო მეცნიერებას; ეს მტრები იყვნენ მეცნიერები, რომლებიც ყოველგვარ ფილოსოფიურ სისტემისა და ჰიპოთეზების ნიღაბით მალავდნენ ამავე პოლიტიკურ ოპოზიციის სახეს და ცდილობდნენ ჩაეშალათ ლორდი-მინისტრების „მეცნიერული“ საწყისები.

თუმცა კუკის მტრული ბანაკის ეს ორი ძალა უფრო სუსტი იყო, ვიდრე მისი „მეგობრები“, რომელთაც, მეტად მაღალი თანამდებობანი ეჭირათ საადმირალო სამმართველოშიდაც და მეფის კართანაც, — მაგრამ მტრები მაინც მრავალ დაბრკოლებას ქმნიდა და ამ დაბრკოლებათა გადალახვა არც ისე ადვილი იყო. პოლიტიკურმა ჯგუფებმა აირჩიეს სახელგანთქმული მოგზაური თავისი იერიშის მიზნად.

შესაძლოა, კუკის ნამდვილი მეგობრები იყვნენ პალისსერი (მართალია, საადმირალო სამმართველოში მას ერთ-ერთი პირველი ადგილი ეჭირა), დოქტორი ზაუესვორტი, ბენქსი და სოლანდერი. მათ კუკთან ერთად განვლეს მთელი მისი ცხოვრების გზა და ჩირქი არ მოუცხიათ საკუთარი თავისათვის მისდამი არაგულწრფელი დამოკიდებულებით; გარდა ამისა ისინი მუდამ თავგამორდებით იცავდნენ მის შეხედულებებს და ინტერესებს. ეს ოთხი ადამიანი რომ არ ყოფილიყო, — კუკი სრულებით მარტო დარჩებოდა, გარემოცული მზაკვრულ გრძნობათა და პოლიტიკური ინტრიგების გაიძვერული ქსელით.

ცილისწამება და უაზრო ჭორები გამოდიოდა სამეცნიერო საზოგადოებათა წრეებიდან: საადმირალო სამმართველოს პირველ

ლორდზე გამწყრალი დელრიმპლი სამუდამოდ გადაემტერა კუკსა და მის წარჩინებულ მეარველებს. იგი სარგებლობდა ოპოზიციურ პარტიების გავლენით და მათ მოსაწონად აწარმოებდა ბრძოლას საადმირალო სამმართველოში განზრახულ ახალ ექსპედიციათა გეგმების ჩაშლისათვის. იგი ყოველგვარი საშუალებებით ცდილობდა გაეზიარებინა და დაემცირებინა კუკის გამარჯვება. მან ისარგებლა ექსპედიციის გამგზავრებით, რათა ყოველგვარი გზით, წინდაწინვე მოეხდინა მისი კომპრომეტაცია. ის იჭერდა ყოველ შეუმოწმებელ ხმას, ყოველგვარ ჭორს და აქედან სთხზავდა წიგნებს, სადაც უარყოფდა ექსპედიციის სარგებლიანობას, ამტკიცებდა მის მიზანშეუწონლობას. კუკის მტკიცებათა კრიტიკისა და მის მეცნიერულ დასკვნათა უარყოფის გარდა იგი არ ერიდებოდა საზიზღარ სიცრუესა და უკბილო პამფლეტებსაც, სადაც დასცინოდა კუკსაც და მის სწავლულ დამცველებსაც. ბევრი ასეთი პამფლეტი მიმართული იყო დოქტორ ხაუკსვორტის წინააღმდეგ, რომელიც პატიოსნად მხარს უჭერდა თავის დამსახურებულ მეგობარს. დელრიმპლი იყენებდა ყოველ წვრილმან ფაქტს, რომელსაც შეეძლო ასე თუ ისე ვნება მიეყენებინა ათვალწუნებულ „მეტიჩარას“ რეპუტაციისთვის. ის აწყობდა ინტრიგებს, რომ გაება კუკის ყველა მეგობარი. მას ვერ ეპატიებინა ბევრისათვის მისი რეკომენდაცია სამეფო საზოგადოებაში. ვერ ეპატიებინა ხაუკსვორტისათვის მისი წიგნები და მოხსენებები; თავის სამეცნიერო ნაშრომებში, იგი დასცინოდა „კარგი მათემატიკოსის“ და „სოფლის მუშებიდან გამოსულ მეტიჩარის“ აღმოჩენებს, მისი სიტყვით კუკმა აღმოაჩინა „რამდენიმე კუნძული“ და თავი მეორე კოლუმბად წარმოიდგინა. დელრიმპლის ცილისწამება იქამდე მიდიოდა, რომ იგი ბრალს სდებდა კუკს ხომალდის მართვის უცოდინარობაში. ინგლისში მიღებულმა ცნობამ ხომალდის სერიოზულ დაშავების შესახებ ახალ ჰოლლანდიის ნაპირებთან გამოიწვია დელრიმპლის სიხარული და მისი იერიშების გაცხოველება, — თუ „გულმოდგინება“ დაღუპვას ძლივს გადაურჩა 1770 წლის 10 ივნისს, — ეს მოხდა ხომალდის ცუდი მართვის გამო. იგი დაჟინებით იცავდა აშკარად მოძველებულ და გაცვეთილ ჰიპოთეზას სამხრეთის მიწის არსებობის შესახებ მხოლოდ იმიტომ, რომ კუკის წინააღმდეგ წასულიყო. ის სარგებლობდა თავისი მდგომარეობით და ნაცნობობით, ცდილობდა ესამოვნებინა „მშვიდობიანად“ განწყობილ მსხვილ მიწათმფლობელებისათვის და მოითხოვდა მთავრობისაგან ნებართვას, მოეწყო სახელმწიფო იმ მიწებზე, რომლებიც აღმოაჩინეს დელაროშმა და დიუკლო-გიუკომ.

1675 — 1753 წლებში და ბუვემ 1732 წელს; დელრიმპლი ამტკიცებდა, რომ ეს მიწები წარმოადგენენ სამხრეთის მიწის ჩრდილო ნაპირს. მან შეადგინა ახალი ხალხების მოწყობისა და მართვა-გამგეობის და ბუნებრივ სიმდიდრეთა დამუშავების უაზრო-უტოპიური გეგმა, იგი ანგარიშობდა მოგებას, რომელსაც ვითომც მიიღებდა ინგლისი, თუ დელრიმპლს მიანდობდენ ექსპედიციის ორგანიზაციას და უფროსობას. იგი სწერდა წერილებს ლორდ-კანცლერს, სარგებლობდა თავის ნაცნობობით სამეფო კართან და თავის შურით აღსავსე წერილებში იქამდე მიდიოდა, რომ მისივე მეგობრები დასცინოდნენ მას და უწოდებდენ მის პროექტს „ყველაზე ცუდი სახელმწიფოს თვალსაჩინო ნიმუშს“.

დელრიმპლი არ იყო მართო. მას ზურგს უმაგრებდა ძველ, დრომოჭმულ ტრადიციებზე აღზრდილ მეცნიერთა რეაქციონური ნაწილი, მეტიჩრები და კარიერისტები, რომლებიც არავითარ საშუალებას არ ზოგავდნენ, ოღონდ კი მიეღწიათ სამეცნიერო ხარისხისა და მდგომარეობისათვის, თუმცა საამისოდ არც უფლება გააჩნდათ, არც ცოდნა და არც გამოცდილება. მის ზურგს უკან იდგა მოსყიდულ პუბლიცისტების ბრბოც, რომელსაც თავისი კალაში რევოლუციის მოწინააღმდეგეთა ბანაკისთვის მიეყიდნათ, — იმ ხალხისათვის, რომელიც ებრძოდა ახალ განმანათლებელ მოძრაობას, ახალ სოციალ-პოლიტიკურ იდეებსა და ცოცხალ მეცნიერულ აზრის განვითარებას.

ინგლისი ამ დროს განიცდიდა პოლიტიკურ განხეთქილებათა და სამინისტროთა კრიზისების პერიოდს. ლორდის ღირსებაში აყვანილმა, გრაფ ჩატამის ტიტულით აღჭურვილმა ვილლიამ პიტმა გასწყვიტა კავშირი ვიგებთან და, მოკლე ხნით, დაუბრუნდა ხელისუფლებას. ავადმყოფობამ იგი კვლავ აიძულა საპატიო უვადო შვეებულებაში წასულიყო. სახელმწიფოს მართავდა ჰერცოგი გრაფტონი, მეფის პრივილეგიების უღმობელი დამცველი, — იგი სარგებლობდა პარტიების დასუსტებით. ამერიკის და ინდოეთის კოლონიებით გამდიდრებული მეტროპოლია ღარიბდებოდა: ტორების სამინისტრომ და მიწათმფლობელ არისტოკრატის საპარლამენტო ოლიგარხიამ დაშალა ქვეყნის საფინანსო სისტემა. პოლიტიკურმა გამყიდველობამ იგი კრიზისამდე მიიყვანა. სახელმწიფო ვალი გაიზარდა ას ექვს მილიონ გირვანქა სტერლინგამდე. გრენვილლის სამინისტრომ მიმართა არაჩვეულებრივ ზომებს და ოპოზიციის დაშინებას. ახალი ხარკები და ბაჟები ახრჩობდენ კოლონიებს. კოლონიებში ხშირ-ხშირად ენთებოდა აჯანყებებისა და ამბოხებათა

ცეცხლი, წლითი-წლობით ძლიერდებოდა დრტენვა ამერიკულ კოლონიებში, შემოტანილ საქონელზე ბაჟების გაზრდის გამო. საერთო უკმაყოფილება არსებულ წესწყობილებით საშიშ ფორმებს იღებდა. მეფე გეორგ III-ე, ავადმყოფი მეოცნებე, მხოლოდ ჰანნოვერულ დინასტიის დიდებაზე მზრუნავი, თავბრუდასხმული საფრანგეთზე ვამარჯვებით, თავის თავს ევროპის პირველ მონარქად სთვლიდა და განუსაზღვრელ ხელისუფლებას მოითხოვდა. პარიზის ზავმა, ასე ბრწყინვალედ გამომყურემ დიპლომატიურ ნოტების, პარლამენტის ბილლების და სამეფო მინისტრების მოხსენებათა ქალაქებზე, სინამდვილეში ვერ გაამართლა პატრიოტების აღტაცებული იმედები. ნახევრად შეშლილი მეფის „მეგობრები“ არბევდნენ სახელმწიფოს, მათი მოქმედება უქადდა ინგლისელ ხალხს სიმშვილს და სიღარიბეს.

თემთა პალატის ბრწყინვალე ორატორი, ყოფილი ლორდ-კანცლერი და სახელმწიფო ბეჭდის მცველი, მესამოცდაათე წლებიდან მთავრობის სათავეში მდგომი — ლორდ ნორტი, მეფის ფავორიტი და ტორების პარტიის სიამაყე, შეიქნა ინგლისის ბედ-იღბალის ბატონ-პატრონი, გეორგ მესამის გიჟურ განზრახვების შემსრულებელი და იარაღი არისტოკრატის ხელში, რომელიც იბრძოდა პარლამენტის საკონსტიტუციო პრეროგატივების და ხალხის უფლებათა წინააღმდეგ.

ასეთი პოლიტიკის ბუნებრივ გამოძახილს წარმოადგენდა გაძლიერება ირლანდიის რევოლუციური კავშირების მოღვაწეობისა; ეს კავშირები იმ თავითვე ებრძოდნენ მათთვის აუტანელ ლონდონის მთავრობის აგენტების, ეკლესიისა და მემამულეთა ბატონობას. გაიზარდა უკმაყოფილება და დრტენვა ამერიკულ კოლონიებში და ლიბერალურ ბურჟუაზიის, მოწინავე ინტელიგენციის; მასში გაიშა გაბედული ხმები, ისინი მოითხოვდნენ მმართველობის კანონიერებას, კონსტიტუციის ურყეობას, ბეჭდვის თავისუფლებას, განსაკუთრებულ კანონების და გადასახადების გაუქმებას და რეაქციონერ-მინისტრების მოხსნას.

ლიბერალური გაზეთები ბეჭდავდნენ თამამ პოლიტიკურ პამფლეტებს, მიმართულს მთავრობის და მეფის კარის წინააღმდეგ. აღშფოთების ქარიშხალი გამოიწვია ქვემო პალატის წევრის და გაზეთ „North Briton“-ის გამომცემლის საქმემ, რომელიც მინისტრის ბრძანებით, მეფის შეურაცყოფის გამო, დაიჭირეს და ჩასვეს ტოუერში. სასამართლო იძულებული იყო გაემართლებინა თავისუფლად მოაზროვნე პუბლიცისტი, მაგრამ, დევნილი მთავრო-

ბისაგან, იგი წავიდა რამდენიმე ხნით სატრანგეთში. დაბრუნებისას იგი კვლავ დააკავეს და ჩასვეს საპყრობილეში, მიუხედავად იმისა, რომ იგი სამჯერ იყო არჩეული პარლამენტის წევრად.

სამოცდა რვა წელსლიბერალურ კრებულში „Public Advertiser“¹ დაიბეჭდა „იუნიუსის“ ბრწყინვალე, ერთ დაწერილი, გაბელული შინაარსის წერილები. პამფლეტისტი იმართავდა თავის შხამიან ისარს გრაფტონის სამინისტროს წინააღმდეგ, იგი თამამად ამხილებდა ტორთა მინისტრის პოლიტიკას, აღშფოთებით და რისხვით დასცინოდა მთავრობის მეთაურს.

„იმათი ღირსება, ვინც ცნობილ პირთა წინაპრებად ითვლებიან,² — აძლევს შესაძლებლობას შთამომავალით მივიდნენ ბიწიერების უკიდურეს წერტილამდე. თქვენი მოწყალების წინაპრებს, მაგალითად, არ დაუტოვებიათ სათნოების რაიმე უხვირო მაგალითი და თქვენ გაქვთ სასიამოვნო შესაძლებლობა განსჭვრიტოთ თქვენს იქით ბრწყინვალე გენეალოგია, რომლის სათნოებაზე ჰერალდიკურ მატრიანებში მცირე რამეც კი არ არის მოხსენებული. — თქვენ ხელთა გაქვთ, მილორდ, უფრო დამარწმუნებელი საბუთი თქვენი წარმოშობისა, ვიდრე რაიმე საქორწინო მოწმობები: არსებობს ხასიათის მემკვიდროებითი თვისებანი, რომლებიც ისევე მკვეთრად განასხვავებენ რაიმე გვარს, როგორც სახის ყველაზე თვალსაჩინო ნიშნები. კარლოს I ცხოვრობდა და მოკვდა პირმოთნე ადამიანად. კარლოს II სხვაგვარი პირმოთნე იყო და ეშაფოტი დაიმსახურა. ასი წლის შემდეგ ჩვენ ვხედავთ ორთავე ხასიათს, აღდგენილს და გაერთიანებულს თქვენს მოწყალებაში. მოღუშული და გაუბედავი, მაგრამ არა მორწმუნე, გარყვნილი, მაგრამ არა მხიარული, თქვენ ეწევით კარლოს II ცხოვრებას, მაგრამ არა ხართ კეთილი ამხანაგი და, ალბათ, მოკვდებით მისი მამის სიკვდილით, ოღონდ მოკლებული იქნებით წამებულის შარავანდედს... ყველა ქვეყანაში ხალხი, მასსებო მომთმენია მხოლოდ გარკვეულ ზომამდე“.

იუნიუსთან პოლემიკაში ჩაბმული რეაქციონერი პუბლიცისტები დამარცხებას განიცდიდნენ. საზოგადოებრივი აზრი მთლიანად გაბედული პამფლეტისტის მხარეზე იყო. იუნიუსი არ იყო რევოლუციონერი. მისი კონსტიტუციონალური შეხედულებანი ასახავდნენ ლიბერალურ ბურჟუაზიის რწმენას, რომელიც ოცნებობდა სახელ-

¹ „სახოჯაუოების მოამბე“.

² ლორდ გრაფტონის გვარი შოდიოდა კარლოს II-ის ქორწინების ვარდზე დაბადებულ შვილისაგან.

შწიფო წესწყობილების არისტოკრატიულ ფორმებზე და დემოკრატიულ შინაარსზე. „Public Advertiser“-ის მრავალრიცხოვანი მკითხველი მოუთმენლად მოელოდა ახალ „წერილებს“. ლორდ გრაფტონი იძულებული იყო დაეტოვებინა თავისი თანამდებობა. გაბოროტებულმა რეაქციამ, რომელსაც პამფლეტების ავტორად შიქნდა ყველა თავისი მტერი, თვით ლორდ ჩატამამდე, — გული იჯერა კრებულის გამომცემელზე, — ვუდფოლზე. მათ ისარგებლეს იუნიუსის მიმართებით მეფისადმი და წერილის გადამბეჭდავ სხვა გამომცემლებთან ერთად, მისცეს იგი სასამართლოში და საპყრობილეშიდაც ჩასვეს. წერილები ძალიან გავრცელდა, არ იყო სახლი, სადაც არ კითხულობდენ იუნიუსს. უცნობ ავტორის საიდუმლოება აცხოველებდა ინტერესს.

კუკი, სხვებთან ერთად, კითხულობდა და თანაუგრძნობდა გაბედულ სიტყვებს.

„...მთელი თქვენი ცხოვრების უბედურება და ყველა იმ საყვედურის მთავარი მიზეზი, რომელიც ხვდება თქვენს მთავრობას, ყველა იმ შეხედულების მიზეზი, რაც მას წილად ხვდა, იმაში მდგომარეობს, რომ თქვენ აქამდის არასდროს არ მოგისმენიათ მართალი სიტყვა, სანამ იგი არ გაიგონეთ თვით ხალხისაგან“.

იუნიუსს არ ეშინია პირდაპირ, პირში უთხრას მეფეს შემადრწუნებელი სიმართლე ირლანდიელებზე, ამერიკის კოლონიებზე, მოსალოდნელ უბედურებაზე:

„...მარტო სახელების განსხვავება დიდი ხნით ვერ შეგვიყვანს შეცდომაში. სტიუარტების სახელი ჩვენში მხოლოდ ზიზლს იწვევს, მაგრამ მათი პრინციპები, შეიარაღებული მონარქიის ხელისუფლებით, ჩვენთვის საშიში ხდება. მეფე, რომელიც სტიუარტების ყოფაქცევას ბაძავს, უნდა იყოს გაფრთხილებული მათი მაგალითით და, როდესაც იგი ამაყობს თავისი საფუძვლიანი უფლებებით სამეფო გვირგვინზე, მას არ უნდა დაავიწყდეს, რომ ერთმა რევოლუციამ მისცა მას ეს გვირგვინი, მეორეს კი შეუძლია წაართვას იგი“¹.

¹ ჯონ ტაილორმა თავის გამოკვლევაში: „იუნიუსი, გაიგივებული გარკვეულ ცოცხალ პირთან“ (1816 წ.) დაამტკიცა, რომ იუნიუსის ფსევდონიმის ქვეშ იმალება ფილიპ ფრენსისი — პარლამენტის წევრი და პიტის მდივანი.

იუნიუსის წერილების კრებული დაიბეჭდა „Public Adv“. 1772 წ. განმეორებითი გამოცემები 1797, 1813, 1827, 1850 და 1873 წ.წ. წერილების თარგმნები მოიპოვება მრავალ ენაზე, გარდა რუსულისა, მხოლოდ წიგნებში: „პერიოდული ბეჭდვითი სიტყვა დასავლეთში“. სპბ 1904 წ. (გვ. 418—426) გადმოცემულია მარტო მათი შინაარსი.

მართლაც ინგლისი სრულებით აღარ იყო იდილიური ქვეყანა. პირველ დღეებშივე გაიგო კუკმა დელრიმპლის ოინებისა და სამეფო საზოგადოების ზოგი წევრის არა კეთილ განწყობილების შესახებ; იგი იძულებული გახდა გამოსულიყო თავისი სახელის დასაცავად. აბეზარი თავყანისმცემლები უკმევდენ მას გუნდრუკს, აწუხებდენ უსუსური კითხვებით, სულელური ლაპარაკით. ჭეშმარიტი მეგობრები აფრთხილებდენ მას ზედმეტის თქმისაგან, ასწავლიდნენ მისთვის ძნელ, უჩვეულო და საზიზღარ, დიალომატიურ არაგულწრფელობის სიბრძნეს, რაც აუცილებელია სალონებში და კრებებზე. ისინი მიუთითებდენ მათი აზრით, ამა თუ იმ საშიშ პიროვნებაზე საადმიწაღო სამმართველოში ან სამეფო საზოგადოებაში. ადამიანები, რომელთაც კუკი ჩვეულებისამებრ ენდობოდა მათი წარმოშობის, ან მაღალი თანამდებობის გამო, — წვრილმანი ინტრიგანები და მეჭორეები, კარიერისტები და მოშურნენი აღმოჩნდნენ.

პირველ დღეებიდანვე საჭირო გახდა ბრძოლა, სამი წლის მძიმე გამოცდილებით მოპოებულ შეხედულებათა დასაცავად. საჭირო გახდა მტრული განწყობილების გარემოცვაში გზის გაკაფვა. შურის, ჭორების და პოლიტიკურ ინტრიგების ტალღები ბობოქრობდა მის გარშემო.

ჰომეროსის წარმოდგენით მიწა თეთრი, გლუვი წრეა, ოკეანეს ბექედში მომწყვდეული, ხოლო მსოფლიოს შუაგული, — ხმელთაშუა ზღვაა. ფრაკია, კუნძულების არქიპელაგით, ზღვაში — კიპროსი და კრიტი, ზღვის მიღმა მსარეს, — ეგვიპტე ნილოსით, რომელიც ყოფს ფინიკიას ლივიის უდაბნოებისაგან. მის იქით, ქვეყნის კიდებზე, ეფიოპების და პიგმეების უცნობი ტომები, ოკეანეს გასავალს სდარაჯობდენ ხარიბდას და სცილლას მიუვალი კლდეები, — ფერიები, დმერთების რიცხვის გამო ქვებად ქცეულნი.

პეროდოტემ, მე-V საუკუნის შუაწლებში ჩვენს წელთ აღრიცხვამდე, გამოიკვლია გზები, რომლითაც ფინიკიელები მოგზაურობდნენ, გაჰყო არაბეთი ლივიისაგან, გახსნა გასავალი ოკეანესაკენ, დაბატა რუკაზე ევქსინის პონტი, კავკასია, ეფრატი და გასწია ხმელეთ ინდამდე.

პტოლომეუსმა, ას ორომცდა ათი წლის წინ ქრისტიანულ ერამდე, პირველმა შემოსა რუკა გრადუსთა ქსელით და მკვეთრად დასახა ხმელთაშუა ზღვის ქვეყნები, ჩრდილოეთით მივიდა სკანდინავიის ნაპირებამდე, აღმოსავლეთით, — ჩინეთამდე, სომხეთის და

სახვის დროს კი მან დააბოლოვა ინდოეთის ოკეანე სამხრეთის უცხო მიწით, რომელიც უერთდება ეფიოპიას და ლივია — აფრიკას.

მე-XVI საუკუნის დასაწყისში, ორტელიუსმა, სწორედ მოხაზა ევროპა, აფრიკა, ინდოეთი და ჩინეთი, დასახა ორივე ამერიკა, იაპონიის, ინდოეთის ოკეანისა და ფილიპეს კუნძულები, დასტოვა თეთრ ლაქებად აზიის ჩრდილოეთი, რუსეთი და სკანდინავიის ნახევარ-კუნძული. ცეცხლის მიწა მას მიაჩნდა უცნობ სამხრეთის მიწის ჩრდილო დაბოლოვებად, რომელიც ავსებდა მთელ სამხრეთ ნახევარ-სფეროს თხის რქის ტროპიკიდან.

მე-XVII საუკუნეში ჰოლლანდიელებმა კიდევ უფრო გააუმჯობესეს რუკები.

ასტრონომმა კასინიმ შეადგინა ცხრილები, რომლებიც აღნიშნავდნენ გრძედთა გაზომვას. მერკატორის რუკებმა წაიყვანეს ხომალდები მოგზაურობაში დედამიწის ირგვლივ. გრადუსების ქსელმა საბოლოოდ შესცვალა კომპასთა „ვარდები“ რუმბების სხივებით. ჩრდილოეთი აღნიშნეს ზევით, და არა ქვევით, — როგორც ამას სჩადიოდნენ საუკუნის შუაწლებში. პასკალის მიერ 1648 წ. აღმოჩენილი ბარომეტრი წინასწარ ატყობინებდა ქარიშხალს და წყნარ ამინდს. ბათფინმა და რუსმა მოგზაურებმა, — ბერინგმა, ლოჟკინმა და პერმიაკოვმა აღმოაჩინეს გზა ჩრდილოეთის პოლარული წრის მიღმა და მხოლოდ სამხრეთის ნახევარ-სფეროზე მე-XVIII საუკუნის დამლევამდე თეთრად მოჩანდა საიდუმლო ლაქა“.

ჯერ კიდევ მარტში, კეთილი იმედის კონცხიდან, კუკმა გააგზავნა წერილი ინგლისში, სამეფო საზოგადოებაში, სამხრეთის ზღვის მოქცევის და უკუქცევის ცხრილების თანდართვით, რომელიც დაბუშაბებული იყო „გულმოდგინებაზე“ ნაწარმოებ დაკვირვებათა მიხედვით. დაბრუნების შემდეგ მან წარადგინა ვრცელი რეალაცია, რომელიც სამეფო საზოგადოების საბჭომ მიიღო, როგორც ძვირფასი სამეცნიერო განძი. ვენერას გავლის უზუსტესი ცნობები საფუძვლად დაედო გრინვიჩის ობსერვატორიის მუშაობას. კოლეციებმა და დღიურებმა „ინდოელების“ ყოფა-ცხოვრებისა და ზნეჩვეულების აღწერით, — გააშუქეს იმ დრომდე სადაოდ ცნობილი საკითხები. კუკის მიერ გავლილმა გზამ დააზუსტა ოკეანეთა რუკა და გასწია ლეგენდარული სამხრეთის მიწა კიდევ უფრო ახლოს ჰოლუსისაკენ. თეთრი ლაქები წალეკა წყალმა ან ამოავსო კუნძულებმა. კვლავ საგრძნობლად იცვლებოდა გეოგრაფიული წარმოდგენა დედამიწაზე.

საკითხი სამხრეთის მიწის შესახებ გახდა საკამათო თემად სა-
მეფო საზოგადოებაში და საადმირალო სამმართველოს სხდომებზე.
თავის რელაციებში კუკმა ბრწყინვალედ დაამტკიცა წამოყენებულ
ჰიპოთეზების უსაფუძვლობა. დელრიმპლის და მის მომხრეთა სასა-
ცილო თეორიები საბოლოოდ დაიმსხვრა. მაგრამ ეს არ სწყვეტდა
საკითხს და კუკს არც ერთხელ არ უთარუყვია სამხრეთის მიწის არ-
სებობა, ის მხოლოდ ამბობდა, რომ როგორც ჩანს, მიწა არის, მაგ-
რამ სადღაც შორს, პოლარული წრის იქით ყინვით დაფარული.
ბევრი მას საცინლად იგდებდა, მეცნიერთა გონიერი ნაწილი კი ეთან-
ხმებოდა და მოითხოვდა ექსპედიციის მოწყობას მისი მეთაურობით.
მიმზიდველ ჰიპოთეზით გატაცებულ ფილოსოფოსებს სურდათ
მისი საქმით შემოწმება; საადმირალო სამმართველოს ლორდები,
პალესნერი და სხვა მეგობრები ყოველთვის სიმპატიით უყურებდნენ
კუკს და ხედავდნენ ყოველივე ამაში ახალ სამხედრო ექსპედიციის
მოწყობის შესაძლებლობას. მსურვალე პატრიოტები ოცნებობდნენ
დიდი ბრიტანეთის ახალ გამარჯვებაზე. გეორგ მე-III „აღვივებდა“
მონარქიულ ზრახვებს და გატაცებული იყო თავბრუდამხვევი
აზრით: ორი-სამი ხომალდით დაეპყრო უზარმაზარი ხმელეთი, რაც
მიანიჭებდა მას დიდ სახელს და ზღაპრულ სიმდიდრეს.

როგორც თავის დროზე ლორდ შელბურმა მოახერხა მოეხსენე-
ზინა მისთვის, რომ აუცილებლად საჭიროა ექსპედიციის გაგზავნა
ამხანაგობის კუნძულებზე, — ისე ამ ჯერადაც საადმირალო სამმარ-
თველოს პირველმა ლორდმა ჯონ მონტეგიუ გრაფ ჰენდვიჩმა
დაუბრუნა მეფეს ხომალდების გაგზავნის აუცილებლობა სამხრე-
თის მიწის აღმოსაჩენად. მაშინ ხომ ყველა დანარჩენ ხელმწიფეთა
და ქვეყნების დიდება ჩაქრება გეორგ III-ს და ინგლისის დიდების-
ბრწყინვალებაში! საკითხის ასეთმა დაყენებამ გააბათილა უკმაყო-
ფილოთა ყოველგვარი ხრიკი: ექსპედიციის გაგზავნის და კუკის
დანიშვნის საკითხი გადაწყდა მეფის კალმის ერთი მოსმით.

იწყებოდა ყველაზე ძნელი პერიოდი ამ ძნელ და პასუხსაგებ
მუშაობაში: ხომალდის არჩევა და მოკაზმვა, მეზღვაურების შეკრე-
ბა, ოფიცრების დანიშვნა საადმირალო სამმართველოდან და მეცნიერ-
თა შერჩევა სამეფო საზოგადოებიდან; ყოველივე ეს აუცილებლად
გამოიწვევს დავას და ინტრიგებს იმავე დელრიმპლის მომხრეთა-
გან, რომლებიც მხოლოდ ნახევრად დამარცხდნენ და არ სურთ ია-
რალის დაყრა.

კუკის წინ დაისახა რთული ამოცანა; მას უნდა დაეძლია ეს
ჰოსაბეზრებელი დაბრკოლებანი, შეძლებისდაგვარად აეცდინა ისი-
ნი თავიდან, რათა მთელი არსებით შესდგომოდა საჭირო მუშაობას.

რათაც არ უნდა დაჯდომოდა, მას უნდა გადაეღახა ეს დაბრკოლებები, რადგან თვით მუშაობის მიზანი მეტად წარმტაცი და მნიშვნელოვანი იყო.

პირველი მოგზაურობის გაკვეთილი საფუძვლად დაედო ყველა მზადებას. პირველ რიგში კუკმა დაიწყო ხომალდების შერჩევა (გადაწყვეტილი იყო, რომ ექსპედიციაში წავა ორი ხომალდი), რაც მეტად რთულ ამოცანას წარმოადგენდა, არსებულ ხომალდების სრული მოუწყობლობის გამო ამდაგვარ მოგზაურობებისათვის.

„ეს ხომალდი ისე უნდა იყოს აშენებული, რომ მას შეეძლოს ნაპირთან მიდგომა. იგი იმ ზომის უნდა იყოს, რომ საჭიროების დროს, შეკეთებისთვის შეიძლებოდეს მოხერხებულად და მაგრად მისი გვერდზე დადება. ორმოც ზარბაზნიანი სამხედრო ხომალდები, ფრეგატები, ოსტინდოეთის კომპანიის ხომალდები, დიდი, სამერლოიანი სავაჭრო ხომალდები, ჩრდილოეთში აგებული ხომალდების სხვადასხვა სახეები და ნახშირის მზიდავი ხომალდებიც კი, თუ ისინი მხროლდ ამ მიზნისთვის არიან მოწყობილი, — არ იძლევიან ასეთ უპირატესობებს. ბოლოს, საჭიროა ისეთი ფორმის და ზომის გამოძებნა, რომ გამოცდილმა მეზღვაურმა შეიძლოს მეტი გამბედაობის გამოჩენა და თავის ინსტრუქციების უკეთ შესრულება“.

არ შეიძლებოდა, არ გაეწიათ ანგარიში გამოცდილი კაპიტანის აზრისათვის. საადმირალო სამმართველომ გასცა ბრძანება, ეყიდათ სწორედ ისეთი ხომალდები, კუკი რომ მიუთითებდა. მან მოიარა ნავსაშენებლები და აირჩია ბულლში ორი ხომალდი „გულმოდგინების“ მსგავსი და იმავე ოსტატის ხელით აშენებული. ერთს, — ო.ტ.ას სამოც ტონიას, — უწოდეს „გაბედულება“, მეორეს, — სამის ოც და ექვს ტონიას, — „წამოწყება“. დეპტფორტის და ვულკიჩის ნავსაშენებლებში დაიწყეს მათი მომზადება, შეიარაღება და მოწყობა.

1771 წ. 28 ნოემბერს, კუკი დაინიშნა „გამბედაობის“ კაპიტანად, სამეფო ფლოტის მეთაურის ხარისხით, და ექსპედიციის უფროსად. შორეულ მოგზაურობებში ნამყოფი კაპიტანი ფიურნო დაინიშნა „წამოწყების“ კაპიტანად. კუკს ექვემდებარებოდა ასთორმეტი ადამიანისაგან შემდგარი ეკიპაჟი: მათ შორის იყო ორმოცდახუთი მეზღვაური და თხუთმეტი ჯარისკაცი. ყველა ისინი საადმირალო სამმართველომ დანიშნა კუკის მითითებით: კუკი იცნობდა თვითნებულ მათგანს წინა მოგზაურობებიდან, გარდა ათი მოხალისისა, რომლებიც თავისი ნებით მიდიოდნენ.

გრაფ სენდვიჩის დახმარებით კუკმა შესძლო საუკეთესო მოწყობილობისა და ორ წელიწად ნახევრის სამყოფი სურსათის მიღება. პირველ მოგზაურობის გამოცდილებამ განსაკუთრებული ყურადღება მიაქცევინა ეკიპაჟის კვების გაუმჯობესებას და ხომალდების უზრუნველყოფას სურავანდის საწინააღმდეგო საშუალებებით: მჟავე კომბოსტოთი, მდოგვით, ბულიონის ტაბლეტებით, სტაფილოს მარმელადით, ლუდის საფუარით, ბადავით და ლუდით. ქერის მაგიერ შოიძარაგეს პურის ხორბალი, ზეთის მაგიერ კი შაქარი.

კუკს ყოველთვის აინტერესებდა სურავანდთან ბრძოლის საკითხი. თავის დღიურებში და რელაციებში ის დიდ ადგილს უთმობს ამ საშუალებათა მომზადების, ხმარების, მოქმედების და შენახვის დაწვრილებით აღწერას.

ხომალდებს თან გააყოლეს თითო ოც ტონიანი იალქნიანი კატერი, — დაზვერვის მოსახდენად, ან ეკიპაჟის გადასარჩენად. ხომალდი დატვირთეს საიფეზაო მოწყობილობითაც, სიმშილობის შემთხვევისათვის.

დილიდან საღამომდე მუშაობდა კუკი. ის პირადად ადევნებდა თვალყურს ხომალდების მოწყობილობას და დატვირთვას. იგი აკვირდებოდა ყოველ წვრილმანს და ცდილობდა გაეუმჯობესებინა თავისი ხომალდები, რომ ისინი გამოსადეგი და ამტანი ყოფილიყვნენ ყოველგვარ უბედურ შემთხვევაში. მუშაობის ხელმძღვანელობის დროს ის იღებდა მხედველობაში ყოველ წვრილმანს და ეყრდნობოდა პირველ მოგზაურობის გამოცდილებას.

კუკი გარეგნულად საუკეთესო დამოკიდებულებაში იყო საადმირალო სამმართველოს პირველ ლორდთან. გრაფ სენდვიჩი იყო მოგზაური, არქეოლოგიის მოყვარული და გამოჩენილი დიპლომატი, ადმირალის და კარლოს მე-II-ს ფავორიტის შთამომავალი, ბრედის და აახენის კონგრესთა მონაწილე. სახელმწიფო საქმეებიდან თავისუფალ დროს იგი ანდომებდა თავის მოგზაურობათა აღწერას იტალიასა, თურქეთსა და ეგვიპტეში. იგი მფარველობდა კუკს თავისი წარჩინებულობის და მდგომარეობის სიმალლიდან. სენდვიჩს უყვარდა შეცნიერება და ხელოვნება, იგი ლიბერალობდა, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, კანონების მიმდევარი იყო და მკაცრად იცავდა არისტოკრატიის იერარქიულ პრივილეგიებს; მან იცოდა, რა არის და რა არ არის დასაშვები ხელქვეითებთან დამოკიდებულებაში, მაშინაც კი, როდესაც ისინი არაჩვეულებრივ ადამიანებს წარმოადგენენ. კუკი არ ჰგავდა ინგლისის ფლოტის სხვა მეზღვაურებს, იგი მათზე მაღლა იდგა თავისი დამსახურებით აღმოჩენათა, ნავიგაციისა და მეცნიერების სფეროში. მისი სახელი ცნობილი იყო ძველსა და

ახალ ქვეყანაში, თვით მეფე ამაყობდა ასეთი ქვეშევრდომით, მაგრამ როდესაც პირველ მოგზაურობიდან დაბრუნებისას კუკმა მიიღო დანიშვნა სამეფო ფლოტში და მოითხოვა კაპიტანის ხარისხი, — გრაფ სენდვიჩმა უარი გამოუცხადა და მიუთითა, რომ მისი წარდგენა ასეთ ხარისხზე დაუშვებელია. მან სთქვა, რომ ეს ეწინააღმდეგება საზღვაო სამსახურის კანონებს და წარადგინა კუკი მეთაურად, თუმცა განსხვავება მხოლოდ სახელწოდებაში იყო.

კუკი ნაწყენი დარჩა, ბიოგრაფი ამას მისი კეთილშობილებით ხსნის: „საკუთარი ღირსების კეთილშობილი გრძნობის გამო, იგი სთვლიდა თავის თავს არა საკმაოდ დაჯილდოვებულად“. სამხედრო ხომალდებზე გაზრდილი კუკი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა ხარისხს, რომელსაც ასეთი დაფასება ჰქონდა მის გარშემო საზოგადოებაში. თავისი დროის და თავისი გარემოს ადამიანი, — ის ამ უარს დამცირებად სთვლიდა; აქ იყო, უნებური და ფარული ანტიპატიური გრძნობა არისტოკრატის მიმართ და შელახული თავმოყვარობა.

მაგრამ გრაფი სენდვიჩიც, ექსპედიციის გეგმებით გატაცებული, იმედოვნებდა, რომ, მოგზაურობის ბედნიერად დამთავრების შემთხვევაში მისი სახელიც იქნებოდა მოხსენებული მონაწილეთა სახელების გვერდით. ის ყოველმხრივ ცდილობდა ხომალდების სათანადოდ მოწყობისათვის. ის დადიოდა ნავსაშენებში, ზრუნავდა კარგი ოფიცრებისა და მომზადებულ მეცნიერების დანიშვნაზე ექსპედიციაში, იყენებდა მთელი თავისი დიპლომატიური ნიჭის და მაღალი მდგომარეობის ძალას. მან მოითხოვა საადმირალო სამმართველოში, რომ კუკისთვის გაეყოლებინათ მხატვარი უილლიამ ზოჯსი და ცდილობდა საუკეთესოდ მოეწყო ექსპედიცია მეცნიერულ მიღწევათა და საზღვაო ტექნიკის უკანასკნელი სიტყვის მიხედვით.

ნაწყენმა კუკმაც კი აღნიშნა თავის დღიურში გრაფის მხურვალე მონაწილეობა: „მილორდ სენდვიჩმა ინება ყურადღებით თვალყური ედევნებია ხომალდის მოწყობა-შეჭურვისათვის. ის დროგამოშვებით ესტუმრებოდა ხომალდებს, რათა თვითონ დარწმუნებულიყო, ასრულებდნ თუ არა მის ინსტრუქციებს და ვართ თუ არა დაკმაყოფილებული“.

სამეფო საზოგადოების შუამდგომლობით, პარლამენტმა გასცა დიდძალი ფულადი თანხა მეცნიერულ სამუშაოთა საწარმოებლად და კოლექციების შესავსებად. სამეფო საზოგადოებამ და ასტრონომიულმა დეპარტამენტმა დანიშნეს ექსპედიციაში მონაწილეობის

მისაღებად საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა პროფესორი იოჰანეს რეინჰოლდ ფორსტერი და მისი ვაჟი, ასტრონომები უილლიამ უელსი და უილლიამ ბედი. მათ მისცეს ახალი ხელსაწყოები, კენდალის და არნოლდის ზუსტი საზღვაო ქრონომეტრები.

კუჯი კმაყოფილი იყო არჩევანით. მას გაგონილი ჰქონდა ვარინგტონის პროფესორის განსწავლულობის შესახებ. ამ „ახირებული“ ადამიანის შესახებ დადიოდა მეტად საინტერესო ხმები. ამასთან ერთად, ყველა ერთხმად ამტკიცებდა, რომ იგი არის ერთ-ერთი გამოჩენილი ფილოსოფოსთაგანი და ნატურალისტ ლინნეის ცნობილი მოწაფე. ფორსტერის „ახირებულობა“ მდგომარეობდა მის არაჩვეულებრივ მიზეზიანობაში და უკიდურეს თავმოყვარეობაში, რაც მას, ზშირად სასაცილო მდგომარეობაში აყენებდა და მუდამ კონფლიქტს იწვევდა მისსა და იმ პირებს შორის, რომლებსაც მის და მოკიდებული იყო თავისი სამსახურით. იგი მეტად მომზადებული მეცნიერი იყო. კუჯის ასაკში მყოფმა, მან ზედმიწევნით იცოდა ჩვიდმეტი ენა. როგორც პასტორი, იგი თავისი. დროის ღვთისმეტყველთა საუკეთესო რიგებში იდგა. მან მოიპოვა სახელი, როგორც აღმოსავლეთ პრუსიის ფაუნის საუკეთესო მკვლევარმა და აღმწერელმა. ფორსტერი დედოფალ ეკატერინე მე-II სახელით, მიიწვია რუსეთის რეზიდენტმა დანციგში და 1765 წლიდან იგი იკვლევდა ვოლგის ქვემო მიმდინარეობის გეოგრაფიულ თავისებურებებსა და ამ მხარის სოციალ-ეკონომიურ მდგომარეობას. ახირებულმა ხასიათმა აიძულა ფორსტერი წასულიყო ინგლისიდან, დიდმა სახელმა და სამეცნიერო შრომებმა კი იგი აიყვანეს ვარინგტონის უნივერსიტეტის კათედრაზე.

მისი ვაჟი, გეორგი, მოსწონდა კუჯს თავისი ახალგაზრდული აღტაცებით, ცოცხალი გონებით და ცოდნის წყურვილით. ამ მომავალმა მეცნიერმა, ვილნოს და კასელის პროფესორმა, საუკუნის დამლევს პარიზში ემიგრანტად გარდაცვლილმა რევოლუციონერმა, მიიზიდა კუჯი. გაცნობის პირველ დღეებიდანვე. კუჯი ხედავდა და გრძნობდა მასში იმ გულისთქმას, რომელმაც თვით კუჯი მიიყვანა გამარჯვებისაკენ ცხოვრებაში, იმ წვას, რომელიც აიძულებდა, ებრძოლა მეცნიერების და უფლებისათვის, იმ ძალას, რომელიც ამსხვრევს დაბრკოლებებს და მიჰყავს ნათელ მიზნისაკენ.

ასეთი თანამგზავრები უკვე გამარჯვების პირველი საწინდრები იყვნენ.

ბოტანიკა, ზოოლოგია და ანტროპოლოგია, რომელიც იღებს თავის დასაბამს ყველა მეცნიერების მამამთავრის, არისტოტელესაგან, მივიწყებული იყო საშუალო საუკუნეების მონასტერთა საღვთისმეტყველო წიგნთსაცავებში და სქოლასტიკოსთა ასკეტიურ აზროვნებაში. აყვავებული IV ს-ში ჩვენს წელთაღრიცხვამდე და I ს., პლინიუსის ნაშრომების ვამო, ეს დარგები თანდათან დაქვეითდა და მე-XVI საუკუნემდე საცოდავ არსებობას განაგრძობდა. თეოფრასტეს და თომა აკვინელის მეცნიერული ნაშრომები წარმოადგენდნენ მხოლოდ სუსტ ცდას, დაეძრათ საბუნებისმეტყველო მეცნიერებანი გაყინული წერტილიდან. ეს იყო თარგმნა ან გადაკეთება იმავე არისტოტელესი, რომელიც თავის დასკვნებში ეყრდნობოდა იმავე „პირველი მამოძრავებლის“ ცნებას.

და მხოლოდ დიად გამოგონებათა ეპოქაში, იმ ეპოქაში, როდესაც ადგილი ჰქონდა მთელ რიგ აღმოჩენებს ინდოეთსა და წყნარ ოკეანეში, კოლუმბის მოგზაურობებს, ახალ ფილოსოფიურ მიმდინარეობათა წარმოშობას და ახალ გამოგონებებს ასტრონომიის დარგში, — განახლდა ბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა მიმართაც. მოგზაურები, მისიონერები და ექიმები იწყებენ ჯერ უნახავ მცენარეთა კოლექციების შეკრებას ინდოეთსა და ამერიკაში, აღწერენ თავიანთ მოგზაურობათა დღიურებში ადამიანთა და ცხოველთა ახალ სახეებს. იტალიაში, შოლლანდიაში და საფრანგეთში ეწყობა ბოტანიკური ბაღები. აქამდე უნახავი ცხოველები ავსებენ მეფეთა სამხეცეებს, რბადებიან დიდი ნატურალისტები: კონრად ჰესნერი, — „გერმანელი პლინიუსი“, ლარობი მეცნიერი, რომელმაც დიდი სახელი გაითქვა თავის თარგმანებით ძველ ენებიდან, ნაშრომებით ბოტანიკაში და ზოოლოგიაში და მიაღწია პროფესორის ხარისხს ციურიხში; ტურნეფორი, რომელმაც საბოლოოდ დაარღვია საშუალო საუკუნეებში გამეფებული წარმოდგენა დედამიწის ფლორის ერთფეროვანების შესახებ და დასწერა სამტომიანი ნაშრომი „ბოტანიკის ელემენტები“, სადაც პირველმა მოახდინა მცენარეთა კლასიფიკაცია გვართა და სახეობათა მიხედვით და საფუძველი ჩაუყარა ბუნების-მეტყველების შემდგომ განვითარებას. პარიზში, ლეიპციგში, ბოლონიაში და ოქსფორდში ჩამოყალიბდა მეცნიერებათა აკადემიები და სამეცნიერო საზოგადოებანი. მე-XVIII საუკუნის დასაწყისში კოლექციონერი-მოგზაურები აწყობენ სანიმუშო ჰერბარიუმებს, ათავსებენ თავის კაბინეტებში დასპირტულ ცხოველებს და მწერების კოლექციებს. პეტრე დიდის კუნსტკამერა ციებ-ცხელებაში აგდებს რუს ძველ ადათების მიმდევართ; ისინი პირჯვრის წერით და წყევლით

იმიჯნებოდენ „მეფე-ანტიქრისტეს ოინებისაგან“, რომელმაც აგრეთვე განიზრახა თავისი აკადემიის შექმნა.

შვედმა კარლოს ლინნეიმ და ფრანგმა ჟორჟ ლე-კლერკ გრაფ დეზიუფფონმა განავითარეს ტურნეფორის მოძღვრება სახეების შესახებ, წამოაყენეს კლასიფიკაციის ახალი პრინციპები და შეიტანეს მცენარეთა და ცხოველთა შესწავლაში და აღწერაში სიზუსტე, სიცხადე და სიმარტივე. ლინნეიმ შემოიღო ბინარული ნომენკლატურა (ორმაგი სახელწოდება) სახეობადაა აღსანიშნავად, გაამარტივა მათი შესწავლა, საფუძველი მისცა სისტემას, რომელმაც ცხოველი ინტერესი გამოიწვია სამეცნიერო სფეროებში და გახდა შემხვედრი სისტემების წარმოშობისა და პოლემიკის მიზეზი. სხვადასხვა ქვეყნის სწავლულებმა გამოაქვეყნეს სერიოზულ-მეცნიერული ნაშრომების დიდი რაოდენობა, საბუნებისმეტყველო მეცნიერებებში. შიიხვეჭეს სრული უფლებები.

მზადება ოთხ თვეს გრძელდებოდა. 1772 წლის 9 აპრილს ხომალდები გამოვიდნენ დეპტფორტიდან. საჭირო იყო პლიმუტში წასვლა და იქ ინსტრუქციების მიღება საადმირალო სამმართველო-საგან. გზაში ხომალდები შეაჩერა სამხედრო შეიარაღების პროცედურამაც: თოფის წამლის დატვირთვამ, ზარბაზნების დაყენებამ და ჯარისკაცების განაწილებამ. პლიმუტის სრუტეში შევიდნენ 3 ივლისს. იქ შეხვდნენ გრაფ სენდვიჩის იახტას, რომელიც ნავსაშენებლებს ათვალთვლებდა. მასთან ერთად იყო პალისსერიც. „გაბედულება“ ზარბაზნის ჩვიდმეტი გასროლით მიესალმა საადმირალო სამმართველოს პირველ ლორდს.

კუკი გამოემშვიდობა მეგობარს; მან მოისმინა აგრეთვე რამდენიმე წყალობით სავსე სიტყვა უფროსისა, რომელიც მეტად ნასიამოვნები იყო ხომალდების ბრწყინვალე მდგომარეობით, რადგან ამ საქმეს თავის მეცადინეობას მიაწერდა. სხვადასხვა ფორმლობის შესრულების გაჭიანურებამ ხომალდები ნავსადგურში ერთ კვირაზე მეტ ხანს შეაჩერა. კუკი უსაქმოდ არ ჩერდებოდა. მან დაარწმუნა თავისი თანამგზავრები ჩამოსულიყვნენ ნაპირზე და წასულიყვნენ თითბრის საბადოებზე, მუშაობის დასათვალთვლებლად.

იწვიათმა ლითონმა ძველ დროიდანვე სახელი გაუთქვა კორნვალისის მკაცრ, შიშველ გორაკებს, რომელიც მოფენილი იყო დრუიდების ქვის შენობებითა და საშუალო საუკუნეების ბარონების ციხე-დარბაზთა ნაშთებით. ღმერთებისათვის შეწირულ ადამიანთა სისხლით მოპკურებულ საკურთხეველის ნანგრევებზე, ფეოდალურ ცი-

ზე-სიმაგრეთა შორის, — ოდესღაც ერთი ზღვიდან მეორე ზღვამდე თავის ვასალებს რომ სიძშილითა და სიკვდილით ემუქრებოდენ, — ახლა გაწლილიყო უზარმაზარი წამოწყებები, სადაც მრავალი ასეული მუშა იყო ჩაბმული ძვირფასი ლითონის მოსაპოებლად. ეს მუშები კვირაში რამდენიმე შილლინგს იღებდენ, მათი ლონდონელი პატრონები კი ოქროს დიდ რაოდენობას იღებდენ მადნებიდან და თავის სავაჭრო კონტორების რბილ სავარძლებში ჩამსხდარნი მშვიდობიანად ეწეოდნენ ლიბერალურ პოლიტიკას.

„ჩვენ დავაკმაყოფილეთ ჩვენი ცნობის-მოყვარეობა, „პოლდაილ და კელვინის“ უზარმაზარმა საბადოებმა გამოიწვიეს ჩვენს გულში აღტაცების, სიამოვნების გრძნობა.“ — ჩასწერა ფორსტერმა.

13 ივლისს, დილის 6 საათზე „გაბედულებამ“ და „წამოწყებამ“ აუშვეს ღუზა, ჩაუარეს გვერდით სახელგანთქმულ ელსტონის შუქურას და გავიდნენ ღია ზღვაში.

ახლაც იმავე გზით წაიყვანა კაპიტანმა თავისი ხომალდი ოკეანეს მაცდურ სიშორეში როგორც ოთხი წლის წინეთ; მათ წინ ელოდნენ უცნობი ნაპირები და ხალხები, ქარიშხალი და გრივალი, აღმოჩენათა ნათელი და სასოწარკვეთილების ბინდი, უსახელო, აყვავებული კუნძულები, მუნჯი, იღუმალი და უცნობი თეთრი ლაქები ყინულოვან სივრცეში.

კუკი, — ნაზი მეოჯახე, და ერთგული მეგობარი, კვლავ სტოვებდა ახლობელ ადამიანებს; რომლებმაც არ იცოდნენ რამდენი ხნით შორდებოდენ მას.

ძველი ანგლისის ნისლით დაბინდული მოლურჯო მათები დიდხანს უგზავნიდენ გამოსათხოვარ სალამს მიმავალ ხომალდებს.

მეორე მოგზაურობა:

„ფერმერები კრეფენ მხოლოდ პროდუქციის ოთხ მეათედს; აქედან ისინი უხდიან მეოთხედს მიწის მფლობელს, მეათედს — მეფეს და მეათედს — სასულიერო წოდებას. ისინი მუშაობენ სხვებისათვის, იღებენ მეტად უმნიშვნელო მოგებას და ამიტომ თითქმის სრულებით ვერ აღმჯობესებენ მიწის დამუშავების წესებს. მიუხედავად ასეთი დაბეჩავებული მდგომარეობისა, ისინი მაინც კმაყოფილი და მხიარული არიან. ისინი ცდილობენ შეამსუბუქონ შრომა სიმღერით, ხალამობით იკრიბებიან ერთს ადგილას და ცეკვავენ გიტარის ხმაზე“.

ახალგაზრდა ფორსტერი ცდილობს არ შეაკრთოს თავის დღიურში რჩეულ მკითხველთა გრძნობები; სანტიმენტალურ რომანების და მოვხაურობათა აღწერის მოყვარეთ ოხვრა აღმოხდებათ საბრალო კოლონისტების ბედ-იღბლის გამო, რომლებიც სადღაც შორს, კუნძულ მადეირაზე, უვლიან ვენახს. ეს მკითხველები დასტკბებიან „ნიჰანთა“ მხიარული ცეკვის ლამაზი სურათით, ზღაპრულ, მომზიბლავ ბუნების წილში, მირტების, ველურ ყვავილების და ლონდონოს ხეების ტოტებს ქვეშ. ვინ შეამჩნევს მადეირის მოჯამაგირეთა სისხლს ამ ფრთხილ სტრიქონებში?

ლამაზად ისმის კუნძულის პორტუგალელ მმართველთა სახელწოდებანი: „კარრეხიდორ“, „პროვიდორ“... ესენი არიან პორტუგალელ მეფის — ქრისტეს ორდენის დიდი ოსტატის — ნაცვალნი.

კუნძულის სამოც ათას მოსახლეობიდან — ათას ორასი კათოლიკე მღვდელია, ასთერთმეტი ფრანცისკანელი ბერი და სამასი მონაზონი-ქალი რვა მონასტრიდან. უმაღლეს ხელისუფლებას წარმოადგენენ: ეპისკოპოზი, რომელიც იღებს სამი ათას გირვანქა სტირლინგ შემოსავალს და გუბერნატორი, სამხედრო და სამოქალაქო უფროსი, რომელიც იღებს აგრეთვე დიდძალ თანხებს.

მადეირის ვაზის ძვირფასმა წვენმა სახელი გაუთქვა კუნძულს მთელს მსოფლიოში. „მადეირის მალვაზის“ სურნელოვანი „ბუკეტი“ ერთნაირ სიტკობებას გვრის ბატავიელ ვაჭარს და ინგლისელ ლორდს, ფრანგ მარკიზს და რუს წარჩინებულს, — მსუქანი ნანადირევის, ან ნახევრად შემწვარ როსტბიფის მირთმევის შემდეგ.

„სოფლის მცხოვრებთა სიფხიზლე და თავშეკავება არაჩვეულებრივია: ისინი იკვებებიან პურით და ხახვით, ან სხვა ბოსტნეულით, მაგრამ ძალიან ნაკლებად, — ხორციით. მათ ძალზე ეზიზღებათ შიგნეული და ანდაზაც კი აქვთ ღარიბ კაცზე გამოთქმული: „იგი იძულებულია შიგნეული სჭამოსო“. ისინი ჩვეულებრივად სვამენ სუფთა წყალს ან სასმელს, რომელსაც აკეთებენ ჭაჭაზე დასხმული წყლით. ეს წყალი, დუდილის გამო, მომწარო გემოს იძენს, მაგრამ ეს გემო მას დიდ ხანს არ რჩება. ისინი სვამენ მხოლოდ რამდენიმე წვეთ ღვინოს, დამზადებულს მათივე ხელით. ამ ღვინომ დიდად გაუთქვა სახელი მათ კუნძულს. მათი მთავარი მოსაქმეობა ვაზის მოვლა-მოშენებაა. მაგრამ რადგან ეს დარგი შრომის მცირე დახარჯვას მოითხოვს, — ამიტომ წელიწადის უმეტეს ნაწილს ისინი უქმად ატარებენ. როგორც ჩანს, პორტუგალიის მთავრობა არ იღებს საჭირო ზომებს ხალხის ესოდენ საშიში უსაქმობის წინააღმდეგ. დიდი ხანი არ არის, რაც მთავრობამ გამოსცა ბრძანება ზეთისხილის ხეების დარგვის შესახებ იმ ოლქებში, რომელიც მეტად შშრალი და უნაყოფოა ყურ-

ქნის მოსაყვანად, მაგრამ მას აზრადაც არ მოსვლია დახმარებოდა მიწის მუშებს და არ დაპირებია არავითარ ჯილდოს, რაც წააქეზებდა მათ და დააძლევინებდა ზიზღს შრომის ახალი დარგისადმი“.

ღონ ანტონიო და საა-პერეირამ,—მადეირის გუბერნატორმა,— დიდის თავაზიანობით მიიღო მოგზაურნი და ერთი თვე გატარებულ კუნძულზე, ნამდვილი დასვენება იყო. წყალმა და ღვინომ შეავსო ხომალდების მარაგი და 1 აგვისტოს ექსპედიცია დაიძრა შორი გზისაკენ; იგი ვააცილა ცისფერ ნავსაყუდელზე ამფითეატრად ამართულ სტუმართმოყვარე ქალაქის სანაპირო ფორტების სალიუტმა.

რამდენიმე დღის შემდეგ შორიდან გამოჩნდა კანარის კუნძულები, როჟელსაც ძველები „Insulae fortunatae“-ს უწოდებდნენ. ეს კუნძულები დავიწყებული იყო კართაგენელ ვაჭრების შემდეგ XIV საუკუნემდე, სანამ მათ კვლავ აღმოაჩენდნენ წარჩინებული ესპანელი მეზღვაურები.

კუქს მიყავდა ხომალდები მწვანე კონცხისაკენ: წყლის მარაგი არ ეყოფოდათ კეთილ იმედის კონცხამდე; იქამდე სამი თვის სავალი გზა იყო.

გზა ნაცნობია, ერთფეროვანი, მადლიან ტროპიკულ მყუდროებაში ჩეცნიერები ეცნობიან და იკვლევენ მფრინავ თევზებს, დელფინებს და ფრინველებს.

„ამ ერთფეროვან დღეებში — წერს ფორსტერი, — რომელიც ჩვენ გავატარეთ ტროპიკებს შორის, სადაც ცა, ქარი და ზღვა ყოველთვის კარგი და სასიამოვნოა, — გონება აკვირდებოდა ყოველ წვრილმან გარემობას, რაც მას განსჯის და მოფიქრების საბაბს მისცემდა“.

ახალგაზრდა ენთუზიასტი აღარებს ოკეანესა და იმპერიას, სადაც ღონიერი და დიდი თევზები — შეუზღუდავი მმართველები — ნოქავენ პატარა თევზებს — დაჩაგრულ ქვეშემოდომებს.

კაპიტანის „აზრები“ არ არის ეგზომ ფილოსოფიური, — თავისუფალ დროს ის ანდომებს სისველისაგან დანოტიანებულ და ეხანგით შექმულ ლითონის ნაწილების გადარჩენისათვის ზრუნვას, ახრჩოლებს ხომალდში თოფის წამალს და ძმარს, ცდილობს შეადგინოს ბადაგიდან და წყლიდან ლუდის დამზადების ახალი რეცეპტები. დღიურში ქარის მიმართულებისა, ძალისა და ხომალდის კურსის შესახებ შენიშვნების გვერდით გულდასმით იწერება პრაქტიკული რჩევა-დარიგებანი ლუდის საფუარის დუღილის შესახებ. ჩანაწერების სიძუნწე მოწმობს, რომ კუქი დროს ყაირათიანად იზო-

გებდა, განუწყვეტლივ მუშაობდა, მკაცრად ეპყრობოდა თავის თავს და თავის საქმეს; იგი უდიდესი ყურადღებით მუშაობდა მთავარი მიზნის მისაღწევად. დღის აღწერა: გრადუსების ციფრები, კურსის ლიტერები, ხომალდის სვლა; ბუნების აღწერა: ნაპირების მოხაზულობა, ნავსაყუდელის სიღრმე, მოქცევის ძალა, ფსკერის თვისებები.

პორტო ლა-პრაია, — კუნძულ სანტ-იაგოს ნავსადგურია. მწვანე კონცხის არქიპელაგს ფლობს პორტუგალია. ლისაბონელმა ვაჭრებმა ააშენეს ბუდე, სიმაგრით დაცულ მაღალ კლდეზე. მთელ მწვანე კონცხზე ვაჭრობის მონოპოლია მათ ეკუთვნით. ადგილობრივი მცირე-რიცხოვანი მოსახლეობა ღარიბი და მშვიერია. სავაჭრო კომპანია სწუწნის მათ უკანასკნელ წვენს.... „ეს კომპანია მეტად სჩაგრავს მცხოვრებლებს და ჰყიდის მათზე ცუდ საქონელს ძვირ ფასებში“. ხშირი გვალვების გამო, ისინი მუდმივ სიმშოლს განიცდიან. „საფიქრებელია, რომ ასეთი გაჭირვება ხელს უშლის კუნძულელებს მიეცენ ქორწინების სიტკბოებას: ისინი შიშობენ გადასცენ თავიანთ შვილებს სიღარიბე და მონობის საშინელება“.

კუკი მოღუშული უცქერის ნაცრისფერ, კლდოვან ნაპირებს, მზით გადამწვარ ულამაზო გორაკებს. იგი იცავს ტრადიციულ ზრდილობას და სთხოვს გუბერნატორს წყლის მომარაგების ნებართვას. სალიუტს აძლევს მხოლოდ პორტუგალელ ხელისუფლების დაპირების შემდეგ, რომ საპასუხო სალიუტს მიიღებს. ვაჭართა ციხე-სიმაგრე მას ანტიპატიით უყურებს და თერთმეტ გასროლაზე უპასუხებს ცხრა გასროლით. გუბერნატორი, ბოდიშის მოხდით ირწმუნება, რომ ეს შეცდომით მოხდა. ორივე მხარე დაკმაყოფილებულია.

პორტო პრაიას შემდეგ იმგზავრეს ცხრა კვირას. სამოცდა სამი დღის განმავლობაში მხოლოდ წყალსა და ცას ხედავდნენ. ხომალდებს ხან ქარიშხალი დაატყდებოდა თავს ძლიერი წვიმით, ხან წყნარი დარი დგებოდა და სულს ზუთავდა აუტანელი სიცხე. თერმომეტრი შუადღისას უჩვენებდა 79 — 82°-ს. იქერდნენ თევზებს, ესროდნენ ალბატროსებს და მერცხლის მდევრებს. მეზღვაურებს ართობდნენ სანტ-იაგოში ნაყიდი მაიმუნები. დრო ნელა მიიზღაზნებოდა და აშინებდა თავისი ერთფეროვანებით.

კუკი იცნობდა ამ ტროპიკულ მგზავრობას. იცოდა ხაშმიანი სიცხის ამბავი, რომელიც აფუჭებდა სურსათს, მუსრს ავლებდა ხალხს ციებ-ცხელებით, ჰგვრიდა მათ სევდას, სამშობლოს ნატვრას, სტეხდა მათ ნებისყოფას და უღევდა მოთმინებას. მას ახსოვდა

„გულმოდგინების“ უკანასკნელი გზა. შეხუთული, ტროპიკული წყნარი დარი ასჯერ უფრო საშინელია, ვიდრე უძლიერესი ქარიშხალი.

გამოცდილებამ ასწავლა კუკს ფრთხილად ყოფილიყო, მაგრამ დღიურის სანავიგაციო ჩანაწერებს სწყვეტს საშიში შენიშვნა: „ოცდაშვიდს ჩვენ ველაპარაკეთ კაპიტან ფიურნოს, რომელმაც შეგვატყობინა ერთი მისი უმცროსი ოფიცრის სიკვდილის ამბავი. ჩვენ მაშინ არ გვყოლია არც ერთი ავადმყოფი, თუმცა წვიმამ, რომელსაც ცხელ ჰავაში ძრავალი ავადმყოფობა მოსდევს, ბევრი საზრუნავი მოგვცა. ჩვენი ჯანმრთელობის დასაცავად, თანახმად იმ რჩევისა, რომელიც მე მომცეს სერ ხიუგ პალისსერმა და კაპიტანმა კემბელმა, — მე მივიღე ყველა საჭირო გამაფრთხილებელი ზომა, ვუბრძანე გაეწმინდათ ჰაერი და გაემშრალეზინათ ხომალდი, დაენთოთ ცვეცხლი ერდოებს შორის და ეხრჩოლებინათ შინა სადგომებში. მე ვაიძულებდი ეკიპაჟს გამოეტანათ გარეთ ლოგინები, გაერეცხათ და გაეშროთ ტანსაცმელი, როდესაც საამისო შემთხვევა მფგვეცემოდა. თუ არ მიმართე ასეთ ზომებს, ხომალდზე დადგება არასასიამოვნო სუნი, ჰაერი გაფუჭდება და გავრცელდება ბევრნაირი ავადმყოფობა, განსაკუთრებით ცხელ და ნოტიო ამინდში“.

ინგლისის ფლოტის კაპიტნებს და ქირურგებს არ გამოუტოვებიათ შემთხვევა მასხარად აეგდოთ „ფანტაზიორი“. დელრიმპლის შომხრენი ყველა მეცნიერულ გზა-ჯვარედინზე დასცინოდნენ კუკის სამკურნალო აღმოჩენებს და არ აძლევდნენ მის ცდებს არაერთაჲ პრაქტიკულ მნიშვნელობას. რა შეეძლო გამოეგონა ხეირიანი ამ „უსწავლელს“, რომელსაც ჰქონდა პრეტენზიები სცოდნოდა მეტი, ვიდრე სწავლულმა მკურნალებმა იციან?

კუკი სარგებლობდა უდიდესი ავტორიტეტით მეზღვაურთა შორის. არც ერთი ჩანაწერი ექსპედიციის მონაწილისა, ან მისი მოგზაურობის შემსწავლელ პირისა, არაფერს არ ამბობს რაიმე შფოთზე ეკიპაჟის შემადგენლობაში, რასაც ასე ხშირად ჰქონდა ადგილი სხვა ხომალდებზე. ცხოვრებაში გამოწვრთნილი მეზღვაურები პირველ დღეებიდანვე მიუხეზდნენ თავის უფროსს და უცებ გაარკვიეს თავისი დაპოკიდებულება მასთან. რასაკვირველია, მათ შორის იყვნენ სუსტებიც, რომელნიც უფრო ადვილად ემორჩილებოდნენ არა ხელსაყრელ გარეშე პირობებს, უარესად იტანდნენ ცურვის სიძნელეებს, სიცხე-პაჰანების სიმძიმეს ან მიწის დიდი ხნით უნახაობას. მაგრამ კუკი თავის დროზე, მოხერხებულად ჩაერეოდა ხოლმე საქმეში და ბოლოს უღებდა საშიშ სულიერ განწყობილებას.

ოცდა ოთხ ოქტომბერს დაინახეს კეთილი იმედის კონცხის მაგლის მთა.

მე-XV საუკუნის დამლევს, პორტუგალელმა ბართლომე დიაზმა მოსძებნა, ჯერ კიდევ ძველ ეგვიპტელების მიერ აღმოჩენილი, აფრიკის სამხრეთი კონცხი. ვასკო-დე-გამამ შემოუარა მას, როდესაც იგი ინდოეთისკენ მიემგზავრებოდა.

ასორმოცდაათი წლის განმავლობაში უზარმაზარ მთაგრეხილის კლდოვანი, დაუსახლებელი კიდე აღმართული იყო მკაცრ დარაჯად ორ ოკეანეს მიჯნაზე, დიდი ინდოეთის გზის ცენტრალურ, მოსახვევ წერტილში,—ან აღმოსავლეთის სიმდიდრეებისაკენ, აღმოჩენათა დიდებისკენ, ახალ მიწათა დაპყრობისაკენ,—ან მშობლიურ ქვეყნისაკენ, ოჯახის კერისკენ,—დასვენებისკენ საშიშროებათა და სნეულებათაგან დასვენების ადგილისაკენ. ოკეანის მდინარებათა შესყდრის ადგილას, სადაც აღმოსავლეთიდან და დასავლეთიდან მქროლავი ქარები ხვდებიან ერთმანეთს მძაფრ ქარიშხალად, ასეული წლები ხვდებოდა და აცილებდა ბედნიერების შუქურა ვაჭართა და დამპყრობელთა ხომალდებს, აღელვებით რომ უცქეროდნენ მის ბნელ, გრანიტის მწვერვალებს. პორტუგალიის მეფემ უწოდა მას კეთილი იმედის კონცხი, მეზღვაურებმა კი, — ქარიშხლის კონცხი.

მე-XVII საუკუნეში ჰოლანდიელმა ვან-რიებეკმა—ნახევრად ეკიპმა, ნახევრად ვაჭარმა — შექმნა აქ კოლონია; მან გაითვალისწინათუ როგორი გამოჩენა შეეძლო მიეღო მას და ოსტ-ინდურ კომპანიას პლანტაციების ნათესებისგან. მას შემდეგ აქ გაშენდა კომპანიის მსხვილი ნავსადგური, ქალაქით, სიმაგრით, ათასხუთას ჯარისკაციანი გარნიზონით, ოთხი ათას ადამიანისგან შემდგარ სამილიციონ არმიით, გუბერნატორით და სრული ადმინისტრაციული შტატიით: იგი გახდა სავაჭრო ბაზად მადდელებერგსა და ბატავიას შორის, ხომალდების შესაკეთებელ პუნქტად და მეზღვაურთა აუცილებელ თანამგზავრებით, — სურავანდით და ციებ-ცხელების სენით შეპყრობილ მრავალრიცხოვან ავადმყოფების დასასვენებელ და სამკურნალო ადგილად.

კუკმა მოიყვანა აქ თავისი ხომალდები თითქმის დაუზიანებლად და ჯანსაღი ეკიპაჟით. ის სიამაყით წერს თავის დღიურში: „ოსტ-ინდურ კომპანიის ორი ხომალდი მოვიდა სამი-ოთხი დღის შემდეგ მადდელებერგიდან კაპშტადტში. ერთმა მათგანმა ოთხი-ხუთი თვის ცურვის განმავლობაში დაპყროვა ას ორმოცდაათი კაცი სურავანდისა და სხვა გადამდებ სნეულებათაგან, მეო-

რეპ, — ორმოცდაერთი. ნაპირზე გადმოსვლისას მათ გაგზავნეს სა-
ავადმყოფოში მძიმე ავადმყოფთა დიდი რაოდენობა. უნდა აღინიშ-
ნოს, რომ ერთი ამ ხომალდთაგანი მოვიდა პორტ-პრაიოში ერთი
თვით ადრე, ვიდრე ჩვენ იქ შეეჩერდებოდით, მაგრამ, მიუხედავად
ამისა, ჩვენ სამი დღით ადრე მივალწიეთ კეთილ იმედის კონცხს¹.

პირველი დღის გამარჯვებამ ალაფროთოვანა კუკი, დაამტკიცა
ყველა მისი მოსაზრების სისწორე; დაე, იცინონ ინგლისელმა ექი-
მებმა, დაე, ესროლოს ტალახი „პატივცემულმა“ დოქტორმა დელ-
რიანპლიმ! არაგინ არ არის საშიში, თუ ცდა წარმატებით ჩატარდა.
როგორი სახის გამომეტყველება ექნებათ მათ, როდესაც გაიგებენ,
რომ ოთხი თვის ცურვის განმავლობაში არც ერთი მეზღვაური ავად
არ გამხდარა!

რუკის გაშლისას კუკი აკვირდებოდა ცარიელ სივრცეს სამხრეთ
პოლუსთან, არადამაჯერებლად გარშემოწერილს მერყევი ხაზით. კარ-
ტოგრაფის ხელი ფანტაზიას მისდევდა, მან მოხაზა სამხრეთი ნახე-
ვარ-სფერო და თავისი ვარაუდით გაავლო უცნობი მიწის საილუმ-
ლო საზღვარი.

შეიძლება იგი, — ჯემს კუკი, პირველად მოხაზავს უცნობ მიწის
ნაპირებს, უწოდებს თავის ხომალდების სახელს ახლად აღმოჩენილ
ნავსაყუდლებს, აიძულვებს ხმა ამოაღებინოს გაყინულ მხარის შე-
უშფოთებელ მყუდროებას.

მას აჩქარებდა სხვა გარემოებაც: გუბერნატორმა, ბარონ პლეტ-
ტენბერგმა აცნობა, რომ ექვსი თვის წინეთ ორმა ფრანგულმა ხო-
მალდმა აღმოაჩინა მიწა სამხრ. განედის 48°-ზე და რომ ხომალდ
„ფორტუნას“ კაპიტანი გაიგზავნა საფრანგეთში რელაციით ამ აღ-
მოჩენის შესახებ¹. მარტშივე ორმა ფრანგულმა ხომალდმა, კაპი-
ტან მარიონის ხელმძღვანელობით, შეიარა კონცხის ნავსადგურში
და გეყმართა სამხრეთისაკენ, ახალ მიწების საძებნელად.

კუკს აღელვებდა ის აზრი, რომ ფრანგები პირველნი მიაღწე-
ვენ სამხრეთის მიწას. მას ელანდებოდა დროშა, მოკაზმული ოქროს
ზამბახებით და ღუზებით, აღმართული მაღალ კლდეზე. კუკმა
სოხოვა კაპიტანის მცხოვრებს, ინგლისელ ბრანდტს, რომლის სახლ-
ში იგი გაჩერდა, რომ ეზრუნა პროდუქტების სწრაფად შოვნისა-
თვის. თანამემამულე, რომელიც კაპიტანის ძველი მცხოვრები იყო,

¹ ივ უოზეფ დე კარგელენმა (1745—1797), — საფრანგეთის ფლოტის ვიცე-
ადმირალმა, იმოგზაურა წყნარ ოკეანეზე და 1772 წ. აღმოაჩინა კუნძული, რომელ-
საც მისი სახელი უწოდეს. კერგელენმა აღწერა თავისი მოგზაურობა წიგნში:
„Voyages dans les mers australes et des Indes“ (1782).

კარგად იცნობდა და საუკეთესო დამოკიდებულებაში იმყოფებოდა ადგილობრივ ხელისუფლებასთან, — შეუდგა საჭირო ხალხის გამოძებნას და ყოველ მხრივ ხელი შეუწყო ექსპედიციის მომარაგებას, „მან სწრაფად შეასრულა ყოველივე, რაც დაავალა კუკმა, იმ ხნის განმავლობაში, სანამ მეზღვაურები შეაკეთებენ გემსართავებს და დურგლები ამოიჭრთავდნენ ხომალდის გვერდებსა და ერდოებს.“ ახლად შეღებილი ხომალდები გამოიყურებოდნენ ისე, როგორც პლიმუტიდან გამოსვლის დღეს.

ნატურალისტებმა ხარბად დაიწყეს „ნადირობა“. მხარე სავსე იყო ცხოველთა და მცენარეთა ახალ, ჯერ კიდევ უნახავ ჯიშებით. გეორგ ფორსტერი სჩივის, რომ დროის სიმცირის გამო, მათ ვერ მოასწრეს გამოეკვლიათ მხარის დამორებული ნაწილები, სადაც ბინადრობს ვნუ და ველური კამბეჩი.

კოლონისტები, — გერმანელები, პოლანდიელები და ფრანგები, — მისდევნენ მიწათმოქმედებას, ამ მხარის ბატონ-პატრონის, — პოლანდიის ოსტინდურ კომპანიის დაუღალავ კონტროლის ქვეშ, რომელიც კანონმდებლობს, მმართველობს და ადგენს თავის წესებს: აკრძალავა ურთიერთისგან ახლო მანძილზე დასახლებისა, მძიმე გადასახადების დაკისრება, ყოველგვარი სხვა აკრძალვანი და შეზღუდვანი, ამცირებენ მეურნეობის პროდუქტიულობას, არ აძლევენ კოლონისტებს შესაძლებლობას გაუმჯობესონ და განავითარონ პურის და ყურძნის დამუშავება. სქელდება გუბერნატორის ჯიბე, რომელიც ყოველ ასეულ გალღონ ღვინოზე ათ დოლარს იღებს, გარდა ჯამაგირისა, სახლის, ბაღის და სხვა დოვლათისა; მდიდრებიან ვიცე-გუბერნატორი, პოლიციის უფროსი, მხარის გამგებელი საბჭოს წევრები და სხვა მაღალი მოხელენი.

გეორგ ფორსტერის აზრით ეს მხარე რომ ეკუთვნოდეს შეერთებულ პროვინციათა რესპუბლიკას, — იგი აყვავდებოდა და განვითარდებოდა, რაც არ შეიძლება მოხდეს მის ახლანდელ მდგომარეობაში.

„სავაჭრო კომპანია უფრო მოსაგებად სთვლის თითონ იყოს მიწის ბატონ-პატრონი და მიამაგროს ზედ კოლონისტი, რომ ის არ გახდეს ზედმეტად ძლიერი, ან ზედმეტად მდიდარი“.

ადგილობრივი მცხოვრები, — გოტენტოტები, — წავიდნენ ამ ქვეყნის შუაგულში. მათ შესახებ ძალიან ცოტა რამ იციან და არც არავის აინტერესებს მათი ამბავი. ახლო-მახლო მიდამოებში ბოგანოდ მცხოვრებ ბუშმენტა ტომები თავს ირჩენენ ნადირობით და ქურდობით. კოლონისტები არ აძლევენ მათ უფლებას იყოლიონ ჯოჯი,

რათაც უხვადაა მოჟენილი მდიდარი საძოვრები. ისინი არ არიან ადამიანები, — ეს მხოლოდ მუშაობისთვის გამოსადეგი ნახევრად-პირუტყვეებია. მშვიერი ველური მცხოვრები სიხარულით მიდის ფერ-მერ-კოლონისტთან და ხდება მის მონად, სასაპალნე ცხოველად. მისი ფარების დამცველ ძალად, უფასო მუშა-ხელად, კოლონიის მთელი ცხოვრება დამყარებულია ღვინით და პურით ვაჭრობაზე, რომელიც გააქვთ ბატავისა და ევროპაში. ჰოლლანდიელი ვაჭარი, — კაპშტადტის მეფეა: ის განაგებს საბაზრო ფასებს, — ე. ი. ამ მხარის მთელ ცხოვრებას.

მაღაყლები, ბენგალელები, ზანგები, გოტენტოტები, ცხელ კუნძულების და ცივი მთების მცხოვრებნი, უნდა დამორჩილებოდნენ „მშვიდობიან“ დამპყრობელს, რომელმაც წაართვა მათ მშობლიური მიწა. „ცივილიზირებულ“ ევროპელთა ზარბაზნების და თოფების წინაშე უძლურია ადგილობრივი მკვიდრის ხის ფარი. ჰოლლანდიელმა ვაჭრებმა გადმოიტანეს კაპშტადტში თავისი აგურის სახ-ლები, ხეებით მორგული არხები, გადმოიტანეს აგრეთვე სიძულვი-ლიც სხვისი სარწმუნოებისადმი. შემთხვევით, ხომალდებით ჩამო-სულ დანიელ და შვედელ მღვდლებს, — ლიუტერანელ პასტორებს, — ეკრძალებათ წირვის წესის შესრულება. მონების სარწმუნოებას და ჩვეულებებს ხომ არავინ არ აქცევს ყურადღებას, ეს წვრილმი-ნია, რომელზედაც ფიქრიც კი არ ღირს.

ვიდრე ნატურალისტები ათვალეირებენ მიდამოებს, ნადირობენ ფრინველებზე, იჭერენ გველებსა და ხვლიკებს, ვიდრე ხოჯსი ხა-ტავს ქალაქის და კონცხის მიდამოებს, ოფიცრები შეექცევიან კონს-ტანურ ღვინოს და ერთობიან კოლონისტ-ქალებთან, — კუკა დილი-დან საღამომდე თვალყურს ადევნებს მუშაობას ნავსაკეთებელში. ეკიპაჟის კვებას, სურსათის დატვირთვას. დასვენების საათებში იგი სადარბაზოდ დადიოდა ოფიციალურ პირებთან, მდიდარ ვაჭრებთან, რომლებიც ართობდნენ უცხოელ კაპიტანს საღამოების მოწყობით, ცეკვით და საკრავებზე დაკვრით, რაშიდაც მათი ცოლები და ქა-ლები დად ოსტატობას იჩენდნენ. უმართავდნენ ვახშმებს, სადაც კუკა სთავაზობდნენ საუცხოვო ღვინოს, დაყენებულს ირანიდან, მადეი-რადან ან ბურგუნდიიდან ოდესღაც ჩამოტანილ ვაზის მტევნიდან. კუკის ამ ახალ ურთიერთობათა მიზანს შეადგენდა წასვლის აჩქა-რება: ყველა ამ პირთაგან იყო დამოკიდებული ხომალდის შეკეთე-ბაც და სურსათის მოზიდვაც.

სამმა კვირამ, გატარებულმა ნაპირზე, სტუმართ-მოყვარე ბრან-დტის შინაურ ატმოსფეროში, კიდევ უფრო დაახლოვა კუკი თავის

თანამეზავრებთან. განათლებით მასზე ბევრად მაღლა მდგომი მეცნიერები გრძნობდნენ მისი ნიჭის არა ჩვეულებრივ ძალას, არა ჩვეულებრივ ინტელიციას მეცნიერულ საკითხებში. იგი ზუსტად, მოკლედ და მკვეთრად გამოსთქვამდა თავის აზრს. ნაკითხებით და გამოცდილებით შეძენილი მისი ცოდნა ღრმა და საფუძვლიანი იყო. სოფლის ბიჭი, ნახშირის მზიდავ ხომალდის მურიანი იუნგა — დიდი ადამიანი შეიქნა.

კუკი შეეგუა ფორსტერს — მამას და, მიუხედავად პროფესორის „ახირებულობისა“, მათ შორის არც ერთხელ არ მომხდარა რაიმე უთანხმოება. როგორც ჩანს, ორივეს სიფიცხემ განსიარაღა ისინი და კუკის ჩქარი დაწყნარების უნარმა და მიმზიდველმა გულკეთილობამ გაიმარჯვა ჯიუტ მეცნიერზე. მეცნიერების სიყვარული აახლოვებდა და საბოლოოდ ამეგობრებდა მათ. როდესაც ფორსტერი შეხვდა კავშტადტში დოქტორ სპარმანს, სახელგანთქმულ ლინნეის მოწაფეს, მან დააჯერა კუკი, წაეყვანათ ისიც მოგზაურობაში. სპარმანი შეეციელი იყო და კუკი თავდაპირველად დაუინებულ უარს ამბობდა აეყვანა ხომალდზე უცხო სახელმწიფოს ქვეშევრდომი.

„ბატონი ფორსტერი.... ფიქრობდა, რომ სპარმანი მეტად სასარგებლო იქნებოდა მისთვის მოგზაურობის დროს, დაუინებით მთხოვდა და მარწმუნებდა ამეყვანა ხომალდზე უცხოელი. ბოლოს მე დავთანხმდი. სპარმანი წამოგვყვა ჩვენ, რომ მოხმარებოდა ბატონ ფორსტერს მუშაობაში...“

ოცდა ორ ნოემბერს, შუადღის სამ საათზე, ხომალდებმა აუშვეს ღუზა. გუგუნით განმაურდა ნავსადგურში ზარბაზნის სალიუტი. საღამოზე ხომალდები გავიდნენ ღია ზღვაში, რომელიც შეხვდა მათ წვიმით და ქარით (იხ. გვ. 75).

ასეთია, დღიდან დღეზე, გზის ჩვეულებრივი ცხრილი. ასე იწერება წიგნი იმ ზღვაზე, სადაც ჯერ არც ერთი ხომალდი არ ყოფილა. შესაძლოა, — ეს ზღვა ჰყოფს ცნობილ ქვეყანას სხვა ახალ, უზარმაზარ, საუცხოვო ქვეყნიდან?

ოთხი დღე წყნარად გადის. ალბატროსები მისცურავენ ხომალდის უკან. ხარბად მივარდება თეთრი ფრინველი ანკესზე აგებულ ხორცის ნაჭერს და მორთოლვარე, მძიმე ბურთად ჩამოეკიდება ანკესის წკნელს.

კუკი წინდაწინვე იღებს საჭირო ზომებს: ის ურიგებს მეზღვაურებს თბილ ტანსაცმელს, კრძალავს პირის დაბანას უმარილო წყლით. აყენებს დარაჯს წყლის სარქველიან აუზთან, უბრძანებს, რომ აამუშავონ ირვინგის სადისტილაციო მანქანა. ცურვის პირობე-

„სამხრეთის უცნობ მიწისაკენ“

წელიწადი	სამხრ. განედი	აღმოს. გრძედი	ქობლანის განდობრა დასავლეთისაკენ	თერმომეტრი	ბარომეტრი	ქარი/ ცა, შენიშვნები.
1772	0'	0'	0'	0'	P'	
ნოემბერი						
24	35 25	17 54		63 $\frac{1}{2}$	29 10	დას.,-სამხ.-დას. და სამხ. აღმ. სუფთა ცა.
25	37 15	16 35		64	30'	სამ.-აღმ., აღმ. გრილი და ხელსაყრელი ქარი.
26	39 4	16 23		69	29 80	ჩრ.,-ჩრ.-აღმ., გრილი ბრიზი-ღრუბლიანი ცა.
27	40 4	16 52	18 30	52	30	სამ.,-სამ.-აღ. კარგი ბრიზი.

ბი ამ განედში არავისთვის არ არის ცნობილი. ისინი მზად უნდა იყვნენ ყოველგვარ მოულოდნელობისათვის. ცხრილის პირველი, წყნარი სტრიქონები ვერ მიაყუჩებენ გამოცდილ შეზღვაურის სიფხიზლეს. „ქარგი ბრიზი“, შეიძლება გადაიქცეს შკვდარ, უქარო ამინდად ან ქარიშხალად.

ერთ დღე-ღამესაც არ გაუვლია, რომ ეს ეჭვები გამართლდა: ატყდა ქარიშხალი, წვიმით და სეტყვით და დაიწყო ხომალდის საშინელი რყევა. ედროებზე, კაიუტებში და გემძირედში არაჩვეულებრივი ამზავი ტრიალებდა: ზრიალით დაფრინავდნენ კასრები და ბოთლები, იმსხვრეოდა ჭურჭელი. ტალღები გაათრებით ესმოდნენ ხომალდს, ასტუნებდნენ, ანარცხებდნენ უფსკრულში, ისევ ამოქონდათ ზევით და იტაცებდნენ აღმოსავლეთისაკენ, სადღაც შორს დასახულ გზიდან. ქარი კენესოდა, სტვენდა, ღმუოდა. ხომალდი უძლური ნაფოტივით მიჰქონდა აღვართქაფებულ წყალს. ქარიშხალსა გუნდები ყვირილით დაფრინავდნენ ჰაერში, თითქოს სისხლიან დაეღლას ელოდებიანო. ამ ხმაურობაში გაისმოდა ბლავილი გემძირედიდან: ცხვრები, ღორები და ბატები იხოცებოდნენ სივიწროვესა და წყვედიადში. ადამიანები ძლივს იდგნენ ფეხზე, ძაგდაგებდნენ სიცივისაგან წვიმაში და ქარში. ქარი აქრობდა და მეზღვაურებს ხელიდან სტაცებდა მბუჭავ სანათურებს.

ერთ ასეთ ღამეს, შკიპერის მალაზიას, ხომალდის ცხვირზე, წყალი მოასკდა. „სიბნელეში უცებ ვერ მონახეს ხერელი, მერე დაი-

წყეს წყლის ამოქაჩვა ტუმბოებით. ყველანი შეძრწუნდენ, შიშს აღ-
ლიერებდა ღამის წყვილიადიცი, წერს გეორგ ფორსტერი.

... „ქარი უბერავდა დ. და ს.-დ. — ჩასწერა კუკმა, — 29-ს ქარმა
დაუბერა დ.-ჩ. დ.-კენ, გაძლიერდა და გადაიქცა ქარიშხლად, რომე-
ლიც, ზომიერი ამინდის მცირე ინტერვალებით, გრძელდებოდა 6
დეკემბრამდე, როდესაც ჩვენ ვიმყოფებოდით 48° 41' სამ. განედ.
და 18° 24' აღ. გრძ.“.

საერთო ალიაქოთში კაპიტანი მუდამ დამშვიდებული იყო. გა-
ნსმორდა მისი მკაცრი და მტკიცე ბრძანება. გაყინულ მეზღვაურებს
ურიგებდენ ღვინის და ლუდის ზედმეტ ულუფას. ყველაზე მეტად
კუკს სწყინდა პირუტყვის დაღუპვა: ეს ნიშნავდა ხომალდზე ხორ-
ციეული საჭმელის შემცირებას.

შვიდ დეკემბერს დაინახეს პინგვინები, ათში — პირველი ყინუ-
ლოვანი მთა. ამ ყინულოვან მთების წარმოშობის მიზეზმა გამო-
იწვია დავა და აზრთა სხვადასხვაობა. „როდესაც ჩვენ შევხვდით ამ
პირველ ყინულს, — წერს გეორგ ფორსტერი, — ჩვენ შეგვეძლო მხო-
ლოდ წამოგვეყენებინა ესა თუ ის მოსაზრება მისი წარმოშობის შე-
სახებ. მაგრამ მას შემდეგ, რაც ჩვენ ვიმოგზავრეთ დედამიწის ირ-
გვლივ და ვერ მოვინახეთ სამხრეთის მიწა, რომლის არსებობა სჯე-
როდათ ევროპაში, — ჩვენ უფრო ჭეშმარიტად მიგვიჩნია, რომ ეს ყი-
ნული ჩნდება ზღვაში: ეს აზრი მით უფრო გონიერია, რომ მრავალ,
სავსებით დამთავრებულ ცდების შემდეგ დამტკიცდა, რომ მარი-
ლიანი წყალი იყინება“. ასეთი იყო მეცნიერთა უმრავლესობის აზ-
რი, რომელიც კიდევ მრავალი წლის განმავლობაში იყო გაბატო-
ნებული.

როდესაც კუკმა დაინახა ეს უზარმაზარი, ოკეანეში მოცურავე
ყინულები. — მან პირველმა დარწმუნებით განაცხადა, რომ ისინი
წარმოშობილნი იქნებიან მაგარ მიწაზე, რომელიც უნდა იმყოფე-
ბოდეს სამხრეთ პოლუსის სიახლოვეს, დაფარული თოვლით და
ყინულით. ამ მთების დანახვამ კიდევ უფრო განამტკიცა მისი მო-
საზრებები. ასეთი მარტივი, როგორც ჩვენ ახლა გვგონია, შეხედუ-
ლება, სავსებით გამართლებული ას ორმოცდაათი წლის შემდეგ
როაღღ ამუნდსენის და კაპიტან სკოტის მიერ, რომელმაც განამ-
ტკიცა თავის სახელგანთქმულ თანამემამულის აზრი, — რატომღაც
დიდხანს დაჟინებით უარყოფილხ იყო მეცნიერთა მიერ. „მოგზა-
ურობის“ კომენტატორმაც კი საჭიროდ ჩასთვალა გაემტყუნებინა კუ-
კი: „მე უნდა დავუმატო იმას, რასაც აქ აღნიშნავს ბატონი ფორ-
სტერი, რომ კაპიტანი კუკი, თავის მოგზაურობის რამდენიმე ადგი-

ლას ლაპარაკობს დიდ მიწაზე, რომელიც უნდა მდებარეობდეს სადღაც სამხრეთის პოლუსის სიახლოვეს, რადგან მას ჰგონია, რომ ყინვა უნდა წარმოიშობოდეს მიმაგრებული რაიმე პირველად ბირთვთან. ასეთი მტკიცება ჩვენ არ მიგვაჩნია სწორად. ამასთანავე უნდა ითქვას, რომ სულ პატარა, სილოვანი თავთხელიც საკმარისი იქნებოდა ამ ყინულების წარმოსაშობად“.

ყინულოვანი მთები იზრდებოდა რაოდენობითაც და ზომითაც. ცურვა დღითი დღე რთულდებოდა, საჭირო იყო ფრთხილი სვლა ამ მოძრავ კლდეებს შორის და ხშირად კურსის შეცვლაც. თერმომეტრის ვერცხლის წყალი ხან ზევით იწვედა, ხან ძირს ეცემოდა. ნისლის გამო ხომალდები ერთმანეთის სიახლოვეს იმყოფებოდნენ. რომ არ დაკარგულიყვნენ წვიმასა. ქარსა და ბურუსში. იალქნები და გემსართავები ყინულმა დაფარა. სულ უფრო და უფრო ხშირად ხვდებოდა მათ პინგვინები და ვეშაპები, რაც მიწის სიახლოვეს მოასწავებდა, მაგრამ ლოტი ფსკერს ვერ წვდებოდა. მიუხედავად ამისა, ყველას ელანდებოდა დაწინდვის კონცხი, აღმოჩენილი ბუვეს მიერ ოცდაცამეტი წლის წინეთ, რომელსაც სთვლიდნენ უცნობ მიწის დასაწყისად.

კუკი ჯერ აყვა საერთო განწყობილებას, მაგრამ მალე დარწმუნდა შეცდომაში და სხვანაირად შეათვასა მდგომარეობა: იგი მიხვდა, რომ ხიფათი მოსალოდნელი იყო და გაუფრთხილებლობა იქნებოდა ხომალდების წაყვანა უფრო შორს, ყინულებისკენ. მან აირჩია მყუდრო ადგილი, გაწვა დრეიფში და შეატყობინა კაპიტან ფიურნოს, რომ ელის მას: ორი კაპიტნის შეხვედრამ გადაწყვიტა ექსპედიციის შემდგომი ბედი. კუკი შეუძლებლად სთვლიდა ყინულებში მოძრაობას, ხომალდების და ადამიანების ხიფათში ჩაგდებას, მოჩვენებითი მირაჟების ძიების მიზნით. უბეჯობესია აღმოსავლეთისაკენ წასვლა, ტეხილი ყინულების მიმართულებით და შემდეგ სამხრეთისაკენ ვასავლის ძიება. გარდა ამისა, ძალიან ადვილად შესაძლებელია, რომ ხომალდებმა დაკარგონ ერთმანეთი მხედველობის არედან, ბურუსის და კურსის მუდმივი ცვალებადობის გამო. კუკმა სთხოვა ფიურნოს, თუ ასეთი შემთხვევა მოხდებოდა, სამი დღე-ღამის განმავლობაში ეცურა მათი განშორების ადგილის ახლოს. შემდეგ კი წასულიყო ახალ ზელანდიისაკენ და იქ ეცადნა „გაბედულუებისათვის“.

ეს ოთხი თვე მოგზაურობათა ისტორიაში ჯერ არ მომხდარ ცურვისა ანტარქტიდის საზღვრების გასწვრივ, ხომალდების და ეკიპაჟების სრული მოუშხადებლობის პირობებში, რუკის ან სხვა რაიმე

მითითებათა გარეშე, — ქეშმარიტი გმირობა იყო. მეზღვაურებიდან
 ორი თუ სამი ადამიანი იყო უწინ ნამყოფი ჩრდილოეთის ყინულო-
 ვან ოკეანეში, ოფიცერთა და მეცნიერთაგან ჯერ არავის ენახა ყი-
 ნულები, კაპიტნები პირველად მუშაობდნენ ამდაგვარ პირობებში.
 კარსების ურთულესი ცვლილებანი, მუდმივი ბურუსი, დაბალ-
 ტემპერატურა, ყინულოვან მთების და მინდვრების მუდმივი მუქარა,
 ყოველივე ეს წარმოადგენდა ურთულეს სანავიგაციო ამოცანას,
 რომლის გადაწყვეტა შეიძლებოდა მხოლოდ გონიერებით, სიფხიზ-
 ლით, რწმენით საკუთარ თავსა და ხელქვეითების ძალღონეში. კე-
 კი პირველი უკაფავდა გზას მომავალ მეზღვაურ-მკვლევარებს. ერთ-
 ფეროვანი და მკრთალი ობიექტალური დაინტერესების თვალსაზ-
 რისით ეს ცურვა იყო კუკის ერთი უმნიშვნელოვანეს მიღწევათა-
 ვანი, როგორც სანავიგაციო, ისე სამეცნიერო სფეროში. ასტრონო-
 მიულ დაკვირვებათა, მეტეოროლოგიურ ცნობების და ხომალდების
 განწყვის წვრილმან ფაქტების უპრეტენზიო ჩანაწერები ჩვენი დრო-
 სათვის თითქოს უმწეოდ და უმნიშვნელოდ სჩანან. მაგრამ საკმა-
 რისია გავიხსენოთ, რომ ამ უპრეტენზიო დაკვირვებებსა და ცნო-
 ბებზე მეცნიერებამ ააგო მთელი თავისი შემდგომი კვლევა-ძიება,
 რამაც გაუხსნა ნავიგაციას უმნიშვნელოვანესი გზები სამხრეთის პო-
 ლუსისაკენ, სამხრეთის პოლარული ზღვის და ანტარქტიკის ზუსტ
 გეოგრაფიულ შესწავლისაკენ, და ცხოველების ახალ სახეობათა
 გაცნობით — ზოოლოგიის გამდიდრებისაკენ, — მაშინ ცხადი გახდე-
 ბა ამ ნახევრად განათლებულ, თვითნასწავლ კაპიტნის „უმნიშვნე-
 ლო ჩანაწერების“ მნიშვნელობა. არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ კუ-
 კის მიღწევათა საფუძველზე კაცობრიობა მივიდა ახალ მეცნიერულ
 აღმოჩენამდე, — თავის კვლევა-ძიების დროს მეცნიერებას მუდამ
 მხედველობაში ჰყავდა ეს პატარა გუნდი გაბედული ადამიანების,
 რომელთაც მხოლოდ საკუთარი ნებისყოფით გადალახეს უცოდინა-
 რობის ყინულები.

„თერმომეტრი უჩვენებდა 30°-დან 34°-მდე, ამინდი ძლიერ მო-
 ლუშული, წვიმიანი და თოვლიანი იყო; სიცივე გვაწუხებდა უფრო
 მეტად, ვიდრე ამას გვიჩვენებდა თერმომეტრი და იწვევდა მთელი
 ეკიპაჟის ჩივილს. მეზღვაურებს რომ უკეთ გადაეტანათ სი-
 ცივე, მე ვუბრძანე გაეგრძელებინათ სქელი ქსოვილით მათი ზემო
 ტანსაცმლის სამაჯურები, — რაც დაუფარავდა მათ ხელებს. გარდა
 ამისა, მე ვუბრძანე დაერიგებინათ ქუდები, რამაც მათ ძლიერ უშ-
 ველა“.

კუკი ზრუნავდა მეზღვაურებზე, როგორც მისთვის საჭირო ხელქვეითებზე, იმავე დროს იგი აფასებდა მათ მუშაობას და, როგორც პირველი მოგზაურობის დროს, მუდამ აღნიშნავდა მათ გმირულ ყოფა-ქცევას ცურვის უძნელეს პირობებში.

„განსაკუთრებით შემაწუხებელი ის იყო, რომ ყინვა ფარავდა გემსართავეებს, იალქნებს და ქოჭონაქებს ისე, რომ მათთან მიკარება ძლიერ ტკივილს იწვევდა. ეკიპაჟმა სიმტკიცით და დაჟინებით გადალახა ეს სიძნელეები, იგი ებრძოდა ამ სასტიკ სიცივეს ბევრად უფრო მარჯვედ, ვიდრე მე ამას მოველოდი“.

კუკი მუდამ იმალება თავისი მოკლე ჩანაწერების უკან. იგი ერიდება ფართე მეცნიერულ და ფილოსოფიურ მსჯელობას; იგი ძალიან ცოტას ლაპარაკობს თავის თავზე, მისი ცხოვრების აღმწერელთა აფექტიური და ბანალური ფრაზები ჯერ კიდევ მისი სიკოცხლის დროს ხოტბას ასხამდნენ მას და ხაზს უსვამდნენ მისი, როგორც ადამიანის და მეთაურის ხასიათის მაღალ თვისებებს; ქებით აღსავსე სიტყვები და ნეკროლოგები მისი სიკვდილის შემდეგ ლაპარაკობენ „გულწრფელი და სიყვარულით აღსავსე ნდობაზე“, რომელსაც განიცდიდნენ ხელქვეითნი მისდამი, ოფიცრების და მეზღვაურების „აღტაცებაზე“ თავისი კაპიტნით. მაგრამ ყოველივე ეს ვერ დაფარავს ხომალდის ნამდვილ ცხოვრებას. იგი არ იყო ისეთი იდეალური, როგორადაც ეჩვენებოდა კუკის მხურვალე თაყვანისმცემლებს და ისეთ ხალხს, რომელიც თავისი სოციალური მდგომარეობის გამო, ვერ შიიჩნევდა ამ ცხოვრებას სხვაგვარად.

რასაკვირველია, კუკი არ ეკუთვნოდა ჩვეულებრივ, სამხედრო კაპიტნების საეროო მასას. მას არ ეშინოდა დაემცირებინა თავისი უფროსობის ღირსება იმითი, რომ ხანდისხან გაუთანასწორდებოდა უბრალო მეზღვაურებს, ანგარიშს გაუწევდა მათ გამოცდილებას და უნარს. მან შესძლო კიდევ შთაენერგა მეზღვაურებისათვის მათი მიზნის ერთობლივობა და მუშაობის შეგნებული დაფასება. კუკი ცდილობდა კიდევ დაეახლოვებინა ოფიცრები მეზღვაურებთან და, საჭირო შემთხვევაში, შეერბილებინა ხარისხების განსხვავება, მაგრამ ყოველივე ეს ატარებდა პრიმიტიულობის და სრული უმწეობის ხასიათს ფესვგადგმულ ტრადიციების წინაშე. ერთხელ და სამუდამოდ დაწესებული, ძვალში და რბილში გამჯდარი წესდებანი და კანონები ნებას არ აძლევდნენ ოფიცრებს, ჩამოსულიყვნენ მათი კლასობრივი სიმაღლიდან მეზღვაურების უბრალო მასამდე და შედუღებოდნენ მას. მწვანე კამზოლი, წითელი, გადაწეული მაჯებით და სამკუთხა ქედი შეუვალად განამტკიცებდა ოფიცრის უპირატესობას: მას, რაც შეიძლებოდა, შორს ეჭირა თავი უბრალო მეზღვაურებისაგან,

რომელიც ყოველთვის რჩებოდა გემძირედის მცხოვრებად, დამორჩილებულ სამუშაო ძალად და ვერ ავიდოდა მის ღონეზე, სიტლანქის და უვიცობის წყვდიადიდან.

მეზღვაურები ცხოვრობდნენ საკუთარი, განცალკევებული ცხოვრებით, მათ ახასიათებდათ უსიტყვო მორჩილება უფროსისადმი და გაროზგვის შიში; წყვდიადით მოცული შეგნება მკირეოდენი გამოფხიზლებისა მუდამ უსასტიკესი ზომებით ქრებოდა; მათ დამოკიდებულებაში კუკთან აშკარავდებოდა მათი დაჩაგრული მდგომარეობა. მეზღვაურებს ხანდახან სჯეროდათ კუკის მზრუნველობის გულწრფელობა და ისინი აჯილდოვებდნენ მას გაუგონარი თვისებებით; მათზე მოქმედებდა სამშობლოში გაგონილი ამბებიც სახელგანთქმულ კაპიტნის დამსახურებაზე და მის ბავშობის და ახალგაზრდობის თავგადასავალში ჩაქსოვილი ზღაპრებიც. ისინი ეძებდნენ კუკში თანაბარ წარმოშობის ადამიანს, ე. ი. სხვაწაირს, ვიდრე დანარჩენი უფროსები არიან. როდესაც კუკი სჯიდა და მნაშვეთ საზღვაო წესდების ყველა წესის მიხედვით, უბრძანებდა მათ გაროზგვას ან ჩაკეტვას გემძირედში, — ისინი სდუმდნენ, რადგან იცოდნენ, რომ სხვა ხომალდებზე და სხვა კაპიტნებთან ისინი უარეს სასჯელს მიიღებდნენ. ხომალდის ცხოვრების მთელი განწესი ისეთივე იყო, როგორც სამეფო ფლოტის ყველა ხომალდზე. მეზღვაურებს და კაპიტანს შორის გახსნილი იყო უფსკრული, ამოვსებული ყოველგვარი უფროსების წყებით, დაწყებული ბოცმანით, ამ სანიმუშო მუშაკით, რომელსაც არ ებრალებოდა არც თავისი მუშტები და არც მეზღვაურების ყბები და გათავებული უფროსი ლეიტენანტით, რომელიც კაპიტანის ზედმეტად ლიბერალურ ბრძანებებს მუდამ ცხრილავდა საზღვაო სამსახურის წესების ურყევ კანონთა ცხრილში.

კუკმა ვერ გადალახა ეს უფსკრული; თუმცა ის სხვებზე უფრო ლმობიერი იყო, მაგრამ მეზღვაურებს მაინც მათზე განუზომელად მდგომ უფროსის თვალებით უყურებდა. იგი აფასებდა მეზღვაურებს, როგორც ხომალდის მოძრაობისთვის აუცილებლად საჭირო ძალას, რომელსაც მან უნდა გაუწიოს მზრუნველობა და პატრონობა. დაჯალბებული ამოცანის წარმატებით შესასრულებლად.

„ხუთი დღე ზედი-ზედ კარგი დარი იდგა. გარდა დაკვირვებებითსა, რომლის მოხდენა ჩვენ მოვახერხეთ, კარგი ამინდი ჩვენთვის მეტად ხასარგებლო გამოდგა, იმიტომ, რომ ხომალდზე ბევრი უმარილო წყალი გვქონდა, ანუ ყინული (რაც ჩვენთვის ერთი და იგივე იყო). ეკიპაჟმა შესძლო საცვლების და ტანსაცმლის გარეცხვა და

გაშრობა; ეს არის სიფრთხილის ზომა, რომელიც რაც შეიძლება ხშირად უნდა იყოს შესრულებული გრძელვადიან მოგზაურობის დროს“.

ჩვიდმეტ იანვარს ხომალდებმა გადალახეს პოლარული წრე $39^{\circ} 35'$ -ზე და დღის მიწურულში ისინი იმყოფებოდნენ სამხრ. განედის $67^{\circ} 15'$ -ზე.

კუკი ავიდა გროტ-ანძახე და დაინახა სამხრეთით გაწოლილი უზარმაზარი, თვალგადაუწვედნელი ყინულოვანი მინდორი. ზაფხული თავდებოდა, ყინულების გადალახვა შეუძლებელი იყო. აღმოსავლეთიდან ყინულების შოვლის შესაძლებლობა საეჭვოდ ჩანდა. კუკმა გადასწყვიტა წასულიყო ჩრდილოეთისაკენ და კიდევ ერთხელ გაეარა უკვე გავლილი ადგილები, მით უმეტეს, რომ ამოვარდა ძლიერი ქარი, განსაკუთრებით საშიში ყინულების სიახლოვის ტამო; იალქნები დაუშვეს, ხშირი ნისლი და თოვლი აბრკოლებდა ხომალდების სვლას. ყინვა ძლიერდებოდა. ხომალდზე წყალი იყინებოდა, ქარი გამუდმებით იცვლებოდა, ხან წარიტაცებდა ხომალდებს, ხან სტოვებდა მათ აბობოქრებულ ოკეანეს წიაღში. კუკი ამინდის მდგომარეობის მიხედვით ხან უბრძანებდა „წამოწყებას“ მოახლოვებულიყო, ხან კიდევ დაშორებულიყო. იგი იმედოვნებდა ნათელ დღეში აღმოეჩინა მიწა. ქარი ხევდა იალქნებს, მძვინვარებდა და ეხეთქებოდა ხომალდს ხან ერთი, ხან მეორე მხრიდან. დღითი დღე ქრებოდა მიწის აღმოჩენის იმედი. პირველ თებერვალს ქარმა დაიწყო ქროლვა ჩრდილო-აღმოსავლეთისაკენ და აიძულა დაეჭირათ კურსი ამ მიმართულებით. „რადგან ჩვენ მაშინ ვიმყოფებოდით $48^{\circ} 30'$ განედ. და $58^{\circ} 71'$ აღმ. გრძედზე, დაახლოვებით კუნძულ მორისის პარალელზე,—მე მოველოდი მიწის დანახვას, რომელიც, როგორც ამბობენ, აღმოაჩინეს ფრანგებმა 1772 წლის იანვარში; მაგრამ მე ვერ მოვნახე მისი ოდნავი ნიშან-წყალიც კი და წავედი აღმოსავლეთისაკენ“.

თოლიების და ქარიშხალა-ფრინველთა გამოჩენა, აგრეთვე ზღვის მდგომარეობა, კაპიტანი ფიურნოს საბაბს აძლევდა ემტკიცებინა, მიწა ახლოს უნდა იყოსო, მაგრამ კუკს ეს არ სჯეროდა: მისი დაკვირვებანი არ ეუბნებოდნენ ამას და, გარდა ამისა, კიდევ თუ არსებობდა მიწა, — ეს არ იქნებოდა სამხრეთის მიწის კონცხი, როგორც ამას ამტკიცებდნენ ინგლისში და საფრანგეთში. ეს კი საკმარისი იყო იმისთვის, რომ ხომალდები აღარ შეჩერებულიყვნენ ამ ფართედებში. მიუხედავად ამისა, კუკმა დაუთმო ფიურნოს და სამი დღე-ღამის განმავლობაში ხომალდები ვიდოდნენ დასავლეთისაკენ, რის შემდე-

გაც კვლავ შებრუნდენ აღმოსავლეთისაკენ. ყოველ უნისლო დღეს იყენებდენ ლოგინების გასამზებლებლად, დასალაგებლად და მოსახრჩოლებლად.

ცურვის რვა თვე გავიდა ისე, რომ არ ჰქონია ადგილი ხომალდების რაიმე სერიოზულ დაშვებას, ან ვისმეს დაავადყოფებას. კუკის წინასწარი ზომები და მოსაზრებანი ბრწყინვალედ გამართლდა. თამამად შეიძლებოდა კიდევ ერთხელ გაებედნათ პოლარული წრის გადალახვა, რადგან ამას ხელს უწყობდა მეზღვაურების ჯანსაღობა, მაძღრობა და მხნე განწყობილება. ეს გაუფრთხილებელი და არაჩვეულებრივად თამამი აზრი არ სტოვებდა კუკს. გონიერება ებრძოდა ამ აკვიატებულ აზრს: დრო იყო, წასულიყვენ პოლარული ზამთრისაგან, რომელიც უქადდა მათ საშინელ სიცივეს, ზურუსს, წყვდიადს და ქარიშხალს, დრო იყო მოშორებოდენ ყინულებში დაზამთრების საშიშროებას, უმაგალითო, უმძიმესი პასუხისმგებლობის პირობებში. კუკი ამჟღავნებს თავის სურვილს, კვლავ მიმართოს ხომალდები სამხრეთისაკენ, ყინულებისკენ, — უცნობ მიწისაკენ გასავლის საპოვნელად, მაგრამ გარემოებებმა, რომლებმაც ჩრდილი მოფინეს ამ საკვირველ მოგზაურობას, — შეატრიალა ბედის ჩარხი და გადაარჩინა გაბედული და ჟინიანი ადამიანი საბედისწერო გადაწყვეტილებისაგან.

რვა თებერვალს მოღუშული დღე იყო; მძიმე, დაბალი ღრუბლები ფარავდენ ცას, გარშემო ყველაფერი ბურუსით იყო მოცული; ყოველ საათში ერთხელ ისმოდა ზარბაზანი, ყრუდ გაისმოდა გასროლა, წამსვე შთანქმული ბურუსით, პასუხი არ იყო. „წამოწყება“ სდუმდა, დაფარული ბნელი ღრუბლებით: დღე ვაჭიანურდა. ყველა მოუსვენრად იყო; კუკმა ბრძანა გაესროლათ ყოველ ნახევარ საათში ერთხელ. ბინდი საბედისწეროდ სდუმდა. მეორე დღეს ნათელმა დარმა გააშუქა ცარიელი ზღვა. „წამოწყება“ აღარსად ჩანდა. დაწვენი დრეიფში, ისროდენ მთელი ღამე, ანთებდენ მაშხალებს. გავიდა კიდევ დღე-ღამე. ყველა შეიპყრო მარტოობის, მიუსაფრობის შემადრწუნებელმა გრძნობამ. „მთელს ეკიპაჟს გულზე აწვა ეს განშორება, — ამბობს ფორსტერი, — ჩვენ ვერ გადავხედავდით ოკეანეს ისე, რომ არ გამოგვეთქვა სევდა ჩვენ განმარტოებული ხომალდის დანახვისას ამ უცნობ და შორეულ ზღვაში, მეორე ხომალდის სიახლოვე კი გვაწყნარებდა და სიამოვნებას გგვრიდა“.

კუკი დაწყნარებული იყო: მას წინდაწინვე დაშვებული ჰქონდა „წამოწყების“ დაკარგვის შესაძლებლობა. კაპიტან ფიურნოს მანძისცა ყველა საჭირო ღირეტივაც, მაგრამ სამხრეთისაკენ წასვლის გადაწყვეტილება შერყეული იყო. კიდევ რამდენიმე დღე მიყავდა

ზომალდი კუკს სამხრეთ-აღმოსავლეთისაკენ, შემდეგ სამხრეთისაკენ და შემდეგ აღმოსავლეთისაკენ, იგი თითქოს ებრძოდა თავის არსებაში სახიფათო გატაცებებს. კარგი დღეები, ურაცხვი პინგვინები და ალბატროსები იზიდავდნენ მის გულს მიწის მოჩვენებითი სიახლოვით. ყინულოვანი მთების გამოჩენა, ცივი ქარი და ბურუსი აიძულებდა გონს მოსულიყო და შეეცვალა კურსი. პოლარული ბრწყინვა, ცაში გაშლილ, ფანტასტიურ, ცეცხლოვან ზოლებით,—მოუწოდებდა ზღაპრულ ქვეყნისკენ,—ქარისა და ყინულის მიღმა. ზღვასთან ბრძოლაში, ყინულოვან მთებს შორის ცურვით, მიუხედავად ბურუსის, თოვლის და წვიმისა, კუკმა მიიყვანა თავისი ხომალდი სამხრეთ განედის 61° 52'-მდე. ამაში გამოსჭვივის რალაც დაუდევარი სულისკვეთება, რომელმაც შეიპყრო მანამდე გონიერი ადამიანი. ამ თავშეუკავებელ დაეინების ხანმოკლე აფეთქებით კუკმა თითქოს აღნიშნა საწყენი მიუწვდომლობა განზრახულისა. ამ დღეების ჩანაწერები აჭრელებულია უჩვეულო სიტყვებით: „ამ სანახაობის სილამაზე ავსებდა სულ აღტაცებით და განცვიფრებით“.

„წამოწყების“ დაკარგვამ და სტიქიის ძალამ ბოლოს მოსტენა შეუდრეკელი კაპიტანი, „ამდენმა არა ხელსაყრელმა გარემოებამ, შეერთებულმა წელიწადის ამ გვიანო დროის ბნელ ღამეებთან, შეშიშალეს ხელი შემესრულებინა მიღებული გადაწყვეტილება, — კიდევ ერთხელ გადამელახა პოლარული წრე“.

კუკმა უკუაგდო აზრი წასულიყო სამხრეთისაკენ, მაგრამ მაინც რყევაში იყო და რამდენიმე დღის შემდეგ კიდევ სინჯა შეეცვალა კურსი. ეს იყო დიად ბუნებასთან შეჭიდების უკანასკნელი, სუსტი ცდა.

ორმოცდა-ოთხი დღის ცურვას პოლარულ წრესთან ჰქონდა უდიდესი მეცნიერული მნიშვნელობა; საბოლოოდ დამტკიცდა, რომ ამ ფართედებში არ იყო მიწა. თეთრმა ლაქამ რუკაზე გაიწია კიდევ უფრო შორს, სამხრეთისაკენ. აქ არ შეიძლებოდა ყოფილიყო არავითარი სამხრეთის მიწის კონცხი. ამას ამტკიცებდნენ ზღვის მიმდინარეობანი, სიღრმის გაზომვის და მაგნიტურ ისრის გადახრა.

ჩვიდმეტ მარტს კუკმა საბოლოოდ გადაწყვიტა მობრუნებულიყო ჩრდილოეთისაკენ და წასულიყო ახალ ზელანდიისაკენ „წამოწყების“ საპოვნელად და ხალხის დასასვენებლად. გრძელის რვა გრადუსის განსხვავებამ უცებ ასწია ჰაერის ტემპერატურა, შესცვალა ამინდი უკეთესობისაკენ და აღადგინა კარგი განწყობილება. ხელსაყრელ ქარი სწრაფად მიაჭროლებდა ხომალდს და 25 მარტს, დღით, ჰორიზონტზე გამოჩნდა ახალი ზელანდიის დასავლეთი კონ-

ცხი. მეორე დღეს სამ საათზე „გაბედულებამ“ ჩაუშვა ღუზა „ბნელ“-
კონცხთან.

„... ასჩვიდმეტი დღის მოგზაურობის განმავლობაში ჩვენ გავა-
კეთეთ სამი ათას ექვსას სამოცი ლიე ისე, რომ არც ერთხელ მიწა
არ გვინახავს“.

კუკი კვლავ სიამაყით უცხადებს მკითხველს, რომ ცდება ის-
ვინც იფიქრებს, რომ ხომალდზე იყო ერთი სურავანდით დაავადმყო-
ფებული მაინც. ლუდის ბადაგმა, მჟავე კომბოსტომ და ბულიონმა
გაამართლეს იმედები.

დღიური ისევ იძენს თავის ჩვეულებრივ, წყნარ ფორმას. ახალ
ზელანდიის კუნძულებს შორის კუკი ისე გრძნობს თავს, როგორც
საკუთარ სახლში. სამეურნეო საქმიანობა სცვლის გაუფრთხილებელ
გატაცების წუთებს.

კუკი კვლავ ხელს კიდებს წვრილმან საზრუნავს: ხომალდის შე-
კეთებას, სურსათით მომარაგებას. იგი ამუშავებს ოფიცრებთან ერ-
თად შემდგომ მარშრუტს და „წამოწყების“ ძებნის გეგმას. მიწის
შიღწევის და თბილ ფართედებში გადასვლის გამო საერთო სიხა-
რულს ჩაეწხა უსახლგრო ნდობა კაპიტნისადმი. არავის ფიქრად არ
მოსდიოდა, რომ თითონ იგი შესაძლებელია უკმაყოფილო იყო თა-
ვისი თავით.

პირველი წრა

არც ერთი ევროპელი არ გადმოსულა ჯერ ამ ნაპირზე. ზღვის
ძაღლები თავისუფლად წამოწოლილან ქვებზე და მზეზე თბებიან.
ფრინველებს ჯერ არ ეშინიათ მონადირეების, უშვებენ მათ სულ
ახლოს და თოფებზედაც კი ასხდებიან.

თეთრი ადამიანები ომს უცხადებენ ნაპირს. ისინი აწყობენ ზა-
ნაკს, აშენებენ ობსერვატორიას, შლიან კარვებს ღურგლებისთვის
და შეკასრებისთვის, ანთებენ ცეცხლს, სჭრიან ხეებს და იწყებენ
ფრინველების ხოცვას. ზღვის ჩვეულებრივ, საუკუნო ხმაურს, გაუ-
ვალი ტყის ამღერებულ სიწყნარეს უერთდება უჩვეულო ხმები,—
გასროლა, ადამიანთა სიმღერა.

მთელი თავისუფალი დრო ნადირობას უნდება. მეცნიერები და
ოფიცრები, კუკის მეთაურობით, ნადირობენ იხვებზე, ზღვის ძაღ-
ლებზე, ან თევზაობენ. კუკს მოსწყინდა ერთფეროვანი კვება და
ცვლილებას მოითხოვს. საუზმეები ნაპირის კლდეებზე მრავალფე-
როვნდება ახალი საჭმელებით „cancer omarus“-ით და თევზის რაღაც

ახალი სახით, ზღვის ძაღლის გულ-ღვიძლით, ნანადირევით. მეზღვაურები მადიანად შეექცევიან უჩვეულო საკმელებს.

კუკმა მიმართა თავის ცდებს: ლუდს ადუღებდნენ კანადურ ფიჭვის შენაერთით და იღებდნენ მშვენიერ სასმელს, რომელიც იცავდა ხალხს ნაპირზე გავრცელებულ მავნე სინესტიისაგან. ფორსტერები და სპარმანი მიისწრაფვიან ტყისაკენ და ბრუნდებიან მცენარეებით, ყვავილებით და ქვებით დატვირთულნი. ხოჯსი ხატავს ჩანჩქერის პეიზაჟს. მიწაზე ყოფნით და დასვენებით გამოწვეული სიხარული ხალხს ავიწყებინებს განვლილ დღეთა სიმძიმეს. ცხოვრება ხომალდზე ისევ ჩვეულებრივი ხდება, კაიუტები და ერდოები დილიდანვე ცარიელდება; ყველაფერი გადატანილია ნაპირზე. ხომალდის კატაც კი, რომელმაც ასე მოხდენილად იმოგზაურა ქვეყნის ირგვლივ, მიდის სანადიროდ გულუბრყვილო ჩიტებზე, რომლებიც გაკვირვებით კვდებიან მის ბრწყალებში.

ადგილობრივი მცხოვრებლები უცებ არ ჩნდებიან: ისინი გამოშტერებული უცქერიან ნაჯახებს და ლურსმნებს, რომელიც მოსულებმა დასტოვეს ჯოხებიდან და ხის ქერქიდან აშენებულ მათ ქონებთან და მიტოვებულ ნაგებთან.

კუკი მიმართავს თავის ჩვეულებრივ წესს ველურებთან დასაახლოვებლად; მას უჭირავს ხელში მწვანე ტოტი ან ქალაღის თეთრი ფურცელი, მიუახლოვდება, მოეხვევა ადგილობრივ მცხოვრებს და აძლევს საჩუქრად რაიმე იაფფასიან ნივთს. ადგილობრივი მცხოვრებნი წააგავენ ტაიტლებს: იგივე შუქი სხეულები, შავი, წვრილად დახვეული თმები, ტანზე წასმული საძაგელი სუნის მქონე ზეთი. კუკი წარმოსთქვამს ტაიტურ მისალმებას, შესაძლოა იგი გაიგეს. თანდათან მყარდება ნაცნობობა. ადგილობრივი მკვიდრი — ქალი მეტად ყბეღია, ის ჩქარ-ჩქარა წარმოსთქვამს გაუგებარ სიტყვებს. ერთი მეზღვაურთაგანი ოხუნჯობს: „ქალების ენა ერთნაირად კარგია ქვეყნის ყველა კუთხეში“. კუკი ლმობიერად უყურებს მეზღვაურების სატრფიალო გართობას, რადგან ეს შედის მის ჰიგიენურ გეგმებში“.

„ახალგაზრდა ზელანდიელი ქალი ოჩენდა საკვირველ სინაზეს განსაკუთრებით ერთ მეზღვაურისადმი, იქამდე, ვიდრე მან არ გამოამყლავნა თავისი სქესი. ამის შემდეგ ქალმა არ მოისურვა მისი სიახლოვე. მე არ ვიცი, სჯიდა იგი მეზღვაურს ამ თავდაპირილობით იმისთვის, რომ მან მისცა თავის თავს ერთგვარი კადნიერების ნება, თუ ეს ქალის მორცხვობის შედეგი იყო“.

როდესაც, რამდენიმე დღის შემდეგ, ადგილობრივი მცხოვრებნი გამოცხადდნენ ნაპირზე ოჯახებით, კუკმა წამოიღვა ბეჭებზე, მოსასხამის სახით, ქსოვილის ნაჭერი, მიეგება მათ, მიესალმა წინ მომავალ ახალ-ზელანდიელს, მოიძრო „წამოსასხამი“ და ჩააცვა იგი სტუმარს. ეს საქციელი მოეწონათ მკვიდრებს. ახალი ზელანდიელები ბავშური ცნობისმოყვარეობით ათვალეიერებდნენ ხომალდს, ყველაფერს ხელს ჰკიდებდნენ, თხოულობდნენ სხვადასხვა ნივთებს და უკვირდით ჯერ არ ნახული მკნავანა ცხოველის ფაფუკი ბეწვი. სრული მეგობრობის ნიშნად, ისინი იღებდნენ უბიდან მყრალი ზეთით სავსე ტყავის ტომსიკებს და უსვამდნენ თეთრებს ზეთს კისერზე და თმებზე. მათ ძლიერ მოსწონდათ ნაჯახები და ლურსმნები, რითაც მათ ასაჩუქრებდნენ უცხოელები.

ადგილობრივ მცხოვრებლებთან დამოკიდებულების საკითხი კუკს ყოველთვის მიაჩნდა ერთ-ერთ უძნელეს და რთულ საკითხად. სათნო, ადამიანური დამოკიდებულება ხშირად არ იძლეოდა კარგ შედეგებს: განსაკუთრებით, ახალ ზელანდიელების მტრულმა დამოკიდებულებამ მისი და მის თანამგზავრებისადმი ძირიან-ფესვიანად აღმოფხვრა მასში ქველმოქმედებითი გეგმები. კუკს გული მოსდიოდა, როდესაც ვერ ნახულობდა საერთო ენას ადგილობრივ მკვიდრებთან.

პირველი მოგზაურობის დროს თითქოს წარმატებით ჩატარებული ცდები ახლა, მათი განმეორებისას არ იძლეოდა სასურველ შედეგებს. ძველმა ჰუმანური იდეებით გატაცებამ კუნძულელთა აღზრდის შესახებ ადგილი დაუთმო კოლონიზატორთა ჩვეულებრივ შეხედულებას ადგილობრივ მკვიდრებზე ინგლისელ მეზღვაურების მიერ ნაცად ზომებს. ამ მხრივ კუკი ვერ ასცილდა მისი აღმზრდელი კლასის დონეს, რომლის მიზნებს ის ასრულებდა. ბოლოსდაბოლოს, ერთად ერთი ნამდვილი იარაღი მის ხელში იყო ძალის ხმარება, ჯოხი ან თოფი. სხვა, რაღაც არა ჩვეულებრივ შესაძლებლობათა ილუზია თანდათან გაქარწყლდა.

შართლაც, ის გრძნობდა თავის უმწეობას და უჩიოდა მას. იგი სასტიკად ამტყუნებდა თავის წინამორბედებს, მაგრამ თვითონ სჩადიოდა მათ შეცდომებს. მას ებადებოდა რაღაც გაურკვეველი, პრიმიტიული აზრები, მაგრამ ისინი ვერ იღებდნენ გარკვეულ სახეს, რომ ზუსტად გადაეწყვიტათ ეს მეტად რთული ამოცანა. დღიურის ჩანაწერებში გამოსჭვივის ეს გაუბედაობა, მოსაზრებათა უმწეობა, აზრის დაუმთავრებლობა.

„ძნელი მისახედომია, რამ აიძულა სამი ან ოთხი ოჯახი (ვიწაიდან მე ვფიქრობ, რომ ისინი ამ რიცხვს არ აღემატებოდნენ) ასე

დაშორებოდნენ საზოგადოებას და სხვა ადამიანებს.... ვინაიდან.... თუ მათ გონება აქვთ, — მაშინ რად არ შეერთდებიან საზოგადოებად, თუ ასეთი შეერთება ბუნებრივია ადამიანისთვის და ცხოველისთვისაც“?.....

კუკი ყოველმხრივ ცდილობდა მიემაგრებინა ადგილობრივი მცხოვრებნი მიწასთან, — ის უჩვენებდა მათ, როგორ უნდა ნაჯახის ხმარება; გააჩენინა ტყეების დიდი ფართობი და განთავისუფლებულ ადგილებში დაათესინა ყოველგვარი ბოსტნეული, უხსნიდა მათ კართოფილის, სტაფილოს და სხვ. მოყვანის წესებს. სტოვებდა კუნძულზე ღორებს და ცხვრებს, მაგრამ არასდროს არ იყო დარწმუნებული, რომ მისი სურვილები გაიგეს და დააფასეს.

კუკი განმარტოებული იყო თავის ვატაცებაში. თანამგზავრები მას ხელს არ უწყობდენ. ისინი სკეპტიკურად უყურებდენ ამდაგვარ კეთილ განზრახვებს, ვერ ბედავდენ მის აშკარა კრიტიკას და კმაყოფილდებოდენ ორი-სამი ფრაზით, სადაც გაკვრით იხსენიებდენ კაპიტნის საჭველმოქმედო განზრახვებს. თავის მეცნიერულ მინაღწევართა აღნიშვნისას, ისინი ამბობდენ, რომ არ სჯერათ, თითქოს ადგილობრივმა მცხოვრებლებმა შესძლონ მიწაზე მობინადრე ცხოვრების და მოწყობილ, ცივილიზირებულ მეურნეობათა ჩვევების შეთვისება. „ჯინჯარი მალე დაახშობს ჩვენი ხელით აღმოცენებულ სასარგებლო მცენარეებს: მალე ვერავინ ვერ მოსძებნის ჩვენი ნამუშევრის ნიშან-წყალსაც კი და ნაპირი დაუბრუნდება თავის პირველყოფილ ქაოსს“.

მაგრამ კუკს სწამდა, უნდოდა, რომ ეწამებინა ცივილიზაციის გამარჯვება კუნძულელთა ველურობაზე: იგი დაჟინებით ანხორციელებდა თავის კულტურულ ჩვეულებათა დანერგვის სისტემას და უსაყვედურებდა თავის თავს, რომ არ ქონდა საკმარისად გაგონილი და ღრმად შესწავლილი ადგილობრივ მცხოვრებთა ზნე-ჩვეულება და ყოფა-ცხოვრება. სწორედ ამ უცოდინარობას მიყავს, მისი აზრით, აჩქარებულ დასკვნებისკენ და საწყენ შეცდომებისკენ“:რამდენად განწყობილი ვართ ჩვენ შევცდეთ ამ ხალხთა განზრახვებში და მივაწეროთ მათ ისეთი ზნე-ჩვეულებანი, რაზედაც არას დროს არ უფიქრიათ“.

კუნძულების დათვალიერებამ მისცა მათ ახალი, მდიდარი მასალა რუკის შესადგენად. კუკმა უწოდა ნავსადგურებს და კუნძულებს თანამგზავრთა სახელები ან იმ ცხოველთა სახელწოდებანი, რომელიც მათ დიდი რაოდენობით ხედებოდათ. ზამთარი იწყებოდა. ნაპირი უფროდაუფრო ხშირად იყო ბურუსით მოცული. ცივი

წვიმა ხალხს აკავებდა ხომალდზე. ნაპირზე ხეებს ჩამოცვივდათ გაყვითლებული ფოთლები. მუდმივ სინესტეს შეეძლო დასნეულება გამოეწვია. საჭირო იყო სასწრაფოდ წასვლა ამ ადგილებიდან.

მაისის პირველ რიცხვებში კუკი ავად გახდა. მას აციებდა და ფეხზე სიმსივნე გაუჩნდა; გარდა ამისა, ძლიერი ტკივილი ლაჯში უშლიდა მოძრაობას. როგორც ყოველთვის, ამის შესახებ გვაუწყებს ფორსტერი, თვითონ კუკი კი კმაყოფილდება ხუთიოდე სიტყვით: „ავადმყოფობამ დამაკავა ხომალდზე“. და როგორც მაშინ, ბატავიაში, — აქაც იგი ცდილობდა ჩქარა დაევიწყებინა ავადმყოფობა, დაეძლია იგი, კიდევ უფრო დაეტვირთა დრო, რომ ნაკლებად ეფიქრა თავის თავზე და, რაც მთავარია, არ ეჩვენებინა თავის ხელქვეითებისთვის სისუსტის აჩრდილიც კი, იგი რჩება ხომალდზე, მაგრამ გზავნის ლეიტენანტებს ბუხტიდან მოხერხებულ გასავალის დასაზვერავად და უბრძანებს მეზღვაურებს გაწმინდონ, ახრჩოლონ და გაანიაგონ გემძირედი და ერდოები; სალამოს ქარიშხალი ამოვარდა და მთელი ღამე კაპიტანი ფეხზე იდგა წვიმაში და ქარში, ავადმყოფობაზე ფიქრის დრო აღარ იყო. თავის ხანგრძლივ მოგზაურობათა განმავლობაში კუკს არც ერთხელ არავისთვის არ გადაუცია ხომალდის ხელმძღვანელობა, არც ერთხელ მეზღვაურებს არ უნახავთ, რომ კაპიტანი ვისმეს შეეცვალოს.

კუკმა წაიყვანა ხომალდი დედოფალ შარლოტას სრუტისაკენ, სადაც იმედოვნებდა „წამოწყების“ პოვნას. გზაში „გაბედულება“ მოხვდა კუდიანი ქარების რკალში. ჩვენი მდგომარეობა ბუნების ამ მოვლენის დროს მეტად საშიში იყო, — ამბობს ფორსტერი, — ეს კუდიანი ქარები აერთებენ ზღვას და ღრუბლებს, ისინი იწვევენ შიშს და აღტაცებას. ყველაზე გამოცდილ მეზღვაურებმაც კი არ იცოდნენ, რა ექნათ. უმეტეს მათგანს მხოლოდ შორიდან დაენახა მსგავსი მოვლენა, მაგრამ არასდროს არ ყოფილან ამდენად გარშემოცული ყოველის მხრივ, ჩვენ კი წაკითხული გვქონდა საშინელი აღწერები დამლუპველ შედეგებისა, იმ შემთხვევაში, თუ ეს კუდიანი ქარები ხომალდს თავს დაატყდებოდნენ. საბედნიეროდ, საშინელმა ბოძებმა გვერდი აუარეს ხომალდს. კუკმა გაიხსენა ფალკონეს საზღვაო ლექსიკონში დაწერილი: „ეს ახსნა-განმარტება აღებულია, უმთავრესად, სახელგანთქმულ დოქტორ ფრანკლინის ფილოსოფიურ ნაშრომებიდან“. კაპიტნის ნაკითხობა არ ჩამოუვარდებოდა სწავლულთა ცოდნას. ფორსტერებმაც ვერ ახსნეს კუდიანი ქარების წარმოშობა და ისინიც ფრანკლინს იმეორებდნენ.

თვრამეტ მაისს, ადრე დილით გაისმა სასიხარულო სროლა ზარ-
ბაზნებიდან: „წამოწყებამ“ პირველმა დაინახა „გაბედულება“. ჩვენი
სიხარულის გასაგებად საჭიროა ჩვენს მდგომარეობაში ყოფნა“. თვე-
ნახევარი „წამოწყება“ ელოდა თავის ამხანაგს. ორ თვე ნახევარმა
განვლო განშორების დღიდან. კაპიტნების გულითადი შეხვედრა მო-
ხდა იმავე საღამოს; „გაბედულებამ“ ისარგებლა მსუბუქი ნიავიტ და
მოქცევით, გაგზავნა ლუზიანი ნავები და მიუახლოვდა „წამოწყე-
ბას“. ისევ დაიწყო ორი ხომალდის შეგობრული ცხოვრება, რამაც
ყველა გაამხნევა.

კუკის პირველი აზრი იყო, დაუყოვნებლივ წასულიყო ორი
მხრივ საკმაოდ შესწავლილ ახალ ზელანდიის ნაპირებიდან. დასაე-
ლეთით მდებარე ვანდიემენის მიწა¹, რომელიც აინტერესებდა
კუკს, გამოიკვლია კაპიტანმა ფიურნომ და თითქმის დაამტკიცა მი-
სი კუნძულებრივი მდგომარეობა, ე. ო. ის, რასაც გულისხმობდა კუ-
კი, წინააღმდეგ სხვების აზრისა, რომლებიც აკუთვნებდნენ მას ახალ
ჰოლანდიას. მაშასადამე, საჭირო იყო აღმოსავლეთისაკენ წასვლა და
გამოკვლევა სივრცისა ორმოცდამეერთე და ორმოცდამეექვსე პარა-
ლელებს შორის. კუკმა შეატყობინა თავისი განზრახვა ფიურნოს და
მისცა წინადადება, დაუყოვნებლივ შესდგომოდა სამზადისს.

საქმე ეხებოდა იმავე სამხრეთის მიწას, რომლის არსებობას გუ-
ლისხმობდნენ ახალ ზელანდიასა და ამერიკა შორის. ჯერ კიდევ არც
ერთ ხომალდს არ ევლო წყნარ ოკეანეს საშუალო განედებში. ახლა
კუკმა დაისახა მიზნად, დაემტკიცებინა დაუბრკოლებელი ცურვის
შესაძლებლობა საშუალო განედებში, რასაც უკვე უკარნახებდა მას
„გაბედულებით“ გავლილი გზა.

„... ჩემს ცდებს რომ კიდევ არ მოეტანა ნაყოფი, სულ ერთია
შთაპომავლობას ეცოდინებოდა მაინც, რომ ოკეანეს ამ ნაწილებში
შეიძლება ცურვა და აღმოჩენათა მოხდენა მთელი ზამთრის განმავ-
ლობაში.

სრუტეში შეჩერდნენ ოცი დღით. კუკმა მიჰყო ხელი ბოსტნეუ-
ლის დარგვას. ბოსტნები უკვე მოეწყო კაპიტან ფიურნოს. „მე ვი-
ნახულე ბოსტნები, სადაც კაპიტანმა ფიურნომ უბრძანა დაერგათ
სხვადასხვაგვარი ბოსტნეული, — ყველა ისინი კარგ მდგომარეობაში
არიან და ძლიერ სასარგებლო იქნებიან ადგილობრივ მცხოვრებთა-
თვის, თუ ვი ისინი მოუვლიან ბოსტნებს.

¹ კუნძული ტასმანიის, აღმოჩენილი ტასმანის მიერ 1624 წ., რომელ-
საც მან უწოდა ვან-დიემენის მიწა, ბატავიის გუბერნატორის პატივსაცემლად.
ტასმანიის კუნძულებრივი მდგომარეობა საბოლოოდ დაამტკიცა ბასსმა 1758 წ.

შემდეგ მან უბრძანა წაეყვანათ ტყეში ყოჩი, ცხვარი, ღორები, გარეული ღორები და თხები. მას იმედი ჰქონდა, რომ ეს ცხოველები გამრავლდებიან და გამოადგებათ ადგილობრივ მკვიდრებს, როგორც კარგი საჭმელი და აგრეთვე წესიერი მეურნეობის მოსაწყობი საშუალება.

„ოცდა ათმა ადგილობრივმა მცხოვრებელმა გვინახულა და მოგვითხანა ბევრი თევზი. რაც მათ გადაგვიცვალეს ლურსმნებზე და სხვა ნივთებზე. მე წავიყვანე ერთი ახალ-ხელანდიელთაგანი მოტუარაზე და ვუჩვენე მას რამდენიმე კართოფილი, რომელიც იქ დათესა ბატონმა ფანკენმა, — „წამოწყები“-ს ბოცმანმა. ისინი უკვე მწიფდებოდნენ და ინდოელი იმდენად აღტაცებული იყო, რომ თავისი ნებით დაიწყო მიწის გაფხვიერება მცენარეების ირგვლივ. შემდეგ მას დაათვალიერებინეს სხვა ბოსტნები და უჩვენეს თალგამურა, გოგრა, სტაფილო, ოხრახუში და ძირნაყოფები, რაც კართოფილთან ერთად, მისთვის უფრო სასარგებლო იქნებოდა, ვიდრე ყოველივე ის, რაც ჩვენ დავრგეთ; ჩვენთვის ადვილი იყო გვეჩვენებინა ამ ძირნაყოფთა განსხვავება მათთვის ცნობილი ძირნაყოფებისაგან.“

გაჩაღდა ვაჭრობა. მეზღვაურები ისე გაიტაცა გაცვლა-გამოცვლამ, რომ მათ დაიწყეს თავისი ტანსაცმლის მიცემა და სამაგიეროდ ყოველგვარ უბრალო ნივთების აღება. კუკი იძულებული იყო ჩასულიყო და ეთხოვა სტუმრებისათვის დაეტოვებინათ ხომალდი. გამოთხოვებისას კუკმა შეასრულა საადმირალო სამმართველოს ბრძანება და დაურიგა ადგილობრივ მცხოვრებლებს სპილენძის მოოქროვილი მედალები, — ამ მედალების ერთ მხარეზე გამოსახული იყო მეფის პროფილი, წარწერით: „გეორგ III, დიდი ბრიტანეთის, საფრანგეთის და ირლანდიის მეფე“, მეორე მხარეზე კი გამოსახული იყო ორი სამხედრო ხომალდი, წარწერებით: „გაბედულება“ და „წამოწყება“. გამოვიდნენ ინგლისიდან მარტში 1772 წელს¹.

ადგილობრივი მცხოვრებლები ვაჭრობდნენ არა მარტო უბრალო ნივთებით და ნანადირევით, არამედ ქალებითაც. ლურსმნის ან ნაჯახის სანაცვლოდ მეზღვაური იღებდა ქალის სიყვარულს, ამასთანავე ქალი ნებდებოდა ზიზლით, ქმრის ან ძმის ძალდატანებით. „... მამაკაცების ნებართვის და მუქარის გარეშე ისინი არ დააკმაყოფილებდნენ უცხოელების სურვილს, რომლებიც აუღელვებლად უცქროდნენ მათ ცრემლებს და გულგრილად უსმენდნენ მათ ჩივილს“.

¹ ხომალდების გამომგზავრება განხრახული იყო მარტში.

გეორგ ფორსტერი აღწევებით ლაპარაკობს ამ აღმაშფოთებელ ფაქტზე. „ნაშუადღევს მეზღვაურების უმრავლესობას ნება დართეს ნაპირზე ჩამოსულიყვნენ. ისინი ყიდულობდნენ იქ ადგილობრივ იშვიათ ნივთებს და ზელანდიელ ქალების სიყვარულს. მიუხედავად იმისა, რომ ამ ქალების უსუფთაობა მათ ზიზღს გვროდა: ჟანგმიწით და ზეთით დაფარული ღოყები საკმარისი იყო, რომ მგრძნობიარე ადამიანს მათგან პირი ებრუნებინა, მაგრამ, თუმცა მყრალი სუნი უკვე შორიდანვე აგებინებდა ყველას მათ მოახლოებას, თუმცა მათი თმები და ტანსაცმელი სავსე იყო ტილებით, რომლებსაც ისინი დრო გამოშვებით სქამდნენ, — ცხოველური ენების ძალა ისეთია, რომ ცივილიზირებული ევროპელები მაინც ეძიებდნენ მათთან სიყვარულით დატკბობას“. ახალგაზრდა მეცნიერი გულწრფელადაა აღშფოთებული „თეთრ დამპყრობელთა“ ყოფა-ქცევით და აღიარებს ევროპელთა დამამცირებელ, სამარცხვინო საქციელს. „ძლიერ კუდია, რომ აღმოჩენები უსპობენ სიცოცხლეს უდანაშაულო ხალხს, მაგრამ კიდევ უფრო დიდი უბედურება მდგომარეობს მთელი ხალხის ზნეობის და პატიოსნების შერყვნაში. ისე მაინც ხდებოდეს, რომ ეს ქვეყნები იღებდნენ ჩვენი ექსპედიციებისაგან რაიმე გამოარჩენას, რომ ისპობოდეს რაიმე დამლუპველი ზნე-ჩვეულებანი — მაშინ ჩვენ შეგვეძლო რაიმეთი თავი გვენუგეშებინა, მაგრამ ევროპელთა ვაჭრობა მხოლოდ მავნებელია სამხრეთის ზღვის კუნძულელთათვის და ყველაზე ჭკვიანი ის არის, ვინც ნაკლებად იჭერს ურთიერთობას მოგზაურებთან და უფროთხილდება ხასიათის სიმჩატეს და გარყვნილებას“. „ამას უერთდება აღშფოთება ადგილობრივ ქალების დაავადების გამო ვენერიული სენით“. ვერაფერი ვერ გამოისყიდის ზელანდიელებისადმი მიყენებულ ზიანს, რადგან ის ფასი, რომლითაც მეზღვაურები ყიდულობენ ქალების კეთილგანწყობილებას, რყვნის როგორც ვთქვით, აგრეთვე კუნძულელთა გონებას და ზნეობას. საწყენია, რომ ამ ხალხისთვის, რომელსაც ველური სიტლანქის, მკაცრი ხასიათის და სასტიკ ზნე-ჩვეულებათა გვერდით ზნისათებს სიმხნევე, დიდსულოვნება, სტუმართმოყვარეობა და გულმართლობა, — უნაზესი გრძნობის წყარო, — სიყვარული, — იქცევა სიცოცხლის ყველაზე საშინელ სასჯელად.

ეს მომხიბლავი სიტყვები გვიხატავენ გულშემზარავ სურათს: არ როგორი იყო ერთერთი სავალალო შედეგი ახალ მიწების „მშვიდობიანი“ დაპყრობისა ევროპელ სახელმწიფოების მიერ. ეს გარემოება ეხამუშებოდა კუქსაც, რომელიც საერთოდ, ღმობიერად უყურებდა თავისი მეზღვაურების საარშიყო გართობას. იგი არ ეთანხმებო-

და ფოსტერს, რომელიც ანზოგადობდა ბრალდებას და ამტკიცებდა, რომ პირველად ვენერიული ავადმყოფობა შემოიტანა ტაიტზე ბუგანვილლის ფრანგულმა ექსპედიციამ¹. მას გული მოსდიოდა ადგილობრივ მცხოვრებლებზე, რომლებიც სიფილისის „ინგლისურ ავადმყოფობას“ უწოდებდნენ. ზომები, რომლებსაც იღებდნენ თვითონ მეზღვაურები ავადმყოფობის გავრცელების თავიდან ასაცდენად, მას საეცებით საკმარისად მიაჩნდა. როდესაც ხომალდის ქირურგი ადასტურებდა რომელიმე მეზღვაურის ვენერიულ დაავადებას, — კუკი უკრძალავდა ამ მეზღვაურს ნაპირზე გადმოსვლას სრულ გამოჯანსაღებამდე. შესაძლოა, რომ ამაში მდგომარეობდა ძირითადი შეცდომა. განა შეიძლებოდა ასეთი დანდობა ექიმის დასკვნაზე ანდა როგორ შეიძლებოდა რაიმე დასკვნის გამოტანა ადგილობრივ ქალების ჯანსაღობის მდგომარეობის შესახებ. როდესაც კუკი ლაპარაკობს ტაიტელ ქალების პროსტიტუციაზე და ვენერიულ დაავადებაზე, — იგი ამავე დროს არ უკრძალავს მეზღვაურებს იყიდონ მათი სიყვარული. ყოველივე ეს არ ეგუება იმ ზრუნვას ხელქვეითების ჯანმრთელობაზე, რომელმაც ასე გაუთქვა სახელი კაპიტანს. არც ერთი მისი ცხოვრების აღმწერელი არ შეხებია ამ საკითხს. ფორსტერის საკმარისად ნათელმა და გაბედულმა სიტყვებმა არ მიიქციეს არავის ყურადღება. კუკის მტრებსაც კი არ გამოუყენებიათ ასეთი მოხერხებული შემთხვევა, რომ შეემცირებინათ მისი სახელი, როგორც მეზღვაურთა ჯანმრთელობის თავგამოდებულ დამცველისა.

გამოცდილებით ჭკუა-ნასწავლმა კუკმა გადაწყვიტა მიეცა კაპიტან ფიურნოსთვის შემდგომი გზის წერილობითი მარშრუტი.

შვიდ ივნისს ორივე ხომალდი დაიძრა ახალ ზელანდიის ნაპირებიდან და დაიჭირა კურსი სამხრეთ-აღმოსავლეთისაკენ. როდესაც კუკი შივიდა აღმ. გრძ. 33° 7' -დე, — მან წაიყვანა ხომალდები ჩრდილოეთისაკენ, რადგან განზრახული ჰქონდა მალე შესულიყო პირველ მოგზაურობის დროს გაცნობილ კუნძულების არეში. აჩქარებას აძლევდა სურავანდის ნიშნების გაძლიერება. (განსაკუთრებით „წამოწყებაზე“), გამოწვეული ტროპიკებთან დაახლოვების გამო ჰავის შეცვლით.

¹ ლუი ანტუან დე ბუგანვილლ, ფრანგი მეზღვაური, პირველი ფრანგი, რომელმაც იმოგზაურა დედამიწის ირგვლივ. თავისი მოგზაურობა მან აღწერა წიგნში: „Relation du voyage autour du monde“, რამაც მოუხვეჭა მას მეზღვაურის და მეცნიერის დიდი სახელი. ამერიკასთან ომის დროს ბუგანვილლი მეთაურობდა ერთ-ერთ ფრანგულ ესკადრას.

ორმა თვემ გაიარა ერთფეროვან მოგზაურობაში, მაგრამ ეს ამტკიცებდა მხოლოდ კუკის აზრის სისწორეს: არავითარი ხმელეთით გამგზავნაში არ არსებობდა.

ავადმყოფები რომ არ ყოლოდა, კუკი, რასაკვირველია, ისევ მობრუნდებოდა სამხრეთისაკენ, მიწის საძიებლად. „ეს საკითხი მეტად მნიშვნელოვანი იყო იმისათვის, რომ შესაძლო ყოფილიყო მისი გამოურკვევლად დატოვება“.

როდესაც კუკი მიდიოდა ჩრდილოეთისაკენ, ტაიტში, — მან უკვე შეადგინა პოლარულ წრისაკენ წასასვლელი ახალი გზის გეგმა. შემდეგ ზაფხულისათვის ეს გეგმა, რაღაც არ უნდა დამჯდარიყო, უნდა ყოფილიყო მოყვანილი სისრულეში.

ავვისტოს დასაწყისში შევიდნენ პასსატურ ქარების ზოლში, რომელიც სწრაფად მიაქანებდა ზომალდებს ტროპიკისაკენ. ტემპერატურა აღწევდა 80°-ს, ისევ გაქრა ქუდები და თბილი ტანსაცმელი, ისევ მზე თენთავდა ხალხს სიცხით. მწვანე კუნძულები, მფრინავი თევზები, თოლიები და ზღვის ღორები, — ეს კუკისათვის პირველ მოგზაურობიდან უკვე ნაცნობი სურათი იყო. ბევრი კუნძული გამოუკვლეველი დარჩა და რუკაზედაც არ იყო სწორედ აღნიშნული. მაგრამ დაყოვნება აღარ შეიძლებოდა. „მე უფრო კ. ტაიტზე მინდოდა მისვლა, ვიდრე აღმოჩენათა მოხდენა“.

15 ავვისტოს, საღამო-ხანს თვალი მოჰკრეს დიდი ხნის ნანატრი ნაპირებს. მოსაწყენი ცურვა თავდებოდა. „ჩვენ გავატარეთ ბედნიერი ღამე, — წერს ფორსტერი, — დილის მოლოდინში: ჩვენ გადაწყვიტეთ დაგვევიწყებინა დაღლილობა და სამხრეთის ჰავის სიმწვავე; სევდა რომლითაც შეპყრობილი ვიყავით, გაიფანტა. ავადმყოფობის და სიკვდილის აჩრდილი უკვე თავზარს აღარ გვცემდა“. მეორე დღის ნათელი დილა და ტაიტის მთა-გორაკების უხვი მცენარეულობა აიძულებს ახალგაზრდა მეცნიერს დღიური თითქმის ლექსად დასწეროს. მეზღვაურების ბრბო გამორბის ზემო ერდოზე და სიხარულით უყურებს მოახლოვებულ ნაპირს. პალმის ტყეებში მოჩანს ადგილობრივ მკვიდრთა ქოხმახები. რამდენიმე ნავი მოჰქრის „გაბედულების“ შესახვედრად, შიგ დგას შიშველი ხალხი, ხელში უჭირავთ ფართე ფოთლები და გაუგებარ სიტყვებს იძახიან, ნაპირზე გროვდება ადგილობრივ მცხოვრებთა ბრბო. ნავებით მოსული მცხოვრებლები სთავაზობენ კუკს ფოთლებს, როგორც მშვიდობიანობის სიმბოლოს. სამაგიეროდ მათ აძლევენ ლურსმნებს, შუშის მძივებს, მედალებს. მათ იცნეს კუკი და ეკითხებიან პირველი მოგზაურობის თანამგზავრთა ამბავს, როდესაც მშვიდობიანობის ფოთლებ-

მა დაამშვენეს გროტ-ანძის მწვერვალი, — ნაპირიდან ხომალდისაკენ გამოსტურეს კუნძულელებით სავსე ნაევბმა. ნახევარი საათის შემდეგ ერდო სავსე იყო კოკოსის კაკლებით, ბანანებით, ბრინჯის ხის ნაყოფით, ქსოვილებით, ქვის ნაჯახებით, თევზებით და მრავალი სხვა ნივთით. ზღვის მთელი სივრცე ხომალდიდან ნაპირამდე მოფენილი იყო ნაევებით, „რაც წარმოადგენდა უჩვეულო ბაზრობის სურათს“. ორმხრივ სიხარულს მოწმობდა ადგილობრივ მცხოვრებთა მხიარული ყვირილი, მეზღვაურების სიცილი და ყიჟინი, სირბილი ერდოზე და ნიჩბების ჩქაფუნა.

მაგრამ ხომალდი ვერ მივიდა ნაპირთან: უეცრად ქარი ჩადგა, დადგა წყნარი დარი, ტალღების ძლიერი მოხეთქება ნაპირთან ემუქრებოდა ხომალდს გარიყვას ბრავებზე ან თავთხელებზე. სინჯეს ღუზის ჩამოშვება, მაგრამ ტალღები საშინელი ძალით აწყდებოდა ხომალდის ცხვირს, რის გამოც გემის წინა ნაწილი ეხათქუნებოდა ფსკერს. მაშინ კუკმა გასცა განკარგულება ჩამოეშვათ ყველა პატარა ნავი და წაეყვანათ ხომალდი ბუქსირით ზღვაში. საბედნიეროდ, ნაპირიდან მობერა ქარმა და დაეხმარა ღონე-მიხდილ მენიჩბებს. ასე რომ ბედნიერად დაწყებული დღე კინალამ საშინელი ავარიით დამთავრდა. მდგომარეობა იხსნა ისევ კაპიტნის სიფხიზლემ და საღმა გონებამ.

მზე უწყალოდ აცხუნებდა (იყო 90° ჩრდილში). ღამე ჭექა-ქუხილი ატყდა, ხომალდებს ისევ დალუპვის საფრთხე მოელოდა.

მეორე დღით „გაბედულებამ“ და „წამოწყებამ“ ჩამოუშვეს ლუზა ნავსადგურში.

მეორე წრა

„... მე იმდენად აღმაშფოთა მისმა საქციელმა, რომ, როდესაც იგი ცოტათი დაგვშორდა, ორჯერ გავისროლე ჰაერში. მაშინ ის გადმოხტა ნავიდან და ცურვით გაემართა ნაპირისაკენ. მე ჩამოუშვი ნავი მის დასაჭერად, მაგრამ ჩვენები მიუახლოვდნენ თუ არა ნაპირს, — კუნძულელებმა ქვები დაუშინეს“...

ადგილობრივი მცხოვრები ესტუმრა კუკს, მოიპარა რაღაც ნივთი და შეეცადა შეუმჩნეველად გაპარულიყო კუკი „აღშფოთდა“. ასეთ შემთხვევებში მან არ იცოდა თავის დაქერა. იგი ქადაგებს რბილ შოპყრობას და სიფრთხილეს, მაგრამ წინააღმდეგობაში ვარდება, როდესაც ხანდახან ადგილობრივ მცხოვრებლებს სროლას აუტეხავს. ამის შედეგია, — მტრული დამოკიდებულება ინგლისელებისადმი.

ცივილიზირებული ევროპელების თვალსაზრისით კუნძულელები ბრროტმოქმედნი იყვნენ, — მაშინ, როდესაც უკანასკნელი არ სთვლიდნენ ქურდობად რაიმე ნივთის შითვისებას, რომელიც მათ მოეწონათ მისი მზხნავი, ან ჯერ არ ნახული გარეგნობის გამო. ყველა აღმოცენებული კონფლიქტის მთავარი მიზეზი იყო, რასაკვირველია, ინგლისელების განზრახი უნდობლობა და ანგარიშის გაუწევლობა კუნძულელთა აზროვნების პრიმიტიულობისათვის, მათი სოციალური წესწყობილების პირველყოფილ, სავარაუდო წყობისათვის, ევროპელებისაგან გამსხვავებულ ყოფა-ცხოვრებისათვის; არც კუკი და, მით უმეტეს არც მისი ოფიცრები არ იტყოდნენ უარს მათთვის ჩვეულ შეხედულებებზე. რასაკვირველია, ყველა ადგილობრივი მცხოვრები არ იყო უაუგოთ პატიოსანი, მაგრამ არ შეიძლებოდა განზოგადოება და ყველას ქურდად დასახვა, როგორც ამას სჩადიოდნენ მოგზაურები თავიანთ დღიურებში. მით უმეტეს არ შეიძლებოდა ასეთი მკაცრი ზომების მიღება, არსებითად უდანაშაულო ხალხის მიმართ. სიძულვილი, რომელსაც იწვევდნენ ინგლისელები, გასაგები იყო. თავდაპირველად გულმინდობილი კუნძულელები, შემდეგ მტრებად გადაიქცნენ, როდესაც ისინი მიუხედავად „თეთრი ადამიანების“ ჭეშმარიტ ბუნებას, მათს ქურდულ, დაპყრობით მიზნებს.

იგივე დღიურები მოწმობენ, რომ იმავე დღეს, როდესაც კუკს მოუხდა ეს უსიამოვნება „ინდოელებთან“, — მეცნიერები და მხატვარი ხოჯსი დახეტილებდნენ უიარაღოდ კუნძულზე, მაგრამ არც ერთ მცხოვრებს აზრად არ მოსვლია მოეპარა მათგან რაიმე. წინააღმდეგ, კუნძულელები უწევდნენ მათ ყოველგვარ სამსახურს, გულწრფელი ყურადღებით და კეთილი გულით.

სამხრეთის პოლარული წრის მიღმა მიწის აღმოჩენის ფიქრი ერთი წუთითაც არ სტოვებდა კუკს. კუნძულებზე ოთხი თვით შეჩერება მხოლოდ დროებითი დასვენება იყო. ვაჭრობის გამოსაცხოველებლად საჭირო იყო ადგილობრივი მეფეების ნახვა, მათი დასაჩუქრება, სადილების მოწყობა, თავისებური ეტიკეტის არა ყოველთვის სასიამოვნო რიტუალის შესრულება.

კაპიტან ფიურნოსთან ერთად, კუკი მოთმინებით იტანდა ყოველგვარ საპატივსაცემო რიტუალს: სტუმრების მიღებას, ტანისამოსის გაცვლას ადგილობრივ მეფეებთან, სახელების შენაცვლებას და სხვ. იგი სასტიკად აღევენებდა თვალყურს მეზღვაურთა დამოკიდებულებას ადგილობრივ მკვიდრთადმი და უმცირესი დანაშაულისათვის აშკარად სჯიდა თავის ხელქვეითებს. გემძირედში ჩაკეტვა და გამათრახება იმდენად მძიმე სასჯული იყო, რომ მისი შესრულებისას ადგილობრივი მცხოვრებლები დაშინდნენ და სასოწარკვეთილნი გა-

იქცნენ თავის ბინებიდან. ასეთ სისასტიკეს ამართლებდნენ იგივე ცოვილიზაციის ჩანერგვის და ფლოტის დისციპლინის დაცვის საჭიროებით: მეზღვაურები იტანდნენ სასჯელს, როგორც ჩვეულებრივ ამბავს, მცხოვრებლები კი ხედავდნენ ამაში თეთრი ადამიანების ულმობელობას და ეს მათ არსებობას ბუნებრივი შიშით ავსებდა.

ვაჭრობა მოწესრიგდა. კაპიტანმა დაგზავნა ლეიტენანტები შეიარაღებული მეზღვაურებით კუნძულის სხვადასხვა ნაწილში. ისინი სცვლიდნენ შუშის მძივებს და ლურსმნებს ღორებზე, ნანადირევზე და ხილეულზე. „ისინი გვაძლევდნენ ღორს ან რაიმე ნანადირევს ყოველგვარ წვრილმან ნივთის სანაცვლოდ“. ასეთია კუკის გულწრფელი აზრი, ხომალდები ივსებოდა ხორავით. კუნძულიდან გამგზავრების დროს კუკი აუცილებლად აძლევდა ადგილობრივ მთავარს სპილენძის პატარა დაფებს და მედალებს, ხომალდების სახელწოდებით და თავისი იქ ყოფნის თარიღით.

კუნძულ გაუენზე კაპიტანმა ფიურნომ აიყვანა ხომალდზე ახალგაზრდა კუნძულელი, რომელმაც მოისურვა გაყოლოდა ინგლისელებს. მას უწოდებდნენ ო-მაის. ტანადი, ლამაზი ყმაწვილი შეძლებული ოჯახის შვილი იყო, ფლობდა დიდძალ მიწებს და თუ მმართველ კლასს არა, — იმ წრეს ეკუთვნოდა, რომელიც უსაქმოდ ატარებს დროს, სარგებლობს მსახურთა შრომით, საუკეთესო ბინით და კვებით.

ო-მაის მოკლე თავგადასავალი მეტად საგულისხმოა. ერთის მხრივ, იგი ერთხელ კიდევ გვაცნობს კუკის ზოგიერთ შეხედულებას, მეორე მხრივ, იგი გვაძლევს წარმოდგენას ლონდონის საზოგადოების დამოკიდებულებაზე ან უნახავ „ინდოელისადმი“ და იმ კულტურულ შემოქმედებაზე, რომელიც იქონია ამ საზოგადოებამ პრიმიტიულ ველურზე. კუკს ძლიერ ეშინოდა, რომ ო-მაი არ არის საკმარის ტიპიური, რათა შექმნას ლონდონში სწორი წარმოდგენა კუნძულელებზე. მისი აზრით, ახალგაზრდა ვაჟი არ იყო საკმარისად გვაროვანი და ლამაზი. მაგრამ მისმა ყოფა-ქცევამ მალე დაამშვიდა კაპიტანი: „თავის დაჭერის უნარი სასიამოვნოდ ხდიდა მას საუკეთესო საზოგადოებაში და სიამაყის კეთილშობილი გრძნობა მას უკარნახებდა მორიდებოდა მასზე დაბლა მდგომ ხალხს... ო-მაიმ ბეჯითად შეისწავლა იმ წარჩინებულ პიროვნებათა მიხვრა-მოხვრა, გემოვნება და ყოფაქცევა, რომელთაც მას დასდევს პატივი თავისი მფარველობით. იგი თავმდაბალი და თავდაჭერილი იყო“. ლონდონში გრაფ სენდვიჩმა უცხოველესი მონაწილეობა მიიღო ახალგაზრდა ტაიტელის მოწყობაში: მან წაიყვანა და წარუდგინა იგი მეფეს. ამის შემ-

დევ ო-მაისტვის ფართოდ გაიღო წარჩინებულთა სალონების ბჭე-
ლენი და ლორდები განუწყვეტლად პატივობდნენ „ინდოელს“ სადი-
ლად და ვახშმად, იწვევდნენ სტუმრებს ამ ზღვის იქითელი საოცრე-
ბის საცქერლად. მგრძობიარე მანდილოსნებმა, რომელნიც გატაცე-
ბით კითხულობდნენ ფანტასტიურ რომანებს, მოგზაურობებს, შინა-
ურულ მაგიის სახელმძღვანელოებს და გრძობდნენ მიდრეკილებას
სხვადასხვაგვარ მისტიურ მოძღვრებისადმი, — გახადეს ო-მაი თავის
ქურუმად, დაადგეს მის პიროვნებას ალმაფრენის შარავანდელი და
დასახეს თავისი თავი ამ შემთხვევისათვის გამოგონილ კულტის მიმ-
დევრებად. ო-მაი გარშემორტყმული იყო თავყვანისმცემლებით, ისი-
ნი დაატარებდნენ მას სალონებში. იზეპირებდნენ მის გაუგებარ სიტ-
ყვებს, რომელიც მიაჩნდათ იღუმალ წინასწარმეტყველებად.

ორი წლის განმავლობაში შავგრემანი „ველური“ აფორიაქებდა
წარჩინებულ მანდილოსნების ფანტაზიას. იგი წარმოადგენდა ძვირ-
ფას სათამაშოს, რომელიც ართობდა ერთფეროვანი მოწყენილობაში
მთვლემარე ძალალ წრეს. ბოლოს, ო-მაის თვითონ მობეზრდა ეს
ერთფეროვანი ზეიმები. მას კვლავ მოენატრა თავისი სამშობლოს
ლალი ცხოვრება, განთავისუფლება თეთრი ადამიანების აბეზარი
პირობითობისაგან, მით უმეტეს, რომ ამ თეთრმა ადამიანებმა მას
ვერაფერი სასარგებლო ვერ შეასწავლეს. მან მოითხოვა დაებრუნე-
ბინათ იგი უკან, სამშობლოში. დატვირთული საჩუქრებით, სადაც
სხვათა შორის იყო მუსიკალური ყუთი და პატარა ელექტრო-მან-
ქანა. ო-მაი გაემგზავრა კაპიტან კუკთან ერთად ტაიტისაკენ. არც
საადმირალს, სამმართველოს პირველ ლორდს, არც ბენქსს, არც
დოქტორ სოლანდერს, რომელიც მონაწილეობას იღებდა ო-მაის მე-
ურვეობაში. არ გაუკეთებიათ არაფერი, რომ ტაიტელის გულისყუ-
რი მიემართათ ევროპულ კულტურის ისეთ დარგებისადმი, რაც კუნ-
ძულელთა ცხოვრებისათვის საჭირო და გამოსადეგი იქნებოდა. „შეიძ-
ლება მკითხველებმა იფიქრონ, — სწერს გეორგ ფორსტერი, — რომ
ხომალდით მან თან წაიღო თანამემამულეთათვის საჭირო ნივთები.
მეც იმის იშედირ მქონდა, მაგრამ მოვტყუვდი“. ყოველივე ამში დამ-
ნაშევე იყო თვით კუკი. მან ჩამოაშორა ო-მაი მეზღვაურთა წრეს,
რომლებსაც ის მშვენივრად შეეთვისა მოგზაურობის დროს, გადააც-
ვა მას ევროპული ტანსაცმელი და იწყო მისი გამოყვანა ძალალ სა-
ზოგადოებაში და წარუდგინა იგი სავაჭრო კომპანიის უმაღლეს თა-
ნამდებობის პირებს და მდიდარ ვაჭრებს. ჭკვიანდ და უდარდელი
ტაიტელი უცებ მიხვდა ასეთი მდგომარეობის გამოსადეგრობას.
იგი წარმატებით ბაძავდა შალალ წრის მიხვრა-მოხვრას, გამოაცხადა

თავისი თავი თითქმის მეფის გვარის შთამომავლად და გატაცებით შესცურა ლონდონის გარყენილ საზოგადოების თავშეუკავებელი გართობის და განსაცდელით აღსავსე სიამოვნების მორევში. კუკი ამაში უსათუოდ დამნაშავე იყო, მაგრამ რად მოიქცა იგი ამგვარად? ამის ახსნა-განმარტება უნდა ვეძებოთ, როგორც ჩანს, ისევე კუკის გატაცებაში, მის თავისებურ „პატრიოტიზმში“. ვისგან, თუ არა არისტოკრატიისაგან და მდიდარ ბურჟუაზიისაგან იყო მაშინ დამოკიდებული საზოგადოებრივი აზრი? სხვას ვის შეეძლო სათანადოდ შეეფასებინა ტაიტელის თვისებანი? რა აზრი ჰქონდა ო-მაის მიჩქმალვას მეზღვაურებსა და ხელოსნებს შორის, სადაც ის უცნობი დარჩებოდა და ვერ შექმნიდა წარმოდგენას თავის თანამემამულეებზე, რომლებიც, კუკის აზრით, საჭიროებდნენ სწორედ მაღალი საზოგადოების ყურადღებას, რადგან ეს საზოგადოება გზავნიდა ექსპედიციებს უცნობ კუნძულებისაკენ. რადაც არ უნდა დამჯდარიყო, მას უნდა დაემტკიცებინა ამ პირებისათვის, რომ კუნძულები ისეთივე ადამიანები არიან, როგორც ისინი, უნდა გაენადგურებია აზრი „მხეცების მსგავს ველურებზე“, რომელთაც არა აქვთ ევროპულ ცივილიზაციის შეთვისების უნარი. სრულებით შეგნებულად მისცა კუკმა ო-მაის ინგლისური ელფერი, ჩააცვა ევროპული ტანსაცმელი და შეასწავლა კარგი მიხვრა-მოხვრა. მას გულწრფელად სჯეროდა ყველა ამ ზომის სარგებლიანობა, თავისთვის ჩვეული ტემპერამენტით აზვიადებდა მათ შედეგებს და ამაყობდა მიღებული წარმატებით.

„... მე არ ვიცი, შესძლებდა თუ არა სხვა კუნძულები საზოგადოების მეტი კეთილ-განწყობილების მოპოებას. მე არ გამიგონია, რომ ორი წლის განმავლობაში, რაც ის ინგლისში იყო... მას გამოეთქვას ოდესმე ოდნავი სურვილი თავმდაბლობის უმკაცრესი საზღვრების გადალახვისა“. ეს შეცდომა ისევე, როგორც ყველა სხვა შეცდომა აიხსნება იმ გარემოების ატმოსფერით, რომელშიდაც აღიზარდა და ცხოვრობდა კუკი.

სწორედ ო-მაისგან გაიგო პირველად კუკმა, რომ ამხანაგობის კუნძულის მცხოვრებნი ადამიანებს მსხვერპლად სწირავდნენ და რომ მსხვერპლის არჩევანი დამოკიდებული იყო მთავარ ქურუმებისაგან; ქურუმი წავიდოდა ტაძრის სიღრმეში და იქ ესაუბრებოდა ღვთაებას, რომელიც მიუთითებდა, თუ რომელს, იქ სალოცავად მოსულთაგანს, გასწირავდა იგი სასიკვდილოდ. შემდეგ ქურუმი წარსდგებოდა მლოცველებს წინაშე და ატყობინებდა მათ ღვთაების ნებას. ო-მაი გულუბრყვილოდ უმატებდა, რომ საჭიროა კარგ დამოკიდებულე-

ში ყოფნა ქურუმთან, რადგან მისმა სიძულელიმა შეიძლება მოაქ-
 ციოს ღვთაების რისხვა იმ ადამიანზე, რომელმაც ვერ ასიაშოვნა ქუ-
 რუმს. ცხადია, თუ რა მიზანი ჰქონდა ქურუმების ასეთ გაიძვერო-
 ბას, რომლებსაც შიშში ყავდათ თავისი სულიერი სამწყსო. კუკს არ
 უნდოდა დაეჯერებინა ეს ამბავი ისევე, როგორც არ სჯეროდა მას
 ადამიანის ხორცის ქამა, ვიდრე შემთხვევამ არ დაუმტკიცა მას სა-
 შინელი სიმართლე. ახალ ზელანდიაში, ნაპირზე მოსეირნე ოფიც-
 რებმა დაინახეს რამდენიმე ხნის წინ მოკლული ახალგაზრდა კაცის
 თავი, შიგნული და გული, დაცმული ჯოხზე და მიმაგრებული
 წავის ცხვირზე. ლეიტენანტ პიკერსგილმა იყიდა თავი ერთ ლურსმ-
 ნად და მოიტანა ხომალდზე. იქ, მისგან მოკრეს ხორცის ნაჭერი, შე-
 წვეს და, საცდელად მიუტანეს ერთ ახალ-ზელანდიელს, რომელმაც
 იგი სიაშოვნებით შექამა. როდესაც ყოველივე ეს კუკს უამბეს, მას
 თავისი ყურების არ სჯეროდა. „ამ დასისხლიანებულ თავის შეხედ-
 ვამ და ეხლახან მომხდარ, საზიზღარ სცენის დეტალებმა გულშემზა-
 რავი შთაბეჭდილება მოახდინეს და აავსეს იგი ზიზღით ამ ადამიან-
 ნის მკამელებისადმი. მაგრამ მე ამ ბოროტებას განუყურებლად
 ვსთვლიდი. ცნობისმოყვარეობამ გადააჭარბა ჩემში რისხვას, — მე
 მსურდა თვით ვყოფილიყავი ამ ფაქტის მოწმე, რომელსაც ბევრი სიეკ-
 ვოდ სთვლის და ამიტომ ვუბრძანე, — შეეწვათ კიდევ ხორცის ნაჭე-
 რი და აეტანათ ედროზე. ვერ მოასწრეს ამ საძაგელი საქმლის მიწო-
 დება, რომ ერთმა ამ ანტროპოფაგთაგანმა შექამა იგი განსაკვიფრე-
 ზელი სიხარბით“. კუკი კატეგორიულად უარყოფს იმ მოსაზრებას,
 თითქოს ადამიანთა ქამა სიმშვილობის შედეგი იყოს. ახალი ზელან-
 დიის ნაპირები მდიდარია თევზით, ფრინველით და ძაღლებით, იქ
 იშოვება საკმარისი საკვები, — ხილი და ბოსტნეულიც რომ არ მი-
 ვილოთ მხედველობაში. არა, ამ ბოროტების მიზეზს ის ხედავს ძველ
 ჩვეულებაში, — შეიქამოს მოკლული მტერი. ახალზელანდიელები
 მოკლებულნი არიან ურთიერთობას სხვა ხალხთან, ისინი იცავენ თა-
 ვის ძველებურ ტრადიციას და ამაში არაფერს დასაწუნარს არ ხე-
 დავენ: მტერიც ასე მოიქცეოდა. კუკმა გაიხსენა უნდობლობა, რომ-
 ლითაც შეხვდნენ მის მოსაზრებებს ადამიანთა ქამაზე, გამოთქმულს
 პირველი შოგზაურობის აღწერაში. ახლა ექვი აღარ იყო. „როგორ-
 რი მიზეზიც არ უნდა ჰქონდეს ამ მოვლენას, მე ვფიქრობ, აშკარაა,
 რომ ისინი სიაშოვნებით სკამენ ადამიანის ხორცს“. პიკერსგილმა ჩა-
 მოიტანა თავი ლონდონში, სადაც იგი მოხვდა სამეფო საზოგადოე-
 ბის წევრის, სერ ჯონ ჰუნტერის იშვიათ ნივთების კოლექციაში.
 ვაშხმარმს და ჩამუქებულმა თავმა დაკარგა თავისი შიშის მომგვრელი

• შეხედულება და გადაიქცა უბრალო სამუზეიმო ექსპონატად, რომელსაც ნატურალისტები უნდობელი ცნობისმოყვარეობით ათვალოურებდენ.

ეს მოხდა 1773 წლის ნოემბერში, როდესაც კუკმა მოიარა მეგობრობის და ტაიტის კუნძულები, იყო მიდღეღბურგის და ამსტერდამის კუნძულებზე, უწოდა ახლად აღმოჩენილ კუნძულს ბრისტოლის გრაფის, — ჰარვის¹ სახელი, შეკრიბა დიდი რაოდენობით სანავიგაციო, ასტრონომიული და სხვ. ცნობები და დაკვირვებანი, შეისწავლა მრავალტომიან კუნძულელთა ზნე-ჩვეულება და ყოფა-ცხოვრება, — ამით დაასრულა პირველი წრე წყნარ ოკეანეზე და ჩაუშვა ლუზა დედოფალ შარლოტას სრუტეში.

როდესაც ხომალდები უახლოვდებოდენ ახალ ზელანდიის ნაპირებს. — ატეხილმა ქარიშხალმა დახია იალქნები. კიდევ ცოტა, — და ის მიახეთქებდა ხომალდებს კლდეებზე. ქარმა ღამეში და ნისლში გაიტაცა „წამოწყება“, „გაბედულება“ კვლავ მარტო დარჩა. ამჯერად ხომალდებმა ვეღარ მონახეს ერთმანეთი. კუკს არ დაუნიშნავს ფიურნოსთვის შეხვედრის ადგილი. ნაპირების გამოკვლევამ და ზარბაზნებიდან სროლამ ნაყოფი არ გამოიღო. კუკმა დაკარგა თანამგზავრების ნახვის იმედი და გადასწყვიტა წასულიყო მარტო სამხრეთით, ისევ პოლარულ წრისაკენ. ის ამჩნევდა მეზღვაურების სიმხნევეს, რომელნიც მზად იყვნენ ახალ სიძნელეთა გადასალახავად. „ეკიპაჟი ისეთი გაბედულებით მიცურავდა. სამხრეთ პოლუსისაკენ. თითქოს მასთან ერთად მთელი ფლოტი ყოფილიყოს“. მეცნიერი თანამგზავრები არ იზიარებდენ კუკის ოპტიმისტურ იმედებს და უკვე უჩიოდენ მოგზაურობის ერთფეროვნებას და სიძნელეებს. გეორგ ფორსტერის ნაწერებში აშკარავდება უმრავლესობის ნამდვილი განწყობილება. „გი უჩივის სისუსტეს, რომელსაც ყველა გრძნობს, მუდმივ დაღლილობის და ცუდი კვების გამო. აქვე მას წამოცდება, რომ რჩეულ პროდუქტების მარაგის მცირე რაოდენობა, რომელიც ეძლეოდა ოფიცრებს, ჩვენთვის აღარ იყო საკმარისი და გვკვებავდენ ისევე, როგორც უბრალო მეზღვაურებს“, რომ „ახალ მიწების შეხვედრის იმედი გაიფანტა“ და ბოლოს, რომ „საუბრის ჩვეულებრივი თემები ამოწურული იყო. წინ იყო მხოლოდ ახალი ფათერაკები და მოსაწყენი ერთფეროვნება“. ეს კიდევ ერთხელ ამტკიცებს, რომ მხოლოდ კუკი იყო მომზიბლავი. ოცნებით გატაცებული მიუხედავად ყოველივე სიძნელისა. დაე, იბუზღუნონ მისმა თანამგზავრებმა! თვი-

¹ გრ. ბრისტოლი — საადმირალო სამმართველოს ერთ-ერთი წევრი.

თონ ის და მისი მეზღვაურები აიტანენ კიდევ მრავალ ქარიშხალს და ღელვას, სიცივეს და სიმშოლს, და, თუ მათში არის მხნეობის ნატამალი, ისინი ბოლომდე შეასრულებენ თავის მოვალეობას! რა მსხვერპლადაც არ უნდა დაჯდეს, დასახული ამოცანა უნდა შესრულდეს!

მაგრამ სინამდვილეში კუკის სულიერი განწყობილება გაორმაგებული იყო და სრულებითაც არ იყო ისეთი წყნარი და დამშვიდებული, როგორც გარეგნულად მოჩანდა. თავშეკავებული და გულჩათხრობილი, ის თავს ნებას არ აძლევდა, ფორსტერის მსგავსად, გაემქლავნებია უკმაყოფილება და ჩივილი. როგორც ყოველთვის, ის არავის აჩვენებდა, რომ გულის სიღრმეში თანაუგრძნობდა საერთო განწყობილებას, ყოველ შემთხვევაში იგი მიუხედა იმ გრძნობებს, რომლებსაც განიცდიდნენ მისი თანამგზავრები, მაგრამ მასში ყოველივეს სძლევდა მოვალეობის გრძნობა ხელქვეითებისადმი, რომელთაც არ უნდა დაენახათ მისი სისუსტე. საქმე არ უნდა დაზიანდეს პირადი განცდების გამო, რომელიც არავის არ შეეხება. ექვს დეკემბერს „გაბედულება“ იმყოფებოდა სამხრ. განედ 51°-ზე. ე. ი. სწორედ ლონდონის ანტიპოდებში, ამიტომ ყველას ფიქრი წარიმართა სამშობლოსაკენ. ფორსტერმა თავი ვერ შეიკავა და გამოთქვა თავისი გრძნობები სანტიმენტალური ფრაზით. „მოგონებამ ჩვენს ოჯახებზე და საზოგადოებრივ სიამოვნებაზე აღმოახდინა ოხერა იმათ გულიდან, ვინც განიცდიდა შვილისა და მამობრივ გრძნობებს“. იმავე აზრს, მაგრამ სასტიკად თავშეკავებულს, დამალულად გამოთქმულს, ვხვდებით კუკის ნაწერებშიდაც. „მეორე ღღეს, საღამოს ცხრის ნახევარზე. ჩვენ ვიყავით ჩვენი ლონდონელი მეგობრების ანტიპოდებში, ე. ი. ყველაზე უშორეს შესაძლებელ მანძილზე მათგან“.

ხომალდი კვლავ ნისლში მისცურავდა. იგი გვერდს უვლიდა მოცურავე ყინულოვან მთებს. წარამარა იცვლიდა კურსს, ხან ჩრდილოეთისაკენ, ხან აღმოსავლეთისაკენ, ხან კი სამხრეთისაკენ. მზე თითქმის არ ჩადიოდა და ეს ხელს უწყობდა კაპიტანს. მაგრამ განუწყვეტელი, ინტენსიური მუშაობა, სიცივე და სინესტე ასუსტებდა ჯანმრთელობას, ძალღონე დღითიდღე ელეოდა მას, ახლოვდებოდა ავადმყოფობა, კუკი თავს ძალას ატანდა და უმაღლესად ყველას თავის ფიზიკურ მდგომარეობას. შობა ღამეს მან მოაწყო ტრადიციული სადილი ოფიცრებისათვის. მეზღვაურებს დაურთვეს არაყის და პუდლინგის ორმაგი ულუფა. კუკი ხუმრობდა, იცინოდა, ყოველნაირად ცდილობდა გაემხიარულებინა ყველანი. მან ჩანერგა თავის ხელქვეით-

თებში რწმენა და სიმხნევე. უკმაყოფილო, რევმატიზმით და სურა-
ვანდის ნიშნებით დატანჯული ფორსტერი უჩივის მეზღვაურთა
უდარდელ მხიარულებას, საშიშროებათა არაფრად ჩაგდებას, „მაღალ-
მისწრაფებათა“ უქონლობას. ის ცბიერად ოხუნჯობს მათ შესახებ:
„რადგან მეზღვაურებს არაყი დაურიგეს, — ისინი შეხვდენ შობას,
როგორც კეთილი ქრისტიანები“.

სამხრ. განედ. 66°-ზე თეთრმა ყინულოვანმა მინდვრებმა შეაჩე-
რეს ხომალდი. კუკმა გადასწყვიტა წასულიყო ჩრდილოეთისაკენ
50°-მდე და შემდეგ კვლავ ეცადნა ბედი სამხრეთისაკენ გადასასვლე-
ლად. ამგვარად ის ანგარიშობდა, რომ, თუ ვერ შესძლებდა უფრო
შორს, სამხრეთისაკენ შექრას, ყოველ შემთხვევაში ის გაიგლიდა.
ოკეანის ამ გამოუკვლეველ ნაწილს გარდიგარდმო და თუ იქ არსე-
ბობდა რაიმე მიწა, — იგი მას უთუოდ აღმოაჩენდა. იანვრის დამ-
ლევს წავიდენ ისევ სამხრეთისაკენ და იმავე სიძნელეებით მიაღწიეს
განედის 70° 10'-ს. მათ წინ იშლებოდა განუსაზღვრელი ყინულოვა-
ნი მინდორი, როგორც ყველა შესაძლებლობათა უძრავი და მრასხა-
ნე საზღვარი. კუკმა თავისი გაიტანა: კიდევ თუ არსებობს სამხრე-
თის მიწა, — იგი შორსაა, დაფარულია ყინულებით და მიუვალია.
ხომალდებისათვის. „მე მივისწრაფოდი წავსულიყავი ყველა უწინ-
დელ მეზღვაურზე უფრო შორს, ისე, რომ უფრო შორს ველარ წა-
სულიყო ვერც ერთი ადამიანი, — ამიტომ მე არ ვნანობ, რომ ჩემ
წინაშე აღიმართა ეს დაბრკოლება, რაც ამცირებდა საშიშროებას და
დაღლილობას, აუცილებელს, სამხრეთ პოლარულ სფეროებში ცურ-
ვის დროს.

ექსპედიციის მთავარი ამოცანა გადაწყვეტილი იყო. მაგრამ კუ-
კი სთვლიდა, რომ ის ვერ გამოიყენებს ბოლომდე ყველა შესაძლებ-
ლობას. თუ, მიუხედავად სურსათის არსებული მარაგისა, ეკიპაჟის
და ხომალდის კარგი მდგომარეობისა, — არ გამოიკვლევს წყნარი
ოკეანის აღმოსავლეთ ნაწილს. აქ, მის მოსვლამდე, იყვნენ სხვა მეზ-
ღვაურებიც, მაგრამ მათ შეცდომებით და გაურკვეველად აღნიშნეს
მათ მიერ აღმოჩენილი მიწების ადგილმდებარეობა. კუკი საჭიროდ
სთვლიდა, შეესწორებინა ეს შეცდომებები და „წინ წაეწია ნავიგაცი-
ის, გეოგრაფიის და ბუნებისმეტყველების მეცნიერება“. ამ მიზნით
მან გადაწყვიტა ჩრდილოეთისაკენ მეასე მერიდიანით წასვლა, —
უთან ფერნანდეცის, დევისის, კვიროსის და ბუგანვილის მიერ აღმო-
ჩენილ მიწების საძებნელად.

კუკი ასწორებს რუკებზე მის წინამორბედთა მიერ დაშვებულ
შეცდომებს, მაგრამ, ამავე დროს, იგი სრულს მიუდგომლობას იქნს.

მათი მუშაობის შეფასებაში. თავის დღიურში იგი რამდენიმეჯერ მიუთითებს მკითხველს დელრიმპლის მიერ გამოცემულ კრებულზე; სადაც აწერილია წყნარ ოკეანეზე მოგზაურობა. ხშირად ეყრდნობა იგი თავისი არაკეთილისმსურველის მეცნიერულ გამოკვლევებს. იგი ჭეშმარიტად სამართლიანია და არასდროს არ ურევს ერთმანეთში მეცნიერულ მსჯელობას და თავის პირად საქმეებს, რომლებიც მხოლოდ მას შეეხება. იგი სცნობს დელრიმპლის ისე, როგორც ყოველი სხვა მეცნიერის ავტორიტეტს ზოგ საკითხში. მეცნიერებაში არ უნდა ჰქონდეს ადგილი პირად ანგარიშებს! ამ წესს იგი მუდამ ასრულებს და სწორედ ეს განასხვავებს მის რელაციებს და მოხსენებებს სხვა მეცნიერთა მსგავს ნაწარმოებებისაგან და ხდის მათ უძვირფასეს მეცნიერულ განძად.

სწრაფმა გადასვლამ სიცივიდან. სიცხისაკენ საბოლოოდ გასტეხა კუკის ორგანიზმი, რომელიც ასე დაჟინებით ებრძოდა ავადმყოფობას. დაწყებულმა სურავანდმა მიიღო ნალველის ავადმყოფობის ფორმა. რასაკვირველია, კუკს სურდა დამალა ყველასაგან თავისი სისუსტე და ლამობდა უწინდებურად დაეძლია ავადმყოფობა. იმის მაგიერ, რომ მიეღო აუცილებელი ზომები, მას თავი ჯანსაღად მოჰქონდა და განაგრძობდა იმ საქმლის მიღებას, რითაც იკვებებოდნენ სხვები. მარილიანმა, ძველმა ხორცმა, ნადგომმა წყალმა და სამთვე-ნახევრის შეუჩერებელმა მუშაობამ მოსტეხეს იგი. საჭირო გახდა ლოგინში ჩაწოლა და წამლების მიღება, რაც იწვევდა გულის რევას, და კუკს უფრო ასუსტებდა. ყველა დაფაცურდა. „მაღე მას აუტყდა სლოკინი, — სწერს ფორსტერი, — რომელიც გაგრძელდა ოცდაოთხ საათზე მეტ ხანს. ჩვენ ყველანი ვმოშობდით მისი სიცოცხლისათვის. სინჯეს ყოველნაირი წამალი, მაგრამ ამაოდ, მან გაატარა მთელი კვირა უკიდურეს მდგომარეობაში“. ამ ჯერად კუკიც იმეტებს რამდენიმე სტრიქონს თავის ავადმყოფობის აღწერისათვის, თუმცა აქაც ის ლაპარაკობს ხომალდის ქირურგ პატტენის სამკურნალო ნიჭზე, უფროს ლეიტენანტ კუპერის კარგ მუშაობაზე, რომელიც ამ დროს მეთაურობდა ხომალდს და, ბოლოს, ოხუნჯობს ფორსტერის საყვარელი ძაღლის გამო, რომელიც დაკლეს და მოხარშეს მისთვის. „ამ საქმელმა, რომლისგანაც ავად გახდება ევროპელთა უმრავლესობა, მომიმატა ძალღონე და დააჩქარა ჩემი გამოჯანსაღება. ამგვარად მართალია, რომ გაჭირვება ხანდახან არღვევს კანონს“. მხოლოდ მარტის დასაწყისში, როდესაც „გაბედულება“ მიუახლოვდა აღდგომის კუნძულის ნაპირებს, კუკმა და მის თანამგზავრებმა დაიჭირეს თევზი და დაიწყეს თავისი ძაღლონის აღდგენა. მიწის დანახვამ და

ახალ სურსათის მომარაგების იმედმა, როგორც ყოველთვის, ასწიეს სულიერი განწყობილება. ასი დღის უსაშიშროესი ცურვა ღია ზღვაში, სიცივეში და ბურუსში, ახალი საკმლის უქონლობით, — ყველაფერი ეს უკვე დავიწყებული იყო.

„ჩვენ შევამჩნიეთ იგი ქრისტეს აღდგომის დღეს, ამიტომ დავარქვით მას პასხ-ეილანდ ანუ აღდგომის კუნძული. კუკს ახსოვდა ბერენსის ეს სიტყვები მის „გამოცდილ სამხრეთელში“, ახსოვდა არა ერთხელ გადაკითხული ჰოლანდიელ ადმირალ რივეგვენის სახომალდო ჟურნალი, რომელიც კუკისვე მსგავსად 1772 წ. ეძებდა სამხრეთის მიწას და მხოლოდ ერთი დღე გაატარა ამ კუნძულზე¹.

აღწერილობა სიმართლეს შეეფერებოდა: შიშველი, მუქი კლდეები, პირქეში, უხეო და უბუჩქნარო ნაპირი, არავითარი ნიშან-წყალი ბინადრობისა. ეს კუნძული ვულკანიურ ცეცხლის საზარელი ქმნილებაა, ვულკანური ქაოსია მიწის გულიდან ამონახეთქ ქვებისა. შიშის მომგვრელი იყო ქანდაკებათა მსგავს ბოძების დიდი რაოდენობა: ამ ბოძებს უზარმაზარი, მოგრძო „სახეებიანი“, ჩაზნექილ „ცხვირებიანი“, უცნაური ცილინდრული ქვები ეხურა თავზე. საშინელი გოლიათები შეზრდოდენ ფართე კვარცხლბეკების ფიქალს. მკვდარი, ცარიელი თვალის ღრუები სევდიანად და ბრძნულად გასცქეროდენ ზღვას. წვრილი, მოკუმული „ტუჩები“ სამუდამო ღიმილში ინახავდნენ წარღვნის წინადროინდელ საუკუნეთა საიდუმლოებას, თავისი გამოსახულების გამოუცნობ აზრს, ათასეულ წლების წყვდიადში დავიწყებულ სახელებს. დურბინდით ათვალიერებს კუკი ამ უცნაურ ქანდაკებებს და ადგილობრივ მცხოვრებთა რამდენიმე ფიგურას, — ეს უცნობი ადამიანები მოძრაობენ ქანდაკებათა უზარმაზარ ჩრდილში. ამოდ ეძებს თვალი მოხერხებულ ნავსაყუდელს. კლდოვანი ნაპირი სწორი კედელივით გარს ევლება კუნძულს. დამის წყვდიადს ფანტავს ცეცხლი, დანთებული ქანდაკებათა საფეხურებთან. მსხვერპლს სწირავენ ადგილობრივი მკვიდრნი. თავიანთ ღვთაებებს თუ, მხოლოდ საკმელს ამზადებენ? საიდუმლო კუნძულს არ სურს

¹ კარლ-ფრიდრიხ ბერენსმა, როგვვენის თანამგზავრმა, აღწერა თავისი მოგზაურობა წიგნში: „Der Wohlversuchter Südländer“ (Leipzig, 1738). იაკობ როგვენენ (1669)—ჰოლანდიელი მეზღვაური, 1731 წ. გაემგზავრა ახალ მიწების აღმოსაჩენად სამხრეთ ნახევარ-სფეროში. მიადწია სამხ. განედ. 62°-ს. აღმოაჩინა აღდგომის კუნძულები და ჰოლინენზის და ავსტრალიის კუნძულების მთელი რიგი. ახალ მიწების ადგილ-მდებარეობის არა სწორი გამორკვევა ამცირებს მის აღმოჩენათა მნიშვნელობას; მის მიერვე აღწერილი მოგზაურობანი გამოცემულია ჰოლანდიურ ენაზე დოტრეხტში.

შიუშვას ახლოს უცხოელები. ის ოდნავ ისახება ბინდში და მხოლოდ ქვის გოლიათების ალით განათებული საშინელი სახეები სდარაჯობენ მქშინავ ოკეანეს.

აღდგომის კუნძულის მკვიდრნი სრულებით არ აღმოჩნდნენ ასეთი გამოუცნობნი. ეს ხალხი მომცრო ტანისა და სუსტი აგებულობისა იყო. ისინი სახით და ლაპარაკით ტაიტელებს გვანდნენ, იმ განსხვავებით, რომ ყურის ბიბილოები მზრებამდე ქონდათ გადაწყული. ამაში ისინი ცდილობდნენ მიებაძათ ქვის გოლიათებისათვის, ალბათ მოკრძალებული შიშის გამო უცხო, არა მათ მიერ გამოქანდაკებულ ღვთაებათა წინაშე. გამოუცნობი იყო ისიც, თუ როგორ მოხვდა ამ შორეულ კუნძულზე ტაიტელთა მონათესავე ტომი. ვულკანიურ ძვრათა რომელი ძალა აღმართავს და სპობს წყნარ ოკეანეს კუნძულებს, ნთქავს მიწებს, ანგრევს სახელმწიფოებს და გადაარჩენილ ხმელეთის ნაჭრებზე, ზღვის შუაგულში, ინდობს და სტოვებს კაცობრიობის საცოდავ ნაშთებს, გადაგვარებულს, მწირსა და ნახევრად პირუტყვეულ მდგომარეობაში?

კუკის თანამგზავრები ჩამოვიდნენ ნაპირზე (თვითონ კუკი სუსტად იყო და ვერ გაყვა მათ) და გაემგზავრენ წყლის, შეშის და ნანადირევის საძებნელად. მაგრამ მკვდარმა კუნძულმა მათ ვერაფერი ვერ მისცა, გარდა ბინძურ, დამპალ, ჭაში მდგარ, ნახევრად მარილიან და აყროლებულ წყლისა და ბოსტნეულის სულ მცირე რაოდენობისა. „არაფერმა არ უნდა მიიზიდოს ხომალდები ამ კუნძულებთანო, — სწერს კუკი, — გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც ისინი განიცდიან უკიდურეს გაჭირვებას“.

ტატუირობით დადალული ადგილობრივი მკვიდრნი ბუტბუტებდნენ რალაცას ნახევრად ტაიტურ ენაზე, სცვლიდნენ ბოსტნეულს და ხეებიდან გამოჭრილ ფიგურებს, ქსოვილებსა და შუშის მძივებზე. იპარავდნენ ინგლისელების ქუდებს და ცხვირსახოცებს. როგორც ჩანს, მათ დამალეს ქალების უმრავლესობა და მიუგზავნეს დანარჩენები ინგლისელებს თავისი სხეულის გასაყიდად. ამ ადგილობრივ კურტიზან ქალთა სითამამემ ააღელვა ტაიტელი ოდიდეიც კი, რომელიც კუკს გამოყვა ტაიტიდან. ახალგაზრდა ფორსტერი აღელვებულია მეზღვაურების და ადგილობრივ როსკიპების ყოფა-ქცევით. „იყო მათ შორის ქალი, რომელიც ცურვით მოგვიახლოვდა და დიდი ურცხვობით ვაჭრობდა თავისი მშვენებით. მან მიმართა ჯერ რამდენიმე უმცროს ოფიცერს, შემდეგ მეზღვაურებს: იგი ქეშმარიტად გაუთანაბრდა თავისი ყოფა-ქცევით სახელგანთქმულ მესალინას“.

კუკმა კუნძულის ნამდვილი სახელის გაგებაც კი ვერ მოახერხა. ოდიდეი ამტკიცებდა, რომ ადგილობრივი მცხოვრებნი მას „ტეაპის“ უწოდებენო. რუკაზე დასტოვეს ისევ ჰოლლანდიელ ადმირალის მიერ მიცემული სახელწოდება და შეასწორეს ადგილმდებარეობის მცდარი გამოანგარიშება. კუკმა გადასწყვიტა სასწრაფოდ დაეტოვებინა ეს პირქუში ნაპირი, რომელმაც ასე ძუნწად დააჯილდოვა ყველანი გამონაცად სიძნელეებისათვის და წასულიყო მარკიზის კუნძულებისაკენ, თუ გზაში სხვა მიწა არ შეხვდებოდა.

მან არავის არ გადააბარა ხელმძღვანელობა, განაგრძობდა მუშაობას ხომალდის შეკეთებაზე და აწარმოებდა ასტრონომიულ დაკვირვებებს. ესპანელ მენდანის რუკის შეცდომები (მენდანმა 1595 წ. კვიროსთან ერთად აღმოაჩინა მარკიზის კუნძულები), — აიძულებდა კუკს ხელახლა მოეძებნა უმოკლესი გზა და აღენიშნა ახალი ციფრები¹. კაპიტანის კაიუტაში მაგიდა მოფენილი იყო წიგნებით და რუკებით. დილიდან საღამომდე წარმოებდა მეცნიერთა კამათი იმის შესახებ, თუ რა გზით სჯობდა ხომალდის წარმართვა. ხდებოდა განედების და სიგრძედების შემოწმება. ძველი რუკის ყოველდღიურმა შესწორებამ გასწია კუნძულები მათი ნამდვილი ადგილმდებარეობისაკენ. „ჩვენი ხუთი დღის განმავლობაში დავცურავდით იმ ადგილებში, რომლებიც გეოგრაფებმა განუკუთვნეს ამ კუნძულებს“. ბოლოს, 6 აპრილს, მოხალისე გუდმა პირველმა დაინახა კუნძული. ეს იყო მენდანასაგან შეუმჩნევლად დარჩენილი მიწის ნაკერი, რომელსაც კუკმა უწოდა გუდის სახელი.

კუკმა ვერ გაითვალისწინა თავისი ძალღონე: იგი არ ერიდებოდა მზეს და გაართულა თავისი ავადმყოფობა: მთელი ექვსი დღე, მარკიზის კუნძულების მოვლის დროს, იგი თავს ცუდად გრძნობდა. გარდა ამისა, კვება ჯერ კიდევ არ იყო მოწესრიგებული. საბოლოო მიზანი ისევ კ. ტაიტი იყო — დასვენების და სურსათის მომარაგების ნაცადი ბაზა. მარკიზის კუნძულებზე ისევე, როგორც შემდეგ დაბლობ კუნძულებზე, შეჩერდნენ მხოლოდ გავლით, რუკების შესამოწმებლად, ნაპირების მოხაზულობის გასაცნობად. ავადმყოფობა კუკს

¹ აღვარო მენდანა დენეირა—ესპანელი მეზღვაური, რომელმაც იძოგზაურა წყნარ ოკეანეზე 1568 წ., გამოვიდა პერუდან. მან აღმოაჩინა სოლომონის კუნძულები. მისი 1594 წ. მეორე მოგზაურობის შედეგი, კვიროსთან ერთად, იყო კუნძულების ჯგუფის აღმოჩენა 1594 წ., რომელთაც უწოდეს ჯერ მისი სახელი, შემდეგ კი მარკიზის კუნძულების სახელი, ამ ჯგუფში შედის ხუთი კუნძული: მაგდალენა, სანაედრო, დომინიკა, სანტა კრისტინა და კუნძული გუდი, აღმოჩენილი კუკის მიერ.

სიცოცხლეს უმწარებდა, იგი არ აცლიდა მუშაობას, თანდათან ძლიერდებოდა და თვალსაჩინო ხდებოდა. პირველ შეჩერებაზევე კუნძულის მკვიდრნი მოვიდნენ ნავებით და აავსეს ერდო. ნერვებ-აშლილი კუკი უკმაყოფილო უსმენდა მათ მოსაბეზრებელ ყაყანს. ნაპირზე ჩამოსვლისას, მან გააფრთხილა ოფიცრები: „თქვენ მათ კარგად უნდა ადევნოთ თვალყური. თუ სიფრთხილის ზომები არ მივიღებთ,— ისინი ქურდობას დაიწყებენ“. კუკმა ძლივს მოასწრო ამის თქმა, რომ მოახსენეს, — ერთმა კუნძულელმა რკინის ზოდი მოიპარა და ნავით ნაპირისაკენ მიცურავსო. კუკი გაცეცხლდა. მან გასცა განკარგულება აეტეხათ სროლა. „ქურდი“ მოკლეს. დღიურში ნათქვამია, რომ ბრბოს ხმაურობამ არ მისცა საშუალება ოფიცერს კარგად გაეგონებინებინებინა, რომელიც მას მოკვლას უკრძალავდა, მაგრამ ფორსტერის დღიური თითქოს ამ ჯერადაც ამხილებს ამ საქციელის წინასწარ განზრახვას. იგი გვიამბობს, რომ ოდიდებამ იტერა, როდესაც დაინახა, რომ „ადამიანი ჰკლავს მეორე ადამიანს ასეთი წვრილმანისათვის“. „მისმა ლმობიერებამ, — უმატებს იგი, — უნდა გააწითლოს ცივილიზირებული მეზღვაურები, ასე ხშირად რომ ლაპარაკობენ ადამიანობაზე, სინამდვილეში კი გულშემატკივრობა აკლიათ.

კაპიტნის სიფიცხე იქობამდე მივიდა, რომ ერთხელ მან შემოკრა მეზღვაურს, რომელიც ცუდად ასრულებდა რაღაც სამუშაოს. ამან იქ დამსწრე კუნძულის მკვიდრთა დიდი გაკვირვება გამოიწვია. ისინი მიუთითებდნენ კუკზე და ყვიროდნენ: „ის სცემს თავის ძმას“. როგორც ჩანს, „ველური“ ადამიანები არც თუ ისე სულელები იყვნენ და, ალბათ, კუკი ვერ შეიქნა კარგ გუნებაზე, როდესაც ტაიტელმა უთარგმნა მას ეს სიტყვები. ფორსტერი ყოველივე ამას ხსნის მარკინის კუნძულების მცხოვრებთა პოლიტიკურ და სოციალურ მოუწიფებლობით. „მათ ჯერ ვერ მიუღწევიათ ცივილიზაციის იმ დონემდე, რომლითაც სარგებლობენ ტაიტელები. მათ სრულებით არ იციან თანამდებობათა განსხვავება და აქ პოლიტიკურ კონსტიტუციას არ მიუღია საბოლოოდ მონარქიული ფორმა“.

კუკი არაფერს არ ამბობს: ანდა რა უნდა ეთქვა, როდესაც იმ დღეებში ის თვითონ სთვლიდა თავის თავს მეკობრეთა წესების შიმღევარ ფლიბუსტიერებზე უარესად, ანდა ინდოელების სოფლების გადამწველ ესპანელ კონკვისტადორებზე ულმობელად. საძაველი ავადმყოფობა არ აძლევდა თავშეკავების შესაძლებლობას, აბნელებდა მის გონებას, უკვეთავდა ფეხებს და უხშობდა თვალის სინათლეს. ყვითელი ლაქებით. კუკი იკრებდა უკანასკნელ ძალღონეს, არ ნებდებოდა ავადმყოფობას. იგი, ყოველგვარი საშუალებით, ებრძოდა

სნეულებას. გულს აყოლებდა გაძლიერებულ მუშაობას. მისი თანამგზავრები მასში ხელახლა სცნობდნენ უწინდელ აქტიურ, წყნარ, მკაცრ კაპიტანს, დილიდან საღამომდე ვართულს ხომალდის მეურნეობით და მეცნირული დაკვირვებებით.

ფლორა, ფაუნა და ადგილობრივი მცხოვრებთა ყოფა-ცხოვრება თითქმის არ განსხვავდებოდა ტაიტისაგან. ამიტომ კუკისათვის და მის სწავლულ თანამგზავრებისათვის არ ქონდა აზრი ამ კუნძულებზე შეჩერებას. უკანასკნელ კუნძულის, — წმინდა-ქრისტიანეს ნავსაყუდელს კუკმა უწოდა „გაბედულების“ სახელი და წაიყვანა ხომალდი დაბლობ კუნძულებისაკენ, — ისევ რუკის შესწორების მიზნით.

„გამბედაობამ“ გაიარა დაბლობ კუნძულების არქიპელაგი, გარშემოვლებული მარჯნის ბრავებით და დაცული კოკოსის პალმების ტყეებით. შემდეგ აიღო კურსი ტაიტზე და 22 აპრილს ჩაუშვა ლუზა მატავაის ნავსაყუდელში.

ტაიტელის „მოშინაურების“ ცდა კუკს მხოლოდ ნახევრად გაუმართლდა. ოდიდემ ხომალდზე ყოფნის დროს შეითვისა ცივილიზირებული ყოფა-ქცევის რამდენიმე წესი და თავი ისე ზრდილობიანად ეჭირა, რომ კარგ ევროპელს არ ჩამოუვარდებოდა. გარდა ამისა, მან გამოიჩინა ინგლისური ენის და ანგარიშის ნიჭი და დიდი ცოდნის მოყვარეობით აკვირდებოდა ყველაფერს, რაც კი ხომალდზე ზღებოდა, — ასტრონომიულ ხელსაწყოებს და რუკებსაც კი. მასში ცხოველ ინტერესს იწვევდა ბუნების ჯერ უნახავი მოვლენები, პირუტყვები. ადამიანები. თვითონ კუკს იგი ეპყრობოდა დიდი მოწიწებით. რადგან შეგნებული ჰქონდა მისი მდგომარეობა როგორც უფროსისა და ხომალდის წამყვანის. თავისი მახვილი ჭკუით და კეთილი ხასიათით მან დაიმსახურა ყველას სიმპატია და თითქოს თითონაც შეუთვისდა კაპიტანს და მის თანამგზავრებს. მაგრამ ბუნებამ მაინც თავისი გაიტანა: ვაჩერდა თუ არა „გაბედულება“ ტაიტის ნაპირებთან, ოდიდეი მაშინვე წავიდა ხომალდიდან თავის ნათესავებთან და მეგობრებთან. უცხოელების ვერავეითარმა საცადელმა ვერ გასჭრა, — ის არ მობრუნდა მათთან მოგზაურობის გასაგრძელებლად. თუმცა მართალი უნდა ითქვას, რომ ეს კუნძულები მოხვდა მოგზაურობის არა ხელსაყრელ პერიოდში, სწრაფმა გადასვლამ მაღალ. სამხრეთის ფართედებისკენ მეტის-მეტად იმოქმედა მასზე. სიცივეს, პირქუშ ბუნებას, საშინელ, ყინულოვან მთებს — ყოველივე ამას შეეძლო მოეხდინა ტაიტელის სულზე უსიხარულო შთაბეჭდილება. — იგი ხომ ბავშვობიდანვე მიჩვეული იყო მადლიან ბუნებას?

ტაიტელი გულთბილად გამოეთხოვა ინგლისელებს. განშორების
ჟამს, — ის დარბოდა კაიუტიდან. კაიუტაში, რომ ყველა გულში
ჩაეკრა: „როდესაც „გაბედულება“ მოიხსნა ლუზიდან მან ტირილი-
დაიწყო. „ჩვენ დავშორდით მარჯნის ბრაგებს და დიდხანს კიდევ
ვხედავდით ჩვენსკენ ხელებ-გამოწვდილ ოდიდის“.

კუკმა გააბა კავშირი ადგილობრივ მთავართან ღა. შემდეგ შე-
უდგა ხომალდის ამოჩურთვას, იალქნების ამოკემსვას და სხვაგვარ
შესაკეთებელ სამუშაოს. ახალი საჭმელი და არც თუ მაინც და მა-
ინც ცხელი ჰავა ხელს უწყობდა მისი ჯანმრთელობის სწრაფ აღდგე-
ნას. ადგილობრივი მცხოვრებნი ამ ჯერად იჩენდნენ სრულ ნდობას,
მოჭონდათ ყოველგვარი საჭირო მარაგი და ახარებდნენ კუკს დარი-
გების შესრულებით, — ბოსტნეულის და შინაურ ცხოველთა მოშე-
ნებით. ერთი წლის წინად დატოვებული თხები მშვენიერ მდგომა-
რეობაში იყვნენ. კუკმა გადასწყვიტა ებოძებინა ტაიტელებისთვის კი-
დევ ერთი უცხო საჩუქარი: მან გაგზავნა ნაპირზე კატების მთელი ნამა-
ტი, — ოცი ცალი. კუკი გრძნობდა თავის გამარჯვებას ადგილობრივი
ყოფა-ცხოვრების სიბნელეზე, რომლის დაძლევა ასეთი გაჭირვებით
ხდებოდა. მაგრამ მაინც ფხიზლად იყო. ის უფრო მკაცრად მოით-
ხოვდა შეზღვაურთა მიერ დისციპლინის წესების შესრულებას, ოფი-
ცრებს კი უბრძანებდა, ლმობიერად მოპყრობოდნენ ტაიტელებს. მან
აკრძალა ყოველგვარი სასჯელი, მისი ნებართვის გარეშე. ის ყო-
ველთვის ცდილობდა დაემტკიცებინა ადგილობრივ მთავრისათვის
ცეცხლის-მსროლელ იარაღის უპირატესობა, ისროდა უყუმბაროდ
გატენილ ზარბაზნებიდან, უშვებდა მაშხალებს. ყოველივე ეს ხდე-
ბოდა იმიტომ, რომ წინასწარ გაეფრთხილებინათ ადგილობრივი
მცხოვრებნი რაიმე აგრესიული გამოსვლების ცდისაგან. „ისინი მშვე-
ნიერად გრძნობდნენ თავის რიცხვობრივ უპირატესობას და არავის არ
შეუძლია იცოდეს განრისხებულ მასების ძალა“, მართლაც ამ ჯე-
რად ტაიტელებმა უჩვენეს ინგლისელებს თავიანთი ძალა, მაგრამ
მშვიდობიანი გზით. ისინი არ შეშინდნენ და გამოფინეს კუკის წინა-
შე მთელი თავისი ფლოტი, რითაც კუკი დიდად გაანცვიფრეს. ეს
იყო მაგრად შეკრული დიდი ნავეები, საზღაპროდ მოკაზმული, ჩუ-
ქურთმებით მორთული ცხვირებით, და ქსოვილის აფრებით. მხედ-
რებს წითელი და თეთრი სამოსელი ეცვათ, თავზე ეხურათ მუზარა-
დები, შემკული ცისფერი და მწვანე ფრთებით. ასეთი ნავეების დიდი
რაოდენობა, აჯგაგარავებელი შუბებით სავსე, დამაფიქრებელ სანა-
ხაობას წარმოადგენდა. კუკის ანგარიშით, მის წინ იყო სამოცდა-
ათამდე ნავი, შვიდი ათას შვიდას სამოცი შეიარაღებული მხედრით.

ადგილობრივმა მთავარმა დაამშვიდა კუკი და აუხსნა, რომ ეს ფლოტი მიმართულია არა მის წინააღმდეგ, არამედ ემზადება გასალაშქრებლად მეორე კუნძულის მცხოვრებლებზე. კუკმა მოისურვა ესარგებლა შემთხვევით და დასწრებოდა ამ უცხო საზღვაო შეტაკებას. ამით მას სურდა უფრო სწორედ გამოერკვია კუნძულელთა ძალა და შეესწავლა მათი სამხედრო ხერხები. მაგრამ ტაიტელები კუკზე უფრო გაიძვერები გამოდგნენ. ისინი არ დაიძრნენ ადგილიდან, ვიდრე „გაბედულება“ არ წავიდა კუნძულიდან და ირწმუნებოდნენ, რომ ჯერ მხოლოდ სამზადისში არიან და ლაშქრობა ჩქარა არ დაიწყება. ცხადი იყო, რომ ადგილობრივ მცხოვრებლებს არ უნდოდათ უცხოელთა დასწრება მათი შინაური საქმეების მორიგების დროს. ვინ იცის, ვის მხარეს მიიღებს ეს მწვანე ტანსაცმელითა და სამკუთხი ქუდით გამოწყობილი უფროსი და რომელ მხარეზე ამოტყორცნის ცეცხლსა და კვამლს თავის ფრთოსანი ნავიდან. ამ თავის ზღვის მიღმური „მეგობრის“ შეფასებაში ტაიტელები ბრძნულად მოიქცნენ საერთოდ, კუკმა ვერ მოახერხა კუნძულელთა სოციალურ და პოლიტიკურ წესწყობილებების გაგება და სავსებით შესწავლა. „საწყენიაო, — წერს იგი, — რომ ჩვენ ასე ზერელედ ვიცნობთ ამ ხალხის სახელმწიფო წყობილებას, ჩვენ არ ვიცით, რა კავშირის და რა ურთიერთ დამოკიდებულების ძალით შეადგენენ ერთ მთლიანობას ამდენი კლასები, ხარისხები, მოვალეობანი და თანამდებობანი. შე მაინც დარწმუნებული ვარ, რომ ეს არის ფეოდალური მმართველობის შესავსი რამ და, თუ ჩვენ შეგვიძლია ვიქონიოთ მსჯელობა იმის მიხედვით, რაც ვნახეთ, — ეს მმართველობა მტკიცეა და მის ფორმაში არ არის არაფერი მანკიერი“.

შემდეგი ოთხი თვე, შეიცავდა ცურვის მეორე წრეს წყნარ ოკეანეზე. ექსპედიცია მივიდა კვლავ ახალ ზელანდიის ნაპირებთან, ეს ხანა კუკის ცხოვრებაში ერთერთ უბედნიერეს პერიოდს წარმოადგენდა. ამ მოკლე ხნის განმავლობაში მან აღმოაჩინა ახალი კუნძული, ახალი ხალხი, აწარმოვა დაკვირვება ბუნების იშვიათ მოვლენებზე და შეკრიბა მეცნიერებისათვის მეტად ძვირფასი მასალა. მან მოიარა უკვე ნაცნობი გუაენის და ულიტეის კუნძულები, მოხვდა აქედან მეგობრობის კუნძულებზე და ტასმანიისგან აღმოჩენილ კუნძულ როტტერდამზე. ამ კუნძულის მახლობლად, ინგლისიდან გამგზავრების მეორე წლის თავის შესრულების დღეს, მან აღმოაჩინა კუნძულების, დიდი არქიპელაგი და უწოდა მათ „ახალი გებრიდები“. ცხრამეტი აყვავებული კუნძული, მოფენილი მშვენიერი მცენარეულობით, აკისკასებული ულამაზესი ჩანჩქერებით, სავსე მრავალ-

ნაირი, მხატვრული ფერადებით შემკული ფრინველით, მოფენილი შაქრის ლერწამის პლანტაციებით და კოკოსის პალმების ტყეებით, — დასახლებული იყო უცნობი ტომებით; ეს ტომები განსხვავდებოდნენ ტაიტელებისაგან უფრო მუქი კანით და მომცრო აგებულებით. ეს იყო ადამიანების ახალი სახე, იგი ჯერ არ ენახათ ოკეანეს სხვა მიწებზე. მხიარული და აღელვებული გადმოვიდა კუკი ამ უცხო ნაპირზე, ამ ახალ ხალხთან, მწვანე ტოტით ხელში. ასეთ წუთებში კუკი სავსე, გულწრფელი გრძნობით ეხვეოდა შავტრუხა კუნძულელს და ცრემლებს ვერ იკავებდა. კუნძულ მალიკოლოს მრუდე-ფეხებიანმა და მომცრო ტანის მკვიდრმა გაიკაწრა თავისი ტატუირობით მონათული სახე კაპიტნის ყილეტის სპილენძის ფოლაქებზე და მთელი ეს ცერემონია თავისებურად გაიგო. თეთრი უფროსი არავის არ მოჰკლავს და შესაძლებელი იქნება სარფიანად გაცვალონ ჩვეულებრივი ხილეული და წყალი ბრწყინვალე მძივებზე და მხიარულ ფერის ქსოვილებზე.

ძლიერ მფარველებისადმი მადლობის გრძნობით აღესილი კუკი ნავსაყუდლებს, ზღვის ყურეებს და კუნძულებს საადმირალო სამმართველოს ლორდების და კემბრიჯის მეცნიერთა სახელებს არ ქმევდა. მალიკოლოს ნავსაყუდელმა და ერთმა კუნძულმა შეიძინა გრაფ სენდვიჩის საპატიო სახელი. კუკი მეტად დავალებული იყო ამ ადამიანისაგან. არა ერთხელ უწოდა მან ეს სახელი ახლად აღმოჩენილ მიწას. უცნაურმა ბედმა ისურვა საბედისწერო კვანძით დაეკავშირებინა წარჩინებული არისტოკრატის გვარი იორკშირის მოჯამაგირის შეილის სიცოცხლესთან და სიკვდილთან.

კუკმა წყენის დამახსოვრება არ იცოდა, რითაც არ წააგავდა სხვა ევროპელებს; იგი კუნძულელებს სამაგიეროს არ უხდიდა. მტრული გამოსვლებისათვის. ერთხელ, როდესაც კუნძულზე ადგილობრივმა მცხოვრებლებმა დასჭრეს იგი კისერში, პროფესორი ფორსტერი კი ფეხში, — მან ამჯობინა ხმის გაუცემლად დაეტოვებინა კუნძული. თუმცა მართალი უნდა ითქვას, უმეტეს შემთხვევაში, შეტაკების გამომწვევ მიზეზს ინგლისელები იძლეოდნენ. გეორგ ფორსტერი არ არის შებოჭვილი ოფიციალური მდგომარეობით და მას არ ეშინია. ვანაცხადოს: „მკითხველმა უნდა შეამჩნიოს, რომ ამ ინდოელებს ჰქონდათ საკმაო საფუძველი ეჩივლათ ჩვენი ხალხის უკანონო და უსამართლო საქციელზე, ისინი გაბოროტებულნი იყვნენ და გამსჭვალულნი შურისძიების გრძნობით“. აღმოჩენების მიერ გამოწვეულმა სიხარულმა დაფარა ყოველივე. მიუხედავად იმისა, რომ ყოველ წუთას მოსალოდნელი იყო დაღუპვა, კუკი დაჟინებით და სიფრთხი-

ლით დასცურავდა ბრაგებს შორის და არ გამოყავდა ხომალდი არ-
ქიპელაგიდან. რამდენიმე ღამეს ზედიზედ ის არ წასულა დასაძინებ-
ლად და პირადად ხელმძღვანელობდა ამ მეტად სახიფათო ცურვას.
კუნძულმა ტანამ მისცა ექსპედიციას მდიდარი მასალა ვულკანური
მოქმედების შესასწავლად. მთა აფრქვევდა ცეცხლს, ტალახს, ნაცარს
და ქვებს. ნიადაგის და წყლის ტემპერატურა აღემატებოდა ორას გრადუსს.
აღულებულ წყაროში ჩაგდებული ვერცხლის ფული ბრწყინავდა,
როგორც ახლად მოჭრილი. ფორსტერები აცოცდნენ ვულკანზე,
კრეფდნენ მცენარეებს და იწერდნენ სიტყვებს კუნძულელთა ენაზე.
გაცნობა ტანას მცხოვრებლებთან არც თუ მთლად ჩვეულებრივად
შობდა. კუნძულელებმა უცებ გამოაჩინეს მტრული განწყობილება.
ჩინი ზურგს აქცევდნენ პატარა ნაგებობათა ნაპირთან მომდგარ უცხოე-
ლებს და ქუსლებს იცემდნენ საჯდომზე, რაც ნიშნავდა ტრადიციულ
გამოწვევას ბრძოლაში. ამ ჯერად კუკი მეტად მოხერხებულად მოიქ-
ცა. მან ჯერ ასტეხა სროლა ყველა ზარბაზნიდან დაუტენავი ყუმბარე-
ბით, რამაც გაფანტა ბრბო. შემდეგ მან გაავლო მიწაზე მიჯნა და
გააგებინა კუნძულელებს, რომ უკრძლავს ამ მიჯნის გადმოლახვას.
ამ თავისებურმა სადემარკაციო ხაზმა მისცა საშუალება ინგლისე-
ლებს ჩამოსულიყვნენ ნაპირზე და თანდათან შესდგომოდნენ შშვი-
დობიან ვაჭრობას მცხოვრებლებთან. კაპიტანის მოხერხებული გა-
მოგონება მოიწონეს და ლეიტენანტები დიდი წარმატებით სარგებ-
ლობდნენ მაგიური რკალით, როდესაც უნდოდათ კუნძულელთა ავ-
რესიულობის წინააღმდეგ ზომები მიეღოთ. მაგრამ კუნძულელებმა
აჯობეს ევროპელებს ეშმაკობაში: ერთი ლეიტენანტი სთხოვდა კუნ-
ძულელს კოკოსის კაკლებს, უკანასკნელი კი უარს ეუბნებოდა.
ოფიცერმა შემოხაზა მიჯნა და დაჟინებით მოითხოვა გაცვლა, მა-
შინ კუნძულელი დაჯდა მიწაზე, შემოიხაზა გარშემო რკალი და უჩ-
ვენა, რომ აკრძალულია რკალის გადალახვა. დარცხვენილი ევრო-
პელი იძულებული იყო თავი დაენებებინა მისთვის.

როდესაც კუკმა დასტოვა ახალ გებრიდების არქიპელაგი და წა-
ვიდა პირდაპირ ახალ ზელანდიისაკენ, — სრულებით მოულოდნე-
ლად მან დაინახა ახალი მიწა. მისმა გარეგნობამ გაახსენა კუკს შოტ-
ლანდიის პირქუში ნაპირები. მან უწოდა ამ მიწას ჩრდილო ინგლი-
სის ძველი სახელი — კალედონია. უზარმაზარი, შიშველი მთის ქე-
დი გაწოლილიყო მთელი მხარის გასწვრივ. ჩაუშვეს ღუზა და ექს-
პედიცია მოემზადა მზის დაბნელებაზე დაკვირვების ჩასატარებლად.
კუკი ხელმძღვანელობდა ობსერვატორიის დადგმას, ადგილობრივი
მცხოვრებნი თავაზიანი და სტუმართმოყვარე ხალხი გამოდგა. მაგ-

რამ წელიწადის დრო არ იყო ხელსაყრელი გაცვლა-გამოცვლისათვის და ისინი ძუნწად იძლეოდნენ ხილელს. კუკი მოიწამლა თევზით და ისევ ავად გახდა. თევზის შხამმა გამოიწვია შეხების გრძნობის ატროფია და ციებ-ცხელება. საბედნიეროდ, ავადმყოფობა ხანმოკლე გამოდგა. ასტრონომიულმა დაკვირვებებმა შესანიშნავი შედეგები მოიტანა. როდესაც კუკმა წაიყვანა ხომალდი ნაპირის გასწვრივ, რათა დაწვრილებით შეესწავლა ახალი მხარე, — მრავალმა წვრილმა კუნძულმა მოამწყვდიეს „გაბედულება“ ბრაგების საშიშ და დაკლაკნილ ლაბირინტში. კაპიტანს დასჭირდა მთელი თავისი ძალღონის მოკრეფა, უარის თქმა ძილზე, რომ მშვიდობიანად გამოეყვანა ხომალდი ბრაგებიდან, მისი სურვილი ორმაგდებოდა: ერთის მხრივ მას სურდა რაც შეიძლება დეტალურად გამოეკვლია ახალი კალედონიის ნაპირები, რამაც ასე მოულოდნელად გაამდიდრა მისი მეცნიერული მარაგი, ამავე დროს საჭირო იყო საჩქაროდ მისვლა ახალ ზელანდიაში, სურსათის შესავსებათ და მომავალ ზაფხულისთვის დასახულ ამოცანის შესასრულებლად. ჩვეულებრივ ასეთ შემთხვევაში კუკი მიმართავდა ხოლმე საერთო აზრს და ხმის უმრავლესობით სწყვეტდა საკითხებს. ოფიცრებს სურდათ სასწრაფოდ წასულიყვნენ ახალი ზელანდიისაკენ. გულში კუკს ენანებოდა უცნობ ნაპირის შიტოვება, კუნძულის შუაგულში შეუსვლელად, ახალ ტომების ყოფაცხოვრების შეუსწავლელად, მაგრამ გონების ხმა უკარნახებდა დაეჯერებინა უმრავლესობის რჩევისათვის. მას აწუხებდა, რომ მთავარი მიზანი ჯერ კიდევ მიუღწეველი რჩებოდა. ოკეანეს უზარმაზარი სივრცე ამერიკის სამხრეთ კონცხამდე და იქედან კეთილ იმედის კონცხამდე ჯერ კიდევ გამოუკვლეველი იყო. სამხრეთის მიწის საიდუმლოება ჯერ კიდევ იტაცებდა ფანტაზიას. თუ ამ მიწის ჩრდილო კიდურები მართლაც ვერ აღწევენ საშუალო განედებს, — საჭირო იყო ამაში დარწმუნება, რათა ერთხელ და სამუდამოდ ბოლო მოეღებოდა ამ ფანტასტიურ ზღაპარს და რუკის შეცდომებს; „გაბედულება“ გამოვიდა საშიშ ლაბირინტიდან და აიღო კურსი სამხრეთ-აღმოსავლეთისაკენ.

თითქმის ერთი თვე მოუნდნენ ხომალდის შეკეთებას და სურსათის დატვირთვას დედოფალ შარლოტას სრუტის ნავსაყუდელში. ახალ-ზელანდიელების აბნეულ ჩვენებიდან ვაიგეს, რომ რომელიღაც „წამოწყების“ მსგავსი ხომალდი მოვიდა წარსული წლის დეკემბერში და შემდეგი კი, თითქოს დაეტაკა კლდეებს და დაიღუპა. ძნელა იყო ამ მოთხრობებით სიმართლის აღდგენა. კუკის მიერ მიწაში ჩაფლული ბოთლი გაქრა, მაგრამ შეიძლება ის თვით ადგი-

ლობრივმა მცხოვრებლებმა წაიღეს. გადმოვიდა კაპიტანი ფიურნო ახალ ხელანდიის ნაპირზე, დაიღუპა მისი ხომალდი, თუ მშვიდობიანად წავიდა ინგლისში? იქნებ ეს სულ სხვა ხომალდი იყო? როგორ შეიძლება სიმართლის გაგება კუნძულელთა აბნეულ და ძუნწი ცნობებიდან? კუკი შეშფოთებული იყო, მას არ სურდა დაეჯერებინა ამხანაგების დაღუპვა. მის წინ ისახებოდა მოგზაურობის უკანასკნელი ეტაპი: ხომალდზე ყველანი თავს ჯანსაღად გრძნობდნენ, ნუ თუ „წამოწყების“ საშინელი ბედი დაჩრდილავს გამარჯვების სიხარულს? კუკი ცდილობდა უკუეგდო ეს აზრები და დაერწმუნებინა ყველა, რომ მალე, კეთილ იმედის კონცხთან მისვლისთანავე, ისინი დანამდვილებით გაიგებენ, რომ „წამოწყება“ მშვიდობიანად გაემგზავრა ინგლისისაკენ, — ფიურნო მეტად გამოცდილი კაპიტანია. ასეთი ლაპარაკი საჭირო იყო თანამგზავრებისთვის და მეზღვაურებისთვის. გარეგნულად დამშვიდებული კუკი სრულებითაც არ იყო დარწმუნებული „წამოწყების“ უენებლობაში.

შემდეგი გზა ყველას ესახებოდა, როგორც მოგზაურობის დასასრული. დაღლილობა და მოუთმენელი მოლოდინი ჯერ სამხრეთ ამერიკის ნაპირებისა, შემდეგ კეთილ იმედის კონცხისა! ეს კონცხი შორს იყო სამშობლოსაგან, მაგრამ იქმისვლა მუდამ ნიშნავდა მობრუნებას ინგლისისაკენ და, რაც მთავარია, ნიშნავდა შეხვედრას სხვა ხომალდებთან, რომელთაგანაც შეიძლებოდა სამშობლოს უკანასკნელი ამბების გაგება. სასიამოვნო თუ საეალალო იქნება ეს ამბები, — სულ ერთია, ისინი კვლავ დააბრუნებენ ყველას ნამდვილი ცხოვრებისაკენ და მისცემენ ძალას დარჩენილი გზის გასაველად. ყველას ელანდებოდა ბრანდტის სტუმართმოყვარე სახლი, სადაც შენახულია წერილები ნათესავების და მეგობრებისაგან. ევროპელის დანახვა, მშობლიურ ენის გაგონება, ყველას უკვე ბედნიერების მწვერვალად მიაჩნდა.

აი ამიტომ, როდესაც ორმოცი დღის ცურვის შემდეგ „გაბედულებიდან“ დაინახეს ცეცხლოვანი მიწის პირქუში, გრანიტიანი ნაპირი და დათოვლილი მთები, — მოგზაურებმა გაიხარეს ამ სანახაობით უფრო, ვიდრე ტაიტის აყვავებული ნაპირებით. წითელკანიანი, ჩუმი, ზღვის ძაღლის ტყავში გახვეული და ცუდი სუნით გაჟღენთილი ადგილობრივი მცხოვრებნი მათ მხიარულ ტაიტელებზე უფრო ძვირფასად ეჩვენებოდათ. შეჩერება ცეცხლოვანი მიწასთან მოხდა შობის დღესასწაულში და სიხარული შინ დაბრუნების მოახლოვებით — გამოიხატა ქეიფით და დათრობით, ზა-

მაც გაანადგურა ლენინის და არაყის უკანასკნელი ნაშთები. ნაღობამ იხვებზე დააკმაყოფილა გაღვიძებული მადა. კუკის გადაწყვეტილებას, რომ წასულიყვნენ ლემერის სრუტით (შტატების მიწასა და ცეცხლის მიწას შორის) და ეძებნათ „წამოწყება“, — თანაგრძნობით შეხვდენ. იმედი ამხანაგების პოვნისა ძალღონეს მატებდა ხალხს.

მაგრამ ძებნა უშედეგო გამოდგა და სულიერი განწყობილება კვლავ დაეცა. კუკი ხვდებოდა ოფიცრების და მეზღვაურების ფიქრებს და იცოდა, რომ მხოლოდ მას ძალუძს განაგრძოს მოგზაურობა ერთი ან ორი წლით. მის წინ გაშლილი იყო ზღვის უზარმაზარი, უცნობი სივრცე. იგი იზიდავდა კუკს თავისი საიდუმლოებით: მან იცოდა რომ კიდევ ერთხელ შეუძლია მობრუნდეს სამხრეთისაკენ, კიდევ ერთხელ შეუძლია ეკვეთოს გამოუცნობ სივრცეებს. ცეცხლის მიწაზე შეკრებილი მარაგი და მეზღვაურების ჯანმრთელობა აძლევდენ მას ამ ნაბიჯის გადადგმის საშუალებას. ვინ იცის, როდის მიეცემა კიდევ შესაძლებლობა, გაჩნდეს ამ განედებში, ასეთ ხელსაყრელ პირობებში. მოგზაურობის დასაწყისი შლიდა მის წინ ყველა შესაძლებლობას ხომალდი კარგად გადაიტანდა კიდევ მრავალი თვის ცურვას, მაგრამ კუკი ხედავდა ეკიპაჟის სულიერ განწყობილებას და გონიერულად იშორებდა თავიდან აბეზარ ფიქრებს. შესვენებამ ცეცხლის მიწაზე, „წამოწყების“ ძებნამ და მშვიდობიანად მოსვლამ ქატლანტიურ ოკეანეში, მიიზიდეს საერთო ყურადღება. მეზღვაურები სდუმდენ, მათ სურდათ აფრიკისაკენ წასვლა. კუკმა ისარგებლა ამ სულიერი მდგომარეობით და შტატების მიწიდან მობრუნდა სამხრეთ-აღმოსავლეთისაკენ და უკანასკნელად სცადა. დაახლოვებოდა პოლარულ წრეს. თავის სწავლულ თანამგზავრებსაც კი არ გაუძილა თავისი იდუმალი ფიქრი და გამოაცხადა, რომ სურს ისარგებლოს შემთხვევით და გზა-გავლით შეამოწმოს დელრიმპლის რუკაზე 53⁰-ზე აღნიშნულ მიწების არსებობა..

ამ ჯერად ბედმა გაუღიმა შეუპოვარ მეზღვაურს. რამდენიმე დღის შემდეგ, ოკეანეს შორეულ დანისლულ სივრცეში გამოჩნდა ყინულოვანი ნაპირი. პირველ საათებში ამ თეთრი მიწის მოულოდნელმა გამოჩენამ ყველა მხიარული მღელვარებით აღავსო. თუ მოგზაურობის ბოლო პერიოდში, დიდი ხნის ნაცნობი გზის მიჯნასთან, აღმოჩნდება ამდენი ხნის ძებნის საგანი, უცნობი სამხრეთის მიწის ჩრდილოეთი კიდური? კუკი გადმოვიდა პირქუშ ნაპირზე, აღმართა ბრიტანეთის ბაიარლი და უწოდა მიწას სამხრეთი

გეორგია. რუკა იცვლებოდა: მიწები, აღნიშნული რუკაზე დელ-
რიმპლის მიერ ვერ იქნა ნაპოვნი. მათ მაგიერ მიიმართებოდა ახა-
ლი მთაგორიანი ნაპირი, რომელიც სამხრეთით, ნისლში იკარგებო-
და და შეიძლება გრძელდებოდა პოლარული წრის მიღმა, თვით
პოლუსამდე. აქ ჭიქრი ზედმეტი იყო, გადაწყვეტილება მხოლოდ
ერთი შეიძლებოდა ყოფილიყო: ხომალდი უნდა წასულიყო სამ-
ხრეთით, ამ მიწის გასწვრივ.

ცივ ბურუსში ისინი ხვდებოდნენ კონცხებსა და უბეებს. ცხადი
გახდა, რომ ეს მიწა დიდი კუნძულია. მესამოცე პარალელთან მათ
შემოხვდათ მცურავი ყინულები. წარსული, მძიმე დღეების ჩვენე-
ბის მსგავსად მოდიოდნენ ყინულის მთები და გადაულახველ საზ-
ღვრად დგებოდნენ ფრთა-შესხმულ იმედის წინაშე. ბუნებამ დას-
ძლია ადამიანის დაჟინებულ ნებისყოფას. კუკი დაემორჩილა ბედს
პირნათლად და არა დარცხვენით, შესრულებული მოვალეობის და-
თავის შეხედულებათა გამართლების სრული შეგნებით. იგი საბო-
ლოდ მობრუნდა ჩრდილოეთისაკენ, შეუჩერებლად აუარა გვერ-
დი რამდენიმე პატარა კუნძულს, რომელთაც კვლავ უწოდა სენ-
დვიჩის სახელი და სიამოვნებით წაშალა რუკაზე აღნიშნული
თეთრი ნაპირი ამერიკიდან აფრიკამდე, აღნიშნული იქ ოცნებებში
გადავარდნილ დელრიმპლის მიერ. ამოცანა გადაწყვეტილია: სამ-
ხრეთის მიწა არსებობს, მაგრამ მასთან მისასვლელი გზა შეკრუ-
ლია ყინულებით.

თოთხმეტ თებერვალს „გაბედულებამ“ გაიარა გრინვიჩის მე-
რიდიანი და შემორკალა თავისი გზა დედამიწის ირგვლივ.

დაიწყო ჩვეულებრივი ცხოვრება. კუკმა მიჰყო ხელი საადმი-
რალო სამმართველოს საიდუმლო ბრძანებათა შესრულებას: მან
ჩამოართვა ოფიცრებს მათი დღიურები, ასტრონომებს მათი დაკ-
ვირვებათა ჩანაწერები და, ხომალდის ჟურნალთან ერთად, დაბეჭ-
და ყოველივე ინგლისში სასწრაფოდ გასაგზავნად. ფორსტერებს
და დოქტორ სპარმანს აეკრძალათ ეთქვათ ან დაეწერათ რაიმე
მომხდარ აღმოჩენებზე, საადმირალო სამმართველოს განსაკუთრე-
ბულ ნებართვამდე. კაპიტანი გადაიქცა ჩვეულებრივ სახელმწიფო
მოხელედ. მოგზაურობა მოსაწყენი ხდებოდა. აფრიკის ნაპირებ-
თან შემოხვდათ ბენგალიიდან მომავალი პოლლანდიური, ოსტ-ინ-
დური კომპანიის ხომალდი. ინგლისელმა მეზღვაურებმა აცნობეს
კუკს, რომ მათ ნახეს „წამოწყება“ გასულ წელს, კეთილ იმედის
კონცხის ნავსაყუდელში, რომ კაპიტან ფიურნოს აკლდა რამდენი-

მე ადამიანი, ძოკლული და შეჭმული ადამიანთა-მჭამელ ველურ-
შის მიერ ახალ ზელანდიაში.

კუკს გაახსენდა კუნძულელთა აზნეული ჩვენებები. პოლოან-
დიურ ხომალდს დაშორდენ სუსტი იმედით, რომ ეს პირველი ცნო-
ბები ყალბი გამოდგებოდა. შემდეგი შემხვედრი ხომალდი იყო
ინგლისური „ტრიუ-ბრაიტონი“, მისი კაპიტანი ბროდლი ავიდა
„გაბედულების“ ერდოზე და დაადასტურა სამწუხარო ამბავი. მან
უამბო კუკს, რომ „წამოწყება“ ავადმყოფი ადამიანებით და წყლის
მცირე მარაგით მივიდა დედოფალ შარლოტტას სრუტეში, ხუთი
დღის დაგვიანებით, მას შემდეგ, რაც იქედან წავიდა „გაბედულე-
ბა“. კაპიტანმა ფიურნომ მონახა ბოთლი კუკის წერილით და ვაგ-
ზავნა ბოცმანი როუ რამდენიმე კაცით ტყეში, — წყლის და სურ-
სათის მოსატანად. ბოცმანი აღარ დაბრუნებულა. მის მოსაძებნად
გაგზავნილმა შეიარაღებულმა რაზმმა აღმოაჩინა მეზღვაურთა
ფეხსაცმელები და ოცი კალათა ადამიანების ხორცი. ერთ-ერთ
კალათაში იცნეს მეზღვაურ ტომას გილლის ხელი, ზედ ტატურე-
ბულ ასოებით. შემდეგ ნახეს ათი ადამიანის თავი და გული; აბ-
რილში „წამოწყებამ“ გაუარა ცეცხლის მიწას და წავიდა ინგლი-
სისაკენ.

ჩუმად მოისმინა კუკმა ეს საზარელი ამბავი. „განა მეზღვაურ-
მა იცის, სად დაიმარხება მისი ძვლები?“. კაპიტან ბროდლის მან
გადასცა პაკეტი სადმირალო სამმართველოსთვის გადასაცემი
რელაციით და დღიურებით: „ტრიუ-ბრაიტონი“ პირდაპირ ინ-
გლისში მიდიოდა.

ბროდლის მიერ მოტანილ გაზეთებს, ხარბად, ხმა-მალსა
კითხულობდენ. ამ გაზეთებიდან თითქოს წარმოედინა ლონდონის
წვრილმანი ინტერესები, პოლიტიკურ ინტრიგების გაგრძელება,
დავიწყებული ნისლი და ძველებურ ბუხრების სიტბო. კეთილ იმე-
დის კონცხის მთის დანახვამ კუკს გაახსენა ბრანდტის არსებობა,
რომელთანაც წვრილები იქნებოდა შენახული. „წამოწყების“ სა-
ვალალო ბედზე ფიქრს მასში ჩრდილავდა საკუთარი გამარჯვების
შუქი და პირადი, მეშინური ბედნიერების შესახებ სანტიმენტა-
ლური ოცნება. ოცდა ერთ მარტს დღიურით და ოცს კალენდრით
წაუშვეს ლუზა კანონდტის ნავსადგურში. დრომ აჩუქა ერთი
დღე-ღამე ბედნიერ მეზღვაურებს: „გაბედულება“ მიდიოდა მზის
შემხვედრი მიმართულებით.

კეთილი ბრანდტი შეხვდა კუკს რამდენიმე პაკეტით: წერი-
ლები ამცნობდენ მას ცოლის სიყვარულსა და მზრუნველობას,

ბავშვების ჯანმრთელობას, მეგობრების სიყვარულს. ერთმა თვემ კაპიტადტში შეუმჩნევლად განვლო ხომალდის შეკეთებასა და სურსათის შექნაში.

ექსპედიციამ დასტოვა დოქტორი სპარმანი აფრიკის ნაპირზე და დაიძრა ინგლისისაკენ. ინგლისურ ხომალდ „დიუტონთან“ ერთად მივიდნენ წმ. ელენეს კუნძულამდე, სადაც ერთმა კვირამ გაიარა წვეულებების, სადილების და ვახშმების უჩვეულო პირობებში.

კუკი მხნედ და მშვიდად იყო. ყველაფერი მშვიდობიანად მთავრდებოდა, ოჯახის ამბებიც კარგი მოდიოდა. თვითონ ის და მისი ხელქვეითები ჯანსაღად იყვნენ, საკმაოდ გაცვეთილ ხომალდს შეედლო კიდევ არა ერთი ქარიშხლის გადატანა. რად უნდა იჩქაროდეს, თუ შესაძლოა დროის გამოყენება? ზედმეტ დაკვირვება-გამოკვლევის საწარმოებლად მან გადაწყვიტა ინგლისისაკენ გზად ყოფნისას გაეგლო ამალლების კუნძულებზე და იქედან ფერნანდო ნორონიას კუნძულზე. რუკა ზედმიწევნით უნდა შესწორებულიყო. ვინ იქნება ამის წინააღმდეგი?

არავინ არ შეუშალა ხელი. ყოველ შემთხვევაში, ასე ჩანდა. ოფიციალურ რელაციაში ნათქვამია, რომ ხომალდმა გაიარა ამ კუნძულებზე და კიდევ ფიალის კუნძულზე, აზორის კუნძულთა არქიპელაგში. მხოლოდ უქარო, წყნარმა დარმა ეკვატორზე ექვსი დღით შეაჩერა ხომალდი. მაგრამ ფორსტერის „ვერაგ“ ნაწერებში შემოპარულია ოდნავ შესამჩნევი ცნობა იმის შესახებ, რომ უკმაყოფილებამ მოიცვა დაღლილი, სამი წლის ცურვით დატანჯული მეზღვაურები. ისინი ბუზღუნებდნენ კაპიტანზე, რომელიც აჭიანურებდა მფეზაურობას. ასტრონომიულ დაკვირვებათა საჭიროება და ზღვის წყლის გამტკნარების ცდები ვეღარ ამართლებდა მას ხელქვეითების თვალში. თვითონ კუკი კრინტს არ ძრავს ამ ამბებზე, მაგრამ მეტად ხან-მოკლე შეჩერება აზორის კუნძულებზე უკვე საეჭვოა. ასე თუ ისე, 1775 წლის 30 ივლისს კუკი, როგორც გამარჯვებული და გმირი, გადმოვიდა ნაპირზე პორტსმუტში.

მოგზაურობის უდიდესი წარმატება და კუკის დამსახურება უეჭველი იყო. იგი თავმდაბლად აღნიშნავს ამას თავის რელაციაში სამეფო საზოგადოებისადმი: „როგორც არ უნდა იყოს საზოგადოების აზრი ჩვენს მუშაობაზე და წარმატებაზე, — მე ვამთავრებ ამ რელაციას და ჭეშმარიტი კმაყოფილებით აღვნიშნავ, რომ ვიჭონიე უპირატესობა და შესაძლებელი გავხადე დიდი დროის განმავლობაში შემენახა მრავალრიცხოვან ეკიპაჟის ჯანმრთელო-

ბა, მიუხედავად ჰავის ცვალებადობისა, დაღლილობისა და მრავალი ხიფათისა. ამგვარად, მხოლოდ ეს ერთი გარემოებაც გახდის ჩემს მოგზაურობას ღირსეულად მოწყალე საზოგადოების თვალში, ამავე დროს დავა სამხრეთის მატერიკის შესახებ ამიერიდან აღარ იქნება საერთო ყურადღების საგანი და აღარ გასთიშავს ფილოსოფოსებს“.

ოქროს ხოვალდი

ინგლისში ყველაფერი ძველებურად იყო: მეფე გეორგ III-ს არ სურდა „ეხელმწიფა ბორკილებში“, იგი სულ მეტი და მეტი გაბედულებით არღვევდა კონსტიტუციურ ტრადიციებს. კონტრ-რევოლუციურ არმიების მომავალი ბელადი, იმ არმიებისა, რომლებიც იბრძოლებენ ფრანგულ მონარქიის აღდგენისათვის, რევოლუციის პირველი მტერი, — იგი დაჯიყნებით ერეოდა კონტინენტის პოლიტიკურ ცხოვრებაში და აბამდა თავის სახელმწიფოს უფრო ავანტიურების ქსელში. ლორდ ნორტი ეხმარებოდა თავის მფარველს: იგი ებრძოდა გაძლიერებულ ოპოზიციას, ყოველგვარი საშუალებებით სპობდა აჯანყებებს, იარაღით აქრობდა ხალხის რასხვის ნაპერწკლებს. იგი ემყარებოდა პარლამენტის უმრავლესობას, — მიწის არისტოკრატიას. „მეფის მეგობრები“ სასტიკად უსწორდებოდნენ უკმაყოფილო ინტელიგენციას და დიდის სიმკაცრით მმართავდნენ ბეგარითა და მემამულეთა ბატონობით ილაჯგაწყვეტილ, დაბეჩავებულ ინგლისის ხალხს.

ინგლისური სავაჭრო კაპიტალი, გაძლიერებული კოლონიების დაპყრობით, იზრდებოდა და წლითი-წლობით აფართოვებდა თავის გავლენის სფეროს აფრიკაში, ინდოეთში, ამერიკაში და ახლად აღმოჩენილ კუნძულებზე. მრეწველები მდიდრდებოდნენ იაფი მუშა-ხელის წყალობით, კაპიტალისტებმა ფართე გასავალი მისცეს მონებით ვაჭრობას, რაც მათ დიდ გამორჩენას აძლევდა. ინგლისელ ვაჭრების სააღებ-მიცემო ოპერაციებში შედიოდა ზანგების შესყიდვა აფრიკაში ჟნ მალაელებისა მადაგასკარზე, მათი გაცვლა ამერიკაში ვერცხლზე, ამ ვერცხლით ინდოეთში ქსოვილების შესყიდვა და მათი გაცვლა მოლუკის კუნძულების სურნელებებზე: ოსტ-ინდური კომპანია, მთელი ინგლისური ვაჭრობის ფაქტიური ბატონ-პატრონი, — განუსაზღვრელად ბატონობდა ბენგალიაში და 1765 წლიდან მიიღო გადასახადების მოკრეფის უფლებაც. მეტროპოლიის მაღალი მფარველობით იგი აშენებდა ინდოეთის ახალ

სამეფოს. 1773 წელს განიცა კანონი, რომლის თანახმად დაარსდა გენერალ-გუბერნატორის თანამდებობა და ინდოეთის საქმეების საბჭო. ამ საბჭოს წევრები უნდა დაემტკიცებინა ინგლისის მეფეს:

სულ სხვა მდგომარეობა იყო ამერიკაში. კოლონისტები გაიზარდნენ მსხვილ მრეწველებად და ფერმერებად. მათ არ სურდათ შერიგებოდნენ ინგლისელ კაპიტალისტების მონოპოლისტურ პოლიტიკას. ახალი ალბიონი სულ უფრო და უფრო ხშირად აცხადებდა თავის უკმაყოფილებას მთავრობის ზომების გამო. რკინის მრეწველობის და გემთა მშენებლობის ახლად დაბადებული მეფეები ყოველმხრივ ეწინააღმდეგებოდნენ ნორტის სამინისტროს კანონებს, რომელიც აწარმოებდა მათ სავაჭრო და საფინანსო ექსპლოატაციას. ადგილობრივ კაპიტალს სურდა დამოუკიდებელი გამხდარიყო. პენსილვანიის ვაჭრები დრტვინავდნენ და ერთი მეორის მომდევნო კანონები, ბაჟების და გადასახადების გაძლიერების შესახებ, იწვევდნენ აღშფოთებას.

საუკუნის დამლევს მოხდა ამერიკელ კოლონისტების აჯანყება და სახელგანთქმული ომი შეერთებული შტატების დამოუკიდებლობისათვის. შვიდი წლის განმავლობაში ინგლისი განუწყვეტლად ებრძოდა ამერიკელებს, შეითრია მთელი ევროპა ახალ კონფლიქტში. ბოლოს და ბოლოს მან დაკარგა ამერიკული კოლონიები. კუნძულები ტაბაგო, სენ-პიერ და მიგელლონ საფრანგეთს დაუთმო, ფლორიდა და მინორკა ესპანეთის ხელში გადავიდა. ვერსალის ზავმა 1763 წელს დააგვირგვინა გარეშე პოლიტიკის უხეირობა, აჯანყებებმა ირლანდიაში 1779 წელს და ლონდონში 1778 წელს ცხად ჰყვეს შინაგანი პოლიტიკური განწყობილება. მეფე ეძებდა გამოსავალს ფოქსის და ნორტის კოალიციურ სამინისტროში. მან დაინიშნა პრემიერად ვილიამ პიტტ უმცროსი, რომელმაც თავი გამოიჩინა, როგორც ინდოეთის ცნობილი „ბილლის“ ავტორმა და სამთა შეთანხმების შემქნელმა რევოლუციურ საფრანგეთის წინააღმდეგ. მან გააღატაკა ინგლისის ხალხი ევროპულ ომისათვის საჭირო ხარჯების გაღებით და მიიყვანა სახელმწიფო საშინელ კრიზისამდე.

ყველა ამ ამბებამდე ლონდონის საზოგადოება ათასგვარ გართობა-თავშექცევაში იყო გართული. ლედი და ჯენტლმენები, საფინანსო ტუზები და ახალმოდის კოპწიები, არისტოკრატები და პოლიტიკოს-კარიერისტები, ჩარჩები და პუბლიცისტები, პარლამენტის წევრები და წვრილი ბურჟუები, ავანტურისტები და ბნელი საქმის კაცები, რომლებიც მღვრიე წყალში თევზს იჭერდნენ,

— განაგრძობდენ უდარდელად ყოფნას და არ გრძნობდენ მოახლოვებულ ქარტახილს. მშვიდობიანი ცხოვრება ლონდონის ბალებსა და ამწვანებულ გარე-უბნებში, ოჯახური ცხოვრების სითბო მხოლოდ დროგამოშვებით თუ დაირღვეოდა ხოლმე რაიმე პოლიტიკური ჭორით — ან მორიგი სკანდალით პარლამენტში. ამ ცხოვრებასავით მყუდრო ფილდინგის რომანები ავსებენ მთვლემარე მოცლილობას. ჯერ კიდევ ბრწყინავდა დიდეროს საყვარელი ავტორის — სამეულ რიჩარდსონის — ლიტერატურული დიდება და სანიმუშო ჯენტლმენი გრაფ ჩესტერფილდი, ყოფილი ელჩი, მეფის მოადგილე, მონტესკიეს და ვოლტერის მეგობარი, წერილებში ასწავლიდა თავის ვაჟს კარგი ყოფაქცევის წესებს. ძველი ლონდონი მხიარულობდა, როგორც უმაწვილი კაცი, როდესაც ხედავდა სცენაზე „დრიური-ლენას“, სადაც ბრინდს-ლეის თეატრის ნიჭიერი დირექტორი შერიდანი, ირლანდიური იუმორის მთელი სიმწვავით დასცინოდა ლონდონელებს თავის კომედიებში. მაგრამ ლონდონელებს არ შერცხვენიათ ამ დაცინვისა, ისევე, როგორც შემდეგ მათ არ შერცხვენიათ ტეკკერის რომანების, ოსკარ უაილდის და შოუს კომედიების. შინაურ ფილოსოფოსების დაპუდრული პარიკები ღრმავროვნულად დახრილიყვნენ დავიდ იუმეს „ინგლისის ისტორიის“ ყდის კანზე, რომელმაც შემოიტანა ჟან-ჟაკ რუსსო მათ შინაურ წიგნსაცავებში, ის ჟან-ჟაკ რუსსო, რომელიც გაექცა შვეიცარიაში თავის თანამემამულეებს და რომლის ფილოსოფიური რომანი საჯაროდ დასწვეს; ახალ მოდის სალონების კლავესინებზე ჯერ კიდევ ეგდო „ინგლისელ რაბლეს“ წიგნაკები, ლილიპუტების მხართა აღწერილობით და თავხედი ყასაბის შვილი, რომელმაც ოდესღაც გაბედა ანგლიკანურ ეკლესიის მასხარად აგდება, ჯერ კიდევ ატყვევებდა გულშემატკივარ მანდილოსნების გონებას რობინზონის და პარასკევას ტკბილი მეგობრობით.

ინგლისში ყველაფერი ძველებურად მიმდინარეობდა. თურმე „პატივცემულ“ დოქტორ დელრიმპლსაც არ შეუჩივრებია ომი ხაუკსვორტთან. ის დაჟინებით განაგრძობდა სამხრეთის მატერიკის არსებობის მტკიცებას და ირწმუნებოდა, რომ იქ შესაძლოა სახელმწიფოს მოწყობა. დელრიმპლი ამტყუნებდა კუკს დაკვირვებათა არა ზედმიწევნით ჩატარებაში და ხომალდის ცულ წაყვანაში. სწავლული წრე განაგრძობდა ბზუილს სამეფო საზოგადოების აპარტამენტებში. იგი ამყობდა მშობლიური ენციკლოპედიის შექმნით და ბრიტანეთის მუზეუმის ბრწყინვალე კოლექციებით, ამ საიდუმლო სალაროთი, სადაც ინახებოდა მხოლოდ მეცნიერების

და ხელოვნების მკოდნეთათვის მისაწვდომი საუნჯენი. ლიბერალები არტყამდენ მუშტებს მაგიდაზე და ისე იცავდენ პარლამენტის კონსტიტუციონალურ პრეროგატივებს. იმათ მოყავდათ ციტატები ფრანგ განმანათლებლებისგან, რომლებმაც მთელი საუკუნით წინ გაუსწრეს ინგლისის კოჭლ თავისუფლებას. კეთილბუნებოვანი პოლიტიკანები სვამდენ ლუდს, აბოლებდენ ყალიონებს, ბუზლუნებდენ სიძვირეზე და საქმიანი სახით. აშრიალებდენ გაზეთებს გარე-უბნის სამიკიტნოებში.

მხოლოდ აღარ იყო ნისლი: იგი გაფანტა ზაფხულის მზემ, აღერსიანმა ინგლისის მზემ. ამ მზეს არაფერი საერთო არ ჭონდა ბოროტ, ტროპიკულ, საშინელ პაპანებასთან, რომელიც სპობდა ხალხს თავისი სხივებით და უგზავნიდა მათ გულის შემხუთველ ხვატს და ავადმყოფობას. მცენარეთა ბუჩქები და ვარდები ისევე, როგორც სამი. წლის წინ, შემოხვეოდენ სკამს ბალის სიღრმეში. ყველაფერს ეტყობოდა აღერსიანი ცოლის ფრთხილი, მზრუნველი ხელი, იგი, როგორც ერთგული პენელოპა წლების განმავლობაში მოთმინებით მოელოდა მეუღლის დაბრუნებას.

პირველმა დღეებმა განვლო, როგორც ჩვეულებრივ, ოჯახის ეიწრო წრეში; ბინა რალაც უცნაურად, განახლებულად გამოიყურებოდა. ოთახები, ნივთები, მოწყობილობის წვრილმანები უფრო ლამაზად და მოხდენილად ჩანდენ, ვიდრე უწინ. ძველი წიგნი, რვეული, კრუკა, კამზოლი, სპილენძის პირსაბანი საქვიშე, ბატის ფრთების შეკვრა, მაკრატლები სანთლისთვის, — ყველა დიდი ხნის ნაცნობი ნივთი, სასიამოვნოდ განამტკიცებდენ შინაურული მყუდროების მუდმივობას. დილაობით კუკი გადიოდა ბაღში, სჭრიდა გამხმარ ტოტებს, ახვევდა ვარდის რტოებს, აფხვიერებდა მიწას ხეების ირგვლივ, თოხნიდა, სთხრიდა სარეველა ბალახებს ბოსტნის კვალებიდან, მუშაობდა ფარცხით, ნიჩბით, დადიოდა სარწყავით კასრისაკენ, რომელიც ჩამალული იყო სუროთი დაფარულ აგურის კედელთან. ბავშვები იცინოდენ და დახტოდენ მის ირგვლივ. კუკი მათ მხარზე ისვამდა, დაარბენინებდა ბალის ბილიკებზე, ხან ფრუტუნებდა ცხენივით და ხან კი ყვაროდა, როგორც ფოსტის მედილიყნე. ყოველ საღამოს მასთან იკრიბებოდენ მეგობრები, საუბარი ეხებოდა დიდი ხნის ნაცნობ ადამიანებსა და ნივთებს. ჩხაკუნობდენ სათუთუნეები, წკარუნობდენ ჭიქები, შრიალებდენ დიასახლის-ქალების აბრეშუმის კაბები. ასე შეუმჩნევლად და ნელა გადიოდა ვერაგი დრო.

ამ ჯერად მთავრობა უფრო მოწყალედ შეხვდა კუკს. გრაფი სენდვიჩი, რომლისგანაც, ბოლოს და ბოლოს გამოდიოდა მეფის სახელით ბოძებული ყველა ჯილდო, აღტაცებული იყო. კუკმა ყველა ზღვაზე მოატარა მისი პატივცემული სახელი, იგი ახლა ამშვენებდა რუკებს, წიგნებს და ხმა-მალა ისმოდა ყველა ენაზე, სწავლულ საზოგადოებათა დარბაზებში, სასახლეებში და ევროპის სალონებში. დიდი ბრიტანეთის დიდება, რომელმაც დაჩრდილა დიდება სხვა სახელმწიფოებისა, დაუჯდა საადმიწარღო სამმართველოს სულ ოცდა ხუთი ათასი გირვანქა სტერლინგი, ეს კი ამტკიცებდა პირველი ლორდის მოხერხებას და სამეურნეო ნაქს. როდესაც გრაფმა გახსნა პაკეტი კუკის რელაციით, დაათვალიერა რუკები, სურათები და დღიურები, მან მაშინვე გაუკეთა მოხსენება მეფეს და მიიღო აღტაცებულ ხელმწიფიდან ნებართვა არ ეძუნწა და უხვად დაეჯილდოვებინა გაბედული მეზღვაური. 9 აპრილს კუკი გახადეს სამეფო ფლოტის კაპიტანად, 12-ს კი მან მიიღო ადგილი გრინვიჩის სამხედრო ჰოსპიტლის ადმინისტრაციაში. ლორდი არსცილდებოდა კანონიერების მკაცრ ჩარჩოებსა და ბიუროკრატიულ ტრადიციების ფარგლებს. „რაც მის ძალღონეში იყო“, — ყველაფერს აკეთებდა იგი კუკისთვის და ტყუილად არ იყო ცნობილი მის კეთილისმყოფელად და მეცნიერებათა მფარველად.

სამეფო საზოგადოება გულწრფელი ყურადღებით შეხვდა მოგზაურს. პრეზიდენტი ჯონ პრინგლი მეგობრულად ეპყრობოდა კუკს და ხელი შეუწყო მის ჩარიცხვას საზოგადოების წევრად. საზოგადოებაში წაკითხულმა მოხსენებამ და პრინგლის შუამდგომლობამ ერთხმად მიანიჭა კუკს საზოგადოების წევრობა. საზეიმო ჩარიცხვა მოხდა 1776 წლის 7 მარტს, როდესაც კუკმა წარადგინა წერილი ხომალდის ეკიპაჟის ჯანმრთელობის დაცვის მეთოდების შესახებ. აპრილშივე პრინგლმა მისცა წინადადება კუკს წარედგინა წერილი სამხრეთ ზღვის მიმოქცევაზე იმ დაკვირვებათა მიხედვით, რომელიც მან ჩაატარა ახალ ჰოლლანდიის ნაპირებზე. საზოგადოების საბჭომ დააჯილდოვა ნაშრომი ოქროს ჯვრით, რომელიც, თანახმად ტრადიციისა, გადაეცა კუკს წმინდა ანდრიას დღეს. ეს იყო უკვე მაშინ, როდესაც კუკმა კვლავ დასტოვა ინგლისი. სამეფო საზოგადოების საზეიმო სხდომა, კუკის ნაცვლად მიესალმა მისტრისს კუკს, რომელიც ცრემლ-მორეული უსმენოა პრეზიდენტის სიტყვას: „ჩვენ აქ არ ვხედავთ, — ამბობდა პრინგლი — ცრუ ძალას, რომლითაც თავს იქებს ემპირიზმი, არ ვხედავთ სისტემის მოხერხებულ და მცდარ თეორიებს, არამედ ვხე-

დავთ მოკლედ გამოცემულ უდავო დეტალიზაციას იმ საშუალებათა, რომელიც კაპიტანმა კუკმა, წმინდა განგების დახმარებით, გამოიყენა თავის მოგზაურობის დროს. ეს მოგზაურობა გრძელდებოდა სამი წელიწადი და რვა დღე, ყველა კლიმატურ სარტყელში, დაწყებული ჩრდილო ფართედის ორმოცდა მეთორმეტე გრადუსით და დამთავრებული სამხრეთ განედის სამოცდა მეთორმეტე გრადუსით. ამასთანავე, მას გარდაეცვალა მხოლოდ ერთი მეზღვაური, ზონალდზე მყოფ ასთვრამეტ ადამიანიდან“.

კუკის ძველი მეგობარი ხიუგ პალისსერი შუამდგომლობდა საადმირალო სამმართველოში, სადაც დასთანხმდნენ დაებეჭდათ სახელმწიფო ხარჯით პროფესორ ფორსტერის მოგზაურობის აღწერილობა, მხოლოდ იმ პირობით, რომ ცენზურა გადაათვალიერებდა ნაწერებს და შეამოკლებდა იმას, რასაც საჭიროდ სთვლიდა. შემოსავალი წიგნის გამოცემიდან, თანახმად ხელშეკრულებისა, უნდა თანაბრად განაწილებულიყო კუკსა და ფორსტერს შორის. ხელშეკრულებას ხელი მოაწერეს კუკმა და ფორსტერმა, გრაფ სენდვიჩის თანდასწრებით. მდიდრული გამოცემა, ზოჯსის მიერ დასურათებული, სადაც მარტო გრაფიურების გაკეთება ორი ათას გირვანჯა სტივლინგამდე დაჯდა, რუკებით და ცხრილებით, ხელმეორედ მთლიანად გამოიცა ფრანგულ ენაზე 1778 წელს¹.

მოხერხებულმა მწერლებმა, ლიტერატურულ სპეკულანტების წრიდან, მოასწრეს მანამდე გამოეშვათ მოგზაურობის ორი ანონიმური დღიური, შედგენილი აბნეულად და უმეცრად. გეორგ ფორსტერი აღშფოთებული იყო იმ შემზღუდველი პირობებით, რომელშიდაც ჩააყენეს მამა მისი. ამავე დროს მან იცოდა გამოგონილ დღიურების ფასიც („ევროპა მეტად ნასწავლია, რომ გაუწიოს ანგარიში ამ საზიზღარ დომხალს.“), ამიტომ მან გადაწყვიტა გამოეცა თავისი დღიური, სადაც მას არ ეშინოდა მოურიდებლად ეთქვა სიმართლე, რაც არ შეეძლოთ არც მის მამას, არც კუკს მათი ოფიციალური მდგომარეობის გამო. წინასიტყვაობაში გეორგ ფორსტერი სწერს, რომ კუკის პირველი მოგზაურობის აღწერაში არაფერია ნათქვამი იმის შესახებ, რომ „გულმოდგინებამ“, მადეირაზე ბრიტანეთის იარაღის შეურაცყოფისათვის, ზარბაზნები დაუშინა პორტუგალელთა ფორტს, — და სიჩუმითაა გვერდი ავლილი კიდევ ზევრი რამისთვის, რაც არასასურველი იყო საადმირალო სამმართველოსთვის. „მე-

¹ ამ გამოცემის ერთი ეგზემპლარი ინახება ლენინის სახელობის საჯარო წიგნთსაცავში, მოსკოვში.

მივეცი ჩემს შენიშვნებს, — ამთავრებს იგი, — უფრო მორალური, მცკიცე მიზანი“.

საფრანგეთში, სჰდაც არ ვრცელდებოდა საადმირალო სამმართველოს ცენზურა, ზედიზედ გამოდიოდა პირველი და მეორე მოგზაურობის გამოცემები, იბეჭდებოდა ნახატები, რუკები, იწერებოდა ვრცელი წინასიტყვაობანი და შენიშვნები. ინტერესი კუკის მოგზაურობისადმი აიხსნებოდა ბუნებისმეტყველებისადმი მიდრეკილებით, რაც გამეფებული იყო იმ დროის განათლებულ საზოგადოებაში. გალანტურ მოთხრობების დახვეწილ ამორალობასთან ერთად, რაც წარმოადგენდა არისტოკრატიის საყვარელ ლიტერატურას და ბურჟუაზიული ყოფა-ცხოვრებითი რომანის გაჩენისთანავე, მრავლდება აგრეთვე გეოგრაფიულ, ბოტანიკურ და სხვა გამოკვლევებათა გამოცემა, რომლებშიდაც ჩართულია ახლად აღმოჩენილ ქვეყნების და მათ მცხოვრებთა ყოფა-ცხოვრების დაწვრილებითი აღწერილობანი და ადგილობრივ ნაწარმოებთა და პროდუქტების მახანდის ნუსხები. ამერიკას, იაპონიას, ჩინეთს, ინდოეთს და აფრიკას, რუსეთს და სკანდინავიას, — ყველას ჰყავდა თავისი მკვლევარები და ყოფა-ცხოვრების აღმწერლები. არსებობდენ გამომცემლობანი, რომლებიც მუშაობდენ ლიტერატურის მხოლოდ ამ დარგში და აღწევდენ სრულყოფილობას გრავიურების ხელოვნებაში, რუკების, ბოტანიკურ და ზოოლოგიურ ცხრილების დაბეჭდვაში.

რომანი, რომელიც მგრძნობიარე მარკიზას დაადვრეინებდა ცრემლს, წიგნში ნახატ ყვავილის გამო, გალანტური მოთხრობა, რომელიც ურცხვი გრავიურით ციებ-ცხელებაში აგდებდა უდროოდ დამჰქნარ არისტოკრატს და „მოგზაურობათა“ დიდრონი in-quarto, შემოსავალ-გასავლის დავთრების მსგავსი გვერდებით, რომლებიც ახარებდენ ახალ, თავბრუდამხვევ ოპერაციებზე მეოცნებე ვაჰარს, — ყოველივე ეს ნაღდი საქონელი იყო, სასიამოვნო როგორც მკითხველის გემოვნებისათვის, ისე წიგნის გამყიდველთა ჯიბისთვისაც.

კუკს არ მოსწონდა ეს ალიაქოთი, ამტყდარი მისი დღიურების გამოცემის ირგვლივ. მას აღმფოთებდა ზერელე, ყალბი დღიურების გამოქვეყნება, რაც ამცირებდა მისი მუშაობის სერიოზულ, მეცნიერულ მნიშვნელობას. იგი ცხარობდა, კატეგორიული უარით ისტუმრებდა აბეზარ გამომცემლებს და მხოლოდ თავის ახლობელ მეგობრებს, — დოქტორ ხაუკსვორტს და დოქტორ დუგლასს ანდობდა თავის ნაწერების რედაქციას.

ჯერ კიდევ არ გაშავებულყოფილი ჯვრები, რომლებიც ქრისტიანული სარწმუნოების სადიდებლად აღმართა ფილიპეს კუნძულებზე

მაგელანმა, მის მიერ გადამწვარ სოფლების ნაშთებზე. ჯერ კიდევ ვერ მოესწროთ ესპანურ და პორტუგალურ კარაველებს მათგან აღმოჩენილ წყნარ ოკეანეს კუნძულების კვლავ გამოხაზვა, ჯერ კიდევ არ დაემთავრებინათ სავაჭრო კომპანიებს თავისი კანტორების აშენება ბატავიაში და მალაბარის ნაპირზე, — რომ სავაჭრო კაპიტანის კლანები ხარბად ჩაებლაუჭა ჩრდილოეთის ქვეყანას. საჭირო იყო ინდოეთის და ჩინეთისაკენ მიმავალ უმოკლესი გზის გამოძებნა. XVI საუკუნის მეორე ნახევარი არის აღმოჩენათა პერიოდი თეთრი, კარის და ბარენცის ზღვებზე. ჩენსლერი, ბარენცი და ბერროუ ერთი მეორეზე ირკვევენ ევრაზიის ჩრდილო ნაპირების გასწვრივ გავლის შესაძლებლობას. მათ სურთ ჩრდილო-აღმოსავლეთის გასავალით შეაერთონ ევროპა ამერიკასთან. თავისი ცდების წარმოების დროს ბარენცმა აღმოაჩინა შპიცბერგენი და ახალი მიწა, მაგრამ ყინულებისგან შემინებული იგა იძულებული გახდა უკან დაბრუნებულიყო. სხვა მოგზაურები მიდიან ჩრდილო-დასავლეთისაკენ გასავალის საძიებლად, ჩრდილო-ამერიკის ნაპირების გასწვრივ. ფრობიშერი და დევისი საუკუნის დამლევს, ბაფფინი და ჰულზონი შემდეგი საუკუნის დასაწყისში, — უნაყოფოდ ცდილობდნენ აღმოაჩინონ სრუტე, რომელიც თითქოს სჭრის ჩრდილო ამერიკას: XVII საუკუნის განმავლობაში ჰოლლანდიელი და ინგლისელი კაპიტნები ამაოდ ცდილობენ აღმოაჩინონ ეს მოჩვენებითი სრუტე და იკვლევენ ამიტომ ჩრდილო ამერიკის დასავლეთ ნაპირს.

1676 წელს ვუდმა დააბოლოვა უშედეგო მოგზაურობათა გრძელი რიგი და საკითხი ჩრდილო-დასავლეთის გასავალის შესახებ რამდენიმე ათეული წლით დავიწყებას მიეცა. XVIII საუკუნის შუაწლებში დობსმა, რომელიც ამტკიცებდა, რომ სრუტე შეიძლება გამოხაზულ იქნეს ჰულზონის უბეში, — აიძულა ინგლისის მთავრობა ჩაფიქრებულიყო და ეცადა ამ საკითხის სასწრაფოდ გადაწყვეტა, რაც ინგლისს დიდ გამორჩენას და სარგებლობას უქადდა. 1741 წელს გაგზავნეს კაპიტანი მიდლტონი, რომელსაც წილად ჰყავდა მის წინამორბედთა ბედი. ამოდრავდა სავაჭრო კომპანიებიც: პარლამენტის აქტი პირდებოდა ფულად ჯილდოს იმ კერძო ხომალდს, რომელიც სრუტეს აღმოაჩენდა. კომპანიებმა 1746 წელს წაიწვეეს ექსპედიცია კაპიტან სმიტის და მურის მეთაურობით, მაგრამ ესენიც ვერაფერს გახდნენ.

გეორგ III-მ, წაქეზებულმა გრაფ სენდევიჩის მიერ და გათამამებულმა ბრიტანეთის ბაიარლის გამარჯვებით წყნარ ოკეანეზე, გააგზავნა კუკი სამხრეთის მიწის საძებნელად, მაგრამ, ამავე დროს,

გადასწყვიტა განეახლებინა ჩრდილო გასავალის ძიება ატლანტიურ ოკეანედან წყნარ ოკეანეში. მან გასცა ექსპედიციის მოწყობის ბრძანება, „რათა გამოირკვეს, რა მიჯნამდეა შესაძლო ნავიგაცია ე. ი. გემთა წაყვანა ჩრდილოეთის პოლუსის მხრისაკენ“. კაპიტანმა ფიბასმა მიიყვანა ორი ხომალდი ჩრდილო განედის ოთხმოც გრადუსის უნულამდე და უშედეგოდ დაბრუნდა. საადმირალო სამმართველო არ ცხრებოდა და 1776 წლის დასაწყისში გაატარა პარლამენტში აქტი, რომელიც აფართოვებდა და ავსებდა ორმოცდა მთხუთე წლის აქტს.

„...ვინაიდან იმედი გვაქვს, რომ ვაჭრობას და მეცნიერებას დიდ სარგებლობას მოუტანს ჩრდილო საზღვაო გასავლის აღმოჩენა წყნარსა და ატლანტიურ ოკეანეთა შორის, — ამიტომ გადაწყვეტილია შემდეგი: თუ რომელიმე ხომალდი, რომელიც ეკუთვნის მის უდიდებულესობის ქვეშევრდომს, ან მის უდიდებულესობას, აღმოაჩენს საზღვაო გზას და გაივლის ამ გზით ატლანტიურ ოკეანეში, ჩრდილო ნახევარ სფეროს რომელი შიმართულებითაც არ უნდა იყოს, — ჩრდილო განედის ორმოცდა მეთორმეტე გრადუსის ჩრდილოეთით, — ამ ხომალდების მფლობელები, თუ ისინი ეკუთვნიან მის უდიდებულესობის რომელიმე ქვეშევრდომს ანდა ამ ხომალდების მეთაური, ოფიცრები და მეზღვაურები, თუ ხომალდები ეკუთვნიან მის უდიდებულესობას, — მიიღებენ ჯილდოდ ოცი ათას გირვანქა სტერლინგს“...

საკითხი სრუტის არსებობის შესახებ ამერიკასა და აზიას შორის ისეთივე ბურუსით იყო მოცული, როგორც საკითხი სამხრეთის მატერიკის არსებობისა, კუკის მოგზაურობამდე. ბევრი გამოჩენილი მეცნიერი უარყოფდა სრუტის არსებობას და უნდობლად უყურებდა ბერინგის აღმოჩენებს. როგორც სახელგანთქმული გეომეტრი მოპერტუი არწმუნებდა ფრიდრიხ II-ს, რომ არსებობს მთლიანი კვადრატული ლიეს შემცველი სამხრეთის მატერიკი, დასახლებული ადამიანებით და ცხოველებით, ისე დოქტორი კემბელლი, ბერინგის 1741 წ. მოგზაურობათა აღწერისას, ამტკიცებდა შემდეგს: „...უეჭველია, ბერინგის აღმოჩენა არ გვაძლევს შესაძლებლობას ვიფიქროთ, რომ ნაპირი, რომელსაც მან მიაღწია, იყოს თითქმის ამერიკის დასავლეთი ნაწილი“.

მაგრამ XVIII საუკუნის დამლევისათვის ევროპელ მეცნიერებს ჰქონდათ სწორი ცნობები რუსების მოგზაურობაზე და მათ ვაჭრობაზე ციმბირში, ამურზე და კამჩატკაზე. ამ საკითხის შესახებ მრავალი წიგნი გამოიცა ამსტერდამში, პარიზში და ლონდონში. კოკსის

წიგნი: „რუსების ახალი აღმოჩენანი აზიასა და ამერიკას შორის“ დაწერილებით აღნუსხავს რუს მონადირეთა, მხედართა და ვაჭართა სახელებს, რომლებიც დადიოდნენ კამჩატკაზე, დასცურავდნენ ბერინგის სრუტეში და აღმოაჩინეს ალუტის კუნძულები ჩვენგან დავიწყებული სახელები ნევილიკოვის, სერებრიაკოვის, ტრაპეზნიკოვის, გლოტოვის, სოლოვიოვის, კრინიციის, ლევაშოვის და სხვათა მრავალთა, მოხსენებულია ლეუნიოვის, ბერნიგის და ჩირკოვის გვერდით. კოკსი სპეციალურ თავში ამტკიცებს, რომ ბერინგი მართლაც იყო ამერიკის ნაპირზე. ავტორის ავტორიტეტი, ნაშრომის სერიოზული, მეცნიერული ხასიათი და გამომცემლის სახელი ამ მტკიცების სასარგებლოდ ლაპარაკობდნენ. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, დაქინებით გაისმოდა ხმები, რომლებიც არ იზიარებდნენ ამ შეხედულებას. ზოგი ამბობდა, რომ აზია შეერთებულია ამერიკასთან, სხვები კი ამტკიცებდნენ, რომ მათ ყოფს უზარმაზარი, რვაასი ლიეს მანძილის წყლის სივრცე.

რუსულ გამოცემებში მოყვანილი იყო ჩვენი მოგზაურების საკმაოდ ნათელი აღწერილობანი რუსეთის პირდაპირ მდებარე ამერიკის ნაპირის შესახებ:

„...ჩუკოტის ცხვირის პირდაპირ, ორივე მხრით, კოლიმის და ანადირის ზღვიდან, შემჩნეულია მიწა, რომელსაც ჩუქჩები უწოდებენ დიდ მიწას. ისინი ამბობენ, რომ იქ ცხოვრობს ხალხი, განსხვავებული მათგან, ჩუქჩებისაგან, ზნე-ჩვეულებით, ყოფა-ქცევით და ენითაც. ძველი დროიდანვე ჩუქჩები არ არიან მშვიდობიან განწყობილებაში ამ დიდ მიწაზე მცხოვრებ ხალხთან. ისინი ებრძვიან ერთმანეთს. ის ხალხი იბრძვის ისრებით და შუბებით; შუბების და ისრების წვერი მათ ბროლისა აქვთ, რაზედაც აცხებენ უხამიან ბალახის წვეს. თუ მათი ისრით დაიჭრება ვინმე და სისხლს მაშინვე არ ამოუწოვენ, — დაჭრილი ერთ დღე-ღამეზე მეტს ვერ იცოცხლებს და მოკვდება“.

„ჩუკოტის ცხვირიდან იმ დიდ მიწაზე ზაფხულში ერთი დღის განმავლობაში მიისვლება ნიჩბიან ნავებით ე. წ. ბაიდარებით. ჩუკოტის ცხვირზე არ მოიძებნება მხეცი, გარდა მგლების და წითელი მელიებისა, ისიც ძალიან მცირე რაოდენობით, რადგან იქ ტყე არ არის. დიდ მიწაზე კი ბლომადაა ყოველგვარი მხეცი: დათვები და ზღვის თაგვები, სიასამურები, კვერნები, თეთრი და ცისფერი მელიები და როსსომახები. იქაურ მცხოვრებლებს ყავთ ირმის დიდი ჯოგები, მცხოვრებლები იკვებებიან ზღვის ცხოველებით და მიწის ნაყოფით. იქ არის მრავალი ჯიშიანი ტყე: ლიბანის ნაძვი, ფიჭვი,

ნაძვი, სოჭი და ფოთლოვანი ტყე. დიდი მიწის ტყეები მოჩანს ჩუქჩების იურტებიდან ე. ი. ქოხებიდან და ნავეებიდან; იმ მიწიდან ზღვაში დიდი მდინარეები ჩადის. იქაურ ხალხს აქვს თხრილებით გამაგრებული საცხოვრებელი ბინები, კოშკებზე კი დაყენებული ჰყავთ გუშაგები, აღჭურვილი მათი იარაღით ე. ი. შუბებით. ამ სიმაგრეებით ისინი თავს იცავენ მტრებისაგან“.

მაგრამ რას ნიშნავდა „განათლებულ“ ევროპელისთვის ცნობები, ნაამბობი თითქმის წერა-კითხვის უცოდინარ, ნახევრად აზიელ ბარბაროსების მიერ, რომელთაც მხოლოდ ახლახან დაიწყეს ადამიანური სახის მიღება. თუ რჩეული ევროპელი მეცნიერები კითხულობდნენ „სანკტ-პეტერბურგის უწყებებს“, ჩვენს მეცნიერთა და მოგზაურთა შრომებს და რელაციებს, უწევდნენ ანგარიშს პეტერბურგის აკადემიას, — ინგლისელ მეცნიერთა უმეტესობისთვის საკითხი სრუტის სინამდვილეზე და ბერინგის ცნობის სერიოზულ ხასიათზე ღიად რჩებოდა და უმეტეს შემთხვევაში, სადავო იყო. ასეთი იყო უმრავლესობის თვალსაზრისი, მთავრობის ინტერესები კი მოითხოვდა სწორ გადაწყვეტილებას. სწორედ ამან გამოიწვია პარლამენტის აქტის გამოქვეყნება და გრაფ სენდვიჩის მიერ გადაღებული ნაბიჯები, ახალ ექსპედიციის მოსაწყობად, ამ ჯერად დასავლეთ ამერიკის ნაპირების გასწვრივ.

ზამთრის პატარა დღეები ნისლმა კიდევ უფრო შეამოკლა. სველი ფოვლი მძიმედ ეფინებოდა სახურავებს, ბარდნიდა ხეებს და გზა-ტყეცილზე ნაცრისფერ, აზელილ ტალახად იქცეოდა. ხანდახან გამოჩნდებოდა წითელი, უმწეო მზე, რომელიც მიიპარებოდა დაბლა ცის კაბადონზე და იმალებოდა სახლების სახურავებს იქით. ოთახებში ადრე ანთებდნენ სანთლებს. ბუხარი გუზგუზებდა დილიდან საღამომდე, ავრცელებდა სითბოს, ძილს გვრიდა თავის მერყევი სინათლით.

კუკი იჯდა სავარძელში, ფეხები ბუხრისთვის მიეშვირა, ხელი ჩამოეშვა, წიგნი მუხლზე დაედო და ცეცხლს თვალს ადევნებდა. ცოლმა წაიყვანა ბავშვები დასაძინებლად, სიჩუმე იყო. ისმოდა მხოლოდ საათის და ჭრიჭინას ხმა; ერთიც და მეორეც თავისებურად ზომავდა დროს. კედელზე ირხეოდა ფრთებით აჯაგრული ტაიტური შუბის ჩრდილი, უცნაურად გამოძყურე ამ ოთახში. შორეულ კუნძულების სახეები იხატებოდა მთვლემარე გონებაში. ჩრდილები ირხეოდა, როგორც ტაიტელ ქალების რიტუალური ცეკვა. ცეკვის ტაქტზე სევდიანად მოისმოდა სიმღერა: „მთვარეზე ნისლია. ეს ნისლი მე მიყვარს“... წიგნი ჩამოცოცდა მუხლებიდან, მძიმედ დაეცა

იატაკზე და გამოაღვიძა კუჭი. იგი გაწყრა, ადგა, დაიწყო სიარული ოთახში, დაუძახა ცოლს და უთხრა, რომ მიდის ხაუკსვორტთან ან პალისერთან.

ქმრის სულიერი განწყობილება აშინებდა კეთილ მისტრის კუჭს. ის გრძნობდა საბედისწერო დღის მოახლოებებს. კუჭი ჩუმი და ფიცხი ხდებოდა, მასში იწყებოდა შინაგანი ბრძოლა, მეზღვაურს სწყინდებოდა ოჯახის ერთფეროვანი მყუდროება, თუმცა შორეულ ზღვებში მუშაობით მოღალატულს, მას ხშირად ენატრებოდა ეს მყუდროება. მოუსვენარი აზრი დასტრიალებდა უკვე ახალ მოგზაურობათა გეგმებს. წიგნები და რუკები თანდათან გადმოცოცდნენ თაროებიდან მაგიდეზე და სკამებზე და შექმნეს ოთახში არეულ-დარეულობა. მეზღვაური კატეგორიულად მოითხოვდა მუშაობას, იგი კუჭის არსებაში ებრძოდა მგრძნობიარე და ზარმაც მეოჯახეს, დასადგურებულს სულის ბნელ კუნჭულში, შეშინებულს თავისი მრისხანე მეტოქით, რომელიც ყოველთვის სჯობნიდა მას ამ არათანასწორ ბრძოლაში.

როდესაც საადმირალო სამმართველოში კვლავ დაიწყეს ლაპარაკი ჩრდილოეთის ექსპედიციაზე და პალისერმა, საუბრის დროს, უამბო სენდვიჩს კუჭის სულიერი განწყობილების შესახებ, გაიძვერა არისტოკრატი მაშინვე ჩაეჭიდა აზრს, რომელიც დიდი ხანია აწუხებდა მას და ვერ პოულობდა საჭირო გამართლებას. რასაკვირველია, მას შეეძლო ეთხოვა კუჭისთვის, მიეღო უფროსობა ექსპედიციაზე, მაგრამ უარის მიღების ეშინოდა. მას ეგონა, რომ შეფისაგან ზომავზე მეტად დაჯილდოვებული და უმაღლეს საზოგადოებისაგან განებივრებული „ბნელი წარმოშობის“ ადამიანი, ბოლოს და ბოლოს, წინ წამოწეული არა იმდენად თავისი ნიჭით, რამდენადაც გარემოებათა ბედნიერი შეხვედრით, ადმირალების, მეცნიერების და თვით მისი, — საადმირალო სამმართველოს პირველი ლორდის, მოწყალებით, ადამიანი, რომელმაც მიაღწია ყოველ ჯენტლმენისთვის სახარბიელო. წყნარ, ხელსაყრელ და საპატიო თანამდებობას, — ვერ შესძლებს ყველაფრის მიტოვებას და მტკიცე, კანონიერ კეთილდღეობის გაცვლას ბუნდოვან, მერყევ ბედის ჩარხის ტრიალზე. გარდა ამისა, მას ეშინოდა საზოგადოებრივი აზრისაც. კუჭის უარის თქმას შეეძლო გამოეწვიბ არა საჭირო ჭორები და ინტრიგები პირველი ლორდის წინააღმდეგ, ხელსაყრელი მისი პოლიტიკური მტრებისათვის, რომლებიც შესძლებდნენ პატრიოტიული გრძნობების ბოროტად გამოყენებას მის წინააღმდეგ, და ისედაც უკანასკნელ ხანში დაუდევარი საზოგადოებრივი აზრის შებრუნებას. იყო კიდევ

ერთი გზა — მეფის ბრძანება, მაგრამ სასაცილო იყო სირაქლემას როლის თამაში და თავის დამალვა საკუთარ ფრთების ქვეშ. შეიძლება მხოლოდ მდაბიო ხალხის მოტყუილება. ყველამ იცის, თუ როგორ იწერება მეფის ბრძანებები. აი, რისთვის მოეჭიდა იგი ასე მაგრად პალისერის სიტყვებს, გაიხსენა დიპლომატის გამოცდილი ხერხები და ოსტატურად გააბა ქსელი.

უკვე ძველ დროიდანვე ცნობილი იყო, რომ დიპლომატიურ განზრახვის სისრულეში მოყვანა ან სავაჭრო გარიგების წარმატებით დამთავრება საუხმეებზე და სადილებზე უფრო ხერხდებოდა, ვიდრე კონგრესის სხდომებზე. კარგი დიპლომატი არ ინდობდა თავის კუქს და არღვევს კვების განაწესს, თუ ამას საქმე მოითხოვს. ტყუილად კი არ ამბობენ ფრანგები: „ის სჭამს, როგორც დიპლომატი“.

სენდვიჩმა ჩამოართვა სიტყვა თავის თანაშემწეს, რომ ის არ გასცემდა საიდუმლო განზრახვას და დაავალა მას იმ დღეებში მისი სახელით, დაეპატიჟებინა კუკი სადილად და თან მოეყვანა იგი. პალისერის სიხარულით დასთანხმდა. თუ სენდვიჩს ეშინოდა ეწეინებინა კუკისთვის თავისი წინადადებით, — პალისერს, წინააღმდეგ, ეშინოდა, რომ მისი მეგობარი სასტიკად შეურაცყოფილი იქნებოდა სხვა კაპიტანის დანიშვნით. მას ახსოვდა ჯემსის სახე, როდესაც, ამ დღეებში, ის იგონებდა თავის უკანასკნელ მოგზაურობას, ახსოვდა, როგორ ცეცხლივით აენტო ამ უზარმაზარ ვაჟაკს თვალები, როგორი გატაცებით ისმენდა ამბავს და ფართუნაბიჯებით ზომავდა ოთახს კუთხიდან კუთხამდე, როგორც ვიწრო გალიაში დამწყვდეული ნადირი.

რამდენიმე დღის შემდეგ კუკი, პალისერის და სტეფენის, — საადმირალო სამმართველოს მდივანი, უსხდენ გრაფ სენდვიჩის სუფრას. მასპინძელი მეტად თავაზიანი და პურადი იყო. ის სთავაზობდა სტუმრებს რჩეულ საჭმელებს, მოხდენილად ხუმრობდა და უამბობდა მათ სამეფო კარის უკანასკნელ ჭორებს. საზეიმოდ მოკაზმული მსახურნი, დაპუდრულ პარიკებით და წითელ, მოოქროვილ კამზოლებში გამოწყობილნი, ჩუმად მიდი-მოდიოდნენ პარკეტის იატაკზე, სადღაც შორს, იკარგებოდა ოქროთი და აბრეშუმით მორთული ოთახების მწკრივი. კედელთან, უზარმაზარი გობელენის ფონზე, სადაც გამოხატული იყო ანტიურ გმირთა ფიგურები, მფრინავი ამურები და მოცეკვავე გრაციები, — შუშის საფარს ქვეშ სადაფის ძალქნების ნაირ-ნაირ ფერებით ბზინავდა და ბრჭყვიალებდა ოქროსაგან ვაკეთებული პატარა ხომალდი. პირდაპირ, უზარმაზარ ჩარ-

ჩოვებში მუქად მოჩანდა კრომველის მახლობელ პირის, სენდვიჩის პაპის, ადმირალის სურათი.

კუკი ყოველთვის უხერხულად გრძობდა თავს ასეთ მაგიდასთან, თითქოს ეს მდიდრული მოწყობილობა ბორკავდა მის მოძრაობას, უშლიდა ზურგიით მიყრდნობოდა სავარძელს, აძულებდა ეფიქრა, თუ როგორ დაეჭირა ხელები და ვისკენ მიბრუნებულიყო.

საუბარი, როგორც მოსალოდნელი იყო, შეეხო, საადმირალო სამმართველოს საქმეებს და გემთა მშენებლობას. გრაფი უჩიოდა მოიჯარადრეთა უწესობას, ვაჭრების გაუმაძღრობას, რომლებიც მოკლებული არიან, ყოველგვარ პატრიოტულ გრძობას. გაკვრიტი იგი შეეხო ჩრდილოეთის ექსპედიციების უშედეგობას და როდესაც მას სტეფენსმა სიტყვა ჩმოართვა და დაიწყო აზრის განვითარება ახალ ექსპედიციის სასწრაფოდ მოწყობის შესახებ, — სენდვიჩმა ოსტატურად გადაიტანა საუბარი სხვა თემაზე. დიპლომატი მოელოდა მოხერხებულ მომენტს. როდესაც სადილი თავდებოდა, მაგიდაზე გაჩნდა ხილით სავსე ვაზა და ფიალების ბროლში დამდნარ ზურმუხტად გამოანათა სურნელოვანმა ტკბილმა სასმელმა. როდესაც სტუმრებს საგრძობლად შეუწითლდათ სახეები და შეზარხოშდნენ, სენდვიჩმა, თითქოს უცაბედად, გაიხსენა სტეფენსის სიტყვები და მიმართა კუკს თხოვნით, მიეცა რჩევა ექსპედიციის საუკეთესო მიმართულებისა. ვინ უნდა იცოდეს ყველაზე უკეთესად, თუ არა მან, ესოდენ გამოცდილმა ხომალდების წამყვანმა, მსოფლიოში განთქმულმა მეზღვაურმა და მკვლევარმა, თუ როგორ შეიძლება მაღალ, ჩრდილოეთის განედების მიღწევა, როგორაა შესაძლო არეულ-დაარეულ ცნობების შემოწმება აზიასა და ამერიკას შორის სრუტის არსებობის შესახებ. გრაფმა ფრთხილად მოიხსენა პარლამენტის აქტით შეპირებული ჯილდო და დაიწყო ლაპარაკი იმ უდიდეს მეცნიერულ მნიშვნელობაზე, რომელიც ექნება ამ აღმოჩენას და იმ ფართე შესაძლებლობებზე, რომელთაც გახსნიდა იგი სამხედრო და სავაჭრო ნავიგაციის წინაშე. ამ ჯერად პალისერმა და სტეფენსმა თავგამოდებით დაიწყეს ექსპედიციის აუცილებლობის მტკიცება. კუკი თანდათან ჩაება საუბარში, იგი თანდათან აღელდა. ბოლოს, მას დაავიწყდა მაღალი წრის ეტიკეტის წესები, წამოხტა სავარძლიდან, დაიწყო სიარული ოთახში და ხელების ქნევით ამტკიცებდა თავისი აზრის სისწორეს, თუმცა მას არავინ არ ეკამათებოდა, გათავდა იმითი, რომ მან თვით შესთავაზა გრაფს თავისი სამსახური, როგორც ექსპედიციის უფროსის. დიპლომატი განაგრძობდა თავის ხაზს; — მას თითქოს გაუკვირდა: „რასა ბრძანებთ! კაპიტანი ეს-ეს“

არის დაბრუნდა ასეთ დამღლეულ მოგზაურობიდან“. კუკი თავისას არ იშლიდა, სტეფენსმა მისი მხარე დაიჭირა. პალისერმა თქვა, რომ სხვისი ვაგზავნა საერთოდ ექსპედიციის ჩაშლას ნიშნავსო. გრაფი დასთანხმდა.

იმ საღამოს კუკი მშვენიერ გუნებაზე დაბრუნდა შინ. მან უქო ცოლს პირველი ლორდის მზარეული, და მის კითხვაზე, თუ რა მიზანი ჰქონდა მიპატიჟებას, უპასუხა, რომ გრაფს აინტერესებდა გრინვიჩის ჰოსპიტლის საქმეები.

მისტრის კუკმა არ დაუჯერა ქმარს.

სენდვიჩი მეორე დღესვე გაემართა სენ-ჯემის სასახლეში და მოახსენა მეფეს, რომ კუკი თანახმა იქისროს ექსპედიციის უფროსობა. ბრძანება წინდაწინვე იყო დაწერილი და გეორგ III-მ დაუფიქრებლად მოაწერა თავისი სახელი მოხერხებულად მიწოდებულ ქაღალდზე. სენდვიჩმა გააშრო „ღვთაებრივი“ ასოები მოოქროვილი ქვიშით, და გაქანდა თავისი ეტლით საადმირალო სამმართველოში. აქ მან დააგდო ქაღალდი მდივნის მაგიდაზე და უბრძანა სასწრაფოდ შეესრულებინა ყველა ფორმალობა. 1776 წლის ათ თებერვალს კუკი დაინიშნა სამეფო ხომალდის „ვაბედულების“ კაპიტნად და ჩრდილოეთის ექსპედიციის უფროსად.

საადმირალო სამმართველომ გადასწყვიტა ამ ჯერად საუკეთესოდ მოეწყო ექსპედიცია, გაეთვალისწინებინა ყველა შესაძლებლობანი. მათში მან ვაგზავნა დევისის სრუტეში სამეფო ხომალდი „ლომი“ ლეიტენანტ პიკერსგელის მეთაურობით, ვითომდა ინგლისურ სარეწაო ხომალდების დასაცავად. საიდუმლო ბრძანებაში კი ნათქვამი იყო, რომ ხომალდი რაც შეიძლებოდა წინ წასულიყო ბაფფინის უბეში, დაეხვერა ნაპირები და დაბრუნებულიყო წლის დამლევისათვის. ამგვარად, ამერიკის მეორე მხრიდან მომავალი კუკი შესძლებს ერთდროულად დასავლეთის ნაპირის გამოკვლევას, ავა ჩრდილოეთისაკენ და შეაერთებს ამ ორ გზას.

ექსპედიციაში მიდიოდა ორი ხომალდი: „ვაბედულება“ და სამას ტონიანი „აღმოჩენა“, რომელიც საადმირალო სამმართველომ ამ მიზნისთვის შეისყიდა დეპტფორდის გემთ-საშენში. „აღმოჩენის“ კაპიტანად დაინიშნა კლერკი, კუკის მეორე ლეიტენანტი, რომელიც მას ახლდა სამხედრო პოლუსისაკენ მოგზაურობის დროს.

მოსამზადებელი. მუშაობა ხუთ თვეს გრძელდებოდა. კუკი ცხოვრობდა ხან ლონდონში, ხან კი დეპტფორდში, ხომალდზე. ახალ-ჯაზრდური ვატაცებით მოკიდა მან ხელი მუშაობას. სახლში, სადაც კვლავ ჩამოვარდა განშორების მძიმე მოლოდინი, — მას თავი მხია-

რულად ეჭირა. იგი ყოველნაირად ცდილობდა დაემშვიდებინა ცოლი, არწმუნებდა მას რა მოგზაურობა ხანმოკლე იქნებო, აღწერდა ხომალდების სიმაგრეს, ოფიცრების და მეზღვაურების გამოცდილებას, საუკეთესო და უხვ სურსათს. მარტის დასაწყისში „გაბედულებამ“ შემოსტურა ტემზაში და დაიწყო დატვირთვა.

შინაური ცხოვრების უკანასკნელი დღეები გასხვივონდა ვაჟის დაბადებით. კუკმა ბავშვს, პალისერის საპატივცემოდ, ხიუგი დაარქვა: საამო მაისი იდგა, ბალი ყვაოდა. მზე იტყუებდა ყველას ჭალაქ გარეთ, ზღვიდან ქროდა მსუბუქი ნიავი, ჰაერი გაქვინთილი იყო მიწის, ხეებისა და წყალმცენარეთა შერეული სუნით.

თვის დამღევს, „გაბედულება“ გადავიდა ლონგ-რიჩში; სადაც დაიტვირთა. ტაიტისთვის მიჰყავდათ ხარი, ორი ძროხა, ხბოები და ცხვრები, მიჰქონდათ აგრეთვე ბოსტნეულის თესლი, სასოფლო-სამეურნეო იარაღები. დატვირთეს აგრეთვე გადასაცვლელი იაფ-ფასიანი ნივთები, მეზღვაურები უზრუნველყოფილი იყვნენ თბილი ტანსაცმელებით. საადმირალო სამმართველო შეეცადა და იშოვა ხომალდებისთვის საუკეთესო ასტრონომიული და სანავიგაციო ხელსაწყოები. ამასთანავე, უარი სთქვეს სპეციალისტ-აგრონომის ვაგზავენაზე, დაკვირვებათა წარმოება დაავალეს კუკს და მის თანაშემწე კინგს. „აღმოჩენაზე“ ეს საქმე დაავალეს უილიამ ბეილის, რომელსაც ემოგზაურა უწინ „გაბედულებაზე“. სამუშაოს წარმოება ბოტანიკაში, მინერალოგიაში და ზოოლოგიაში დაევალა „გაბედულების“ ქირურგს ანდერსენს, რომელიც მეორე მოგზაურობის დროს შეუდგა ტაიტურ ლექსიკონის შედგენას. „გაბედულებით“ მიემგზავრობდა კიდევ მხატვარი ვებერი. კუკს დაევალა აგრეთვე ტაიტელი ო-მაის წაყვანა სამშობლოში.

ლონგ-რიჩი გადაიქცა ლონდონის საზოგადოების სასურველ ვასართობ ადგილად. ლედი და ჯენტლმენები მთელი კომპანიებით მოდიოდნენ „გაბედულების“ სანახავად, ეცნობოდნენ კუკს, ათვალიერებდნენ ხომალდს, აძლევდნენ მეზღვაურებს სულელურ კითხვებს და ხელს უშლიდნენ მუშაობაში. გრაფ სენდვიჩი აქეზებდა ამ სამხიარულო მოგზაურობებს, იგი ამაცობდა „თავისი“ ხომალდით და „თავისი“ კაპიტნით. თვითონ ის ჩამოდიოდა ლონგ-რიჩში, ლორდების, საადმირალო სამმართველოს არისტოკრატების და მათი ცოლშვილის თანხლებით. კუკი იძულებული იყო გაემართა სადილი თავის მფარველთა პატივსაცემად და მორთულ-მოკაზმული ბრბო სადამომდე ფუსფუსებდა ხომალდის ერდოზე. კაიუტ-კომპანია თითქოს მალალი წრის სალონად გადაიქცა. სტუმართმოყვარეობა დ ზრდი-

ლობა, — მეზღვაურის პირველი კანონია. კუკი გაუმასპინძლდა მხიარულ არისტოკრატებს და გააცილა ისინი ზარბაზნების ჩვიდმეტი გასროლით. მეზღვაურებს მან უბრძანა „ვაშა“ ეყვირათ. სენდვიჩმა, მეტად კმაყოფილმა თავისი თავით, ხელი ჩამოართვა კუკს და მხიარულად გაემართა ნაპირისაკენ.

დაიტვირთა თუ არა „გაბედულება“, — უკანასკნელად — ზედ აიტანეს ზარბაზნები, ყუმბარები და თოფის წამალი, — იგი „აღმოჩენასთან“ ერთად გაემართა პლიმუტში. კუკი მაშინ ერთი კვირით ლონდონში გაემგზავრა. თითქოს ჩვეულებრივი სიწყნარით გადაოდა უკანასკნელი დღეები ოჯახურ და მეგობრულ წრეში. ზომალდი და კაპიტანი მზად იყვნენ შორეული გზისთვის. მოკლე ხნით კუკი კვლავ მიეცა ოჯახს, მთელი დღე ის ეთამაშებოდა ბავშვებს, აშენებდა ზომალდებს პატარა ჯოხებიდან და ფიცრებიდან, შლიდა მათ წინ რუკას და ცდილობდა გასაგები ენით აეხსნა გეოგრაფიულ ნიშნების აზრი. წყნარი საუბარი ცოლთან და მეგობრებთან, უკანასკნელი დასვენება, როდესაც ნაძალადევად ცდილობ ილაპარაკო სხვადასხვა წვრილმანზე და, ამავე დროს, გამუდმებით ფიქრობ მომავალ განშორებაზე, ბედის უცნაურ ჩარხის ტრიალზე, და იცი, რომ სხვებიც ამასვე ფიქრობენ და მხოლოდ თვალთმაქცობ, თითქოს გჯეროდეს მათი სიტყვების გულწრფელობა. ეს მდგომარეობა თავდება ყოველთვის იმით, რომ ვინმე აუცილებლად დაარღვევს ამ რიტუალს. შორეულ და საშიშ მოგზაურობაში მიმავლის შესახებ სახლში არ ლაპარაკობენ, ისევე, როგორც მიცვალებულზე, მაგრამ უცებ ვისმეს წამოსკდება შეუჩერებელი ქყითინი და აშკარადება საერთო თავშეკავება. კუკს არ უყვარდა, როდესაც მისი ცოლი ტიროდა. ამ კეთილ არსებასაც მტკიცედ ეჭირა თავი უკანასკნელ წუთამდე.

ამ ქალის ბედი სავალალოა. რუტინის, რელიგიის და კლასიურ კრედიციების შოქლომმა ჩაკეტა იგი სახლის ოთხ ვიწრო კედელში, გარა შემოარტყა მას საოჯახო წრის გარდაუვალი ზღუდე, და მანაც, თავდავიწყებამდე ერთგულმა დედამ და მეუღლემ მთელი თავისი ახალგაზრდობა და სიცოცხლე ოჯახს შესწირა. წლების განმავლობაში, შიშით და გულის კრთომით ელოდა იგი ქმარს, ამისთვის, რომ ისევ გაეცილებინა იგი და ისევ ეცადა ბედნიერებისთვის და მერე ისევ ატირებულყო ცარიელ ოთახში, თავის თავისთვის შეეჩვილა თავის ბედზე და ისევ დაეწყო ცდა, მოლოდინი, ახლაც, ამ უკანასკნელ ნათელ ზაფხულის დილას, იგი გადაეხვია თავის დიდ ჯემსს, თვალცრემლიანი უღემოდა მას და არ იცოდა რა ეთქვა.

კუკმა ო-მაის თანხლებით დასტოვა ლონდონი. ნორში იგი ავიდა „გაბედულების“ ერდოზე და გაიყვანა ხომალდი სრუტით დიუნებისაკენ. რამდენიმე დღის შემდეგ კუკმა ჩაუშვა ლუზა პლიმუტში, სადაც მას „აღმოჩენა“ ელოდა. არხის თავთან შეგროვდნენ სამხედრო ხომალდები: „ოკეანე“, რომელზედაც ფრიალებდა ადმირალის ბაირალი; „ბრილიანტი“, „საფარი“, „მარტორქა“ და სამოცდა ორი ტრანსპორტი კავალერიით და პესსენის ქვეითა ჯარებით. ჩრდილო-დასავლეთის ძლიერი ქარის გამო ისინი ვერ გასულიყვნენ ზღვაში, უწესრიგოდ დაგროვილიყვნენ და გაეჭედათ ნავსადგური.

შშ-მობლიურ მიწას მოწყვეტილი ინგლისელი გლეხები, — ცხვრის ფარის მსაგვსად დაგროვილიყვნენ სამხედრო ხომალდების წყვდიადსა და სიმყრალეში. ამ ხომალდებს უნდა წაეყვანათ ისინი სადღაც უცხო მხარეებში, ოკეანეს მიღმა. უცნობი ხალხის დასახოცად, ვინ იცის რისთვის. „გაუმარჯოს ბრიტანეთს“, „გაუმარჯოს მეფეს“, — ყვიროდნენ ხრინწიანი ხმით ჯარის შემკრებნი შარა გზების პირად მდებარე საშიკიტნოებში. აქ ისინი ათრობდნენ გულუბრყვილო გლეხებს. პირდებოდნენ მათ ზღაპრულ ჯამაგირებსა და ჯილდოებს და მოტყუებით ითანხმებდნენ ჯარში წასვლაზე. „გაუმარჯოს!“ ყვიროდნენ დამთვრალი ახალი ჯარისკაცებიც, ვიდრე მათ არ წარეკავდნენ ყაზარმებში.

„იმ დროს, როდესაც ჩვენ ვიწყებდით მოგზაურობას, რომელსაც მიზნად ჰქონდა ახალ აღმოჩენათა მოხდენა ჩრდილო ამერიკის დასავლეთ ნაპირებზე, — ინგლისი, სამწუხაროდ, იძულებული შეიქნა გაეგზავნა თავისი ფლოტი და მრავალრიცხოვანი ხმელეთის ჯარი ამ ქვეყნის აღმოსავლეთი ნაწილის წინააღმდეგ, რომელიც წარსულ საუკუნეში აღმოაჩინეს და დაასახლეს ჩვენმა თანამემამულეებმა. ამ საკმაროდ უცნაურმა გარემოებამ გამოიწვია ჩემში მძიმე ფიქრები“.

ჩვენთვის გასაგებია ის ფიქრები, რომელიც აწუხებდა კუკს აჯანყებულ ამერიკელთა „დასამშვიდებლად“ გასაგზავნ სამხედრო ტრანსპორტის დანახვაზე. მაგრამ მისთვის XVIII საუკუნის ადამიანისათვის, პატრიოტიზმით გაჟღენთილ ინგლისელ ოფიცრისთვის, რომელმაც ამდენჯერ აღმართა სამეფო ბაირალი ახლად აღმოჩენილ მიწებზე, — ასეთი აზრები უკვე წარმოადგენდნენ ამბოხებას, პროტესტს არსებული წყობილების წინააღმდეგ.

ეს იყო 6 ივლისს, 4-ში კი ამერიკელმა კოლონისტებმა დაიწყეს აჯანყება და გაინთავისუფლეს თავი ინგლისელ მეფეთა უღლისაგან. ინგლისში ამის შესახებ ცოტა რამ იცოდნენ. მთავრობა და-

წინებით მალავდა მიღებულ ცნობებს: თვით მეტროპოლიაშიც მდგომარეობა მეტად საშიში იყო: ირლანდიაში მწიფდებოდა ამბოხება, ლონდონში დაძრწოდა ავი ხმები და ემუქრებოდა კათოლიკეებს. გაძლიერებული რუსეთი ვერაგულად აგებდა ჩრდილო სახელმწიფოების კავშირის ხაფანგს. საფრანგეთი შეუჩერებლად მიდიოდა რევოლუციისაკენ. ჯარის გაგზავნა ოკეანეს გაღმა ასუსტებდა ძალებს. ინგლისი იდგა სერიოზულ მომენტის წინაშე. ნახევრად შემოლილი უმწეო მეფე ამაოდ ცდილობდა პარტიების შერიგებას და კოალიციურ სამინისტროს შექმნას, ხან უმჯობესად სთვლიდა ისეთ ადამიანის დანიშვნას, რომელიც შესძლებდა მის ზურგს უკან სახელმწიფოს განუსაზღვრელ მართვა-გამგეობას.

კოლონიების მტაცებლურ ექსპლოატაციას თავისი მოსალოდნელი შედეგი მოჰყვა. ჯორჯ ვაშინგტონი ამარცხებდა თავისი მილიციით ბრიტანეთის დაქირავებულ ჯარებს. ინგლისური საქონლის ბოიკოტმა დასცა ინგლისურ ფირმების სავაჭრო ბალანსი. ახალმა ე. წ. შტემპელის გადასახადმა, შემოღებულმა პარლამენტის აქტით სამოცდა ხუთ წელში, კიდევ უფრო გააღრმავა უკმაყოფილება და გახდა აჯანყების მთავარ საბაზად. ამერიკული პრესა ყვიროდა „კოლონიისტების უფლებებზე“. საკანონმდებლო კრებებსა და კონგრესებზე ხდებოდა კოლონიების უფლებათა დეკლარაცია. ერთი წლის შემდეგ გააუქმეს „შტემპელის გადასახადის აქტი“. მაგრამ ამან საქმეს ვერ უშველა, მით უმეტეს, რომ ინგლისის პარლამენტმა დაიტოვა უფლება თავისი შეხედულებისამებრ მოეწესრიგებინა კოლონიების ცხოვრება. სამოცდა თხუთმეტ წლიდან დაიწყო შეიარაღებული შეტაკებები ლევენსვტონში, ბოსტონში და კვებეკში. ერთი წლის შემდეგ, საკანონმდებლო კრებამ ვირჯინიაში გამოიმუშავა „უფლებათა ბილლი“, ვირჯინიის დელეგატებმა წინადადებით მიმართეს კონგრესს, რათა გამოქვეყნებულიყო ამერიკის შეერთებულ შტატების დამოუკიდებლობის დეკლარაცია. სამხრეთის მონათმფლობელების, — ლოიალისტების და ინგლისის მიმდევრების, — სუსტი ცდა დამარცხებით დამთავრდა. ამერიკამ საბოლოოდ გასწვიტა კავშირი დიდ ბრიტანეთთან.

კუკმა საადმირალო სამმართველოდან მიიღო პაკეტი ინსტრუქციებით და ამასთანავე ბრძანებაც, დაუყონებლივ გასულიყო ზღვაში: კაპიტანი კლერკი ცოტა ხნით შეჩერდა ლონდონში. „გაბედულების“ ეკიპაჟი შეივსო საზღვაო ქვეითი ჯარისკაცებით; მისი შემადგენლობა ას თორმეტ კაცამდე ავიდა („აღმოჩენაზე“ იყო ოთხმოცდა რვა კაცი). კომისარმა და მოლარემ დაარიგეს ჯამაგირები და

წინდაწინ გადუხადეს მეზღვაურებს ორი თვის ხელფასი. კუკმა უბრძანა კაპიტან კლერკს, დაუყონებლივ გასულიყო ზღვაში და გაყოლოდა მას. ასლი გადაეცა ფლოტის სარდალს პლიმუტში.

თორმეტს საღამოთი გამოვიდნენ სრუტიდან და სალიუტით გამოემშვიდობენ ადმირალის ბაირაღს. როდესაც ედისტონის შუქურა მიიმალა ჰორიზონტს იქით, „გაბედულებამ“ გაშალა ყველა იალქანი და გავიდა ღია ზღვაზე. კუკი წავიდა თავის კაიუტაში, დაანთო სანათი, მიუჯდა მაგიდას და გახსნა საადმირალო პაკეტის დალუქული ბეჭდები:

„დიდი ბრიტანეთის, ირლანდიის და სხვ. საადმირალო სამშართველოს ლორდ კომისრების სახელით: საიდუმლო ინსტრუქციები კაპიტან ჯემს კუკს, მისი უდიდებულესობის ხომალდის „გაბედულების“ კაპიტანს:

მას შემდეგ, რაც გრაფმა სენდვიჩმა გვაუწყა მისი უდიდებულესობის გადაწყვეტილება, რომელიც გვიბრძანებს, გავზავნილ იქნეს ჩრდილოეთისაკენ საზღვაო ექსპედიცია, წყნარ ოკეანედან ატლანტიურ ოკეანეში გასავალის საქებნელად, — ჩვენ, ამ ბრძანების შესრულებისათვის, შევაიარაღეთ და სათანადოდ მოვამზადეთ ხომალდები „გაბედულება“ და „აღმოჩენა“. ვინაიდან ჩვენ გავიგეთ, თქვენი უკანასკნელი მოგზაურობიდან თქვენი ნიჭი და კარგი ყოფაქცევა, ჩვენ, საჭიროდ ვსცანით ეს ექსპედიციაც თქვენთვის მოგვენდო.

როდესაც თქვენ მიალწევთ ვ. ტაიტს ან ამხანაგობის კუნძულებს, — თქვენ გადმოსვამთ ო-მაის ერთ-ერთ იმ კუნძულზე, რომელსაც ის აირჩევს და დასტოვებთ მას იქ.

თქვენ გეძლევათ მკაცრი ბრძანება ახალ ალბიონის ნაპირებისაკენ მგზავრობის დროს არ მიადგეთ ესპანეთის სამფლობელოთა არც ერთ პუნქტს, რომელიც მდებარეობს ამერიკის აღმოსავლეთ ნაწილში, თუ კი არ იქნებით იძულებული რაიმე გარდაუვალი საჭიროების გამო. ასეთ შემთხვევაში თქვენ არ გაჩერდეთ იქ საჭირო დროზე მეტი და გაფრთხილდით, რომ არ გამოიწვიოთ საყვედურის აჩრდილიც კი, ან მისი საბაბი, ამ მხარის მცხოვრებთაგან, ან მათი კათოლიკური უდიდებულესობის ქვეშევრდომთაგან. თუ თქვენს ჩრდილოეთისაკენ შემდგომი მოგზაურობის დროს, რომელსაც ქვემოთ აღვნიშნავთ, შეხვდებით იმ ნაპირებზე, სადაც შეჩერდებით, რომელიმე ევროპულ სახელმწიფოს ან ხელმწიფის ქვეშევრდომებს, — თქვენ არ უნდა შეაწუხოთ ისინი და არ უნდა გამოიწვიოთ რაი-

მე ჩივილის საბაბი. წინააღმდეგ, თქვენ უნდა მოეპყრათ მათ ზრდილობიანად და მეგობრულად.

თუ თქვენ დარწმუნდებით, რომ შეუძლებელია წყლით ჰუღ-ზონის ან ბაფფინის უბემდე მიღწევა, ან ეს გასავალი არ არის საკმარისი ნავიგაციისათვის, თქვენ წახვალთ ხელსაყრელ დროს წმ. პეტრეს ან წმ. პავლეს პორტში, კამჩატკაზე, ან რომელიმე სხვა ადგილას, რომელსაც საუკეთესოდ იცნობთ ეკიპაჟის ნედლი საკმელით მოსამარაგებლად და დასაზამთრებლად. იქიდან თქვენ წახვალთ 1778 წლის გაზაფხულზე და გაიწევთ ჩრდილოეთისაკენ იმ სიშორეზე, რამდენსაც გიკარნახებთ თქვენი კეთილგონიერება, რომ კვლავ ეძიოთ ჩრდილოეთიდან დასავლეთისაკენ ან ჩრდილოეთიდან აღმოსავლეთისაკენ გასავალი წყნარი ოკეანედან ატლანტიურ ოკეანეში ან ჩრდილოეთის ზღვაში და თუ თქვენ, თანახმად პირადი დაკვირვებებისა, ან იმ ცნობებისა, რის მიღებას შესძლებთ, — გაითვალისწინებთ ასეთ გასავალის შესაძლებლობას, — მაშინ თქვენ უნდა მისდით წინა პარაგრაფის ინსტრუქციებს. სულ ერთია, აღმოაჩინოთ გასავალი, თუ თქვენი ცდა ამ მხრივ უშედეგო დარჩება, — თქვენ სასწრაფოდ დაბრუნდებით ინგლისში იმ გზით, რომელსაც უფრო სასარგებლოდ ჩასთვლით ნავიგაციის და გეოგრაფიის წარმატებისათვის და მიიყვანთ უკან ორივე ხომალდს სპინგედში, სადაც ისინი დაუცდებიან შემდგომ ბრძანებებს....

„ყველა იმ ადგილში, სადაც გამოკვლევის შესაძლებლობა მოგეცემათ მოგზაურობის დროს, და სადაც იმდაგვარი დაკვირვებები, რომლებსაც თქვენგან მოვითხოვთ, ჯერ არ ჩატარებულა, — თქვენ დაბეჯითებით შეისწავლით, რამდენადაც დრო ნებას მოგცემთ, ამ ადგილების ნამდვილ განედს და გრძედს, მაგნიტური ისრის გადახზრას, კონცხების მდებარეობას და მიმართულებას, ზღვის მიმოქცევას და ზღვის მდინარებათა ძალას, სიმაღლეს და მიმართულებას, ზღვის სიღრმეს, მეჩჩეებს და კლდეებს. თქვენ გადაიტანთ და აღნიშნავთ რუკებზე უბეების, ნავსაყუდლების და ნაპირების სხვადასხვა ნაწილის მდებარეობას და გარეგნულ სახეს და გააკეთებთ ამასთანავე ყველა შენიშვნას, რაც შეიძლება სასარგებლო იქნეს ნავიგაციის ან ვაჭრობისათვის. თქვენ ზედმიწევნით დააკვირდებით ბუნებას და მიწის ნაწარმოებთ, ოთხფეხებს, მწერებს ან ფრინველებს, რომლებიც ცხოვრობენ, ან რომლებიც ჩნდებიან ხოლმე ამ ნაპირზე; თევზებს, რომლებიც მოიპოვება მდინარეებში ან ნაპირებთან: მითითებთ, მრავალრიცხოვანია თუ არა აქ ეს ცხოველები, და თუ აღმოაჩინოთ განსაკუთრებულ ცხოველებს, რაც შეიძლება ზედმიწევნით

აღწერით და დახატავთ მათ. თუ თქვენ მონახავთ ლითონებს, მინერა-
ლებს ან ახალ მიწაში დამალულ სხვა სიმდიდრეებს — წამოიღებთ
ყველა ამ ნივთიერების ნიმუშს, ისევე, როგორც ხეების და ბუჩქე-
ბის შტოებს და ნერგებს, მცენარეთა თესლებს და ნაყოფებს და გა-
დასცემთ ყოველივე ამას ჩვენს მდივანს, რათა მოხდეს მათი ყოველ-
მხრივი გასინჯვა და ცდები, რაც საჭიროდ იქნება ცნობილი. თქვენ
აწარმოებთ აგრეთვე დაკვირვებას ადგილობრივ მკვიდრთა ნიჭსა,
სხეულის წყობასა, ხასიათსა და დასახლებულ ხალხის რაოდენობაზე
და ეცდებით ყველა ნებადართული საშუალებით შეინარჩუნოთ მათი
მეგობრობა! თქვენ აჩუქებთ მათ იაფფასიან ნივთებს, რაც ხომალდ-
ზე მოგეპოებათ. ამასთანავე შეარჩევთ ისეთებს, რაც უფრო შეესა-
ბამება მათ გემოვნებას, მისცემთ წინადადებას საქონლის გაცვლა-
გამოცვლის წარმოებაზე თქვენ ხელქვეითებთან! და მოეპყრობით
მათ დიდი ზრდილობით და ყურადღებით. ამასთანავე ერთად თქვენ
თვალყურს ადევნებთ, იმათ რათა უეცრად თავს არ დაგესხან და
ფხიზლად იქნებით ყოველგვარ უთანხმოების შემთხვევაში.

თქვენ დაეუფლებით აგრეთვე, ადგილობრივ მცხოვრებთა თან-
ხმობით, დიდი ბრიტანეთის მეფის სახელით, რამდენიმე ხელსაყრელ
ოლქს იმ მხარეებში, რომლებიც ჯერ არ არიან ნახული და აღმო-
ჩენილი სხვა ევროპულ სახელმწიფოთა მიერ და დაუტოვებთ მცხოვ-
რებლებს ნივთებს, რაც დაამოწმებს თქვენს იქ ყოფნას. მაგრამ, თუ
აღმოაჩინთ დაუსახლებელ მიწას, თქვენ დაეუფლებით ამ მიწას. მი-
სი უდიდებულესობის სახელით და დასდგამთ ძეგლებს წარწერებით
იმის შესახებ, რომ ჩვენ პირველმა აღმოვაჩინეთ და დავეუფლეთ ამ
ადგილებს.

რადგან ამდაგვარ წამოწყებებში ხშირად ადგილი აქვს გაუთვალ-
ლისწინებელ გარემოებებს, რის შესახებაც შეუძლებელია განსაკუთ-
რებულ ინსტრუქციების მოცემა, — თქვენ მოიქცევით მაშინ ისე,
როგორც სცნობთ საუკეთესოდ, თქვენზე დაკისრებულ სამსახურის
შესრულებისათვის.

თქვენ ისარგებლებთ ყოველი შემთხვევით, რომელიც მოგეცე-
მათ. რათა ჩვენი მდივნის მეშვეობით მოგვაწოდოთ ყველა თქვენი
ობერაციის დაწვრილებითი აღწერილობა, თქვენ მიერ შესრულებუ-
ლი რუკებისა და სურათების ასლები. ინგლისში დაბრუნებისას თქვენ
დაუყონებლივ გამოცხადდებით სამმართველოში, რათა წარმოგიდ-
გინოთ განსახილველად თქვენი მოგზაურობის დაწვრილებითი დღი-
ური. ვიდრე ხომალდს დასტოვებდით, თქვენ ჩამოართმევთ ოფიც-
რებს და უნტერ-ოფიცრებს ხომალდის ყურნალებს და დღიურებს,

რომელთაც ისინი აწარმოებენ, თქვენ უბრძანებთ მათ, ისევე, როგორც მთელს ეკიპაჟს, — არაფერი არ ილაპარაკონ იმის შესახებ, თუ სად იყვნენ მანამდე, ვიდრე ამის ნებართვა არ მიეცემათ, თქვენ უბრძანებთ კაპიტან კლერკს, გასცეს ასეთივე ბრძანება „განკარგულების“ ოფიცრებისა, უნტერ-ოფიცრებისა და მთელს ეკიპაჟისადმი.

თუ „გაბედულებას“ მოგზაურობის დროს შეემთხვა რაიმე უბედურება, რომელიც მას შესაძლებლობას მოუსპობს გზა გააგრძელოს, თქვენი თქვენის ეკიპაჟით გადახვალთ „აღმოჩენაზე“ და განაგრძობთ მგზავრობას ამ ხომალდზე, ჩვენ ამით ვუბრძანებთ „აღმოჩენის“ მეთაურს მიგიღოთ ხომალდზე და დაემორჩილოს თქვენს ბრძანებებს ისეთი თქოს თქვენ ისევ „გაბედულებაზე“ იყოთ. იმ შემთხვევაში, თუ ავადმყოფობა ან რაიმე სხვა მიზეზი ათ მოგცემთ საშუალებას შეასრულოთ ეს ინსტრუქციები, თქვენ დაავალებთ მათ ოფიცრს, რომელიც თქვენს შემდეგ მეთაურობს და რომელსაც ჩვენი უბრძანებთ შეასრულოს ინსტრუქციები, რამდენადაც ეს უკეთ იქნება მისთვის შესაძლებელი.

ხელმოწერილია ჩვენგან 6 ივლისს 1776 წელს.

სენდვიჩ.

სპენსერ.

ხ. პალისსერ.

მათ მოწყალებათა ბრძანებით ფ. სტეფენს.

მესამე მოგზაურობა

„1776 წლის დასაწყისში დიდი ბრიტანეთის მეფემ ბრძანა მომზადებულიყო ორი სამხედრო ხომალდი, ახალ აღმოჩენათა მოსახდენად. ეს ხომალდები, მოკლე დროის განმავლობაში იქნა მომზადებული: ერთ მათგანს ეწოდებოდა „რეზოლუშენ“ ანუ „გაბედულება“, იგი თექვსმეტ ზარბაზნიანი იყო. მეორე, თორმეტ ზარბაზნიანი ხომალდს, ეწოდა „დისკოვერი“ ანუ „აღმოჩენა“. პირველზე, სადაც იყო ასთორმეტი სული მოსამსახურე, საადმირალო სამმართველოს მიერ დაინიშნა მეთაურად სახელგანთქმული მეზღვაური, კაპიტან ჯემს კუკი, მეორეზე კი, სადაც იმყოფებოდა სამოცდა თორმეტი კაცი — კარლ კლერკი.

„თორმეტ მაისს ორივე ხომალდი გავიდა ზღვაში დეპტფორდიდან, ვოლვიჩში მომარაგდა სამხედრო მოწყობილობით, პლიმუტში

სურსათ-სანოვაგით და შემდეგ მშვიდობიანად შეუდგა აღნიშნულ გზას. ხომალდი „რეზოლუშენ“ მალე მივიდა კეთილ იმედის კონცხამდე, „დისკოვერი“-მ, სადაც მე ვმსახურობდი, ამ კონცხს 1-ლ აგვისტომდე ვერ მიაღწია. ამ მოგზაურობის მთავარი მიზანი იმაში მდგომარეობდა, რომ აღმოჩენილი ყოფილიყო გასავალი ამერიკასა და აზიას შორის ჩრდილო-აღმოსავლეთის, ან ჩრდილო-დასავლეთის მხრიდან. ამისთვის ჩვენ დაგვიბრდნენ ჯილდოს 1.000 გირვანქა სტერლინგს და 5.000 სტერლინგს ზედმეტად ამისა, თუ ჩვენ ხუთი ხარისხით დაეუახლოვდებოდით არქტიკულ პოლუსს. ამასთანავე, ჩვენ უნდა დაგვებრუნებინა ინდოელი ო-მაი თავის სამშობლოში.

ასე იწყება წიგნი: „კაპიტან კუკის უკანასკნელი მოგზაურობა დედამიწის გარშემო, მისი სიცოცხლის და სიკვდილის გარემოებათა მოთხრობით, გამოცემული სანკტ-პეტერბურგში, ცენზურის ნებართვით, 1778 წელს“.

ინტერესმა კუკის მოგზაურობისადმი მიაღწია რუს მკითხველებამდეც და წიგნების მოხერხებულმა „გამკეთებლებმა“ მსგავსივე მოკლე, არასწორი, ფრანგული გამოცემებიდან შესთხზეს და გამოუშვეს ახალი „აღწერილობანი“. ამ აღწერილობაში საიდუმლო, უცნობი პირნი, ვითომცდა კუკის ხომალდზე ნამსახურნი, იძლეოდნენ აბნეულ ცნობებს სახელგანთქმულ კაპიტანზე, რაც სრულებით არ უწყობდა ხელს „მისი სიცოცხლისა და სიკვდილის“ გარემოებათა ჭეშმარიტ გარკვევას. ამდაგვარი „აღწერილობანი“ ქვეყნდებოდა ხოლმე კუკის სიცოცხლის დროსაც. ეს მეტად სწყინდა ამ კეთილსინდისიერ მოგზაურს, რომელიც ასეთი სიმკაცრით და სიფრთხილით აწარმოებდა თავის დღიურებს, ამ ზედმიწევნით მართალ ნაწარმოებს მისი ცხოვრების შესახებ. ეს ნაწერები და დღიურები მან უძღვნა მეცნიერებს და მეზღვაურებს, რომელთაც შემდეგ წაეყვანეს ხომალდები „გულმოდგინების“ და „გაბედულების“ გზით.

მესამე მოგზაურობის დიდი დღიური ასევე დაწვრილებით, საათიდან საათამდე, აღწერს ხომალდის მსვლელობას, მეცნიერულ დაკვირვებებს, ზღვას და მიწას, ცხოველებს და ადამიანებს, ოფიცრების და მეზღვაურების ცხოვრებას. იგი ივსება განედების და ტემპერატურების გრადუსებით, ასტრონომიულ ცხრილებით და ადგილობრივ დიალექტების ლექსიკონით.

ფორსტერები შესცვალა ქირურგმა ანდერსონმა. ყოველმხრივ განათლებული ადამიანი, იგი აწარმოებს ბოტანიკურ და სხვაგვარ დაკვირვებებს და ადგენს ლექსიკონებს. კუკი სარგებლობს მისი მიფითებებით და ათავსებს მისი ნაწერების ნაწილს თავის დღიურში.

პირველ შეჩერებაზედვე, დენერიფში, ანდერსონი მიდის ექსკურსიაზე და, ვიდრე კუკი ზრუნავს საქონლის საკვების და აგრეთვე ღვინის შოვნისათვის, მეცადინეობს მეზღვაურებთან და ქვეითა ჯართან და აწარმოებს სასწავლო სროლას, — იგი კრფის დაწვრილებით ცნობებს კუნძულის ფლორასა და ფაუნაზე.

კუკი წავიდა პორტ-პრაიოში. შეიძლება, იქ უკვე მივიდა „აღმოჩენა“, მაგრამ ხომალდი იქ არ აღმოჩნდა და „გაბედულება“ წავიდა ეკვატორისაკენ. წვიმებმა და სიციხემ გაეღინთა ხომალდი მავნებელი სინესტიო. კუკის ბრძანებით ყოველდღე წმინდადენი ჰაერს და ახრჩოლებდნენ ყველა სადგომში. ეკვატორის გავლას თან მოყვა ტრადიციული რიტუალები: მეზღვაურების გადაცმა ნებტუნად და სხვა შიტიურ არსებებად, ახალ მეზღვაურთა წყალში ჩაყურყუმალაგება, „თავის გამოსყიდვა“ არაყით, — ეს უაზრო წესი, შენარჩუნებული ვასკო დე ჰამას დროიდან. კუკი გულგრილად უყურებდა ამდაგვარ ცრუმორწმუნეობას და უთქმელად აძლევდა მეზღვაურებს ასეთი უწყინარი გართობის უფლებას. მან არც კი სცნო საჭიროდ აღენიშნა ეს ამბავი ხომალდის ჟურნალში.

კაპშტადტში მათ დაუხვდა იგივე სტუმართმოყვარული და მოხერხებული ბრანდტი, რომელმაც მაშინვე მიჰყო ხელი სურსათსანოვავის დაგროვებას ორივე ხომალდისათვის. „აღმოჩენაც“ მოვიდა კაპშტადტში. ფრანგულმა ხომალდმა წაიღო წერილები ინგლისში. კუკი სადარბაზოდ ეწვია ოფიციალურ პირებს და შემდეგ შეუდგა ხომალდის მეურნეობის მოწესრიგებას. მან გადმოიყვანა ნაპირზე ძროხები და ცხვრები. ბრანდტის შემწეობით, იყიდა ცხენები, ყოჩები და თხები, კურდღლები და ქათმები. ცხვრების გამო მოხდა ტრაგიკომიკური შემთხვევა, ტიპიური „ბედნიერ“ კოლონიისთვის. ძაღლებმა ღამით გამოდენეს ცხვრები მოლობილ საძოვრიდან. მთელი ცხვარი, რაც მათ კბილებს გადაურჩა, გაიფანტა სხვადასხვა მხარეს. კუკმა მიმართა პოლიციის უფროსს. უკანასკნელი ირწმუნებოდა, რომ მისი ხელქვეითები სულ მალე მოსძებნიან ცხვრებს, რომ არც ერთ გაიძვევრას და გაქცეულ მონას, რომელმაც იცის ყველა გზა, არ ძალუძს დაემალოს პოლიციის გამოცდილ თვალს. მაგრამ ცხვრები ვერ მოსძებნეს. ისინი მონებზე ან პოლიციის ოფიცრებზე უფრო ცბიერები აღმოჩნდნენ. კუკმა მიმართა სხვა საშუალებას: მან დაავალა ნაძირალებს, ქალაქის ქუჩებში მოხეტიალე მათხოვრებს, ქურდების და დაქირავებულ მკვლევლების ხროვას, „კალონიის საზიზღარ ნალექს“, — გამოეძებნათ ცხვრები. რამდენიმე დღის შემდეგ ცხვრები მართლაც იპოვეს და შერცხვენილი ვიცე-გუბერნატორი იძულებული შეიქნა ბოდიში მოეხადა.

კუკმა გადასცა კლერკს საადმირალო სამმართველოს საიდუმლო ინსტრუქციების ასლი და 3 დეკემბერს ორივე ხომალდი წავიდა კეთილ იმედის კონცხიდან.

ცივი ქარიშხალი შეხვდა მათ წვიმით და ღმუილით. საქონელი წყდებოდა სიცივისა და ნჯღრევისაგან. სამხრ. განედ. 48° მივიდნენ ფრანგ კერგელინისაგან აღმოჩენილ კუნძულებთან. კუკი გადმოვიდა ნაპირზე, რომელიც მოფენილი იყო ალბატროსებით, პინგვინებით და სხვადასხვა ფრინველით. დაიწყო ნადირობა ზღვის ძაღლებზე. მათ ქონს იყენებდნენ სანათების ზეთად. შობა ღღეს კუკმა გაანთავისუფლა მეზღვაურები და ისინი გაიტანტენ ნაპირზე. ერთმა მათგანმა, დაბრუნებისას, მოიტანა ბოთლი, რომელიც მავთულით ყოფილიყო მიმაგრებული კლდეზე. კუკმა გახსნა ბოთლი და ამოიღო პერგამენტის ხვეული, გაშალა და წაიკითხა:

„Ludovico XV Gallorum Rege et D. de Boynes, Regia secretis ad Res Maritimas annis 1772 et 1773“¹.

ასეთ შემთხვევაში კუკი არასდროს ვალში არ რჩებოდა, მას უკვარდა მეზღვაურების ამ ტრადიციულ მიწერ-მოწერის წარმოება.

პერგამენტის მეორე მხარეზე კუკმა დააწერა: „Naves „Resolution“ et „Discovery“ de Rege Magnae Britanniae, Decembris 1776“².

მან უკანვე ჩასდო პერგამენტი, ჩააგდო ბოთლში აგრეთვე ვერცხლის ფული და ბრძანა აეშენებინათ თხემზე ქვებისაგან პატარა გორაკი და შიგ ჩაეფლათ ბოთლი. გორაკთან მან აღმართა ბრიტანეთის დროშა და უწოდა ამ ადგილს შობის ნავსაყუდელი.

ჩვეულებრივი სიზუსტით შეისწავლა კუკმა ნაპირების მოხაზულობა, შეასწორა რუკა და აღნიშნა ახალი ნავსაყუდლები. მან მოიარა კუნძული, შეამოწმა კაპიტან ფიურნოს ხომალდის ჟურნალის სისწორე, რომელმაც აქ გაიარა სამოცდა ცამეტ წელს და მისცა ნაპირს ახალი სახელწოდებები: ერთს ნავსაყუდელს მან უწოდა პალისერის სახელი. ფრანგები, რომლებმაც აღმოაჩინეს მიწა, ფიქრობდნენ, რომ ეს არის სამხრეთის მატერიკის ერთერთი კიდე, მაგრამ კუკს არ სურდა წაერთმია მათთვის პირველობის უფლება: „მე შემეძლო, მისი უნაყოფობის გამო, მიმეცა მისთვის მეტად შესაფერი სახელი სიპარტახის კუნძულისა, მაგრამ რომ არ ჩამოვართვა ბატონ

¹ ლიუდოვიკო XV-ის, ფრანგთა მეფის და ხელმწიფის მეფობაში, დე-ბუონ, მეფის მდივანი საზღვაო საქმეებში, 1772 და 1773 წ.წ.

² ხომალდი „გაბედულება“ და „აღმოჩენა“, დიდი ბრიტანეთის მეფისა, 1776 წ. დეკემბერი.

კერგელენს მისი აღმოჩენის დიდება, მე ვუწოდე მას კერგელენის მიწა“.

კუმძულის სიცალიერე აჩქარებდა ახალ ზელანდიისაკენ წასვლას. უნდოდათ ჩქარა გასულიყვნენ ხშირი ნისლიდან, რომელიც ხოცავდა საქონელს სინესტესა და წყველიაღში. მაგრამ ამინდმა მათ არ მისცა საშუალება მიეღწიათ ახალ ზელანდიამდე: ქარიშხალმა გასტეხა მარსი და ბრამსტენგა. სათადარიგო ანძები არ მოეპოვებოდათ და ამიტომ დასჭირდათ ლუზის ჩაშვება ვან-დიემენის მიწასთან. კუკი გადმოდიოდა ნაპირზე და თვალყურს ადევნებდა ღურგლების მუშაობას.

იძულებითი შეჩერება ვან-დიემენის მიწაზე ხანმოკლე იყო. ახალ ანძების აღმართვა და ბალახის მარაგის დაგროვება საქონლისათვის, — აი რა უნდა გაკეთებულიყო, რომ გზა განხვრდოთ. კუკი არ შორდებოდა ღურგლებს და ფურაჟირებს და აჩქარებდა მუშაობას. თავისუფალ დროს ის ადგენდა კოორდინატების ცხრილს. ვან-დიემენის მიწის ხუთმა წერტილმა მიიღო თავისი დაზუსტებული ადგილი რუკაზე. აღნიშნული იქნა მოქცევის სიმალლევ.

კერგელენის მიწის შემდეგ, მოგზაურობის მეორე მიზანი იყო კ. ტაიტი. ახალი ზელანდია კი იყო ერთერთი ხანმოკლე ეტაპი ამ გრძელ და მძიმე გზისა. ადამიანები და საქონელი, მოკლებულნი ახალ საჭმელს, სნეულდებოდნენ, კუკი გულახდილად აღიარებს, რომ სწორედ მას „გაბედულებაზე“ ჰყავდა ორი ავადმყოფი, მესამე კი მან ჯერ კიდევ კაპშტადტიდან გაგზავნა უკან ინგლისში.

ახალ ზელანდიაში მოეწყვნენ, როგორც საკუთარ სახლში. ჩვეული შეჩერება დედოფალ შარლოტტას სრუტეში ნაცნობი იყო ისევე, როგორც პლიმუტის პორტი. მაშინვე გადმოიტანეს ნაპირზე ობსერვატორიის კარვები, გადმოიყვანეს საქონელი და გაშალეს ბანაკი იალქნების შესაკეთებლად და სხვა სამუშაოთა საწარმოებლად.

ადგილობრივმა მცხოვრებლებმა იცნეს ო-მაი. ისინი დაშინებული იყვნენ და შორიდან იცქირებოდნენ. მათ ეშინოდათ შურისძიებისა „წამოწყების“ მეზღვაურთა მკვლევლობისათვის. კუკმა თავი სხვანაირად დაიჭირა. ის ყოველნაირად ცდილობდა გაეგებინებინა ადგილობრივ მცხოვრებთათვის თავისი მშვიდობიანი განწყობილება და, ზოდესაც რამდენიმე კუნძულელმა გაბედა მოახლოვება, მან ფრთხილად დაიწყო გამოკითხვა მკვლევლობისა და დამნაშავეთა შესახებ. ახალზელანდიელები მიხვდნენ, რომ მათ სასჯელი არ მოელიათ და ყველაფერი დაწვრილებით უამბეს კუკს. მათ დაასახელეს მთავარი მკვლელი და დაჟინებით მოითხოვდნენ მის სიკვდილით დასჯას.

კუკმა შეამოწმა მათი ჩვენებები და დარწმუნდა, რომ საშინელი შე-
მთხვევა გამოწვეული იყო ფიურნოს ხელქვეითების თავშეუკავებ-
ლობით. როგორც ყოველთვის, ევროპელებს ძვირად დაუჯდათ მათი
დაუდევრობა. ბოცმანს უადგილოდ აეტეხა დავა, რომელიც სიცოც-
ხლის ფასად დაუჯდა მას და მის ამხანაგებს. დამშვიდებულმა კუნ-
ძულელებმა მიიღეს შუშეულობა და ნაჯახები, ერთს წუთში მოთხა-
რეს ბუჩქები, ააშენეს ფაცხები და მთელი სოფელი გამოვიდა და
მოთაყსდა ნაპირის მახლობლად. დაიწყო ჩვეულებრივი გაცვლა-გა-
მოცვლა და ნაპირი გადაიქცა საბაზრო ადგილად. ყიდდნენ თევზს,
ხილს, ყოველგვარ ნაწარმოებებს და ქალებს. კუკი აღტაცებული
იყო იმით, რომ მეზღვაურები თავს იკავებდნენ ამ უკანასკნელ „მაც-
დურ“ საქონლის ყიდვისაგან. ისინი თავაუღებლოვ მუშაობდნენ და
ვერ ბედადენ ჩაეგდოთ საფრთხეში თავიანთი ჯანმრთელობა.

მაგრამ „თეთრი მეთაური“ შორსმჭვრეტელი იყო და თავისებუ-
რად აფასებდა ახალ ზელანდიელების განწყობილებას. ის ჩამოდი-
ოდა ნაპირზე ყოველთვის რამდენიმე ჯარისკაცის თანხლებით და
სხვა ოფიცრებსაც უბრძანა ასევე მოქცეულიყვნენ. როგორც ჩანს,
ადგილობრივი მცხოვრებნი ძალიან ნელა ითვისებდნენ ცივილიზაცი-
ას. კუკის შიერ მოშენებული ბოსტნები მოუვლევლობის გამო გავე-
ლურებულიყო. სამი წლის წინად დატოვებული საქონელი გამ-
ქრალიყო, ალბათ მთლად დაეკლათ. კუნძულელები დაჟინებით მის-
დევდნენ ძველ ზნეჩვეულებებს და არ ითვისებდნენ ევროპელთა გა-
კვეთილებს. კუკის დღიური სავსეა მსჯელობით ადამიანთა ხორცის
ჭამის ჩვეულებაზე, მის მიზეზებზე, ახალზელანდიელთა სუსტ გო-
ნებრივ განვითარებაზე, რადგან ისინი მოკლებულნი არიან ცოდნის
სიყვარულს და „თავისი ცოდნის გაფართოვების სურვილს“, „თანახ-
მად მათი რელიგიური სისტემისა, იმ ადამიანის სული, რომლის სხე-
ული მტრებმა შესჭამეს, მუდმივ ცეცხლზე დაიტანჯება. იმათი სუ-
ლი კი, ვინც ბუნებრივი სიკვდილით გარდაიცვალა, ან ვისი სხეუ-
ლიც მტრებს გამოსტაცეს, მიემგზავრება ღმერთებთან მარადიულ
სიცოცხლისათვის. მე ვკითხე მათ, სჭამენ თუ არა ისინი თავის ომში
მოკლულ ამხანაგებს, რომლებიც მტერს ხელში არ ჩაუვარდნენ?
ჩანს, მათ არ გაუკვირდათ ჩემი კითხვა და მიპასუხეს, რომ არ სჭამენ
და ერთგვარი ზიზღიც გამოხატეს ასეთ შესაძლებლობის გამო. ჩვე-
ულებრივად, ისინი მარხავენ თავიანთ მიცვალებულებს, მაგრამ თუ
მოკლული მტერი იმდენია, რომ ვერ ერევან შესაჭმელად, მაშინ
მათ ზღვაში ჰყრიან“. ხომალდზე ამოსული ადგილობრივი მკვიდრნი
არაფრით არ განსხვავდებოდნენ ძველ ნაცნობებისაგან და ისევე პრი-

მიტიულად ეჭირათ თავი, როგორც სამი წლის წინეთ. ისინი იპა-
რევედენ ყველაფერს, რაც კი ხელში მოხვდებოდათ, სვამდნენ სანა-
თებიდან ზღვის ძაღლების ქონს და სიამოვნებით ატანდენ მას პატ-
რუქებსაც.

ახალ ზელანდიაში გატარებულ ორ კვირას ტყუილად არ ჩა-
უვლია: ასტრონომიული და სანავიგაციო ნაწერები გამდიდრდა ას-
ზე მეტი დაკვირვებით. ანდერსონმა და მხატვარმა ვებერმა გააათკე-
ცეს თავიანთი „ნადავლი“.

ანდერსონი უფრო თავშეკავებულია, ვიდრე ფორსტერი, მაგ-
რამ უფრო ზუსტია. მისი სტილი არ ბრწყინავს ლირიული გადასვ-
ლებით, მას არ მოჰყავს ციტატები ანტიურ პოეტებიდან, იგი არ
კისრულობს სოციალურ პრობლემების გადაწყვეტას ან კუკის მოქმე-
დების კრიტიკას, არამედ ხშირად მძიმე, მაგრამ მარტივი და გასაგე-
ბი ენით, სიფრთხილით და დაწვრილებით აღწერს ბუნებას და ადა-
შიანებს.

მუდმივი ზრუნვა ახალ საჭმლისათვის აიძულებდა მეზღვაურებს
ხშირად შეჩერებულებიყვნენ სხვადასხვა კუნძულთან, მარჯვედ ეცუ-
რათ კლდეებსა და მარჯნის ბრაგებს შორის. ხან უჭარო, წყნარი
დარი, ხან კი საწინააღმდეგო მიმართულების ქარი აკარგვინებდა
მათ დროს და გზა ტაიტისაკენ ჭიანჭურდებოდა. კუკი მიხვდა, რომ
ამ წელიწადში იგი ვერ მიაღწევს მოგზაურობის მთავარ მიზანს. უაზ-
რო იყო ხალხის ჯანმრთელობის ხიფათში ჩაგდება და, გარდა ამბ-
სა, რაც არ უნდა მომხდარიყო, საჭირო იყო ინსტრუქციების შეს-
რულება და კ. კაიტზე მისვლა. ამიტომ ექსპედიცია მივიდა მეგობ-
რობის კუნძულების არქიპელაგამდე და დარჩა იქ სამი თვე. კუკი
მოგზაურობდა ერთი კუნძულიდან მეორისაკენ და სარგებლობდა
ყოველი შემთხვევით, რათა მომარაგებულიყო შეშით, წყლით, სურ-
სათით და თან შეეკრიბა ახალი ცნობები ამ მიწების შესახებ.

კუკი სარგებლობდა ო-მაის სამსახურით, არა მარტო, როგორც
თარჯიმანით. ტაიტელმა მონახა აქ თავისი თანამემამულეები, —
ქარიშხალს მიერიყა ისინი ამ კუნძულებთან, სადაც სამუდამოდ და-
სახლებულიყვნენ. მათ იცოდნენ ადგილობრივი ყოფა-ცხოვრება და
ზნე-ჩვეულებანი და ასწავლიდნენ ო-მაის, სად და როგორ შეიძლება
წყლის და სურსათის შოვნა, რომელი კუნძულელთაგანი არის ბე-
ლადი, ან ყველაზე უფრო პატივცემული პირი თავის თანამემამუ-
ლეებში. კუნძულელნიც, თავის მხრივ, უფრო მეტი ნდობით უყუ-
რებდნენ ო-მაის, ეკითხებოდნენ ინგლისელთა ამბავს და, რაც მთავა-
რია, სჯეროდათ ყოველივე ის სისულელე, რასაც რომავდა თავისი

ბედით ამაყი ტაიტელი. კუკი აფასებდა ამ მოხერხებულ ტყუილს. როშელიც კარგად ითვისებდა ველურთა პრიმიტიულ ათვისების ნიჭს. ძლევამოსილი უცხოელები იზრდებოდნენ მათ თვალში და ღმერთების სიმაღლეს აღწევდნენ. „ის, მაგალითად, ეუბნებოდა მათ, რომ ჩვენს სამშობლოში არის მათი კუნძულების ოდენა ხომალდები, ამ ხომალდებზე არის ისეთი დიდი იარაღები (მას სურდა ეთქვა, — ზარბაზნები), რომ შიგ რამდენიმე ადამიანი ჩაეტევა: ერთი ასეთი იარაღი საკმარისია, რომ მათი კუნძული ფერფლად აქციოს. თანახმად ამ შთამოგონებელი აღწერისა, მათ მოისურვეს გაეგოთ, როგორი ზარბაზნები გეჭონდა ჩვენ ხომალდის ქიმზე. ო-მაიმ უბასუხა, რომ ესენი პატარები არიან, შედარებით იმ ზარბაზნებთან, რომლებზედაც ახლახან უამბო, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მხოლოდ ჩვენს სურვილზეა დამოკიდებული კუნძულის მოსპობა და ყოველი მცხოვრების მოკვლა იმ მანძილიდან, რომელზედაც იმყოფებიან ეს ხომალდები. შემდეგ მათ იკითხეს, — რა საშუალებებით ახდენენ თქვენ ასეთ გამანადგურებელ მოქმედებას. იგი შეეცადა აეხსნა ეს მათთვის. მას, საბედნიეროდ, ჯიბეში ქონდა ცოტა თოფის წამალი და რომ უფრო განეცვიფრებინა ისინი, — გადაწყვიტა მათ წინ აფეთქება მოეხდინა... მან შემოალაგა მიწაზე და წრის ცენტრში თოფის წამლის უმნიშვნელო რაოდენობა და მოუკიდა მას ცეცხლი მუგუხლით, რომელიც სამზარეულოს ლუმელიდან გამოიტანა. მოქმედების სისწრაფემ, მაღალმა ხმამ, ალმა და კვამლმა განცვიფრებაში მოიყვანა ყველა მაყურებელი. იმათ უკვე ეჭვი აღარ ეპარებოდათ ჩვენი იარაღის ძალაში და ირწმუნეს ყოველივე, რაც კი უამბო ო-მაიმ“.

ძნელი არ იყო გულუბრყვილო კუნძულელთა მოტყუილება; რადგან მათ თხები და ცხვრებიც კი ჯერ უნახავი ფრინველები ეგონათ. როგორც ჩანს, საბოლოოდ გულგატეხილმა კუკმა, ამ ჯერად მიატოვა თავისი ფილანტროპიული ცდები. ყოველი ახალი მოგზაურობა არწმუნებდა მას, რომ ცივილიზაციის შუქის შეტანა ამ ხალხთან არ არის ადვილი ამოცანა, რომ მათი განათლებისათვის საჭიროა სულ სხვაგვარი, ევროპელებისათვის ჯერ უცნობი ხერხები. ყველაზე დიდი ბოროტება, რომელიც იწვევდა კუკის გულისწყრომას, იყო კუნძულელების მიდრეკილება ქურდობისაკენ. მან სინჯა გაროზგვა, სროლა უტყვიოდ გატენილი თოფებიდან, გემძირედში დამწყვდევა, მაგრამ არავითარი ზომა ჰრ სჭრიდა. მხოლოდ კაპიტანმა კლერკმა გამოიგონა მოხერხებული საშუალება და რამდენიმედ მაინც შეამცირა ქურდების თარეში: იგი თავს პარსავდა იმას,

ვისაც ქურდობაში დაიჭერდნენ. ეს კუნძულელთა თვალსაზრისით სასიარცხვოდ თავგაშეშვლებული ხალხი, შესამჩნევი ხდებოდა ბრბოში და ამიტომ ამ ხერხმა უფრო გასჭრა, ვიდრე კუკის სხვა ზომებმა.

მეგობრობის არქიპელაგი, რომელიც შეიცავდა ასამდე კუნძულს, მეტად საშიში სავალი იყო მარჯნის ბრაგების, კლდეების და სილოვან თავთხელების გამო. ხანი წყნარი, უქარო დარი დგებოდა, ხან ქარიშხალი ატყდებოდა, — ეს კი აძლიერებდა ცურვის სიძნელეს. კუნძულ მანგეას შემდეგ ხომალდებმა ჩაუშვეს ღუზა აპპაეს დიდ კუნძულთან, სადაც დაიწყეს წყლის და ბალახის მომარაგება და ჩამოიყვანეს ნაპირზე ავადმყოფები და ცხენები.

კუკი მოთმინებით ემორჩილებოდა მოსაწყენ ეტიკეტს და იღებდა ხომალდზე ადგილობრივ მთავრებს, რომლებიც გამოსთქვამდნენ მისი ნახვის სურვილს და პატიყობდნენ მას სადილად ან რაიმე ზეიმზე დასასწრებად. კუნძულელების მთელ რეპერტუარს ამოსწურავდა ჭიდაობა და ცეკვა, რომელსაც თან აყოლებდნენ რაღაც სიმღერის მსგავს ხმას. მართალია, ლონდონის თეატრებსაც კი შეშურდებოდათ მოჭიდავე ქალების და კაცების მოქნილობა და თავისებურ ბალეტების მშვენიერად დაცული რიტმი, — საუცხოვო შესახედავი ზღვის პირას, მთვარის და ჩირაღდნების სინათლეზე, მაგრამ ასეთი წარმოდგენები საათობით გრძელდებოდა და თითქმის ყოველდღე მეორდებოდა, — ამიტომ მოსაწყენი ხდებოდა და იქცეოდა სავალდებულო ბეგარად, რომელიც უნდა აეტანა კუკის დიპლომატიური მოსაზრებით.

კუკიც ვალში არ რჩებოდა: ის უჩვენებდა მთავრებს ჯარისკაცების ვარჯიშობას, სროლას თოფიდან და ზარბაზნებიდან, ანთებდა მაშხალებს. ყოველივე ამას განცვიფრებაში მოჰყავდა კუნძულელნი. იგი ასაჩუქრებდა მთავრებსა და და მის მახლობლებს შუშის ნივთებით, ნაჯახებით და ქსოვილებით. კუკმა გარდა ამისა დასტოვა კ. ანნამოუზე ხარი, ძროხა, კვიცი, ყოჩი და ცხვარი.

მსუქანი მთავარი სთვლემდა, გარშემორტყმული თავისი მსახურებით, რომლებიც მას ბანანის ფოთლებით უნიავებდნენ ჰაერს, — ო-მაი-კი ცდილობდა აეხსნა მისთვის, თუ რაში არის გამოსადეგი ეს ცხოველები და როგორ უნდა მათი მოვლა-პატრონობა.

მეცნიერული მუშაობა დიდი წარმატებით მიდიოდა. მეგობრობის კუნძულების შესახებ შეიკრიბა მეტად დაწვრილებითი და ზედშიწევნითი ცნობები. გარდა ამისა, ხომალდები აივსო მარაგით, ადაშიანებმა და ცხოველებმა კი კარგად დაისვენეს. კუკი კმაყოფილი იყო იმით, რომ ეს იძულებითი შეჩერება გამართლდა რაღაც წარმა-

ტებით და იძლეოდა შესაძლებლობას მეტის გაბედულობით წასუ-
ლიყვნენ წინ... „ერთი სიტყვით, ჩვენ დიდად მოვიგეთ მეგობრობის
კუნძულებზე შეჩერებით“.

ამხანაგობის კუნძულები

აგვისტოს პირველ რიცხვებში ამხანაგობის კუნძულებს მიაღ-
წიეს და ლუზა ჩაუშვეს ბატავის ნავსაყუდელში კ. ტაიტზე.

აქ კუკს დაუხვდა ესპანელთა მიერ აშენებული სახლი. მის მან-
ლობლად იღგა ხის ჯვარი, რაზედაც გასწვრივ ეწერა: „Cristus
vineit“¹, სიგრძეზე კი „Carolus III, Imperator, 1774“². კუკმა მეორე
გვერდზე დააწერა „Georgius tertius, Rex, annis 1767, 1769, 1774,
1777“³.

ორმა ესპანელმა მღვდელმა, მათმა მსახურმა და კიდევ ერთმა
ადამიანმა დაჰყვეს აქ ათი თვე. შემდეგ მოვიდა ხომალდი და წაი-
ყვანა ისინი. ადგილობრივ მცხოვრებთა სიტყვებიდან ჩანდა, რომ
მღვდლებს არ მოუხდენიათ ცდა, გადაეყვანათ ისინი თავიანთ სარწ-
მუნოებაში. ერთმა კაცმა კი მოიარა კუნძული და უამბო მათ, რომ
პრეტანე (ასე უწოდებდნენ ტაიტელები ბრიტანეთს) პატარა კუნძუ-
ლია, დაპყრობილი ესპანელების მიერ, რომ მას აღარ აქვს არავითარ
დამოუკიდებელი მართველობა, კუკის ხომალდი კი, ყველა მოსამსა-
ხურით დაილუბა, დაძირული ესპანელთა ზარბაზნებისაგან. წასვ-
ლისას მან დაიბარა, რომ მალე დაბრუნდებოდა თავისი თანამემამუ-
ლეებით, მათი ცოლშვილით, სხვადასხვა საქონლით, რომ ისინი ააშე-
ნებენ სახლებს კუნძულზე და მუდმივად აქ იცხოვრებენ.

კუკს არ სჯეროდა კოლონიის შექმნის შესაძლებლობა ტაიტ-
ზე. მან ძალიან კარგად იცოდა, რითი ხელმძღვანელობენ ევროპუ-
ლი სახელმწიფოები კოლონიების მოწყობის დროს და ამიტომ ესპა-
ნელის სიტყვებს თხვიდან ბოლომდე მოჩმასულ ამბად სთვლიდა.
„მე ვერ დავიჯერებდი, რომ ევროპის ნაციები სერიოზულად აპი-
რებენ აქ კოლონიების მოწყობას, რადგან კ. ტაიტი არაფერს მიმზი-
დველს არ შეიცავს სახელმწიფოთა პატივმოყვარეობისათვის და
არც სხვა კერძო პირთა ანგარებისათვის. მე კი ვბედავ ვიფიქრო,
რომ ამ მოსაზრებათა გარეშე ისინი არ მიჰყოფენ ხელს კოლონიის,

¹ „ქრისტემ გაიმარჯვა“.

² „კარლო მე-III, იმპერატორი, 1774“.

³ „გეორგ მესამე, მეფე, წლები 1767, 1769 და სხვ.“

შექმნას“. მან არ იცოდა, რა სურდათ ესპანელებს, მაგრამ სთვლიდა, რომ ყოველგვარი კოლონიზაცია დამღუპველი იქნება კუნძულელთათვის. „ჩვენმა ხანგამოშვებითმა შეჩერებებმა შეიძლება, რომელიმე მხრით, გააუმჯობესეს მათი მდგომარეობა, მაგრამ კოლონიის მოწყობა მათ კუნძულზე, წარმართული იმ გეგმით, რომელსაც, სამწუხაროდ მისდევენ უმეტესად ევროპული დაწესებულებანბ, ძალიან ნაღე ანანებინებდა მათ, რომ ჩვენ გაგვიცნეს“. კუკი ვერ შერიგებოდა „მშვიდობიანი დაპყრობის“ ბარბაროსულ ხერხებს და ინგლისის სავაჭრო კომპანიების კოლონიზატორულ პოლიტიკას. იგი მეტად დიდი იდეალისტი იყო და ვერ შეეგნო, რომ სწორედ თვითონ უკაფავდა გზას ამ პოლიტიკას, რომ მისი მეცნიერული და ლიბერალური იდეები დროთა განმავლობაში განხორციელდება სავაჭრო კანტორებად და სამხედრო ბაზებად, რომლებიც აღმოჩენილ ხალხთა თავისუფლებას საშინელი სისასტიკით ჩააღრჩობენ მათსავე საკუთარ სისხლში.

ახალი პროდუქტების და კოკოსის კაკლის წვენის უხვმა რაოდონებამ, აფიქრებინა კუკს შეემცირებინა ჩვეულებრივი სახომალდო რაციონი, რომ ამით ეკონომია გაეწია დამარტლებული ხორცისა და მაგარი სასმელების, რაც მას უფრო დასჭირდებოდა ჩრდილოეთისაკენ ზღვით მოგზაურობის დროს. მაგრამ ასეთი ზომა ფრთხილად უნდა გატარებულიყო: მეზღვაურებისთვის მათი საყვარელი გროვის ჩვეულებრივი პორციის მოკლება საერთო უსიამოვნებას გამოაწვევდა. ამიტომ კუკი საჭიროდ სთვლიდა არ გადაეწყვიტა ერთპროვინულად ასეთი საკითხი. მან შეკრიბა მეზღვაურები, გაახსენა მათ მომავალი მოგზაურობა, აუხსნა მათ მოგზაურობის მიზანი, მისი ხანგრძლივობა და ჩრდილოეთის ფართელების ჰავის პირობები. მას არ დაავიწყდა გაეხსენებინა პარლამენტისაგან დაპირებული ჯილდო, თუ აღმოჩენილი იქნება ჩრდილო გასავალი ან თუ მიღწეული იქნება ჩრდ. განედის 98°. აღნიშნა, რომ მას ეჭვი არ ეპარება, რომ მათ სურთ ორივე ჯილდოს დამსახურება, ამისთვის კი საჭირო სურსათის და ყოველივე სხვა მარაგის გამოზოგვა, რადგან ამხანაგობის კუნძულების შემდეგ აღარსად აღარ იქნება შესაძლებელი მარაგის შევსება. არ სჯობია ადრევე გაფრთხილება, ვიდრე მაგარი სასმელის ნაკლებობა მაშინ, როცა ის მართლაც საჭირო იქნება? მან სთხოვა ნეზღვაურებს კარგად მოეფიქრათ ყოველივე და გამოეთქვათ თავისი აზრი, რადგან ის აძლევს მათ სრულს უფლებას გადაწყვიტონ საკითხი ისე, როგორც მოისურვებენ.

როგორც ჩანს, მეზღვაურებს არ სჭიროდათ ამდენი დარიგება, თვითონ ისინი მშვენივრად გრძნობდნენ ასეთი ზომის სამართლიან აუცილებლობას და ერთხმად დაეთანხმნენ კაპიტანს. საერთოდ კი მათ არ ჭონდათ ჩივილის საბაბი, კუკის ხომალდებზე ცურვა ბევრად უფრო სასიამოვნო იყო, ვიდრე სამხედრო ან სავაჭრო ხომალდზე სამსახური, სადაც ვინ იცის, როდის მოსპობდა მათ მტრის ყუმბარა, ან ხარბი პატრონი დაუკავებდა ჯამაგირს და სიმშლით მოკლავდა ლაზათიანი გაროზგვის შემდეგ.

კუკს ახარებდა თანხმობა მოზღვაურებს შორის: ეს გარემოება აკმაყოფილებდა მისი, როგორც ხომალდის კაპიტნის, თავმოყვარეობას.... „მათ ერთხმად მოიწონეს ჩემი გეგმა და არც ერთი მის წინააღმდეგ არ წასულა. გროვის გაცემა დაიწყეს მარტო შაბათობით.

ტაიტზე დაიწყო ჩვეულებრივი ცხოვრება: ხომალდების შეკეთება, ვაჭრობა, სტუმრად მისვლა-მოსვლა, მთავრების დასაჩუქრება ცხენებით, ძროხებით და ცხვრებით, ბოსტნების მოშენება, და ხეხილის დარგვა. ფარშავანგმა „მოწყალედ ნაბოძებმა მილორდ ბესბოროუს მიერ“ დაამშვენა ადგილობრივი მთავრის კარ-მიდამო.

შეორე ამოცანა, დავალებული საადმირალო სამმართველოსაგან, შესრულებული იქნებოდა, მაგრამ ო-მაის არ უნდოდა ასე მალე დაშორებოდა ინგლისელებს და კუკი ვერ ახერხებდა დაერწმუნებინა იგი, დარჩენილიყო ტაიტზე. როგორც ჩანს ო-მაის მოსწონდა უღარდელი ცხოვრება „გაბედულებაზე“, საიდანაც იგი ჩამოდიოდა ნაპირზე, როგორც კუკის წარმომადგენელი, კუკის სახელი იცავდა მას ჭურდი თანამემამულეებისაგან, რომლებიც, წინააღმდეგ შემთხვევაში, თავს ვერ შეიკავებდნენ და მიითვისებდნენ მის მიერ უცხოეთიდან ჩამოტანილ აურაცხელ სიმდიდრეს. ხუმრობა ხომ არ იყო მარტო სათამაშოებით სავსე სკივრი ან მუსიკალური ყუთი შეიძლება გამხდარიყო მისი სიკვდილის მიზეზი. ზედმეტი იყო ლაპარაკი ფრინველის წითელ ფრთებზე, რომლებიც მან ახალ ზელანდიაში შეიძინა: ეს ისეთი სიმდიდრე იყო, რომელზედაც ვერც კი იოცნებებდა ო-ტუ, — ტაიტის მეფე.

აქვე გაჩნდა ოდიდეი, რომელსაც ვერ კიდევ არ დავიწყნოდა „Jes sir“ და „you plise sir“¹-ის თქმა და ფეხზე წამოდგომა ლაპარაკის დროს. დანარჩენში ის არაფრით არ განსხვავდებოდა თავის მოძმეთაგან, ევროპულ ტანსაცმელზე ლაპარაკი ხომ ზედმეტიც იყო.

კუკი და კლერკი შესხდნენ ცხენებზე და გაიჯირითეს ალტაცე-ბულ ბრბოს წინ. ტაიტელებს ფიჭადაც არ მოუვიდოდათ შემჯდა-

¹ „დიად, ბატონო“... „გთხოვთ, ბატონო“.

რიყენენ ამ საკვირველ ცხოველებზე: „ამ სანახაობამ მისცა მათ უფრო მაღალი გაგება სხვა ეროვნებათა დიდებაზე, ვიდრე ყველა სხვა ახალმა ამბავმა ერთად, რასაც აწვდიდნენ მათ მხედველობას ევროპელი მეზღვაურები“.

ეს მშვიდობიანი ცხოვრება დაარღვია მღელვარებამ თვით კუნძულელთა შორის, რამაც კუკი არც თუ მთლად ადვილად გადასაწყვეტ ამოცანის წინაშე დააყენა. ამ ამოცანის გადაწყვეტასთან კი მკიდროდ იყო დაკავშირებული კუნძულელთა დამოკიდებულება კუკისადმი და მის ხელქვეითებისადმი და, საერთოდ, მისი შემდგომი კოფა ტაიტზე. საქმე იმაშია, რომ ტაიტელები ეომებოდნენ კ. ეიმეოსს. მცხოვრებლებს. ეს ომი დაიწყო ჯერ კიდევ კუკის წინა მოგზაურობის დროს. ეიმეოსს ჯარი სჯობნიდა და ემუქრებოდა ტაიტელების ფლოტს და თვით კუნძულს. ბელადების საბჭო შეიკრიბა მთავართან. მიიპატიჟეს კუკიც. ცხადია, ტაიტელმა ბელადებმა იმითომ მიიპატიჟეს იგი, რომ სურდათ მისი მეგობრობის გამოყენება, და მისი ხომალდების დახმარება ომში. ასეთმა ამბავმა კუკი მეტად უხერხულ მდგომარეობაში ჩააყენა: მას სრულებითაც არ უნდოდა ჩარეულიყო კუნძულელთა პოლიტიკურ საქმეებში, მაგრამ ამავე დროს არ სურდა გაეფუჭებინა ასეთი სიძნელით მიღწეული კეთილ-განწყობილება. იგი პირველად უნდა გამოსულიყო დიპლომატის რთულ როლში.

საბჭომ მართლაც მოსთხოვა მას დახმარება. „სრულ უფლებოვანი მინისტრი, — ო-მაი — სადღაც გაქრა და კუკს დასჭირდა უთარჯიმანოდ ახსნა-განმარტების მიცემა. მან უთხრა საბჭოს, რომ არ იცის კარგად ომის მიზეზები და არ შეუძლია იმოქმედოს ეიმეოსს მცხოვრებთა წინააღმდეგ, რომელთაც მისთვის არაფერი არ დაუშავებიათ. საბჭოს წევრები თითქოს დაკმაყოფილდნენ ასეთი ახსნა-განმარტებით, მაგრამ ო-ტუმ მეორე დღეს ისევ მოიწვია კუკი და სთხოვა, თან მოეყანა ო-მაიც, აქ კუკმა მეორედ მოისმინა მეფის დაჟინებული თხოვნა, დახმარებოდა მას მტრის მოგერიებაში. კუკმა კვლავ უარი განაცხადა.

კუკის ასეთმა სიმტკიცემ არ გააფუჭა კარგი დამოკიდებულება ტაიტელებთან. წინააღმდეგ, პოლიტიკაში გამოუცდელ ტაიტელებისათვის გასაგები იყო ასეთი გულანდილი უარი, გამართლებული უბრალო და გასაგები მიზეზით. როდესაც, ერთი თვის შემდეგ, ტაიტელებმა მოამზადეს ფლოტი, მათ მოიწვიეს კუკი აღლუმის საცქერლად. მან მეფესთან ერთად ნავზე განიცადა მტრის ნავის სანიშნუში შეტევა. როდესაც ეიმეოსს ბელადმა შემოთვალა, რომ სურს

დროებითი ზავის ჩამოგდება, კუკმა დიდის ამბით გამოუცხადა ელჩს, რომ იგი იცავს თავის მეგობრის ო-ტუს ინტერესებს, და ეხმარება მას თავდასხმის შემთხვევაში, გარდა ამისა ისევ დაბრუნდება მომავალში ამ კუნძულზე და უღმობელად შურს იძიებს ყველაზე ვინც გაბედავს და შიილებს მონაწილეობას ასეთ თავდასხმაში. ასეთმა განცხადებამ დიდი გავლენა იქონია. ყოველ შემთხვევაში, ვიდრე კუკი ამხანაგობის კუნძულებზე იყო, მას აღარაფერი გაუგონია ომის შესახებ. ო-ტუ და მისი ქვეშევრდომები კი სამადლობლო ლოცვებს უხდიდნენ თავის ღმერთებს, მშვიდობიანობის დამყარებისთვის.

საომარ მზადების პერიოდში კუკმა გაიგო, რომ ერთ ტაძარში მზადდება ადამიანის მსხვერპლად შეწირვა, ღვთაებისაგან მოწყალების მისაღებად და ეინოზე გასამარჯვებლად. მან გადაწყვიტა, პირადად დარწმუნებულყო ამ საშინელ ზნე-ჩვეულების არსებობის სინამდვილეში და „ყველა ეჭვის გასაფანტავად“ ო-ტუს, ანდერსონის და ვებერის თანხლებით, წავიდა მსხვერპლის შეწირვის ადგილას.

თურმე ყველაფერი სინამდვილეში უფრო საზიზღარი იყო ვიდრე ეს მას უამბეს. მთავარ ბელადის მითითებით მოკლული ადამიანის ცხედარი ეგდო ზღვის ნაპირას, დაფარული ბანანის ფოთლებით. მას გარშემო მოსხდომოდა ოთხი ქურუმი. ისინი ლოცვებს ბუტბუტებდნენ. ირგვლივ იდგა კუნძულელ-მამაკაცების ბრბო და გულგრილად უცქეროდა ამ სურათს. შემდეგ ქურუმებმა შეწყვიტეს ლოცვა, ამოგლიჯეს მოკლულის თავიდან ერთი ბლუჯა თმა და მარცხენა თვალი, შეახვიეს ბანანის ფოთოლში და მიართვეს ო-ტუს: მთავარმა ქურუმმა აიღო მარცხენა თვალი და მიიტანა მეფის დაღებულ პირთან. „ცერემონიის ამ ნაწილს ისინი უწოდებენ „ადამიანის შეჭმას“ ან „ბელადის გამასპინძლებას“. ეს, ალბათ იმ დროის ჩვეულების ნაშთია, როდესაც მეფე ნამდვილად სჭამდა მსხვერპლის სხეულს“. ამის შემდეგ დაიწყო დაუბოლოვებელი გადატანა ცხედრისა ერთი ადგილიდან მეორეზე, სხვადასხვა ქსოვილების გაშლა და დაკეცა. ამ ქსოვილებში მოთავსებული იყო ველური კულტის რაღაც უცნობი ნივთები. ბოლოს, რამდენიმეჯერ თმების ამოგლეჯის შემდეგ, ცხედარი შეათრიეს ტაძარში, ჩააგდეს იქ ორმოში და ჩაქოლეს ქვებით, საქმე ამითი არ გათავებულა. მსახურებმა გაადვივეს ცეცხლი, დაახრჩეს ძაღლი, მოტრუსეს მისი ბეწვი, ამოუგლიჯეს შიგნეული, ჩააგდეს ცეცხლში, შესწვეს გული, ჭაჭები და ღვიძლი ცხელ ქვებზე, გაბანეს ძაღლი კოკოსის კაკლის ნაჭუჭში ჩახმულ სისხლით და დაალაგეს ყველაფერი ეს ქურუმების წინაშე, რომლებიც განაგრძობდნენ ლოცვას. მათ გვერდით იდგა ბიჭი და

ბრო გამოშვებით ყვიროდა: ის სთხოვდა ღმერთს, ეგება ახლად გამზადებული საქმელი. შემდეგ ძაღლის ლეში შედევს მაღალ კვარცხლბეკზე. აქვე იდგა წინა შეწირვიდან მორჩენილი ღორების და გოჭების ლეში, რაც საშინელ სუნს ავრცელებდა. ცერემონია დამთავრდა ქურუმების შეერთებული ღალადით. მეორე დღეს გრძელდებოდა დაუბოლოვებელი ღოცვები და ღორებისა და გოჭების მსხვერპლად შეწირვა.

კუკი აღშფოთებული იყო. იგი ჯერ ცდილობდა თავი შეეკავებინა და დაერწმუნებინა კუნძულელნი მათი რწმენის უგუტრებაში: ის ეუბნებოდა მათ, რომ ღმერთები არ სჭამენ ზვარაკის ხორცს, რომ ეს ხორცი აყროლდება ასე გდებით. ქურუმებმა უპასუხეს, რომ ღმერთი უხილავად მოდის ღამ-ღამობით და იკვებება შენახული ზვარაკის სულით, ვიდრე ლეში სავსებით არ გაიხრწნება. მაგრამ, როდესაც ბელადებმა სთხოვეს კუკს, გაეწია მათვის დახმარება ომში და კითხეს მას, უშველის თუ არა მათ მსხვერპლის შეწირვა მტრებზე გამარჯვების საქმეში. — კუკმა ვეღარ მოითმინა, აღელდა და სთქვა ყოველივე რასაც ფიქრობდა მათ საზიზღარ ჩვეულებაზე. იგი უყვიროდა ო-ტუს და მის კარის კაცებს, ბრალს სდებდა მათ ველურობაში და სიმხეცეში და ეუბნებოდა, რომ ღოცვის ასეთ წესს სრულებით საწინააღმდეგო მოქმედება ექნება, რომ ის გამოიწვევს ღმერთის შურისძიებას და მათ საბოლოო დამარცხებას, ო-მაი ემხრობოდა კუკს და გულდასმით სთარგმნიდა მის მხურვალე სიტყვებს. „უთხარი მას, — ყვიროდა კუკი და თან უთითებდა უფროს ბელადზე — მას რომ ინგლისში ეგრე მოეკლა ადამიანი, მდგომარეობის სიმალღე ვერ გადაარჩინდა მას სახრჩობელას“. შეურაცხყოფილმა ბელადმა ხელები თავზე წაივლო და წყევლა-კრულვით გაეცალა კუკს, რადგან არ სურდა ასეთი „ღვთის მგმობელისაყვედურების“ მოსმენა. კუკიც აღელვებული და გამწყრალი წავიდა. „სრულ უფლებიანი მინისტრი“, გატაცებული, თავისი მჭერმეტყველებით, უყვიროდა, ბელადის მსახურებს და მხლებლებს, ის ყვიროდა, რომ ინგლისში სახრჩობელაზე აპყავთ უწარჩინებულესი და მაღალი წარმოშობის პირები, თუ კი ისინი მოკლავენ თავის უკანასკნელ მსახურსაც კი. ბრბო ყურადღებით უსმენდა ო-მაის, და ჩანდა, რომ ეს სიტყვები ეთანხმებოდა მათ გულის თქმას. „...მგონი, ამ საგანზე ისინი სხვა აზრის იყენენ, ვიდრე მათი ბატონები“.

მაგრამ ამ შემთხვევას არ დაურღვევია კეთილი განწყობილება ადგილობრივ მცხოვრებლებთან. კუკის ყვირილი იმდენად წააგავდა მათი ჩვეულებრივი ლაპარაკის წესს, რომ ეს ბუნებრივ აზრად ჩათ-

ფელეს და, თავის პრიმიტიულობაში, არაფრად არ მიიჩნის. ამავე დროს, მათ სრულებითაც არ აუღიათ ხელი თავის სარწმუნოებრივ შეხედულებაზე.

ამავე საღამოს კუკი მშვიდობიანად იჯდა ო-ტუსთან სტუმრად. ო-ტუმ გაუმართა მას წარმოდგენა თავისი ქალიშვილების შონაწილობით. ქალები ცეკვავდნენ. მათ ეცვათ ჭრელ ქსოვილებიდან და ფრთებიდან შეკერილი ტანსაცმელი. ტაიტელ ქალების ეს ცეკვა პანტომიმის ხასიათს ატარებდა, სადაც მოძრაობა და მიმიკა დაუფარავი უსირცხვობით გამოხატავდა სასიყვარულო ვნებას. მაგრამ ეს არ ართმევდა ამ „ბალეტ-პანტომიმას“ თავისებურ პლასტიურ სილამაზეს და რიტმის სიმწყობრეს.

მეგობრობა ტაიტელებთან არაფრით არ დარღვეულა და გრძელდებოდა უკანასკნელ დღემდე, როდესაც სექტემბრის დამლევს კუკი ავად გახდა ნევრალგიით და, ძლიერი ფეხის ტკივილის გამო, ველარ ჩამოდიოდა ხომალდიდან, ო-ტუს დედამ, მისმა სამმა დამ და კიდევ რვა ქალმა გამოაცხადეს, რომ დარჩებიან დამით ხომალდზე და განკურნავენ მას. „ისინი გარს შემომერტყენ და დამიწყეს სხეულის ზელა. ორივე ხელებით თავიდან ფეხებამდე, უფრო კი იქ, სადაც მტკიოდა. ისინი ისე მზელდნენ, რომ ძვლები ტკაცუნებდა. ისე მომქანცეს, თითქოს ნაცემი ვყოფილიყავი. თხუთმეტი წუთი გრძელდებოდა ეს წამება და, როდესაც გაათავეს და გადავურჩი, — ძალიან გამებარდა. მაგრამ ამ ოპერაციამ უცებ შეამსუბუქა ტკივილები და მე გადაწყვიტე ნება დამერთო განემეორებინათ იგი ძილის წინ. „მეორეჯერ მან ისეთი კარგი შედეგი იქონია, რომ მე მშვენვირად გავატარე ღამე“. მეორე დილას ამ თორმეტმა მასაჟისტმა ქალმა განაგრძო თავისი მკურნალობა, — მათ განიმეორეს იგი საღამოსაც და ერთი დღის შემდეგ კუკი სრულებით გამოჯანსაღდა. ასეთი მკურნალობა, გავრცელებული ამხანაგობის კუნძულებზე, კუკის აზრით, ბევრად სჯობდა ევროპელ ექიმების ყოველგვარ წამალსა და მალაშოსს.

ტაიტიმ გაამართლა იმედები. მეზღვაურებმა დაისვენეს, ხომალდების შეკეთება დამთავრდა და აუცილებელი სურსათის მარაგი შეიკო. მგრძნობიარე გამოთხოვების შემდეგ, როდესაც „გაბედულება“ მოშორდა კუნძულს, კუკმა ბრძანა შვიდჯერ გაესროლათ ზარბაზნებიდან ო-ტუს პატივსაცემად. მეფეს სურდა დაენახა ხომალდის სვლა. კუკმაც შეასრულა მისი თხოვნა. იგი გავიდა ზღვაში, დაბრუნდა, შემოტრიალდა და წაიყვანა ხომალდი კუნძულ ეიმეოსკენ, სადაც იყო კარგი ნავსაყუდელი და შეიძლებოდა უშუალოდ

ნაპირთან მიღვომა. კუნძულზე აგრეთვე ბლომად იყო სუფთა წყლის-
ნაკადულები.

ადგილობრივი მცხოვრებლები ჯერ უნდობლად უყურებდენ ძნ-
გლისელებს, როგორც ტაიტელების მეგობრებს, მაგრამ ადგილობ-
რივმა შეფემ მაინც გაბედა და ავიდა „გაბედულებაზე“. კუკის მოა-
ყრობამ უცებ დაამშვიდა იგი და ვაჭრობა გაჩაღდა. ხომალდებმა
შოიძარაგეს წყალი და. შეშა. ნაპირზე ჩამოუშვეს თხები.

კუკის კეთილი სულიერი განწყობილება სრულებით მოულოდ-
ნელად გაუსიამოვნდა. ადგილობრივმა მცხოვრებლებმა მოახერხეს
მოეპარათ რამდენიმე თხა, რომელსაც უღარაჯებდენ „გაბედულე-
ბის“ მოსამსახურენი. კუკმა დასაჯა მეზღვაურები. მერე იგი შეუ-
დგა დაკარგულ თხების ძებნას. საუბედუროდ, მცხოვრებნი მიიმა-
ლენ კუნძულის სიღრმეში, ყოველნაირად სტყუოდენ, ამბობდენ,
რომ არსად არ უნახავთ თხები, გამოგზავნილ ხალხს მოტყუილებით
სულ სხვა გზას უჩვენებდენ, ბოლოს ჯარისკაცებს მათ ქვებიც კი
დაუშინეს. ასეთ შემთხვევაში კუკი თავს ველარ იჭერდა. ის თვითონ
გაყვა შეიარაღებულ რაზმს სანაპირო მთა-გორაკების იქით, დარ-
წმუნდა, რომ მცხოვრებლებს არ სურთ ჭურდების გაცემა და მოპა-
რულ თხების დაბრუნებაც, დარწმუნდა, რომ მას უსირცხვილოდ ატ-
ყუილებდენ და გადასწვა რამდენიმე სოფელი და ადგილობრივ
მკვიდრთა რამდენიმე ნავი.

„ასე გათავდა ეს მიძიმე და არა სასიამოვნო ამბავი. მისმა შედე-
გებმა მე დამაღონეს არა ნაკლებ, ვიდრე კუნძულები. მე არ დაუ-
ჯერე ტაიტელ მეგობრებს, რომლებიც მთხოვდენ, ხელი შემეწყო
მათთვის კ. ეიმეოზე თავდასხმის დროს და ძლიერ მწყინდა, რომ
ასე მალე იძულებული გავხდი გამომეცხადებინა ამ კუნძულის
მცხოვრებთათვის რაღაც ომის მსგავსი, რამაც მიაყენა მათ შეიძლე-
ბა მეტი ზიანი, ვიდრე ტაიტელების ლაშქრობამ“.

ერთი დღის შემდეგ ხომალდები მივიდნენ კ. გუაენუსთან, სა-
დაც კუკს, ბოლოს, უნდა დაებინავებინა ო-მაი. კუკმა ბრძანა აემე-
ნებინათ სახლი, მოეელოთ ღობეთი და მოეშენებინათ ბალი და ბოს-
ტანი. შემდეგ მან დახსაჩუქრა ო-მაი თოფებით და დამბაჩებით, დაუ-
ტოვა მას ცხენები, თხა და ღორები. სახლის ბჭეზე მან დააწერა:
Georgius tertius, Rex, 2 Novembris — 1777.

Naves } „Resolution“, Jac Cook, pr.
 | „Discovery“, Car. Clerke, pr.¹

¹ გეორგ III, მეფე, 2 ნოემბერი, 1777.

ხომალდები { „გაბედულება“ ჯ. კუკი, მეთაური.
 | „აღმოჩენა“ კ. კლერკი, მეთაური.

ო-მაიმ მოიწვია სტუმრები და გამართა საზეიმო სადილები ახალ ბინაზე. რამდენიმე დღის შემდეგ ის ტირილით ეხვეოდა წასასვლელად მომზადებულ კუკს. და მის თანამგზავრებს, კუკს ესმოდა ის ყალბი მდგომარეობა, რომელშიდაც რჩებოდა ო-მაი თავის თანამოძმეთა შორის მისი წასვლის შემდეგ. ურიცხვ სიმდიდრის დაგროვებას შედარებით დაბალი კლასის წარმომადგენლის ხელში ადგილობრივი მცხოვრებლები მიიჩნევენ არა ჩვეულებრივ და არა სამართლიან მოვლენად. ადგილობრივ საგვარეულო წყობილების წესი სასტიკად იქნება დარღვეული. ეს შეარყევს მეფეთა ოჯახების ძველ პრეროგატივებსაც. ასეა თუ ისე, — ო-მაის ბედი გამოიწვევს ადგილობრივ მცხოვრებთა შურს და მას ბევრ უსიამოვნებას მიაყენებს. მთელი ეს ამბავი, — კუნძულების ინგლისში წაყვანა და უკან დაბრუნება, — თავიდან ბოლომდე შეცმდარი ნაბიჯი იყო.

კუკი თავს ინუგეშებდა იმით, რომ ო-მაი მოაშენებდა ცხენებს და სხვა ცხოველებს და ამით, უთუოდ, გააუმჯობესებდა კუნძულის კეთილდღეობას და გაამართლებდა თავის მოგზაურობას ინგლისში.

შემდეგი შეჩერება იყო კ. კლიტეაზე, სადაც კუკს შეხვდა ძველი ნაცნობი ო-რეო, რომელმაც მაშინვე გააგზავნა მის შესახებ დრად რამდენიმე ნავი, დატვირთული სურსათით. როგორც ყოველთვის, ნაპირზე გადმოიტანეს ასტრონომიული ხელსაწყოები და ღამით, რვიდან ცხრა ნოემბერს, კუკმა და მისმა თანამგზავრებმა ჩაატარეს დაკვირვება, თუ როგორ გაიარა მთვარის იქით თხის რქას ჯგუფის ერთ-ერთმა ვარსკვლავმა. უელიტაზე გატარებული ერთი თვე რამდენიმედ გააფუჭა დეზერტირობის ორმა შემთხვევამ. ჯერ გაიქცა ჯარისკაცი „გაბედულებიდან“. კუკი თვითონ გაყვა შეიარაღებულ რაზმს კუნძულის სიღრმეში და მოსძებნა იგი. ჯარისკაცმა ბრალი დასდო ორ ქალს. რომლებმაც თითქოს შეაცდინეს იგი. კუკმა დაუჯერა მას. შემდეგ გაიქცა მიჩმანი და ერთი მეზღვაური „გაბედულებიდან“. საქმე იმაშია, რომ ეს მიჩმანი კუკის მეგობრის ვაჟი იყო. მათ გამოუდგენ, მაგრამ ვერაფერს გახდენ. კუკს დასჭირდა უკიდურესი ზომების მიღება. მან ჩაკეტა „გაბედულებაზე“ მეფის, ო-ტუს ვაჟი, ქალიშვილი და ქალის ქმარი და გამოაცხადა, რომ არ გამოუშვებდა მათ, ვიდრე დეზერტირებს არ აღმოაჩენდენ. „ჩვენი ეკიპაჟის ეს ორი ადამიანი გამონაკლისს არ შეადგენდენ, სხვებსაც სურდათ დაბინავებულიყვნენ ამ ბედნიერ კუნძულზე. ამიტომ, ამდაგვარ დეზერტირობის აღმოსაფხვრელად, მე დამჭირდა მიმემართნა ყოველგვარი საშუალებისთვის“.

ასეთმა მკაცრმა ზომამ კინალამ არ გამოიწვია ახალი გაუგებრობა. ადგილობრივმა მცხოვრებლებმა გადაწყვიტეს მოეწყოთ შეთქმულება ინგლისელების წინააღმდეგ. მათ დააკავეს კლერკი და „გაბედულების“ უფროსი ლეიტენანტი გორა. მაგრამ გაფრთხილებულმა კუქმა გაგზავნა ლეიტენანტი კანგი ძლიერი რაზმით. კლერკმა თვითონ გაისროლა დამბაჩიდან, რის შემდეგაც ადგილობრივი მცხოვრებნი დაიფანტნენ, შეთქმულება მიმართული იყო კუქის წინააღმდეგაც. მას უღარაჯებდნენ მდინარესთან, სადაც ის ყოველთვის დადიოდა საბანაოდ მარტო და უიარაღოდ. ყოველივე ეს უამბო ინგლისელებს ახალგაზრდა ქალმა, რომელიც მოიყვანა გუაენიდან ერთმა ოფიცერმა და შეთქმულება, საბედნიეროდ, გამომჟღავნდა. ამის შემდეგ ორჯერ თვითონ გაემგზავრა დეზერტირების მოსაძებნად. რომლებიც მეორე კუნძულზე გადასულიყვნენ და მოგვარა ისინი კუქს. გაურკვეველი რჩება, თუ როგორ მოექცა კუქი დამნაშავეთ, დღიურის ჩანაწერებში არაფერია ნათქვამი ამის შესახებ. როგორი უნდა ყოფილიყო სამსახურის პირობები სამეფო ფლოტში, თუ მიჩანსაც კი, ინგლისის ცივილიზირებულ ცხოვრებას ველურ კუნძულელებთან, ცხოვრება ერჩინა? მეზღვაურების დეზერტირობა იმ დროს ჩვეულებრივი მოვლენა იყო ევროპელ სახელმწიფოთა ყველა სამხედრო და სავაჭრო ფლოტში. სამსახურის არაჩვეულებრივად მძიმე პირობები, სასტიკი ფიზიკური სასჯელი, ცუდი კვება და მეტად მცირე ჯამაგირი, — ყოველივე ეს აიძულებდა მეზღვაურებს გაქცეულიყვნენ. დამალულიყვნენ უღრან ტყეებსა და მთებში, უცნობ კუნძულებზე, ათასეულ კილომეტრების დაშორებით ევროპის ნაპირებისგან. სადაც მათ, ვინ იცის, როგორი ბედი მოელოდა, — ოღონდ კი არ დარჩენილიყვნენ ხომალდის სამსახურის საძაგელ პირობებში, არ დაბრუნებულყვნენ სამშობლოში ღარიბ, მათხოვრულ არსებობის ვასაგრძელებლად.

ამხანაგობის კუნძულების მოვლა ბოლოვდებოდა. კუქი ფიქრობდა უკვე მომავალ მოგზაურობაზე ჩრდილოეთისაკენ და ზამთარში ცურვის სიძნელებზე. ქარიშხალს და ნისლს შეუძლიათ დააცილონ ერთმანეთს ხომალდები, როგორც მაშინ, სამხრეთის პოლარულ წრესთან. მან დაუწერა დაწვრილებითი ინსტრუქცია კაპიტან კლერკს, სადაც აღნიშნა მოსაცდელი წერტილი, ვადები და განედების გრადუსები და ყოველივე ის, რაც უნდა გაეკეთებინა ხომალდ „აღმოჩენას“, თუ ის დაკარგავდა ხომალდ „გაბედულებას“, როგორ უნდა წასულიყო იგი „წმ. პეტრე-პავლეს ნავსადგურამდე“ კამჩატკაზე და ეცადნა იქ 1779 წლის გაზაფხულამდე.

ცხრა დეკემბერს „გაბელულებამ“ და „აღმოჩენამ“ აიღეს კურსი ჩრდილოეთისაკენ. მზით გაბრწყინებულ ოკეანეში ნელა იმალებაოდა მარჯნის ბრაგები, მწვანე ბრინჯის და კოკოსის ხეები, ნელა იმალებაოდა უკანასკნელი „ბედნიერი“ კუნძული, ორი რქიანი მთის მწვერვალით, ნაცნობი მიწის უკანასკნელი ნაჭერი. იწყებოდა ახალი, ყველასთვის უცნობი და გრძელი გზა წყლის უდაბნოში.

კუკი გულწრფელი სინანულით სტოვებდა ამხანაგობის კუნძულებს.

ბერიზის კვალზე

„... ჩვენ გადავჭერით ეკვატორი დას. განედ. 203° 15' ღამით 22-დან 23-ზე“....

ჩვიდმეტი თვე გავიდა მას შემდეგ, რაც ხომალდები მოშორდნენ ინგლისის ნაპირებს, ექსპედიციის მთავარი მიზანი კი ჯერაც მიუღწეველი იყო. მოგზაურობის ყველაზე მძიმე და ძნელი პერიოდი მხოლოდ ახლა იწყებოდა. „მე ჩემს მოვალეობად ვცანი გამეორკვცებიანა ძალღონე და ყურადღება მიმექცია ყველაფრისთვის, რასაც კი შეეძლო უზრუნველყო ჩვენი უშიშროება და ჩვენი წამოწყების გამარჯვება“.... კუკმა გულდასმით შეამოწმა მარაგის მდგომარეობა, ხომალდის ინვენტარი და მოითხოვა თვითეული მოსამსახურისაგან მომჭირნეობა და პასუხისმგებლობა მინდობილი საქმისთვის.

დაბლობ კუნძულებზე შეკრიბეს თევზისა და კუს მარაგი. კუკი თვითონ ნადირობდა კუეებზე და მიემგზავრებოდა ხოლმე ნაპირისაკენ. იქვე, ლეიტენანტ კინგთან და ასტრონომ ბეილისთან ერთად მან ჩაატარა მზის დაბნელების დაკვირვება. აუტანელი სიცხე და ღრუბლიანობა ხელს უშლიდა მკვლევარებს, მათ მოახერხეს მხოლოდ მზის დაბნელების უკანასკნელი პერიოდის აღწერა. ამ პატარა, ცარიელ, დაუსახლებელ კუნძულზე კუკმა დასთესა კოკოსის პალმის და ნესვის ხესი. მან დასტოვა აქ ბოთლი ჩვეულებრივი წარწერით, სადაც აღნიშნული იყო მეფის, ხომალდების და კაპიტნების სახელი და რიცხვი; 1777 წლის, 31 დეკემბერი მოიმარაგეს სამასამდე კუთი და ბევრი თევზით, იდღესასწაულეს შობა-ახალწელიწადი და გაუდგენ გზას. კუკმა აღნიშნა რუკაზე ეს პატარა-მიწის ნაჭერი და უწოდა მას შობის კუნძული.

დღიურის ჩანაწერები წყდება ჩვიდმეტი დღით. დღეთა ერთფეროვნებაში უფრო მწვავედ იგრძნობა მოწყვეტილობა დანარჩენი ქვეყნისგან, უფრო მალე ხდება მოსაწყენი ერთი და იგივე საუბრის განმეორება ერთსადაიმავე პირებთან. მეზღვაურები ამ დროს მუ-

დამ იწყებენ ბუზღუნს, მოგზაურობა მათი აზრით, ძალზე ჭიანჭურ-
დება, სულ უფროდაუფრო ხშირად იხსენებენ ისინი მშობლიურ
ნაპირებს და უგუნებოდ გამოდიან სამუშაოზე; გემძირედში შეხუ-
თული და შმორიანი ჰაერია. იქ ვირთაგვები წრიპინით, მოურიდებ-
ლად დასეირნობენ კასრებსა და ბარდანებს შორის. მზისგან გავარ-
ვარებულ კედლებში შრიალობენ ხოჭოები. თამბაქოს ბოლით, ზე-
თის სანათურების ჭვარტლით და ჭუჭყიან საცვლის მკავე სუნით
გაქედნთილ, დახშულ ჰაერიდან მეზღვაურები ადიან ერდოზე,
აუტანელ და დამაბრმაველ მზის თონეში, სადაც ცხელი ქარი
სწვავს სხეულს და აბნელებს გონებას.

კუკს ეშინოდა ამ ერთფეროვანი ცხელი და წყნარი დღეების-
მას ვერაფრით ვერ გაერთო მეზღვაურები. მათი სიცხით მოქანცული
სახეები, მოდუნებული სიარული, ჩამქრალი თვალები ლაპარაკობ-
დენ დაღლილობაზე, ძალღონის ზედმეტ დახარჯვაზე, იმ ძალღო-
ნის, რომელიც კუკისთვის ასე საჭირო იყო. ამ ხალხისგან იყო დამო-
კიდებული მისი მოგზაურობის წარმატება. რითი გაართოს, როგორ
გააღვიძოს ეს ნახევრად მთვლემარე ბრბო, რომელიც უსაქმოდ და
ხეტიალობს ხომალდის ერთი კიდიდან მეორე კიდემდე? იგი ისევ
უბრძანებდა, გამოეტანხთ ლოგინები ერდოზე, გაენიავებინათ ბინები
და თავი მხნედ ეჭირა, თითქოს ყველაფერი რიგზე იყო.

მაგრამ როგორი იყო მისი სიხარული, როდესაც შორს, ამ უი-
მედო დიდ, გავარვარებულ ოკეანეში, გამოჩნდა ოდნავ შესამჩნევ
მუქი ზოლი, ეს ზოლი საათობით იზრდებოდა, შემდეგ თანდათან
გაიჭიმა, მომრგვალდა მთა გორაკებით, შეიმოსა სიმწვანით, გაღმო-
აგდო ზღვაში სილოვანი თავთხელები და კლდოვანი ნაპირები და,
ბოლოს, გაიშალა კუნძულებად. „.....ეს მიწა, საერთო შეხედულებით
სრულებით არ წაბგავს კუნძულებს, რაც ჩვენ ვნახეთ ტროპიკებში,
ეკვატორის სამხრეთით, თუმცა კუნძულების მოხაზულობა წააგავდა
ტაიტს, მაგრამ ნაპირები უფრო კლდოვანი იყო, ნაკლები იყო
ბრინჯის ხეები და კოკოსის პალმებიც, ეგზომ ტიპური ამხანაგო-
ბის კუნძულებისთვის.“

ხომალდებმა ჩაუშვეს ლუზა ერთ-ერთ კუნძულთან, მათ მაშინ-
ვე გარს შემოერთყენ ადგილობრივ მცხოვრებთა ნაგები, რომლებიც
ცნობის მოყვარეობით ათვალთვრებდენ ჯერ უნახავ ხომალდებს. „.....მე
არც ერთ ჩემს მოგზაურობის დროს არ მინახავს ხალხი, ამდენად
განცვიფრებული ხომალდის დანახვით. მათი თვალები განუწყვეტ-
ლივ გადარბოდენ ერთი საგნიდან მეორეზე“ამ პირველმა შთა-
ბეჭდილებამ გაახარა კუკი; სასიამოვნო იყო აღმოჩენის პირველო-

ზის გახცდა, პირველსავე ბრძანებაში კუკმა აუკრძალა მეზღვაურებს ნაპირზე ჩასვლა და ქალებს-კი, — ამოსვლა ხომალდზე. ამ ღონისძიებით მას უნდოდა დაეცვა აღმოჩენილი მიწა ვენერიულ სნეულებათგან. კუნძულ ატუას მცხოვრებლები წააგავდნენ ტაიტელებს და ახალზელანდიელებს. მათი ენა ემსგავსებოდა ამხანაგობის კუნძულების მცხოვრებთა ენას.

ხომალდები აქ ორი კვირით შეჩერდნენ და მოიმარაგეს წყალი, ღორის ხორცი და სხვა სურსათი. კუკი ყოველ დღე ჩამოდიოდა ნაპირზე, ხელმძღვანელობას უწევდა მუშაობას, შეისწავლა მხარე, ათვალერებდა ადგილობრივ სოფლებს და სასაფლაოს, აწარმოებდა დაკვირვებას ზღვის მიმოქცევაზე.

კუკმა აღნიშნა რუკაზე აღმოჩენილი მიწები და წააწერა: „სენდვიჩის კუნძულები“. ამ ჯერად საბედისწერო ცვანძმა სამუდამოდ დააკავშირა კუკის და საადმირალო სამმართველოს პირველი ღორდის სახელები.

გზა სენდვიჩის კუნძულებიდან ამერიკამდე ერთ თვეზე მეტ ხანს გაგრძელდა. იშვიათმა, თბილმა ზამთარმა შეეუმჩნეველი გახადა სითბოდან სიცივეში გადასვლა. შვიდ მარტს, ჩრდილო-აღმოსავლეთით გამოჩნდა ახალი ალბიონის ტყით მოსილი გორაკები. ორი კვირის განმავლობაში ხომალდებს წეწდა ქარიშხალი, თოვლი და წვიმა და არ აძლევდა საშუალებას მიახლოებოდნენ ნაპირს. ხომალდები ნელა მიიშართებოდნენ ჩრდილოეთისკენ. კუკი მუშაობდა რუკაზე, დაწვრილებით აღნიშნავდა ყველა ნავსაყუდს და კონცხს, აძლევდა მათ სახელებს და ასწორებდა თავის წინამორბედთა მრავალრიცხოვან შეცდომას. მხოლოდ 29 მარტს ქარიშხალი ჩადგა და შესაძლო გახდა გამოეძებნათ შესაფერი ნავსაყუდელი და ჩამოეშვათ ლუჯა.

ნაპირი დასახლებული იყო. „ახალი ქვეყნის“ ადამიანები სრულებით არ გავდნენ წყნარ ოკეანეს კუნძულთა მცხოვრებლებს. ეს იყო მაღალი ტანის ხალხი, სახის სწორი ნაკვეთებით, შეღებილი, წითელი. შავი და თეთრი საღებავებით, თმაში ჩაწნული ფრთებით. შუქი, მოწითანო სხეული ბეწვებით ჰქონდათ დაფარული. მათ არ შეშინებიათ უცხოელების, მაშინვე დაიწყეს მოლაპარაკება და გააჩაღეს გაცვლა-გამოცვლა. მოჰქონდათ დათვის, მგლის, ირმის, მელის და კურდღლის ტყავები და სცვლიდნენ მათ რკინაზე და სპილენძზე. რომლებიც ყველაფერს ურჩევნობდათ, მაგრამ ამ ლითონების მარაგი ხომალდებზე მცირე იყო. ამიტომ იძულებული გახდნენ მიეცათ მათთვის ფორმის ტანსაცმლის ფოლაქები, მაგიდის სამკაუ-

ლები, ტაფები, ჩაიდნები და შანდლები. დაჭერილ სარდინების დიდ რაოდენობას ისინი სიამოვნებით ცვლიდნენ ერთ სპილენძის ნიეთზე. „...იმ ნიეთებს შორის, რომლებიც მათ გასაცვლელად მოჰქონდათ, ჩვენ ყველაზე უფრო გვანცვიფრებდა თავის ქალები და ადამიანის ხელები, ჯერ კიდევ ჩამოუქნელი ხორციით. მათ აშკარად გაგვაგებინეს, რომ შეჰქამეს ეს ადამიანები და ჩვენც ნამდვილად დავრწმუნდით, რომ თავის ქალები და ხელები ცეცხლზეა გარუჯული. საუბედუროდ, მრავალი მიზეზი გვაფიქრებინებს, რომ ეს ტომებიც ჰქამენ თავის მტრებს, ახალზელანდიის და სამხრეთის ზღვის კუნძულებიც მცხოვრებთა მგსავსად.

კუკმა ბრძანა, რომ ჩამოეტანათ ნაპირზე დაზიანებული ანძები და სამკვდლო, გაშალა კარავი ასტრონომიული ხელსაწყოებით და გააგზავნა კაცები ახალ ანძებისთვის ხეების მოსაჭრელად, წყლის, შეშის და ბალახის მარაგის დასამზადებლად.

ადგილობრივ მცხოვრებთა ყოფაცხოვრების შესწავლისას, კუკი უდგებოდა მათ არა მარტო ბუნების-მეტყველის თვალსაზრისით. იგი უფრო ღრმად წვდებოდა საგანს, ცდილობდა გამოერკვია ამ ხალხის ყოფაცხოვრების სოციალური სტრუქტურა, დაბალ და მაღალ კლასების რთული ურთიერთ-დამოკიდებულება, ცდილობდა გაეგო ტომების იერარქიული სისტემა და გავლენა, მოხდენილი მათზე ევროპული ცივილიზაციისაგან. დღიურში ხშირად გვხვდება მსჯელობა პოლიტიკურ თემებზე, აღნიშნულია პირველყოფილ სოციალურ ფორმების განვითარების ნიშნები. „მე უნდა აღვნიშნო, რომ ყველა ამ ნაკლებად ცივილიზირებულ ხალხსა და ტომს შორის, რომლებთანც მე შეეჩივრებულვარ ჩემს მოგზაურობათა დროს, — ამ ქვეყნის მცხოვრებლებს, ჩემის გაგებით, ყველაზე უფრო ზედმიწევნითი და მკაცრი შეხედულება აქვთ გამომუშავებული საკუთრების უფლებაზე, მათი ქვეყნის ყოველგვარ ნაწარმოებთა მიმართ...“

იგი იჩქაროდა მოგზაურობის მთავარ მიზნისკენ და ხშირად ყურადღებას არ აქცევდა აშკარა საშიშროებას.

„ბარომეტრი ძლიერ დაეცა და, გარდა ამისა, ყველაფერი მოასწავებდა ქარიშხლის დასაწყისს, რომელიც, თითქოს, სამხრეთით გროვდებოდა. რადგან დაღამდა, მე ერთი წუთით შევიჩერდი და განვსაჯე, გავბედო იალქნების აშვება, თუ მოუცადო მეორე დღეს. მოგზაურობის გაგრძელების მოუთმენელმა სურვილმა და ზღვის უბიდან გასვლის შემთხვევის დაკარგვის შიშმა მოახდინეს ჩემზე მეტი გავლენა, ვიდრე მოსალოდნელმა საშიშროებამ და მე გადავწყვიტე, რაც არ უნდა მომხდარიყო, ვაკვლიყავი ზღვაში“.

საშინელი ღამე დაუდგათ მგზავრებს. ამოვარდნილი ქარიშხალი წეწავდა ხომალდებს, რომლებიც განაგრძობდნენ სვლას გრგვინვაში, ტალღების ზრიალში, ქარის ზუზუნში და სრულ წყვიდადში. კაპიტანი ვერ ხედავდა მთელს ხომალდს და ბრმად მიყავდა იგი ზღვაში. მეორე დღეს მისცურავდნენ ნისლში. კვლავ გრძელდებოდა ბრძოლა, დროგამოშვებით ხომალდს კვლავ დაეძგერებოდა ხოლმე ქარიშხალი. „გაბედულებაში“ გაჩნდა ნახვრელი და ამოვიდა წყალი. გვიან ღამემდე მოუნდნენ ტუმბოთი წყლის ამოქაჩვას და ნახვრელის ამოჩურთვას. კუკს სწყინდა, რომ ვერ მივიდა გამოჩენილ ნაპირთან და ვერ დააზუსტა რუკა: „...ჩვენ გავიარეთ მაშინ ის ადგილი, სადაც გეოგრაფებმა მოათავსეს არსებული სრუტე ადმირალ დეფანტესი...“

ჩრდ. განედ. 57°-ზე კვლავ დაუახლოვდნენ მიწას. მაღალი მთები და გორები თოვლით იყო დაფარული, ნაპირთან კი ტყეები ამწვანებულიყო.

კუკმა იცნო ამ ნაპირების მოხაზულობა: მას ენახა ისინი რუსი მეზღვაურის რუკაზე, კოორდინატების გამოანგარიშებაც იგივე იყო. არავითარი ეჭვი აღარ იყო იმაში, რომ ეს ის ადგილია, სადაც გადმოვიდა ბერინგი. კუკმა აღნიშნა ეს უბე თავის რუკაზე და უწოდა მას ბერინგის სახელი; ხომალდების მოძრაობასთან ერთად, კუკი ასწორებდა რუკას და აძლევდა ახალ სახელწოდებებს კონცხებს, მაღლობებს და ნავსაყუდლებს, იგი მივიდა ერთ კუნძულთან, ჩამოვიდა ნაპირზე და დასტოვა იქ ბოთლი, ტრადიციული ბარათით და ორი ფულით, რომლებიც მიიღო მეფის ვაპელლან დოქტორ კობსაგან. კუკმა მისი სახელი უწოდა კუნძულსაც.

ჩრდილოეთისაკენ ცურვის დროს კუკი ხელმძღვანელობდა ბერინგის რუკებით, რადგან ეს რუკები სხვებზე უფრო ზუსტი გამოდგა. ნაპირების და ადგილობრივ მცხოვრებთა აღწერაც თითქმის ხვდებოდა ერთმანეთს, მაგრამ მიუღწერის წიგნის ლონდონის გამოცემა იმდენად შემოკლებული იყო, რუკებიც ისე უხეშად იყო შესრულებული, რომ კუკი ვერ ენდობოდა მათ მთლიანად და მას ხშირად ვარაუდით უხდებოდა წინსვლა. ყველაფერი მოწმობდა მისი დროის გეოგრაფების სრულ უვიცობას, უხეშ შეცდომებს და სრულებით ყალბ წარმოდგენას ამერიკის ჩრდილო-დასავლეთ ნაპირების მდებარეობის შესახებ.

¹ მიუღწერი — გერმანელი მეცნიერი, რუსი მეზღვაურების აღმოჩენათა აღწერილობის პირველი შემდგენელი (1741).

„...ჩვენ დავრწმუნდით, რომ ჩრდილო-ამერიკის მატერიკი მიიმართება უფრო შორს დასავლეთისკენ, ვიდრე ამას მიუთითებდნენ ყველაზე უფრო გავრცელებული თანამედროვე რუკები. ყოველივე ეს ამცირებდა შესაძლებლობას გასავლის არსებობისა ბაფფინის ან ჰუდზონის უბისაკენ“.

კუკი იკვლევს აღმოჩენილ მდინარეს¹ და იხსენიებს ევროპელ მეცნიერებს, რომლებიც ასე ადვილად აშენებენ თავის „მეცნიერულ“ თეორიებს შეუმოწმებელ ფაქტებზე.

„მე მაინც სიამოვნებით ვფიქრობდი, — რომ არ გამომეკვლია ეს მნიშვნელოვანი მდინარის „შესავალი“, — გეოგრაფიის დარგში მომუშავე მწერლები ჰეშმარიტ ამბად გამოაცხადებდნენ, თითქოს იგი ჩრდილოეთით უერთდება ჩრდილოეთის ზღვას ან აღმოსავლეთით ბაფფინის ან ჰუდზონის უბეს. შეიძლება აღენიშნათ იგი რუკაზე მეტი ზედმიწევნით და, უფრო სწორი მითითებებით, ვიდრე დეფუკას და დეფონტეს უხილავი სრუტეები, უხილავი იმიტომ, რომ ისინი გამოგონილი არიან. ამ მდინარის აღმოჩენა აღნიშნეს ბრიტანეთის ბაირალით: ხომალდები წავიდნენ წინ და მალე მოხვდნენ კუნძულების არქიპელაგში. მათ ისარგებლეს სრუტით, რომელმაც გამოიყვანა ხომალდები საშიშ ადგილებიდან, გაიარეს ამერიკის და კუნძულ კოლიავს შორის და მიაღწენ ალიასკას ნახევარ კუნძულს.“

კუნძულებს შორის გავლის დროს „აღმოჩენამ“ სამჯერ დასცალა ზარბაზანი, გაწვა დრეიფში და სიგნალებით გამოაცხადა მოლაპარაკების საჭიროება. კუკმა გაგზავნა ნავი. მას ეწინოდა უბედური შემთხვევის ან ხომალდის დაზიანების. მოვიდა კაპიტანი კლერკი და გაფანტა ყოველგვარი შიში. თურმე ადგილობრივი მცხოვრებლები მივიდნენ ნავით „აღმოჩენასთან“ და გადასცეს კლერკს კოლოფი, სადაც იდგა სუფთად შენახული, დაკეცილი ქალაქის ფურცელი; გავსებული გაუგებარი ასოებით. თავში აღნიშნული იყო ციფრი 1778, მეორე გვერდზე კი 1776. კუკმა და კლერკმა გადაწყვიტეს, რომ ქალაქი დაწერილია რუსულად და რომ ისინი მალე შეხვდებიან რუს მრეწველებს, რომლებიც მოდიან აქ ბეწვეულობის შესასყიდათ. ყოველივე ამას მოწმობდა ის, რომ ადგილობრივი მცხოვრებლები, რომელმაც მოიტანა კოლოფი, ქუდს იხდიდა და სალამს იძლეოდა ევროპულ წესზე: როგორც ჩანს, რუსებთან ურთიერთობის დროს, ადგილობრივმა მცხოვრებლებმა შეითვისეს, ეს მათი მიხვრა-მოხვრა. შეიძლება, რუს მეზღვაურებს კა-

¹ ამ მდინარეს შემდეგ ეწოდა კუკის მდინარე.

ტასტროფა შეემთხვათ და დახმარებას თხოულობენ? კლერკმა გაუშვა ადგილობრივი მცხოვრები ისე, რომ კარგად არ გამოკითხა მას ყოველივე. აი ამიტომ, კაპიტანმა გადაწყვიტა, მიეცა სიგნალი კუკისთვის და მოეთხოვა მისგან რჩევა. კუკს არ სჯეროდა ხომალდის დაღუპვის შესაძლებლობა; მაშინ რუსები ვინმე თავისიანს გამოგზავნიდნენ. წერილი, ალბათ, დასტოვეს მრეწველებმა; სხვა რუსებისთვის გადასაცემად, ადგილობრივ მცხოვრებლებს ინგლისური ხომალდები რუსული ეგონათ და დავალება შეცდომით შესრულეს. შეჩერება არ იყო საჭირო. კაცი, რომელიც შემდეგ შეჩერებაზე მათ შეხვდათ, აგრეთვე იხდიდა ქუდს და იძლეოდა სალამს. გარდა ამისა, მას ეცვა მწვანე, მაუდის შარვალი. ყველაფერი მოწმობდა, რომ რუსები აქ ხშირად ყოფილან. ადგილობრივი მცხოვრებლები დაცურავდნენ პატარა ნაგებობით და სარგებლობდნენ, ორფრთიან ნიჩბით. მათი ბრტყელი, ვიწრო თვალებიანი სახე და გამოშვებული ყბები არ იყო შეღებილი, როგორც დასავლეთ ამერიკის მცხოვრებთა სახე და მათ არ ესმოდათ ამერიკელ მცხოვრებთა ენაზე წარმოთქმული სიტყვები. კუკს ეშინოდა აჩქარებული დასკვნის გამოყვანა: „...შეიძლება, ეს უნდა მივაწეროთ ჩვენს ცუდ გამოთქმას, და არა მათ მიერ. ენის უცოდინარობას“.

ერთმა კვირამ გაიარა: ხომალდები ნელა მისცურავდნენ ხშირ ნისლში. ბოლოს სიბნელე გაიფანტა და გამოჩნდა ახალი კუნძულები. და მთა-გრეხილები. ადგილობრივი მცხოვრებლები მიათრევდნენ მოკლულ ვეშაპს. კუნძულებს შორის მოჩანდა. გასავალი ჩრდილოეთისაკენ. ხომალდებმა ჩაუშვეს ღუზა კუნძულ უნალაშკასთან. ადგილობრივმა მცხოვრებმა ისევ მოიტანა წერილი, როგორც ჩანს, ისიც რუსულად იყო დაწერილი. ცუკმა წერილი უკან დაუბრუნა.

ხომალდებმა გაიარეს ალეუტის კუნძულების არქიპელაგი და გამოვიდნენ დიდ უბეში, რომელსაც კუკმა ბრისტოლი უწოდა.

დღიურის ნაწერები უნალაშკიდან წასვლის შემდეგ ერთი თვის განმავლობაში ერთფეროვნად აღნიშნავენ ხომალდის ცვალებად კურსს და ასტრონომიულ დაკვირვებებს; კუკის ჩვეულებრივი დუმილი თავის თავზე, თავის პირად ცხოვრებაზე სრული მშვიდობიანობის და სწრაფად გავლილ დროის შთაბეჭდილებას ქმნის; როგორც ყოველთვის ეს ხდება დღიურებში, ნამდვილად კი მდგომარეობა სულ სხვა გვარი იყო. „გაბედულებაზე“ იმყოფებოდა მძიმე ავადმყოფი, კუკისთვის ახლობელი ადამიანი. ორი თვე იყო, რაც დაწვა ანდერსონი. ჭლეჩი ნელა უღებდა ბოლოს ახალგაზრდა კაცს. ერთი წლის განმავლობაში ის უჩიოდა უქეიფობას, რომელიც მხოლოდ

იშვიათად სტოვებდა მას, ტროპიკულმა ჰავამ განსაკუთრებით ცუ-
დად იმოქმედა ავადმყოფის მდგომარეობაზე. როდესაც ხომალდები
მივიდნენ ამერიკის ნაპირებთან, ანდერსონმა თავი უკეთ იგრძნო და
უწინდელი გატაცებით მიჰყო ხელი თავის ბოტანიკურ გამოკვლე-
ვებს და კოლექციებს. კუკს ეგონა, რომ ქირურგი გამოჯანსაღების
გზაზე დადგა. ანდერსონი ისე, როგორც, თავის დროზე გეორგ
ფორსტერი, კუკისთვის სხვა თანამგზავრებზე უფრო ძვირფასი იყო.
ნიჭიერი ექიმი და კარგი ბოტანიკოსი, ანდერსონი, ამავე დროს,
მშვენიერი ადამიანი და კარგი ამხანაგი იყო. მასთან მუშაობის და
მასთან ყოფნის დროს კუკი გრძნობდა თავის გვერდით ერთგულ
თანაშემწეს და, შეიძლება, ერთად ერთ ადამიანს ხომალდზე, რომელიც
მთლიანად იზიარებდა მის შეხედულებებს. ღია ზღვაში მოსა-
წყენ ცურვის დროს, საუბარი ანდერსონთან ამოკლებდა დროს და
არც აბეზრებდა ერთფეროვანებით. ავადმყოფობამ თავისი საბე-
დისწერო ბეჭედი დაასვა მის გამხდარ და წყნარ სახეს ლურჯად
მოველო თვალებს, გაუწითლა ლოყები და ყრუ ხველებით უხუთავ-
და სულს. და აი, უკვე ორი თვეა, რაც ანდერსონი უარესად არის;
მას სიცხეს აძლევს, ახველებს და სისხლს აღებინებს. ის უფრო და
უფრო ხშირად რჩებოდა თავის კაიუტაში და ეძნელებოდა ერდოზე
ამოსვლაც კი, კუკი ნახულობდა მას რამდენჯერმე დღეში, უამ-
ბობდა ხომალდზე მომხდარ ახალ ამბებს, ატყობინებდა, თუ რა და-
ინახა ნაპირზე, მაგრამ კუკმა დაუძალა ავადმყოფს, რომ ნისლმა
ნაპირებთან კინალამ არ დაღუპა „გაბედულება“; ავადმყოფობაზე
ეუბნებოდა, რომ იგი ძალე გაივლის და, როგორც კეთილი გადია,
ასმევდა წამალს, უსწორებდა ბალიშებს, თუმცა აღარ სჯეროდა
წამლების განმკურნავი ძალა. წყნარ, მზიან დღეებში ავადმყოფი
ამოწყავდათ ერდოზე. ის მიუბრუნებდა ხოლმე მზეს სანთელივით
ყვითელ სახეს, უტკბეროდა ცას, ღრუბლებს, გამოცოცხლდებოდა და
აშენებდა მომავლის გეგმებს.

მაგრამ ავადმყოფობამ დაიწყო გართულება. ანდერსონი დაწვა,
მან უთბრა კუკს; „ჩემთვის ძნელია წერა... აი, ჩემი დღიური...
შეიძლება მე ვეღარ მოვრჩე... აი სხვა ქაღალდები... თქვენ, კაპი-
ტანო, წაიღეთ ეს ყველაფერი,... და როდესაც დაბრუნდებით ინ-
გლისში, — გადაეცით სერ ჯოზეფ ბენქსს... სამეფო საზოგადოებას
შეიძლება გამოადგეს ჩემი მცირე შრომა... მე ძლიერ ვიღლები...
აი აქ მე დაწერე“, და მან მიაწოდა კუკს ქაღალდის ფურცელი —
ანდერსონი. კუკი დაპირდა თხოვნის შესრულებას და გაჩუმდა, როგორ
შეეძლო მას მომაკვდავისთვის ნუგეშის მიცემა? ეცრუა, როგორც

ყოველთვის ცრუობენ ასეთ შემთხვევაში — ეს მას სისულელედ და შეურაცყოფად მიაჩნდა. ასეთ წუთებში სჯობდა გაჩუმება. ავადმყოფის გამხდარი ხელი შეეხო მის ხელს.

„ბატონი ანდერსონი, ჩემი ქირურგი, რომელსაც ერთ წელიწადზე მეტია, რაც ქლეჩი სჭირს, გარდაიცვალა საღამოს სამსა და ოთხ საათს შუა. ეს იყო ახალგაზრდა კაცი, აღსავე კეთილშობილ გრძნობებით, ჭკუით და სასიამოვნო ქცევით. მან კარგად იცოდა თავისი ხელოვნება და მიაღწია დიდ ცოდნას სხვა დარგებშიდაც: ალბათ, მკითხველები მიხვედრილნი არიან თუ რამდენად სასარგებლო იყო იგი ჩემთვის მოგზაურობის განმავლობაში. სიკვდილს რომ მისთვის ბოლო არ მოელო, — მე დარწმუნებული ვარ, საზოგადოება მიიღებდა მისგან თხზულებებს იმ ქვეყნების ბუნების ისტორიის შესახებ, რომლებიც ჩვენ მოვიარეთ. ეს ნაწერები თვალსაჩინოდ დამტკიცებდნენ, რამდენად ღირსი იყო იგი აქ, ჩემს მიერ გამოთქმულ, ქებისა.

„...მალე მას შემდეგ, რაც ანდერსონმა უკანასკნელად ამოისუნთქა, ჩვენ დავინახეთ დასავლეთით მიწა, თორმეტი ლიეს სიგრძის. ჩვენ ვფიქრობდით, რომ ეს კუნძულია და მე ვუწოდე მას ანდერსონის კუნძული. მინდოდა ამით უკვდავმეყო იმ ადამიანის ხსოვნა, რომელიც მიყვარდა და ღრმად პატივსა ვცემდი.

კუკს არ ეღირსა მეგობრის უკანასკნელი ნების შესრულება და ანდერსონის ქალღმერთები, რომლებიც წიგნებთან და სხვა საბუთებთან ერთად გადაეცა საადმირალო სამმართველოს, მთლიანად ვერ მოხვდა ბენქსის ხელში. ლორდებმა საჭიროდ სცნეს, პოლიტიკური ხასიათის მოსაზრებებით, დაეტოვებიათ ქალღმერთების უმეტესი ნაწილი თავის სამინისტროში და დაეთმოთ მხოლოდ ის, რაც ბუნების ისტორიას შეეხებოდა.

ამ დროს ხომალდებმა მიაღწიეს ამერიკის დასავლეთ კონცხს ჩრდ. განედ. 65°-ზე, სადაც ჯერ კიდევ არც ერთი ევროპელი მეზღვაური არ ყოფილა. კუკმა პირველმა აღნიშნა ზედმიწევნით აზიისა და ამერიკის მატერიკების დაახლოვების მანძილი. აქამდე შეიძლებოდა მხოლოდ რუს მოგზაურთა გაურკვეველ ჩვენებით ხელმძღვანელობა. მოპირდაპირე ნაპირზე კუკმა დაინახა ადგილობრივი მცხოვრებლები, რომლებიც მკვეთრად განირჩეოდნენ ამერიკის მცხოვრებთაგან მაღალი ტანით, მოგრძო სახით, სამკაულთა სიმცირით, ბეწვიანი სამოსით, რომელიც მათ თავსაც უფარავდა, მრგვალი, გრძელწვეტიანი, ზღვის ძაღლების ტყავისაგან გაკეთებული კარგებით.

„ჩვენ ჯერ ვიფიქრეთ, რომ ეს მიწა შეადგენს კუნძულ ალიას-კის ნაწილს, აღნიშნულს რუკაზე ბატონ შტელინის მიერ, რომელ-ზედაც მე ზევით ვლაპარაკობდი. მაგრამ ნაპირის მოხაზულობამ, მოპირდაპირე, — ამერიკის ნაპირის მდებარეობამ და გრძელმა შიგვი-ყვანა იმ დასკვნამდე, რომ ეს არის „ჩუტის მხარე“, ანუ აზიის აღ-მოსავლეთი კიდე, რომელიც ნახა ბერინგმა 1728 წელს“¹.

ბერინგის სრუტით გაიარეს ჩრდილოეთისაკენ. ჩრდ. განედ. 70°44'-ზე ყინულის მინდორმა გააჩერა ხომალდები. კუკი შეეცადა შოველო ყინულებისთვის სამხრეთ-დასავლეთიდან, შემდეგ იგი ისევ წავიდა ჩრდილოეთისაკენ 70°-მდე, მაგრამ ყინულის ზღუ-დე სამი მხრიდან გადაეღობა მათ და გამოსავალი მხოლოდ სამხრე-თისაკენ იყო. „მე ვფიქრობდი მომეძებნა ადგილი, სადაც ჩვენ შევ-ძლებდით წყლის და შეშის მარაგის შევსებას. განსაკუთრებით მა-ფიქრებდა ის, თუ როგორ გამეტარებინა ზამთარი ისე, რომ მომე-ტანა სარგებლობა ნსვიგაციისა და გეოგრაფიისათვის და შზად ვყო-ფილიყავი მომავალ ზაფხულში უკან დასაბრუნებლად რომ განმეხ-ლებინა გასავლის ძიება“. სექტემბრის დასაწყისში ხომალდებმა ჩა-მოუშვეს ღუზა წმინდა ლავრენტის ნავსაყუდელში.

„მე სამართლიანი პატივისცემა უნდა მივაგო ბერინგის ხსოვ-ნას და დავამოწმო, რომ მას შესანიშნავად გადაუღია ნაპირი და გა-ურკვევია განედის და გრძელის წერტები, ბევრად უკეთ, ვინემ ეს შეგვეძლო მოგვეთხოვა მისგან, თუ მხედველობაში მივიღებთ იმ ზერხებს, რითაც ის სარგებლოდა“.

კუკმა მიაღწია ყველაფერს, რისი გაკეთებაც შეიძლებოდა ზამ-თრის დადგომამდე. მას არ სურდა წასულიყო კამჩატკის პეტროპავ-ლოვსკში არა მარტო იმიტომ, რომ ეს ნავსადგური მოუხერხებელი იყო, არამედ იმიტომაც, რომ არ სურდა უსაქმოდ დარჩენილიყო. „საშინლად მეზარება ექვსი ან შვიდი თვე უსაქმოდ დარჩენა. მე ვერაფერს სასარგებლოს ვერ გავაკეთებდი, რომ გავეტარებინა ზამ-თარი ამ ჩრდილოეთის ქვეყანაში“. მან გადაწყვიტა წასულიყო უკან სენდვიჩის კუნძულებისაკენ და გაეგლო უნალაშკაში, წყლის მარა-გის მისაღებად.

¹ შტელინი — აკადემიკოსი, დედოფალ ეკატერინე II-ს მრჩეველი, დასწერა პატარა წიგნი რუსების მოგზაურობათა შესახებ კამჩატკაზე და ბერინგის ზღვის კუნძულებზე. ეს ნაშრომი მეტად ზერეულა, არ შეიცავს არც ამონაწერებს ხომალ-დების ჟურნალებიდან და არც გზის დაწვრილებით აღწერას, დართული რუკა არ არის ზუსტი. წიგნი გამოცემულია გერმანულ ენაზე.

კუკს წაკითხული ჰქონდა „ფილოსოფიური ნაწერები“, მიულ-
ლერის და რობერსტონის წიგნები რუს მეზღვაურთა მოგზაურო-
ბაზე ამერიკის ნაპირებისაკენ. ამიტომ მან რუსების შესახებ მეტი
იცოდა, ვიდრე შრავალმა მისმა თანამშრომელმა, რომლებიც, მეტ
წილად, ალმაცერად უყურებდნენ ამ შორეულ, „ნახევრად ბარბარო-
სულ“ ქვეყანას. ფართე საზოგადოების ინტერესი აზიასა და ამერიკას
შორის აღმოჩენებისადმი დაიბადა მხოლოდ XVIII საუკუნის დამლევს,
როდესაც კუკის უკანასკნელმა მოგზაურობამ ასეთი მითქმა-მოთქმა
გამოიწვია, სწორედ მაშინ გამოქვეყნდა, უმთავრესად გერმანულ
ენაზე, უფრო დაწვრილებითი აღწერანი და სერიოზული ნაშრომე-
ბი რუს მოგზაურებზედაც. კუკი დიდად აფასებდა ბერინგის და
ჩირიკოვის დამსახურებას და ახლა, დარწმუნდა რა მათი ცნობების
სისწორეში, კიდევ უფრო დაინტერესდა ყველაფრით, რაც კი რუს
მეზღვაურთა მოგზაურობებს შეეხებოდა. რუსებზე, საერთოდ, ცო-
ტა რამ იცოდნენ, და მათ ისეთივე უცნაურ არსებებად სთვლიდენ,
როგორც „ინდოელებს“.

როდესაც 3 ოქტომბერს ხომალდები სამგანუტკის ნავსაყუდელ-
ში მივიდნენ, და მუშებმა დაიწყეს ხომალდების შეკეთება, მეზღვაუ-
რები კი დაიფანტნენ წყლის და სურსათის მოსაძებნად, ადგილობრივ-
მა მცხოვრებლებმა დაიწყეს თევზით ვაჭრობა და დილიდან სალა-
მომდე დასცურავდნენ ხომალდების ირგვლივ თავის ნავეებზე. ხუთი
დღის შემდეგ ერთმა მათგანმა გამოაცხადა „გაბედულების“ კაპიტა-
ნის ნახვის სურვილი. „...რვა რიცხვში უნალაშკის ერთერთმა
მცხოვრებმა, სახელად დერამუშქმა, მითავაზა მეტად უცნაური სა-
ჩუქარი, თუ მივიღებთ მხედველობაში ადგილს, სადაც ჩვენ ვიმყო-
ფებოდით, ეს იყო ჭევივის პური, ან, უფრო სწორედ, ნამცხვარი, რო-
მელსაც ქონდა პურის ფორმა, შიგ კი ჩატენილი იყო პილპილით
შეკაზმული ორაგული მაგრად. ამავე ადამიანმა მიუტანა ასეთივე
საჩუქარი კაპიტან კლერკს წერილით, მეორე წერილიც მე მომიტა-
ნა, ორივე ბარათი დაწერილი იყო მთელ ეკიპაჟისათვის უცნობ ენა-
ზე; ჩვენ სამართლიანად ვიფიქრებთ, რომ ეს საჩუქრები გამოგვი-
გზავნეს ვილაც, ჩვენს მეზობლად მყოფმა რუსებმა. ჩვენ გავუგზავ-
ნეთ მათ, იმავე კაცის ხელით, რამდენიმე ბოთლი რომში, ღვინო და
ლუდის მსგავსი სასმელი, რომელსაც პორტერი ჰქვია. ჩვენ ვიფიქ-
რეთ, რომ ამაზე უკეთესს ვერაფერს ვერ შევთავაზებდით მათ, და
მართლაც მალე გავიგეთ, რომ არ შევმცდარვართ...“

კაპრალი, რომელიც გაგზავნეს საჩუქრებით, დაბრუნდა ორი
დღის შემდეგ და მოიყვანა სამი რუსი მრეწველი: ისინი ყიდულობ-
დნენ უნალაშკაზე ბეწვეულს, ჰქონდათ იქვე სახლი, საწყობი და ოც-

დაათ ტონიანი ნავი, რუსები წერა-კითხვის მცოდნენი აღმოჩნდენ, იცოდენ არაბული ციფრები და კუკი ნასიამოვნები და გაკვირვებულნი იყო იმით, რომ ისინი არამც თუ ჭკვიანები იყვნენ, — არამედ წრდილობიანი ყოფაქცევაც კი ჰქონდათ. ცუდი ის იყო, რომ მათ არ ესმოდათ ინგლისური ენა, მთარგმნელი კი არავინ იყო. მიუხედავად ამისა, კუკი მიხვდა, რომ მათ იციან ბევრი რამ ბერიინგზე, სხვა მეზღვაურებზე და ჩრდილოეთის პოლარულ ზღვისაკენ გასავლის ძიების ცდაზე. მათ იცოდნენ რუს ლეიტენანტ სინდის მოგზაურობაზედაც, რომელმაც 1766 წ. ოხოტსკიდან მიაღწია ამერიკის ნაპირს ჩრდ. განედ. 66⁰-ზე. უცნაური ის იყო, რომ მათთვის სრულეზით უცნობი იყო კამჩატკა და ამერიკის ნაპირები. გარდა იმ ნაწილისა, რომელიც მათი მხარის პირდაპირ მდებარეობდა. მათ დაათვალიერეს კუკის რუკა და სთქვეს, რომ ვერ მოძებნეს იქ აღნიშნული კუნძულები. კუკისთვის სასიამოვნო დარჩა, რომ რუსები დიდის მოწიწებით იხსენიებდენ ბერინგს და მშვენივრად ესმოდათ, რომ მთელ თავის სიმდიდრეს ისინი ამ გაბედულ მეზღვაურს უნდა უმაღლოდენ, რომელმაც თავისი სიცოცხლე გასწირა. რუსებმა გაათიეს დამე „გაბედულებაზე“, შემდეგ წავიდნენ და დაპირდენ ისევ დაბრუნებულები იყვნენ და მოეტანათ თავისი რუკები.

„თოთხმეტს საღამოს, როდესაც ბატონი ვებერი და მე სამგანუტკის მახლობლად სოფელში ვიმყოფებოდით, დავინახეთ რუსი, რომელიც ნაპირზე გადმოვიდა. როგორც მე შემდეგ გავიგე, ეს იყო მთავარი პიროვნება ამ ადგილებში და მახლობელ კუნძულებზე. მას ერქვა ერაფიმ გრიგორიოვ სინ ისმილოვ“¹.

რუსმა, თავისი რამდენიმე ამხანაგით, გაშალა კარავი ინგლისელების სამყოფელის მახლობლად. ხშირმა მისვლა-მოსვლამ მათ შორის განამტკიცა ნაცნობობა. იზმაილოვი უმასპინძლებოდა კუკს ორაგულით და მოცხარით, კაპიტანი კი სთავაზობდა რუსებს რომსა და პორტერს. მუნჯური ლაპარაკი აკმაყოფილებდა ორივე მხარეს და კუკმა გაიგო, რომ იზმაილოვმა იცის გეოგრაფია, იცნობს რუსების ყველა მოგზაურობას და რომ იგი სინდთან ერთად იყო ჩუკოტის ცხვირთან. გარდა ამისა, მან სთქვა, რომ არც ერთი რუსი არ ყოფილა. ჩუკოტის ცხვირის პირდაპირ მდებარე ამერიკის ნაპირზე და რომ ამ მიწას ეწოდება ალიასკა, და არა „სტამტან ნიტადა“, როგორც ეს ინგლისურ რუკებზეა წარწერილი. მან ილაპარაკა აგრეთვე რუსების ექსპედიციაზე 1773 წ. ყინულოვან ოკეანეში, რომელმაც

¹ სერაფიმ გრიგოლის-ჟე იზმაილოვი.

ყინულებზე მარხილებით მიაღწია კოლიმის შესართავთან მდებარე კუნძულებს. თვითონ იზმაილოვმა იმოგზავრა 1771 წ. ბოლშერეცკის და კურილის კუნძულებზე, იქიდან იაპონიაში, შემდეგ კანტონში, საფრანგეთში და პეტერბურგში. კუკმა ვერ გაიგო მისგან, — სად წავიდა ხომალდი, რომელმაც შეასრულა ეს მოგზაურობა და როგორი იყო ამ ექსპედიციის მიზანი.

ერთხელ იზმაილოვმა მიუტანა კუკს ორი ხელთნაწერი რუკა, ერთ მათგანზე დახაზული იყო კამჩატკა და ნაპირი ოზოტსკიდან იაპონიამდე. რუკა შეესწორებინა იზმაილოვს და კუკი მიხვდა, რომ რუსი გაზომვის დროს სარგებლობდა თეოდოლიტით. კამჩატკას იგი დაწვრილებით იცნობდა, იქ იყო მრავალი ბეწვეულობით მოვაჭრე რუსი მრეწველი. მეორე რუკა კუკისათვის კიდევ უფრო საინტერესო აღმოჩნდა. რუკაზე გამოსახული იყო აზიის და ამერიკის შუა მდებარე კუნძულები და ამერიკის გასავლელი კიდე. კუკმა აღმოაჩინა ამ რუკაში ბევრი შეცდომა და არა სისწორე, მაგრამ როდესაც შეადარა იგი მიუღერის წიგნზე დართულ რუკას, — ვერ გადასწყვიტა, რომელი მათგანი იყო უფრო სწორი. იზმაილოვი ამტკიცებდა თავის გაზომვათა სისწორეს, რასაც ორივე რუკაში შეჰქონდა შესწორება. კუკს თავისი მოსაზრებები ჰქონდა, მაგრამ უნდა გამომტყუდარიყო, რომ შეიძლება მისი გამოანგარიშებანი არ იყვნენ მთლად ზედმიწევნითი. მხოლოდ უნალაშკის ადგილმდებარეობა არავითარ ეჭვს არ იწვევდა: კუკს სწორედ გამოანგარიშებინა მისი კოორდინატები.

„აი ყველაფერი, რისი გავებაც მე შევიძელი რუსებისაგან, ქვეყნის ამ ნაწილის გეოგრაფიის შესახებ, მე ვბედავ ვიფიქრო, რომ მათ მეტი არაფერი იცოდენ, რადგან რამდენიმეჯერ მარწმუნებდენ, — მათ რუკებზე აღნიშნულ კუნძულების გარდა სხვას არ ვიცნობთო და არც ერთ ხომალდს არ უნახავს ამერიკის მატერიკის ის ნაწილი, რომელიც უფრო ჩრდილოეთით მდებარეობს, გარდა ჩიუტის მხარის პირდაპირ მდებარე ნაპირისაო“.

კუკი მეგობრულად გამოეთხოვა იზმაილოვს, გადასცა მას წერილი საადმირალო სამმართველოს ლორდებთან, რომელსაც დაურთო ამერიკის ნაპირების და აღმოჩენილ კუნძულების რუკა. იზმაილოვი დაპირდა გაეგზავნა ყოველივე ეს აგზავნულზე ოზოტსკში გამანგარიშით, რომ ერთი წლის შემდეგ პეტერბურგში ჩასულიყო თავის მხრივ, მან გადასცა კუკს წერილები შაირო ბემთან, — კამჩატ-

კის გუბერნატორთან და პეტრო-პავლოვსკის პორტის უფროსთან-
კუკმა აჩუქა იზმაილოვს ოქტანტი და აუხსნა მისი ხმარების წესი¹.

მეორე რუსი, რომელიც გაიცნო კუკმა, იყო იაკობ ივანეს-ძე
საპოჟნიკოვი, პატარა ხომალდის მეთაური, რომელიც იდგა კუნძულ
უშანოკას ნავსაყუდელში. „იგი ძლიერ თავდაჭერილი იყო და არ
მოისურვა გაესინჯა ჩვენი მაგარი სასმელები, რომლებიც მეტად
უყვარდა ყველა მის იქ მყოფ თანამემამულეს. საპოჟნიკოვი
სწორედ ის ადამიანია, რომელსაც უნდა გადაეცა ბემისათვის კუკის
წერილი.

ინგლისელებიც, თავის მხრივ, ესტუმრებოდნენ ხოლმე რუსებს.
კუკმა საჭიროდ სცნო უფრო დაწვრილებით აეწერა აქამდე უნა-
ხავ ხალხის კვება და ტანსაცმელი. „რუსებს ეხერხებათ ჩვეულებრივ
პროდუქტებისათვისაც სასიამოვნო გემოს მიცემა. მე ვჭამე მათ მიერ
დამზადებული ვეშაპის ხორცი და ძალიან გემრიელად მეჩვენა, ისინი
აკეთებენ რაღაც პუდლინგის მსგავსს, ორაგულს შემწვარ ხიზილა-
ლიდან, რომელიც მათ პურის მაგიერობას უწევს და არც თუ ისე
ცუდია... მათ აცვიათ შარვალი, ბეწვის ქუდი, მაღალი ჩექმები, რუ-
სული ტყავისაგან გაკეთებული ძირებით და ზემო პირით, ჩექმის
ყელები კი ძლიერ მაგარი ნაწლევებიდანაა გაკეთებული. ორივე მე-
თაური, იზმაილოვი და ივანოვიჩი, ატარებდნენ შატყლის ზემოტანსა-
ცმელს ე. წ. კაფტანებს და, სხვების მსგავსად ეცვათ აბრეშუმის პე-
რანგები... ეს ბეწვით მოვაჭრეები, დრო გამოშვებით, სცვლიან ერ-
თი მეორეს, ისინი, რომლებიც ჩვენ ვნახეთ, ჩამოვიდნენ ოხოტსკი-
დან 1776 წ. და უნდა დაბრუნდნენ უკან 1781 წ.“

კუკის სიმპატიები აშკარად რუს მრეწველების მხარეზე იყო. ის
ამართლებდა „პეტერბურგის კაბინეტის“ განკარგულებებს, შკაცრი
ზომების მიღების შესახებ ადგილობრივ მცხოვრებთა მიმართ. ვაჭ-
რების აღვირახსნილობა, რომლებიც მეფის ბრძანებებს თავის სასარ-
გებლოდ ხსნიდნენ, მთელი თავისი სისასტიკით თავს ატყდებოდა და-
მორჩილებულ ხალხს. დედა-ქალაქიდან ცხრა მთას იქით მჯდომი,
განაპირა მხარეთა მმართველები ფარავდნენ მრეწველების ცოდვებს,
რადგან ესენი მათი კეთილი განწყობილების მოსაპოვებლად დიდძალ
ქრთამს იხდიდნენ. კუკი ამართლებდა ვაჭრებს და სთვლიდა, რომ
მათი ყოფა-ქცევა, — ერთად-ერთი საშუალებაა ადგილობრივ მცხოვ-
რებთა ცუდ მიდრეკილებების გამოსასწორებლად. უკვე ძნელი საც-
ნობი იყო ეს უწინდელი ლიბერალი, მეოცნებე თავისუფლებათა და

¹ ოქტანტი — კუტხის მზომი ხელსაწყოა, რომელზედაც აღნიშნულია წრის
მერვედი ნაწილი.

ქმობაზე; ფილანტროპი, რომელიც ქადაგებდა ალერსიან და ტკბილ მოპყრობას „ველურებთან“. როგორც ჩანს, კუკს გული აუტრუფა მისი საკუთარი ცდების დამარცხებამ და უწინდელმა შეხედულებებმა წლების განმავლობაში ადგილი დაუთმეს თუ სხვა „აღმომჩინელთათვის“ ჩვეულებრივს, უხეშ თვითნებობას არა, — ყოველ შემთხვევაში ზემოქმედების უფრო ნაცნობსა და იოლ წესს, რომელიც შემოღებული ჰქონდათ ევროპელებს. ეს წესი იძლეოდა ძალადობისა და პირველყოფილ ადამიანთა ნახევრად ცხოველურ ინსტიტუტების სუსტ მხარეზე ზემოქმედების ნებას.

უკვე ამ მოგზაურობის დასაწყისიდანვე კუკი შესამჩნევად სცვლის თავის დამოკიდებულების ტაქტიკას ადგილობრივ მცხოვრებლებთან. რაც დრო გადიოდა იგი მით უფრო იშვიათად იჩენდა თავდაჭერილობას. მრავალი მისი საქციელი უკვე აღარ შეიძლება მივაწეროთ მხოლოდ გულფიცხობას. ამ საქციელს იგი ხშირად სჩადის წინასწარი მოფიქრებით, სისტემატურად. ვერც გონიერებამ და ვერც გულგრილობამ ვერ აიძულა იგი დაეძლია თავისი საზოგადოებრივი გარემოს შეხედულებანი და ტრადიციები. ყოველ მხრივ იგი იღვამრავალ თავის თანამედროვეზე მალდა, მაგრამ ვერ გაიკაფა სხვა გზა და საბოლოოდ ვერ განთავისუფლდა ტრადიციის შემბოჭველი ბორკილებისგან. შეიძლება სწორედ ამიტომაა, რომ ეს თავდაუქერლობა შექმნილ კონფლიქტის გადაწყვეტის დროს და მშვიდობიანი გზის უარყოფა იყო სწორედ მისი ბედნიერი ცხოვრების ტრადიკულად დაბოლოებების შიზეში.

გადაწყვეტილი იყო უნალაშკიდან წასულიყვნენ პირდაპირ სენდვიჩის კუნძულებისაკენ, სადაც უნდა გაეტარებინათ ზამთრის რამდენიმე თვე, მოემარაგებინათ ყოველივე, რაც საჭირო იყო, და დაბრუნებულყვნენ უკან კამჩატკაში იმ ანგარიშით, რომ იქ მისის შუარიცხვებში მისულოყვნენ.

1779 წლის პირველი დღე დაიწყო ხშირი ნისლითა და წვიმით სენდვიჩის ერთერთ კუნძულთან. ქარიშხლის მიზეზით ხომალდები ხშირად კარგავდნენ ხოლმე ერთმანეთს, ამიტომ ისინი ფრთხილად მოძრაობდნენ მიწის ნაპირის სიახლოვეს ორი თვის განმავლობაში, და ეძებდნენ მოხერხებულ ნავსაყუდელს. ხომალდები შორიდან ფრთხილად უვლიდნენ ბრავებს, სადაც ზვირთები უფრო ძლიერი იყო.

ბოლოს, 16 იანვარს, 1779 წელს, გამოჩნდა ნავსაყუდელი, რომელიც თითქოს გამოსადეგი იყო გასაჩერებლად. კუკმა გააგზავნა ლეიტენანტი დასაზვერავად. ამავე დროს ხომალდებს გარს შემოეხვია

მრავალი ნავი, სავსე ხალხით, ღორებით, ხილეულით. ეს უთვალავი ფლოტილია ირეოდა და ყაყანებდა მთელი დღის განმავლობაში. არც ერთი კუნძულები არ იყო შეიარაღებული და მათი მშვიდობიანი განწყობილება აშკარა იყო კუკისთვის. როგორც ყოველთვის, ასეთ ბრბოში აღმოჩნდა ჭურდი: მან მოიპარა საჭე „გაბედულების“ ერთერთი ნავიდან და გაიქცა. კუკმა გადასწყვიტა ესარგებლნა ამ შემთხვევით და ეჩვენებინა ადგილობრივ მცხოვრებთათვის ცეცხლის მფრქვეველი იარაღის ძალა. მან უბრძანა სამჯერ გაესროლათ თოფიდან და სამჯერაც შორტირიდან გაქცეულ ნავის ზევით. ამით არავინ არ დაშავებულა, მაგრამ შეშინებულმა კუნძულებებმა მიაშურეს ნაპირს და კეთილი, მშვიდობიანი განწყობილება შეიცვალა ფრთხილი გარინდებით. მათ ვერ გაიგეს გასროლის მნიშვნელობა, რადგან არ დაუნახავთ არც დაჭრილები და არც მოკლულები და მეორე დღეს, როდესაც ხომალდები შემოვიდნენ ნავსაყუდელში, — კუნძულებელთა მშვიდობიანი და ცნობის-მოყვარე ბრბო შეხვდა უცხოელებს.

კუკი კმაყოფილი იყო ასეთი შეხვედრით: მას ეგონა, რომ ბოლოს, როგორც იქნა, მან შიალწია სასურველ დამოკიდებულებას ადგილობრივ მცხოვრებლებთან. ამ დღეს მან დასწერა დღიურის უკანასკნელი გვერდი, მშვენიერი დაბოლოება მისი ცხოვრების ჩანაწერებისა, რომელიც მან მთლიანად შესწირა საყვარელ მიზანს:

„თერთმეტ საათზე ჩვენ ჩაუშვით ლუზა ნავსაყუდელში (რომელსაც ადგილობრივი მცხოვრებნი უწოდებენ კარაკაქუს), ცამეტ საუთნის სიღრმეზე, სილოვან ფსკერში, მეოთხედი მილის დაშორებით ჩრდილო-აღმოსავლეთ ნაპირიდან... არც ერთი ჩემი მოგზაურობის დროს მე არ მინახავს ასეთი მრავალრიცხოვანი ბრბო, შეკრებილი ერთს ადგილას, რადგან, გარდა იმათი, ვინც ნავით მოვიდა ჩვენს შესახვედრად, ნავსაყუდელის ნაპირი მოფენილი იყო მაცურებლებით, სხვები დასცურავდნენ ჩვენს ირგვლივ ასეულ ადამიანებისაგან შემდგარ ჯგუფებად და ისინი მეტად წააგავდნენ თევზებიდან შეკრულ ტივებს. ეს არაჩვეულებრივი სურათი მეტად გვანცვიფრებდა. ქიმზე ცოტა აღმოჩნდა ისეთი, ვინც იხანს, რომ ამ ჯერად ვერ შევიძელი ჩრდილოეთის გასავლის გამონახვა, გასავალი რომ მომენახა, — ჩვენ ხომ აღარ გვექნებოდა შემთხვევა მეორეჯერ შეჩერებულიყავით სენდვიჩის კუნძულებზე და გაგვემდიდრებინა ჩვენი მოგზაურობა იმ აღმოჩენით, რომელიც როგორც ჩანს, მრავალის მხრივ ჩაითვლება ყველაზე მნიშვნელოვნად ევროპელების აღმოჩენებს შორის წყნარ ოკეანეს უზარმაზარ ფართობზე“.

თოთხეტი თეპრვალი:

ოუგიგი (Owhyhee), — ერთ-ერთი დიდი კუნძულია სენდვიჩის არქიპელაგისა. კარაკაკუს ნავსაყუდელი ღრმა ნახევარ წრეს წარმოადგენს. ორივე მხრით დაბალი კონცხია. ჩრდილოეთის კონცხი, — ბრტყელი და შიშველია. იქ ადგილობრივ მცხოვრებთა ქოხებია, — სოფელი კოუროუ. უფრო შორს, ზღვიდან მიუვალ მაღალ კლდეების იქით, — კოკოსის პალმების ტყეა, მის გვერდით კი მდებარეობს მეორე დიდი სოფელი კაკუა. სამხრეთის კონცხი, დამუშავებული მიწებებით და პალმების ტყეებით, მიიმართება კუნძულის სიღრმისაკენ. ტყეში მცხოვრებთა ქოხებია გაშენებული. შავი მარჯნის ბრაგები გაწოლილია ნავსაყუდელის მთელი ნაპირის გასწვრივ. ძლიერი მოქცევის დროს აქ მისვლა შეუძლებელია. მხოლოდ კაკუას პირდაპირ ნაპირი ბრტყელია და სილოვანი. ამ ნაპირზე ერთის მხრივ არის მორაი, — სასაფლაო, მეორის მხრივ კი, მტკნარი წყლით სავსე ჭა.

ხომალდები გაჩერდნენ ჩრდილოეთის კონცხის პირდაპირ. ადგილობრივ მცხოვრებთა ბელადები ამოვიდნენ „გაბედულებაზე“, წარსდგნენ კუკის წინაშე და გამოსთქვეს ყოველგვარი პატივისცემის ნიშნები. მათ თან მოიყვანეს მოხუცი ქურუმი კოაა, პატარა და გამხდარი კაცი, წირპლიანი, დაავადებული თვალებით და დამკნარი სხეულით, რომელიც მუწუკებით და ჩირქიანი იარებით იყო დაფარული. მოხუცებული დაიხარა, მისცა კუკს მდაბალი სალამი, შემდეგ მიუახლოვდა მას, მხრებზე წითელი ქსოვილი მიაფარა და ბოლოს ლოცვების ბუტბუტით, დასდო მის ფეხებთან გოჭი. ამ ცერემონიამ გააკვირვა კუკი: წითელ ქსოვილს და გოჭს ადგილობრივი მცხოვრებნი ღმერთების გამოსახულებას უძღვნიდნენ. როდესაც კუკი, კინგთან და ბეილისთან ერთად იმ სალამოს ნაპირზე ჩამოვიდა, მას წინ წარუძღვა ოთხი კაცი. ამათ ეკავათ ხელში პატარა ჯოხები ძაღლის ბალნის ფუნჯებით და გაიძახოდნენ ერთსადიმავე ფრაზას, სადაც სიტყვა „ორონო“ სხვებზე უფრო მაღალი ხმით წარმოითქმოდა. ადგილობრივ მკვიდრთა ბრბო სწრაფად იფანტებოდა, ქოხებთან მდგომი რამდენიმე ადამიანი, პირქვე დაეცა და ასე დარჩა მიწაზე განართხული. მოხუცმა ქურუმმა რაღაც გაუგებარი მოსაზრებებით გააღმერთა კუკი და მას ღმერთის სახელი უწოდა; ქურუმის ეს გამოგონება ადგილობრივმა მცხოვრებლებმა სერიოზულად მიიღეს, ორონო, — უმაღლესი არსება, რომელმაც მოსცურა გრძნეულ, ფრთა შესხმულ ნავებზე ღმერთების ქვეყნიდან, ზეიმით მიალაჯებდა ახლად

მათ მიწაზე, მას წინ მიუძღოდნენ მორაის მსახურნი: ნაკურთხი ჯო-
ხები ნიშნავდა ტაბუს, ღმერთების სასტიკ აღკვეთას, რომლის დარ-
ღვევა სიკვდილს უდრიდა. ტაბუ აღკვეთავს შესავალს საკურთხევე-
ლისაკენ: კრძალავს ამა თუ იმ საქმელს, გარს ერტყმევა ზღვას და
მიწას და მაშინ ვერც ერთი ადამიანი ვერ დარჩება ამ ადგილზე. ტა-
ბუ, — ღმერთების უძველესი კანონია, გასაგები მხოლოდ ქურუმთა-
თვის, რომლებიც ღმერთებს ელაპარაკებიან.

კოაა შეხვდა კუკს და წაიყვანა იგი მორაიში: იქ მას გარს შე-
მოეხვიენ სხვა ქურუმები და გალობა დაიწყეს. ტაძრის სიღრმეში,
ნახევარი წრის სახით იდგა თორმეტი ხის თოჯინა. უხეშად გამო-
კვეთილი ადამიანების სახეები იმანჭებოდნენ მრუდე ღიმილით. მათ
წინ აღმართული იყო მაღალი კვარცხლბეკი, ისეთივე, როგორც
ტაიტელთა ტაძრებში. როგორც იქ. — აქაც კვარცხლბეკზე იდგა
შაქრას ლერწმით დაფარული, გახრწნილი ღორის ხორცი, კოკოსის
კაკლები, ბანანები და ბრინჯის ხის ნაყოფი. კოაამ დააყენა კუკი
კვარცხლბეკის ქვეშ და კიდევ დიდ ხანს ჩიფჩიფებდა უკბილო პი-
რით რაღაც ლოცვას. შემდეგ მან სთხოვა კუკს ასულიყო კვარცხლ-
ბეკზე მასთან და სხვა ქურუმებთან ერთად. იქ ქურუმები დიდ ხანს
გალობდნენ ხან ერთად და ხან კი ცალ-ცალკე.

კუკის თანამგზავრები გაკვირვებით შესცქეროდნენ, თუ როგორ
იდგა მათი კაპიტანი, გახვეული წითელ ქსოვილში, ნახევრად დამ-
პალ ეშაფოტზე ორ, თითქმის შიშველ ველურ კაცს შორის, რომ-
ლებიც ხრინწიანი ხმით გალობდნენ რაღაც სამგლოვიარო ჰანგს. კუ-
კი დაჯვრებით და მოთმინებით ასრულებდა რიტუალს. იგი ჩამოვი-
და კვარცხლბეკიდან და, კოაას მითითებით, დაწვა პირქვე დედამი-
წაზე შუაში მდგარ კერპის წინაშე, შემდეგ წამოდგა და აკოცა მას.
დაიწყო გამასპინძლება, ასევე მორჩილად მისცა კუკმა ნება ქურუმს
დაეზილა მისთვის სახე, კეფა, ხელები და მხრები კოკოსის კაკლის
კურკით, რომელიც მოხუცებულმა გაღეჭა და ჭინჭში გაახვია. და
მხოლოდ მაშინ, როდესაც კოაამ გაუწოდა მას თავისი ბინძური,
დაიარებული ხელი, რომ ჩაედო მისთვის პირში ღორის ხორცის ნა-
ჭერი, კუკმა ვერ სძლია ზიზღს. მან შეხვდა მისკენ გამოწოდებულ
ვაქონილ თითებს, რომლებიც ნახევარი საათის წინ ეხებოდნენ დამ-
პალ ხორციან კვარცხლბეკს, — და უარი სთქვა ჭამაზე. კოაამ ეს
თავისებურად ახსნა, ჩაიღო ნაჭერი პირში, გაღეჭა და ისევ შესთავა-
ზა. კუკმა ვეღარ მოითმინა და ყოველგვარი მიზეზების მოყვანით
გააგებინა, რომ ეჩქარება ზომალდზე დაბრუნება. იმავე პატივით გა-
ატოლეს იგი ნავამდე. მთელი ეს უცნაური და შემაწუხებელი ცერე-

მონია ერთი რამით ახარებდა კუკს: აშკარა იყო, რომ ადგილობრივი მცხოვრებნი მეგობრულად იყვნენ განწყობილნი.

ამგვარად, ქურუმები და ბელადები დიდის პატივით შეხვდნენ კუკს. შესაძლოა, ისინი მოიქცნენ ასე რაიმე ფარული პოლიტიკური მოსაზრებით, რაც დაკავშირებული იყო მათ ადგილობრივ საქმეებთან, ან რაიმე სხვა გამოჩენასთან. მართლა წარმოადგენდა მათთვის კუკი ლეგენდარულ ნახევრად ღმერთს, თუ იგი მათ თვალში უბრალო მომაკვდავი იყო, — მოსახერხებელი ბრბოს მოსატყუილებლად, — სულერთია ორივე შემთხვევაში იგი მათთვის საჭირო კაცი იყო და პირადად მის წინააღმდეგ მათ არაფერი არ უნდა ჰქონოდათ და არც ჰქონდათ, როგორც ეს დაამტკიცა მათმა შემდგომმა საქციელმა.

შეხვედრით კმაყოფილი „ღმერთი“ შეუდგა თავის შინაურ საქმეებს, ანძების და იალქნების შეკეთებას და ღორის ხორცის დამარილებას ახალი წესით.

ადგილობრივი მცხოვრებნი ან დილიდან საღამომდე ფუსფუსობდნენ ხომალდის ირგვლივ, ან ნაპირიდან უმზერდნენ უცხოელებს. ისინი არა ერთხელ ხედავდნენ კუკს, გართულს ჩვეულებრივ საქმიანობაში. მიუხედავად ამისა, მასთან შეხვედრის დროს, ზღვაში თუ ხმელეთზე, სულერთია, ისინი მოწიწებით პირქვე ემხოზოდნენ მის წინაშე. ქურუმებმა დაადგეს ტაბუ ინგლისელების ბანაკს, რომელიც მოთავსდა სასაფლაოს და ქურუმების სახლის გვერდით და ცნობის მოყვარენი მხოლოდ ნაკურთხ ჯოხებით დასერილ ღობის ჭუჭრუტანებიდან ათვალეირებდნენ ასტრონომიულ ხელსაწყოებს, ჯარისკაცების კარვებს და მომუშავე ღურგლებს. ქურუმები იპატიყებდნენ კუკს თავის სახლში, უმასპინძლებოდნენ მას, ბელადები მიართმევდნენ, სთავაზობდნენ მას ღორებს, კოკოსის კაკლებს, ბანანებს... „ასეთ შემთხვევებში, წერს კინგი, რომელიც აწარმოებდა დღიურს კუკის შემდეგ, — უმცროსი ბელადები ხშირად გვთხოვდნენ ნებართვას, მოეტანათ საჩუქარი ორონოსთვის; მიიღებდნენ თუ არა ამ ნებართვას, — ეს ბელადები მოდიოდნენ და კრძალვითა და მორიდებით მოჰქონდათ ღორი.

რამდენიმე დღის შემდეგ ნავსაყუდელი უცებ დაცარიელდა და ხომალდები უსურსათოდ დარჩა. თურმე ხომალდებს ტაბუ დაადგეს, მეფის ჩამოსვლის გამო. რამდენიმე კუნძულები შეეცადა დაერღვია აკრძალვა. „გაბედულებიდან“ მოჩანდა, როგორ აბრუნებდა უკან ერთი ბელადთაგანი ხომალდისაკენ გასაცურავად მომზადებულ მცხოვრებლებს. ხომალდზე გაისროლეს თოფიდან და მდგომ-

რეობა მაშინვე აღდგენილ იქნა: კუნძულელებმა მოიტანეს სურსათი, მათ კვალდაკვალ მოყვა თვით მეფე ტერრეობზე, რომელმაც მოსცურა ნავით, ცოლშვილის თანხლებით. მან დაათვალიერა ხომალდი და მობრუნდა ნაპირზე, სოფელ კოუროუაში.

მეორე დღეს დაიწყო მორიგი ცერემონიები. ტერრეობზე და მისი მხლებლები გამოემგზავრენ ხომალდისაკენ საზეიმოდ მოკაზმულ ნავებით. პირველ ნავზე მოსცურავდა მეფე და ბელადები. ყველას ეხურა მაღალი მუზარადი და ეცვა ფრთებიდან გაკეთებული წამოსასხამი, ხელში ეჭირათ გრძელი შუბები და დაშნები. მეორე ნავზე იმყოფებოდნენ ქურუმები, გარშემორტყმული ვეებერთელა, წნელებისაგან გაკეთებული კერპებით. კერპები შეეხვიათ წითელ ქსოვილებში და მოეკაზმათ პატარა, ნაირფეროვანი ფრთით. მზეზე ლაპლაპებდა კერპების თვალები. — სადაფის რგოლები, შავი კაკლებით შუაში, უზარმაზარი პირები დაელოთ და შიგ უჩნდათ ძალის კბილების ორი მწკრივი. მესამე ნავი აევსოთ ღორის ხორცი და ხილეულით. ქურუმები საზეიმო ჰანგს გალობდნენ. პროცესიამ გარს შემოუარა ხომალდს და გაეშურა ნაპირისაკენ, სადაც ინგლისელების ბანაკი იყო.

კუჯი გაყვა მათ კვალდაკვალ და მიიპატიჟა მეფე კარავში. იქ დაიწყო შეხვედრის საცერემონიო წესი და კუჯმა კვლავ აასრულა უგრძესი რიტუალი. ტერრეობზე ჩააცვა მას თავის წამოსასხამი, დაახურა ფრთებიდან გაკეთებული მუზარადი და მისცა ხელში ჭრელი, უცნაური მარაო. მიწაზე, კაპიტანის ფეხებთან გაშალეს ძვირფასი წამოსასხამები და დადევს ოთხი დაკლული ღორი, შაქრის ლერწამი, კოკოსის კაკლები და ბრინჯის ხის ნაყოფები. მეფემ და კუჯმა შეიცვალეს სახელები, — რაც წარმოადგენდა ყველაზე ერთგული მეგობრობის ნიშანს წყნარ ოკეანის კუნძულთან წარმოდგენით. შემდეგ, გრძელ მწკრივად წამოვიდნენ ქურუმები. მათ უკან მსახურებს მოჰყავდათ ცოცხალი ღორები, მოჰქონდათ ბანანები და სხვა ხილი. მთავარმა ქურუმმა შემოსა კუჯი წითელი ქსოვილით და მიართვა მას გოჭი. დაიწყო გრძელი და მოსაწყენი ლოცვები, ხან ცალცალკე, ხან კი გუნდად.

კუჯისთვის სასიამოვნო იყო კიდევ ერთხელ დარწმუნებულიყო ადგილობრივ მცხოვრებთა მისდამი კეთილ განწყობილებაში, მრავალი წლის მოგზაურობის განმავლობაში ის პირველად იყო ასე დაწყნარებული და დარწმუნებული კუნძულელთა მშვიდობიან განზრახვებში.

შემდეგ დღეებშიდაც კუნძულელთა ყოფაქცევა ასეთივე იყო- ისინი თავაზიანად იღებდნენ ნაპირზე ჩამოსულ ოფიცრებს, უმასპინძლებოდნენ მათ და ართობდნენ რითაც შეეძლოთ. კაპიტანი კლერკი მეფემ მიიღო არა ნაკლები პატივით, ვიდრე კუკი. ადგილობრივმა მცხოვრებლებმა, ინგლისელების პატივსაცემად მოაწყვეს დიდი, საზეიმო დღესასწაული, — კრივი და ჭიდაობა გრძელდებოდა მთელი საღამო, უზარმაზარი ბრბო დაესწრო ზეიმს.

კუკიც ცდილობდა, რამდენადაც შეეძლო, გადაეხადა სამაგიერო პატივისცემა. იგი ყოველნაირად ასაჩუქრებდა ტერრობუს და მის ახლობლებს, ბრძანებდა დაენტოთ მაშხალები ადგილობრივ მცხოვრებთა გასართობად.

კუნძულის ქურუმები და ბელადები ათასგვარ წვრილ სამსახურს უწევდნენ კუკს და მის თანამგზავრებს. უკანასკნელ დღეს, როდესაც კაპიტანმა გამოაცხადა, რომ სტოვებს კუნძულს, ხომალდს შემოესია ნავები, ხვავიანად დატვირთული სურსათ-სანოვაგით, თითქოს ადგილობრივმა მცხოვრებლებმა გადასწყვიტეს მიეცათ, რაც კი გააჩნდათ, ოღონდ კი დაეკმაყოფილებინათ თავისი სტუმრები. ტერრობუმ, თავისი მზრით, უსასყიდლოდ აჩუქა კუკს აუარებელი ღორი, ხილეული და ქსოვილი. ქურუმებმა დიდის ზეიმით გააცილეს ორანო, მოკაზმული ნავებით, გალობით და ძღვნით.

კარაკაკუას ნავსაყუდელში გატარებული თექვსმეტი დღე დამთავრდა ისევე, როგორც დაიწყო, მრავალი წლის მუშაობის სრული წარმატებით, ყველა მეცნიერული დებულების ურყევი დასაბუთებით. კუკს ეგონა, რომ იგი მოსცურავს ოუგიგივიდან გამარჯვებული არა მარტო ადგილობრივ მცხოვრებთა ველურ ტომებზე, არამედ ლონდონელ მტრებზედაც, რომლებიც ლესავდნენ კალმებს თავის საწერ მაგიდებთან, რათა უნიჭო ტრაქტატებში შედავებოდნენ მას და მსხარად აეგდოთ „მეტიჩარა კაპიტანი“.

შეჩერება კარაკაკუაში გაჭიანურდა. კუკს არ უნდოდა დროს დაკარგვა: საჭირო იყო არქიპელაგის სხვა კუნძულების მოვლაც და სხვა, უკეთ დაცულ ნავსაყუდელის მოძებნა, რომელიც გამოდგებოდა საიმედო და ძირითად ბაზად მეზღვაურთათვის. მიუხედავად თავისი მრავალი ღირსებისა, კუნძულ აუგიგივიზე არ იყო ტყის საკმარისი რაოდენობა შეშის დასამზადებლად და პატარა ჭა ვერ იძლეოდა წყლის საკმარის მარაგს. წასვლის წინა დღით საჭირო გახდა სასაფლაოს მესერის მოხსნა და მისი გამოყენება შეშად. კარგი, რომ არც ქურუმებმა და არც ხალხმა არ გაუწიეს მათ წინააღმდეგობა. მათ შეეძლოთ ჩაეთვალიათ ეს ამბავი სარწმუნოების შებლაღვაღწმინდათა წმინდის შეურაცყოფად და მაშინ დაირღვეოდა მათი კე-

თილი ურთიერთობა. მართლაც, მხოლოდ აუგიგეიზე შეეძლოთ ინ-
გლისელებს ნება მიეცათ თავისი თავისთვის, რომ ასეთი გაუფრთხი-
ლებლობა ჩაედინათ. მცხოვრებლების რაოდენობაც აქ მცირე იყო.
ტყუილად კი არ უპარტყუნებდნენ ისინი ხელს მეზღვაურებს ჩასლქე-
ბულ მუცლებზე ნიშნად იმისა, რომ კარგად გამოკვებეს უცხოელე-
ბი და დროა ისინი თავის სახლში დაბრუნდნენ. რამდენადაც ინგლი-
სელებს გაეგებოდათ მათი ენა, — ისინი მიხვდნენ, რომ კუნძულე-
ლები დარწმუნებული არიან, თითქოს ხომალდები მოვიდნენ სიმ-
შილში მყოფ ქვეყნიბიდან და ამით ხსნიდნენ მეზღვაურების სიგამხ-
დრეს. საერთოდ, ძნელი გასაგები იყო, რა ხდებოდა მათ პრიმიტიულ
გონებაში და როგორ ცნებათა აღრევას ჰქონდა ადგილი მათ თავებ-
ში, რომელიც დაზნული იყო რელიგიური რწმენით და გასულელე-
ბული უმადლესი მმართველი კლასის პოლიტიკური გაიძვერობით.

ზღვაში გასვლა ცუდ პირობებში მოხდა. ჯერ დადგა წყნარი,
უჭარო დარი და ორი დღე-ღამით შეაჩერა ხომალდები. შემდეგ, გა-
მოჩნდა თითქოს კარგად დაცული ნავსაყუდელი, რომელზედაც
მოჩანდა ნაკადულები, მაგრამ იგი უვარგისი გამოდგა შეჩერებისა-
თვის. ნაპირიდან მქროლავმა ძლიერმა ქარმა აიძულა ხომალდები
ჩაწოლილიყვნენ დრეიფში, ამ ქარმა გაფანტა ხომალდის გამცილე-
ბელი ნავებიც. ღრუბლები გროვდებოდა, ახლოვდებოდა ქარტეხი-
ლი. ღამით ატყდა ქარიშხალი. „გაბედულებაზე“ რამდენიმე ადგი-
ლას გასკდა ამერიკაში სასწრაფოდ გაკეთებული ანძები, ბრამსტენ-
გი წაიჭცა და აუცილებელი იყო საჩქაროდ მოეძებნათ ადგილი ღუ-
ზის ჩასაშვებად და ხომალდის შესაკეთებლად. ამ სახით ცურვის
გაგრძელება შეუძლებელი იყო.

კუკს დაუყოვნებლივ უნდა მიეღო გადაწყვეტილება: ან განეკრ-
ძო გზა იმ რისკით, რომ ნავსაყუდელს ვერ მოსძებნიდნენ, ანდა
დაბრუნებულიყო კარაკაკუაში.

ყველაფერი დაბრუნებას უკარნახებდა და კუკსაც სხვა გზა არ
დარჩენოდა, მას უნდა წაეყვანა ხომალდები უკან, კარაკაკუაში.
ძლიერი მდინარეა მიაქანებდა ხომალდებს ჩრდილოეთისაკენ, ორი
დღე-ღამე „გაბედულება“ მისცურავდა ნაპირის მახლობლად, ბრა-
გებზე მოხვედრის შიშით. იგი ხან უახლოვდებოდა, ხან კი შორდე-
ზოდა ნაპირს. ქარიშხალმა გაიტაცა „აღმოჩენა“. გრვეინვის ხმა და
ქარიშხლის ღმუილი ფარავდა ზარბაზნების ჰეჰის ხმას; მხოლოდ მე-
სამე დღეს მოიწმინდა ცა, ჩაღვა ქარი, ხომალდებმა მონახეს ერთ-
მანეთი, შევიდნენ ნავსაყუდელში და ჩაუშვეს ღუზა თითქმის უწინ-
დელ ადგილას.

დაზიანებული ანძა და იალქნები ჩამოიტანეს ნაპირზე, სადაც იმავე ქურუმების და მათი გრძნეული ჯოხების შემწვობით აკრძალეს ბანაკის საზღვრების გადალახვა, ლეიტენანტ კინგმა ექვსი ჯარისკაცით მოაწყო ბანაკი და იცავდა მუშებს.

პირველი, რაც ინგლისელებს თვალში ეცათ, ეს იყო ნავსაყუდელის სრული სიცარიელე. ნაპირის გასწვრივ მისცურავდა ერთი ან ორი ნავი, ერთი სოფლიდან მეორე სოფლისკენ. არც უწინდელი შეხვედრა, არც ალტაცებული ბრბო, არავითარი სიხარული დაბრუნებულების დანახვის გამო. ქურუმებმა ეს იმით ახსნეს, რომ მეფე წავიდა და დაადო ტაბუ ნავსაყუდელს. რატომ? არც კუკს და არც მის თანამგზავრებს არ სჯეროდათ ამ განმარტების გულწრფელობა. ზოგი ოფიცერი პირველი დღიდანვე ექვის თვალთ უყურებდა ადგილობრივ მცხოვრებთა ასეთ ყოფაქცევას. კუკს არ სურდა დაეჯერებინა მათი ექვებისთვის, თუმცა იგი თვითონ ხედავდა, რომ მოხდა რაღაც ცვლილება, მაგრამ არ ესმოდა, რაში მდგომარეობს ეს ცვლილება და რად არ შეხვდნენ მას კუნძულები ისე, როგორც უწინ. ის რამდენიმე ადამიანი, რომლებთანაც მან მოახერხა ლაპარაკი, გაკვირვებას გამოსთქვამდნენ ზომალდების დაბრუნების გამო და ვერავითარმა ახსნა-განმარტებამ ინგლისელების მხრივ ვერ დაარწმუნა ისინი, რომ ინგლისელები იძულებულნი გახდნენ კვლავ შეჩერებულიყვნენ კარაკაკუაში. ყველა ეს საშიში ნიშანი მეორე დღესვე გაიფანტა, როდესაც მობრუნდა ტერრობუ და ნება დართო ეწარმოებინათ გაცვლა-გამოცვლა... „რამდენად ძნელია, — წერს კინგი, — რაიმე უდავო დასკვნის გამოტანა იმ ხალხის მოქმედებისაგან, რომლის ენა და ზნე-ჩვეულება სრულებით უცნობია... ერთი შეხედვით ოდნავ შესამჩნევ სიძნელებებს, უმცირეს შეცდომას, შეიძლება მოჰყვეს საბედისწერო შედეგები იმათთვის, ვინც ჩვენს მსგავს მდგომარეობაში იმყოფება...“

ოფიცერი, რომელიც რაზმთან ერთად გაგზავნა კინგმა წყლის მარაგის მოსატანად; მობრუნდა და სთხოვა კინგს დახმარება, რადგან ჭასთან შეგროვილიყო რამდენიმე ბელადი და უკრძალავდა ინგლისელებისაგან დაქირავებულ მცხოვრებლებს, დახმარებოდნენ მგზავთურებს კასრების ზიდვაში. ოფიცერი ირწმუნებოდა, რომ ბელადების ყოფაქცევა შეტად საეჭვოა და ფიქრობს, რომ ისინი ძალას იხმარენ და ნებას არ მისცემენ წყალი ამოიღონ. კინგმა გაატანა ოფიცერს ერთი ჯარისკაცი თოფით და დაშნით, მალე ოფიცერი ისევ მობრუნდა და სთქვა, რომ მცხოვრებლები შეიარაღდნენ ქვებით და იმუქრებიანო. მაშინ კინგმა გადასწყვიტა თვითონ წასულიყო

კისკენ და თან წაიყვანა კიდევ ერთი ჯარისკაცი. მცხოვრებლებმა დაინახეს თუ არა კინგი, მყისვე დაადგეს ქვეები და, იმის შემდეგ, რაც კინგი მოვლაპარაკა ერთ ბელადთაგანს, — დაიშალენ. მუშაობა განახლდა.

ამ დროს კუკი ჩამოვიდა ნაპირზე და გაიგო კინგისგან მომხდარ ამბების შესახებ. მან უბრძანა ესროლათ ყველასათვის, ვინც ხელს შეუშლიდა მუშაობას. ლეიტენანტმა მაშინვე უბრძანა კაპრალს და-ტენათ ტყვიებით დარაჯების თოფები.

სალამო დადგა. ცარიელი ნავსაყუდელი და ცარიელი ნაპირი მიუყრდა. ჩამოვარდა შიშის მომგვრელი სიჩუმე. ზღვა წყნარად რეცხდა კლდეებს. ხომალდების სილუეტები ირხეოდა წყლის ზედაპირზე. სასაფლაოდან მოისმოდა ნაჯახის ხმა. კუკი და კინგი ჩუმად მიდიოდნენ ნავისაკენ. ლეიტენანტი კარგად იცნობდა მეთაურს. მოგზაურობათა მრავალი წლის განმავლობაში მან კარგად შეისწავლა უკმაყოფილების, აღელვების, სიფიცხის ოდნავი ნიშნებიც კი: მოხრილი ზურგი, შეჭმუხნილი, ხშირი წარბები, პირველი შეხედვით შეუმჩნეველ მოძრაობის სისწრაფე ამ ფართე მხარბეჭიან, მუდამ მშვიდი ადამიანისა, — ყოველივე ეს მოწმობდა კუკის დაფარულ აღელვებას: ჩანდა, რომ კაპიტანს მეტად აწუხებდა მომხდარი ამბები, რაღაც ფიქრი აღელვებდა და არ აძლევდა მოსვენებას. სასტიკი ბრძანება გასროლის შესახებ ამტკიცებდა ამას. კუკმა შეამოწმა დურგლების ნამუშევარი, შეიარა ბანაკში, სადაც კემსავდენ იალქნებს და გაიმეორა ბრძანება თოფების დატენის შესახებ.

არ გასულა ნახევარი საათი, რომ ზღვის მხრიდან მოისმა მუშკეტების ტკაცუნი. ისროდენ „გაბედულებიდან“. ხომალდის მხრიდან სწრაფად მოსცურავდა ნავი, რომელსაც ესროდენ თოფებს. კუნძულელის ნავს ხომალდიდან გამოედევნა პატარა ნავი, რომელიც თითქმის დაეწია ქურდებს. კუკი სწრაფად მოაბიჯებდა ნაპირისაკენ. ლეიტენანტს უბრძანა გამოეგზავნა შეიარაღებული ხალხი, ნავისთვის გზის გადასაჭრელად. ერთი წუთის შემდეგ კინგი და კუკი შირბოდნენ ნაპირზე, კუნძულელთა გადმოსავალ ადგილისკენ. სირბილის დროს მოუხდათ სანაპირო კლდეების მოვლა. ეს მათ დროს აკარგვინებდა. ადგილობრივმა მცხოვრებლებმა მოასწრეს გაპარვა. მათი ცარიელი ნავი ირხეოდა ნაპირთან. კუკმა არ იცოდა, რომ „გაბედულების“ ნავმა ჩამოართვა მცხოვრებლებს მოპარული ნივთები; მან კვალდაკვალ მისდია ვაჭკეულებს. იგი სამი მილით დაშორდა ბანაკს და მხოლოდ მაშინ მოისაზრა, რომ ლამდება და საფრთხილოა დევნის გაგრძელება. გზაში შემომხვდარი მცხოვრებლები უჩ-

ვენებდენ გზას, საითკენაც გაიქცენ ქურდები, მაგრამ კუკმა იცოდა, რომ ასეთ შემთხვევებში მათ არ დაეჯერებოდათ და დაბრუნდა ნაპირზე.

იქ მას ახალი უსიამოვნება მოელოდა. თურმე „გაბედულების“ ოფიცერმა, რომელმაც ჩამოართვა ქურდ კუნძულელს შოპარული ნივთები, — ხომალდზე დაბრუნებისას დაინახა გაქცეული კუკი და გადასწყვიტა, რომ ხელში უნდა ჩაიგდოს კუნძულელის ნავი. როდესაც მან მოისურვა თავის განზრახვის შესრულება, — მოვიდა ადგილობრივ მცხოვრებთა ერთ-ერთი ბელადი და განაცხადა, რომ ნავი მას ეკუთვნის და არავის არ დაუთმობს. ამ დროს ნაპირთან მისცურა კინგისგან გამოგზავნილმა ნავმაც ჯარისკაცებით და დევა გაცხოველდა. „ერთმა ჯარისკაცმა ბელადს თავში ნიჩაბი ჩაკრა და მიწაზე დასცა იგი. მოცივდენ კუნძულელები, დაავლეს ხელი ქვებს და დაუშინეს ჯარისკაცებს, რომლებიც იძულებული გახდნენ ცურვით ამოფარებოდნენ კედლებს. კუნძულელებმა მიაშურეს ნავს და დაიწყეს ყველაფრის გატაცება, რაც კი შიგ დარჩა. საბედნიეროდ, გონზე მოსულმა ბელადმა შეაჩერა რბევა, დააბრუნა ნავი და ნივთების ნაწილი და ირწმუნებოდა თავის კეთილ განწყობილებაში. ჩანდა, რომ იგი მეტად შეწუხებული იყო მომხდარი ამბებით და შეშინებული კითხულობდა მოკლავს თუ არა მას ორონო, ან თუ შეიძლება, რომ ხვალ ისევ გამოცხადდეს ხომალდზე. იგი დაარწმუნეს, რომ აპატიებენ დანაშაულს. მაშინ ბელადი დაწყნარდა და შეეხო თავისი ცხვირით ოფიცრის ცხვირს, რაც, კუნძულელთა ჩვეულებით, ნიშნავდა სრულ შერიგებას და მეგობრობას. ახლა ის დაბრუნდა უკან სოფელში.

ამ ამბავმა კიდევ უფრო ააღელვა კუკი. მან არაფერი არ სთქვა, მაგრამ ეტყობოდა, რომ ძლივს იკავებდა თავს. ადგილობრივ მცხოვრებთა საქციელით გაბოროტებულ ჯარისკაცების წინაშე არ შეიძლებოდა შენიშვნის მიცემა ზომამზე ბეჯით ოფიცრისთვის. კუკი თავისი ლეიტენანტის თანხლებით ჩაჯდა ნავში და უბრძანა გაეცურათ „გაბედულებისაკენ“. ვარსკვლავებიანი ცის კამარა გადაიშალა ნავსაყუდელის ზევით და აისახა წყლის ზედაპირზე. იკლავებოდა ხომალდზე დანთებული სინათლის მოწითალო შუქი. აჯაგრულ დევებივით, შავად მოჩანდა კუნძულის ჩუმი კლდეები.

— შე ძლიერ ვშიშობ, — ჩუმად სთქვა კუკმა, — რომ კუნძულელები მაიძულებენ მივიღო სასტიკი ზომები.... — მის ხმაში მოისმოდა სევდა და ნაღველი. — მაგრამ, ხომ იცით, კინგ, არ შეიძლება

შათ ვაფიქრებინოთ, რომ ჩვენ გვაჯობეს... მისი ხმა უფრო დარწმუნებით გაისმოდა.

ავიდა თუ არა ხომალდის ერდოზე, კუკმა ბრძანა, გაეგლოთ იქედან ყველა დარჩენილი კუნძულელი. ლეიტენანტმა კინგმა შეამოწმა საათი, გასცა განკარგულებანი უმცროს ოფიცრებისადმი და დაბრუნდა ნაპირზე. ბანაკში მან გააორმაგა გუშაგების რიცხვი. ეს გაფრთხილების ზომა ზედმეტი არ გამოდგა: თერთმეტ საათზე ერთერთმა გუშაგმა შენიშნა ხუთი ადგილობრივი მცხოვრები, რომლებიც მოფოფხავდნენ სასაფლაოს მესერის გასწვრივ. გაიგონეს თუ არა ჯარისკაცების მოძრაობა, — ისინი მიიმალენ სიბნელეში. შუაღამეზე ისინი ისევ გაჩნდნენ და ერთი მათგანი სულ ახლოს მიცოცდა კარავთან, სადაც ინახებოდა ასტრონომიული ხელსაწყოები. გუშაგმა გაისროლა, კუნძულელები გაიფანტნენ.

მეორე დღე, 14 თებერვალი, მღელვარებით დაიწყო. „აღმოჩენიდან“ მოვიდა ცნობა, რომ ღამით ადგილობრივმა მცხოვრებლებმა მოხსნეს და წაიღეს ხომალდიდან პატარა ნავი. ამ ცნობამ კუკი მოთმინებიდან გამოიყვანა. საჭირო იყო გადამწყვეტი ზომების მიღება, რომ ბოლო მოღებოდა კუნძულელთა კადნიერებას. თუ ახლაც არ იქნება მიღებული ზომები, თუ ინგლისელები სისუსტეს გამოიჩინენ, გამარჯვებით აღფრთოვანებული კუნძულელები მიიყვანენ თავის გამოსვლებს. შეიარაღებულ თავდასხმამდე, ასტეხენ ნამდვილ ომს, ხელს შეუშლიან მუშაობას და შესწყვეტენ სურსათ-სანოვავის მოწოდებას. საჭიროა დაუყოვნებლივ წაღებულ ნავის დაბრუნება და დამნაშავეთა სასტიკად დასჯა. მან გადასწყვიტა გამოეყენებინა ზომა, არა ერთხელ ნაცადი ამხანაგობის კუნძულებზე და ახალ ზელანდიაში: აეყვანა მძევლად მეფე და მისი ვაჟიშვილები. თუ ეს ზომა გასჭრის, ნავს მოაბრუნებენ, ქურდებს გასცემენ და ყველაფერი მალე მორიგდება. ოღონდ კი ტერრობუ არ შეშინდეს მომხდარ ამბებით და არ გაიქცეს.

კლერკი ავად იყო და მარტო კუკს მოუხდა მოეკიდა ხელი ამ საქმისათვის. პირველი მისი განკარგულება იყო, — დაეკავებინათ ყველა კუნძულის ნავი, რომლებიც შეეცდებოდნენ ნავსაყუდლიდან გასვლას. ნავსაყუდლის გასწვრივ მწყრივად ჩამოდგა ინგლისელების ნაგები ორივე ხომალდიდან, შეიარაღებული ჯარისკაცებით. არტილერიას უბრძანეს ესროლათ გაქცეულებისათვის.

დილის რვა საათისთვის კუკი, საზღვაო ქვეითი ჯარის ლეიტენანტი ფილიპსი და ცხრა ჯარისკაცი ჩასხდნენ ნავში. კუკს ხელში ეჭირა ტყვიებით დატენილი თოფი, იგი იდგა ნავში და აძლევდა

უკანასკნელ განკარგულებებს „აღმოჩენაზე“ დარჩენილებს და აგრეთვე ლეიტენანტ კინგს, რომელიც დილასვე მოვიდა ნაპირიდან, რალაც არაჩვეულებრივი კილო ისმოდა კაპიტნის ხმაში, მისი პატარა თვალები მოუსვენრად ბრწყინავდა, ყოველ მოძრაობაში გამოსჭვიოდა ცუდად დაფარული აღელვება. იგი იჩქაროდა, არ აძლევდა სხვას დალაპარაკების შესაძლებლობას, სიტყვას ართმევდა. „... უკანასკნელი ბრძანებები, მისგან რომ მივიღე, იყო: დამემშვიდებინა ადგილობრივი მცხოვრებნი, დამერწმუნებინა ისინი, რომ მათ არავინ ავნებს, არ დამეჩსაქსა ჩემი პატარა რაზმი და ფხიზლად ვყოფილიყავი“. კინგი დაბრუნდა ბანაკში. კუკის ნავმა გასცურა სოფელ უასკენ, სადაც ცხოვრობდა ტერრობუ.

კუკმა ანიშნა ჩრდილოეთის კონცხთან მდგომ „გაბედულების“ ნავს, რომ მას წაყოლოდა, იგი გადმოვიდა ნაპირზე, ფილიპსთან და ჯარისკაცებთან ერთად და წავიდა სოფლისაკენ.

შეხვედრა თითქოს ჩვეულებრივი იყო: ადგილობრივი მცხოვრებნი ეფინებოდნენ მის წინ მიწაზე და სთავაზობდნენ გოჭებს. ჩანს, ისინი ვერ მიუხვდნენ კუკის განზრახვას. კუკმა გამოიძახა მეფის ვაჟიშვილები და სთხოვა, მიეყვანათ იგი ტერრობუსთან. მოხუცი სთვლემდა ჭილოფზე. კუკმა უამბო მას ქურდობის შესახებ, დიპლომატიურად დაუმატა, რომ არ სთვლის მას დამნაშავედ ქურდობაში და სთხოვა წაყოლოდა მას ხომალდზე. ტერრობუ ერთი წუთითაც არ შეეჭვებულა. მისი ვაჟები ჩასხდნენ კუკის ნავში და უცდიდნენ მამას, რომელიც კოჭლობით მოდიოდა კუკის გვერდით. რამდენიმე მხლებელი მათ უკან მოსდევდათ. ამ დროს, ნავსაყუდელიდან გაისმა მუშკეტის სროლა; მეზღვაურები ნავიდან ესროდნენ მიმავალ კუნძულელთა ნავს.

უცებ დაიწყო ყვირილი ერთმა მოხუცებულმა ქალმა, რომელიც უკან მისდევდა მეფეს, ის უძახოდა ტერრობუს ერთ-ერთ ცოლს; მისი ორი ვაჟის დედას. თვალცრემლიანი მოიჭრა, ჩაუვარდა ფეხებში მოხუცს და დაუწყო მუდარა, — არ წაყოლოდა უცხოელებს. ქალს მოყვა ორი ბელადი. ისინიც სთხოვდნენ ტერრობუს, არ ჩამჯდარიყო ნავში და აიძულეს იგი მიწაზე დამჯდარიყო. სროლით და ნავსაყუდელში გამწკრივებულ შეიარაღებულ ნავების დანახვით შეშინებული მცხოვრებლები მორბოდნენ მეფისაკენ. დიდი ბრბო ვარს შემოერთყა ინგლისელებს, საქმე მოულოდნელად შეტრიალდა.

ლეიტენანტ ფილიპსმა კითხა კუკს, ხომ არ ემჯობინება, რომ გამოიყვანოს ჯარისკაცები ბრბოდან და დაამწკრივოს ოცდაათ ნა-

ბიჯზე სამხედრო წესით, კლდეებთან, ზღვის ნაპირას. კუკი დას-
თანხმდა. ბრბომ გაატარა ჯარისკაცები და ისევ გარს შემოერთა
კუკს. კუკი დაბეჯითებით სთხოვდა ტერრობუს წაყოლოდა მას და
თითქმის აიძულა ზეზე წამომდგარიყო. მაგრამ ქალების გაძლიერე-
ბულმა წივილ-კივილმა, ბელადების ყვირილმა, რომელნიც აჩერებ-
დნენ მეფეს, შეაცვლევინეს კუკს თავისი გადაწყვეტილება. მან უთ-
ხრა ფილიპსს, რომ ნებით აქ ვერაფერს გახდებიან, და ტყუილად-
უბრალოდ სისხლის დაღვრა კი მას არ სურს. შიშით აკანკალებული
მოხუცი და ატირებული ქალები ეცოდებოდა მას. ბრბოს მუქარა და
ყვირილი კი არაფერს კარგს არ მოასწავებდა. მანი გადასწყვიტა წა-
სვლა. ნელ-ნელა, ფილიპსთან ერთად იგი გაემართა ნაპირისაკენ.
ბრბო უკმაყოფილოდ ყაყაებდა.

კუკი უკან არ იხედებოდა. მას არ დაუნახავს, რომ ნაპირის
მეორე მხრიდან მობოდა კუნძულელი, რომელმაც გაარღვია ბრბო,
ფეხებში ჩაუვარდა მეფეს და უამბო, რომ უცხოელებმა ნაგებიდან
ისროლეს და ეს ესაა მოკლეს ერთი ბელადი, რომელიც მისცურავ-
და ნავით. მას არ დაუნახავს, რომ წაიყვანეს ტერრობუ, გააგზავნეს
შინ ქალები და ბავშვები, კაცებმა წამოისხეს საომარი წამოსასხამე-
ბი და შეიარაღდნენ შუბითა და ქვებით. კუკი მიტრიალდა მხო-
ლოდ მაშინ, როდესაც მას უკანი მოესმა აჩქარებული ფეხის ხმა. მის
წინ იდგა უზარმაზარი კუნძულელი და ემუქრებოდა შუბით და ხან-
ჯლით. მან დაინახა სისხლით ავსილი თვალები და დორბლიანი პი-
რი, საიდანაც გაისმოდა უდიერი მუქარა. კუკმა დაუყვირა მას და
ესროლა, მაგრამ საფანტმა მას წამოსასხამიც კი ვერ გაუხვრიტა.
ჯარისკაცებს ქვები დაუშინეს. ერთმა კუნძულელმა მოუქნია ხან-
ჯალი ფილიპსს, მაგრამ მოკლულ იქმნა თოფის კონდახის დარტ-
ყმით. კუკმა გაისროლა და ტყვიამ დასცა მეორე. ბრბო ღრიალით
ეცა ინგლისელებს. ჯარისკაცები და შეზღვაურები ნაგებიდან და-
უხვდნენ მათ მუშკეტების სროლით. გამხეცებული ბრბო არ შეუშინ-
და ტყვიის ცეცხლს და ეკვეთა ჯარისკაცებს, რომლებმაც ვერ მო-
ასწრეს თოფების დატენა. დაიწყო ხელჩართული ბრძოლა.

კუკი ხედავდა, როგორ ეცემოდნენ მისი ხანჯლით განგმირული
ჯარისკაცები, სხვები ვარბოდნენ დასისხლიანებული სახეებით და
ვარდებოდნენ წყალში. ნაგებისაკენ გასაცურავად. დაინახა, თუ ერთ-
მა კუნძულელმა, როგორ ჩასცა ხანჯალი ზურგში ფილიპსს, და
მუხლებამდე წყალში ჩამდგარი ლეიტენანტი როგორ მოტრიალდა
და თოფით მოკლა დამცემი.

კუკმა მიიღბინა წყალთან, ხელებს უქნევდა მეზღვაურებს და უყვიროდა, ცდილობდა სროლის შეჩერებას, მაგრამ, მიუხედავად მისი ყვირილისა, ნავებიდან უშენდენ ცეცხლს, რომელიც მის ზურგს უკან, ცელავდა კუნძულელებს, ამ უკანასკნელ წუთშიდაც კი კუკი ცდილობდა შეეჩერებინა სისხლის ღვრა. მარტოდ მარტო იდგა იგი ნაპირზე მეზღვაურებსა და კუნძულელებს შორის შერიგების ამოცდლაში.

მას დაარტყეს კეფაში მეორეჯერ, — ზურგში შესამეჯერ... თოფი ხელიდან ვაუვარდა... კუნძულელთა ველური, მხიარული ღრიალი, სიცილი, კბილების ღრჭენა... ცეცხლის დაშენა ნავებიდან და ზარბაზნების გრგვინვა ხომალდიდან...

ნავებიდან დაინახეს, როგორ ჩაარტყა კუნძულელმა კუკს შუბი თავში და როგორ დაეცა კაპიტანი სახით წყალში, როგორ დაავლეს სხვებმა ხელი ფეხებში და, ხანჯლის ცემით, გაათრიეს ნაპირისაკენ. ტყვიები ყველა დახარჯული იყო და ნავები, არტილერიის დაცვით, მოშორდენ ნაპირს ისე, რომ ვერ აკრიფეს მოკლულები.

ბანაკში დარჩენილი რაზმი როგორღაც გაუმკლავდა ადგილობრივ მცხოვრებთა თავდასხმას, კინგის სიფხიზლემ და მოხერხებულმა ჯანკარგულებებმა, კედლებით დაცულმა სასაფლაომ გადაარჩინა ჯარისკაცები. ზარბაზნის ყუმბარამ „აღმოჩენიდან“ და თოფის სროლამ გაფანტა თავდამსხმელები და დაჭრა რამდენიმე კაცი.

თორმეტ საათზე კაპიტან კლერკთან შეიკრიბა ოფიცრების საბჭო. შეხედულებები გაიყო. კინგი მოითხოვდა ფიცხელ და უსასტიკეს ზომებს კუნძულელთა დასასჯელად. იგი დაბეჯითებით ამტკიცებდა, რომ სისუსტის გამოჩენა გამოიწვევს უარეს გამოხვედებს და არ მისცემს მათ მუშაობის დამთავრების საშუალებას. მეთაურის და ამხანაგის საშინელი სიკვდილისათვის შური უნდა იძიონ. მას არ დაეთანხმენ. სთქვეს, რომ სიმკაცრე მხოლოდ გააბოროტებს ადგილობრივ მცხოვრებლებს, რომ არ შეიძლება დარჩენილ ჯარისკაცთა მცირერიცხოვან რაზმის საფრთხეში ჩაგდება, რომ ხომალდებს ვერ კიდევ მოელით ხანგრძლივი მოგზაურობა ჩრდილოეთისაკენ. საჭიროა ყოველგვარი ზომების მიღება ადგილობრივ მცხოვრებლებთან მშვიდობიან განწყობილების აღსადგენად, რათა შესაძლო გახდეს ხომალდების შეკეთება, სურსათის მარაგის შევსება და კაპიტანის ცხედრის მიღება. კლერკმა დაიჭირა ოფიცრების ამ ჯგუფის მხარე და გადასწყვიტა გაეგზავნათ ლეიტენანტი კინგი, ბელადებთან მოსალაპარაკებლად.

კინგი გაემგზავრა ორი ნავით, შეიარაღებული რაზმის თანხლებით, ადგილობრივი მცხოვრებლები გამოვიდენ ნაპირზე შეი-

რადებულნი იარაღით და ქვებით, მაგრამ გადააგდეს შუბები და ხანჯლები, დაინახეს თუ არა ოფიცრის ხელში თეთრი ცხვირსახოცი და დაიწყეს მოლაპარაკება, ლეიტენანტმა გამოუცხადა. რომ მათ არავინ არაფერს დაუშავებს, თუკი ისინი დაუყონებლივ დააბრუნებენ ორონის ცხედარს. ერთმა ბელადთაგანმა უპასუხა, რომ მისი ცხედარი დაჭრილია ნაჭრებად და დაურიგდა მეფეს და უმაღლეს ბელადებს, მაგრამ იგი ახლავე წავა მათთან და გადასცემს ინგლისელთა თხოვნას. კინგმა იცადა ერთ საათზე მეტ ხანს და ბოლოს გააგზავნა ოფიცერი „აღმოჩენაზე“ განკარგულების მისაღებად, კლერკმა უბრძანა დაუყონებლივ დაბრუნებულიყო. კინგი დაემუქრა კუნძულელებს, რომ მთლად გაანადგურებს სოფელს და დაბრუნდა „გაბედულებაზე“. ამავე დღეს გადავიდა „გაბედულებაზე“ კაპიტანი კლერკიც, რომელმაც დაიკავა კუკის ადგილი, „აღმოჩენის“ მეთაურობა კი გადააბარა ლეიტენანტ გორუს.

დაღამდა, „გაბედულებაზე“ მწუხარება იყო გამეფებული ოფიცრები და მეზღვაურები გლოვობდნენ მოკლულებს, ვის შეეძლო კუკის მაგიერობის გაწევა?.. ხომალდზე გააორმაგეს გუშაგთა რიცხვი და დარაჯებიც დააყენეს. კუნძულის სიღრმიდან მოჩანდა ცეცხლი და ისმოდა ქალების კვნესა-ვაება. ალბათ, სწვავდნენ მოკლულთა გვამებს, თავისიანების და მტრებისას და მოუწოდებდნენ ღმერთებს შურისძიებისაკენ. შუაღამისას ხომალდის ერდოზე მდგომმა გუშაგმა ესროლა მომცურავ ნავს. აღმოჩნდა, რომ ეს ქურუმებია, რომელთაც სურთ კინგის ნახვა (ადგილობრივი მცხოვრებნი მას კუკის ვაჟიშვილად სთვლიდნენ). მათ სთქვეს, რომ მთავარმა ქურუმმა გამოგზავნა ყველაფერი, რაც დარჩა მოკლულ ორონოსაგან: დანარჩენი ტერრეობუს და ბელადებს აქვთ. ქურუმმა მსხვერპლის შეწირვისათვის მიიღო ცხედარის ნაწილი და უბრძანა, დაებრუნებინათ იგი უცხოელთათვის.

სანათის მბჟუტავ სინათლეში ქურუმმა, აკანკალებული ხელებით, გაშალა ქსოვილის ნაჭერი. შიგ გახვეული იყო ათიოდე გირვანქა ადამიანის დასისხლიანებული ხორცის ნაჭერი... ინგლისელებმა შეხედეს და, ათრთოლებულებმა, უკან დაიხიეს... „წაიღე, — სთქვა ქურუმმა და მიაწოდა გახვეული ფუთა კინგს. მას ხმა უთრთოდა. — როდის დაბრუნდება ორონო? რას გვიზამს იგი?“

ქურუმებმა არ ინდომეს ხომალდზე ღამის გატარება. მათ სთქვეს, რომ მოვიდნენ საიდუმლოდ ბელადებისაგან და უნდა უკან დაბრუნდნენ, ვიდრე სიბნელეა. ქურუმებს გამოკითხეს, თუ რა ხდებოდა ნაპირზე. ქურუმებმა უამბეს, რომ პირველ შეტაკებაში მოკ-

ლულია ჩვიდმეტი კუნძულები და ხუთი ბელადი, ბანაკიდან კარგა კაცი, რომ ტერრორებზე დაიძალა მალალ კლდეში, გამოქვაბულში, რომ ბელადებს ბოროტი განზრახვები აქვთ უცხოელთა წინააღმდეგ.

მეორე დღით ინგლისელები ამაოდ მოელოდნენ დაპირებულს. არავინ არ გამოცხადებულა ხომალდზე და მხოლოდ ნავებით მოცურავე კუნძულები გაყვიროდნენ და იმუქრობდნენ იარაღით.

როდესაც მეზღვაურებმა დაინახეს ერთი კუნძულების ხელში კუკის ქუდი, რომელსაც იგი აქნევდა აშკარა გამოჯავრების მიზნით, შათ შოითხოვეს კაპიტნისაგან ფიცხელი განკარგულება, რათა სათანადოდ დაესაჯათ თავხედი. კლერკი იძულებული იყო დაეთმო: ზარბაზნებმა გაანადგურეს ნავი და დაფანტეს ბრბო ნაპირზე. მეზღვაურების შეჩერება უკვე შეუძლებელი იყო. შურისძიების გრძობას, დაგროვილ შეურაცყოფას გამოსავალი უნდა ჰქონოდა და როდესაც კუნძულები კვლავ თავს დაესხნენ წყლის მოსატანად გაგზავნილ რაზმს, მეზღვაურებმა ცეცხლი წაუკიდეს სოფელს, თავი მოკვეთეს ორ კუნძულელს და ზეიმით წამოიღეს ისინი ანძებზე. კლერკი სდუმდა, ხედავდა რა თავის უმწეობას. მაგრამ ხანძარმა ძოულოდნელი გავლენა იქონია: მეფემ გამოგზავნა ბელადები, ზავის გამოსათხოვად. მათ უპასუხეს, რომ ზავს აღადგენენ, როგორც კი ისინი დააბრუნებენ კუკის ნეშტს. დღის ბოლოს საზეიმო პროცესია გაემართა სოფლიდან ნაპირისაკენ, მას წინ მიუძღოდა ერთი ბელადთაგანი, შემოსილი ფრთებისაგან გაკეთებულ გრძელ წამოსასხამით, რომელსაც მოჰქონდა რალაც, ქსოვილში გამოხვეული. იგი ავიდა კლდეზე და დაიწყო ნიშნებით თხოვნა, რომ ნავი გამოეგზავნათ, კინგი წავიდა მის წამოსაყვანად. ბელადმა თან მოიტანა გახვეული ფუთა, დაფარული თეთრი, და შავი ფრთებისაგან გაკეთებულ წამოსასხამით.

ჩვენ ვნახეთ შიგ ბატონ კუკის ხელები, სრულებით მთელი. ჩვენ ადვილად ვიცანით იგი განაკაწრით, რომელიც მას ჰქონდა ცერსა და დანარჩენ თითებს შორის, ჩვენ ვნახეთ აგრეთვე თავი და ფეხის ძვალი, აცლილი ხორციით (თმები მოჭრილი იყო, მოხსნილი თავის ქალასაგან და მიწებებული ყურებთან). თავს აკლდა ქვემო ყბა. ჩვენ მოვნახეთ აგრეთვე ორივე მკლავის ძვლები, ზედ ჩამოკიდებული წინა მხარის კანით, ფეხების ძვლები, მხოლოდ უტერფებოდ. სახსრების შენაერთები მთელი იყო, ყველაფერი თითქოს ცეცხლზე იყო ნამყოფი, გარდა ხელებისა, სადაც შერჩენილიყო ხორცი, ალაგ-ალაგ დასერილი და ამოვსებული მარილით, ალბათ

ომისათვის, რომ უფრო მეტ ხანს შენახულიყო. თმების ნაწილი უკან ამოგლეჯილი იყო, მაგრამ არ ჩანდა, რომ თავის ქალა ჩატეხილი ყოფილიყო“...

მეორე დღით გამოცხადდა მეფის ვაჟიშვილი და მოიტანა დარჩენილი ძვლები, ორი თოფის კონდახი, ჩექმები და რამდენიმე წვრილმანი ნივთი. იგი ირწმუნებოდა, რომ ტერორებუს სურს ზავი, რომ ყველაფერი რამდენიმე ბელადის ბრალია, რომელთა ხელქვეითებმა მოიპარეს ნავი და რომ მას არ შეუძლია მოკლულ ჯარისკაცების ძვლების დაბრუნება, რადგან ადგილობრივმა მცხოვრებლებმა ისინი კუნძულის სიღრმეში წაიღეს. კლერკმა გაისტუმრა იგი და მოითხოვა ერთი დღე-ღამით ნავსაყუდელზე ტაბუს დადება.

„გაბედულებზე“ ისმოდა ნაჯახის და ჩაქუჩის რახუნი. ღურგლები კუბოს ამზადებდნენ, ერდოზე ჩამწკრივდნენ ორივე ხომალდის მეზღვაურები და ჯარისკაცები. ოფიცრებმა გამოასვენეს მოკლულის ნეშტი, დაფარული ბრიტანეთის ბაირალით. დაწესებულ ლოცვის შემდეგ კუბო დახურეს და დაჭედეს, გარინდულ ნავსაყუდელში გაისმა ზარბაზნების მრგვინავი ხმები. დაჰკრეს დაფდაფი. თოკებზე ჩამოკიდებული კუბო, ზედ მიბული ტვირთით, რხევით უახლოვდებოდა წყალს. ერთი წუთის შემდეგ ზღვამ დამარხა მეფის კაპიტანი, ჯემს კუკი.

ხომალდზე დუმილი გაშეფდა. მეზღვაურები ჩუმად დაიშალენ, გულდათუთქულნი მეთაურის უაზრო და საზარელი სიკვდილით.

ოფიცერთა საბჭომ გადასწყვიტა დაუყონებლივ დაეტოვებინათ კუნძული. იმავე დღეს საღამოთი (22 თებერვალს) „გაბედულება“ და „ალმოჩინა“ გავიდნენ კარაკაკუას ნავსაყუდელიდან და აიღეს კურსი ჩრდილოეთისაკენ.

მეგვილი მოვლა

ექსპედიცია განაგრძობდა თავის მუშაობას. მან გამოიკვლია სენდვიჩის არქიპელაგის სხვა კუნძულები და დაიძრა კამჩატკისაკენ. პეტროპავლოვსკში და ბოლშერეცკში ექსპედიცია დაწვრილებით გაეცნო მხარის ბუნებას, კამჩადალების და დასახლებულ რუსთა ყოფა-ცხოვრებას. აუარეს წმ. ლავრენტის კუნძულს და კვლავ გავიდნენ ბერინგის სრუტით ჩრდილოეთისაკენ, გზაზე მათ ისევ ყინულები გადაელობა. ხომალდებმა მიაღწიეს ჩრდ. განედ. 70° 33'-მდე და უკან დაბრუნდნენ. აგვისტოს დამლევს, როდესაც კამჩატკის ნა-

პირების გასწვრივ მოდიოდნენ, გარდაიცვალა კლექით დაავადებულთა
კაპიტანი კლერკი.

ექსპედიციამ გაიარა კურილის კუნძულების არქიპელაგი, იაპონია და გაჩერდა მაკაოში. იქედან წავიდნენ კანტონში, სადაც შეკრიბეს მრავალი მნიშვნელოვანი ცნობა ჩინეთის შესახებ, შემდეგ გაიარეს ზონდის კუნძულებზე, გაემართნენ კეთილ იმედის კონცხისაკენ და მშვიდობით დაბრუნდნენ ინგლისში 1780 წლის 4 ოქტომბერს, 4 წლის 2 თვის და 22 დღის მოგზაურობის შემდეგ.

კუკმა შიალწია უდიდეს შედეგებს. სამი უმთავრესი საკითხი, რომელიც წარმოადგენდა ყველა ქვეყნის სწავლულ გეოგრაფთა გაცხარებულ დავის საგანს, საბოლოოდ იქნა გადაწყვეტილი. წაიშალა ფანტასტიური თეორი ლაქა, რომელსაც ეჭირა რუკაზე თითქმის მთელი სამხრეთის ნახევარსფერო. საბოლოოდ გაიფანტა მოჩვენებითი მითოსი უცნობ სამხრეთის მიწის შესახებ მისი მდიდარი ბუნებით, ჯერ უხილავ ცხოველთა სამეფოთი და ახალი სახელმწიფოს მოწყობის განუსაზღვრელ შესაძლებლობით, ფართე სანაოსნო სრუტე, რომელიც თითქოს შუაში სჭრიდა ჩრდილო ამერიკას და რომელიც ასე დაჟინებით ესიზმრებოდა გეოგრაფიის მკეთებლებს; ისეთივე ზღაპარი გამოდგა, როგორც მითქმა-მოთქმა აზიის და ამერიკის მატერიკების შეერთების შესახებ, ან და, წინააღმდეგ, უზარმაზარ წყლის სივრცის შესახებ, რომელიც ყოფს ამ ორ კონტინენტს.

ამხანაგობის კუნძულების აღმოჩენას, ახალ ზელანდიის კუნძულებრივი მდგომარეობის გამორკვევას, ახალ ჰოლანდიის აღმოსავლეთ ნაპირის გამოკვლევას, უზარმაზარ ახალ კალედონიის, გეორგიის და სენდვიჩის კუნძულების აღმოჩენას, და აგრეთვე წვირულ კუნძულების ურიცხვ რაოდენობის აღმოჩენას ატლანტიურ და წყნარ ოკეანეებზე თან სდევდა კოორდინატების უზუსტესი გაზომვა, რუკების შედგენა, წინამორბედ მეზღვაურთა და კარტოგრაფთა აღრიცხვების დაზუსტება და შესწორება. ამას დაემატა უმდიდრესი ბოტანიკური კოლექციები, რომელთაც მისცეს მეცნიერებას. ათასხუთას მცენარეთა ახალი სახეობა. ანტროპოლოგიამ და ზოოლოგიამ შეიძინა დაწვირლებითი აღწერილობა ახლად აღმოჩენილ ხალხთა, მათი გარეგნობის, ენის და ყოფაცხოვრებისა, — ასტრონომიამ მიიღო დაკვირვებათა დიდი რაოდენობა, აღრიცხვათა უდიდესი მასალა, ნავიგაციამ, — სიღრმეთა გაზომვა, მიქცევა-მოქცევის სიმბალის და დროის გამორკვევა, ფარვატერის და ცურვის

პირობების გამოკვლევა სხვადასხვა განედში და წელიწადის სხვადასხვა დროში.

გარდა ამისა, კუკმა პირველმა მიაქცია ყურადღება მეზღვაურების ჯანმრთელობის დაცვას, მოგზაურობის სხვადასხვა პირობებში. მისმა სურაევანდის საწინააღმდეგო საშუალებათა შემოღების ცდებმა ხომალდებზე, ბრწყინვალე შედეგები იქონია და გაუკაფა ახალი გზები საზღვაო მედიცინას¹.

ცოდნის ყველა უმთავრესმა დარგმა შეიძინა უძვირფასესი მასალა, მეცნიერებას გადაეშალა უდიდესი ასპარეზი ახალ გამოკვლევათათვის. ზღვაოსნობას დესახა ახალი გზები და ახალ აღმოჩენათა მიღწევის უუქში მეტად გაძლიერდა პოლიტიკური და მეცნიერული ინტერესი მოგზაურობებისადმი. დრომოქმულ შეხედულებათა რუტინის უკუგდებით, მეცნიერულ კონსერვატიზმთან ბრძოლით, ძველ ტრადიციების მომხრეთა მიერ შექმნილ დაბრკოლებათა დაძლევის გზით, პირად კეთილდღეობის შეწირვით, რათა მთელი ძალდონე მოენდომებინა საყვარელი საქმისათვის, — კუკმა მოიპოვა უდიდესი გამარჯვება და დაიკავა საპატიო ადგილი XVIII საუკუნის ღირსშესანიშნავ ადამიანთა შორის.

ლიტერატურამაც უხვად ისარგებლა სახელგანთქმულ კაპიტანის მოგზაურობით. მრავალი პოემისა, ლექსებისა და სახოტბო სიტყვის გარდა, რაც კუკის სიკვდილის შემდეგ დაიწერა. მრავალ ევროპულ ენაზე გაჩნდა მისი დღიურების და ცხოვრების აღწერილობის თარგმანებიც.

სპეკულატურმა ლიტერატურამ, რამაც აავსო წიგნების ბაზარი, განსაკუთრებით კაპიტანის სიკვდილის შემდეგ, თავისებურად გადააკეთა დღიურები, ამოიჩნია მათგან, მისი შეხედულებით, უფრო საინტერესო ადგილები, თან დაურთო მრავალი უსირცხვილო ტყუილი, მთლიანად მოაკლო დღიურებს მეცნიერული ღირებულება და დამალა ის, რაც ყველაზე მთავარი და მნიშვნელოვანი იყო: ავტორის მოგზაურობის მიზანი. განსაკუთრებით ეს ეხება საზღვაოგარეთ გამოსულ მრავალრიცხოვან გამოცემას (ინგლისში, როგორც ჩანს, შეეშინდათ საადმირალო სამმართველოს მიერ აკრძალულ პირველ უხეირო ცდებისა).

სხვებს არც რუსეთის გამომცემლები ჩამორჩენილან: ეკატერინე დედოფლის დროინდელ რუსეთშიდაც კითხულობდნენ კუკის თავგადასავალს და, უმთავრესად, „საოცარ, ველურ ინდოელის ამბავს“.

¹ უკანასკნელ ექსპედიციის განმავლობაში ორივე ხომალდზე გარდაიცვალა ხუთი მეზღვაური.

აღწერილობათა მოხერხებული შემდგენლები სთხზავდნენ მსხვილ წიგნებს, გავსებულს უაზრო სისულელეებით, რაც მოსწონდა სანქტ-პეტერბურგის და მოსკოვის საზოგადოების შერჩეულ მკითხველებს. ექსპედიციის კვლევა-ძიება ხურდავდებოდა გამართობელ ანეგდოტებად, რაც ნახევრად თვითონ წიგნების შემდგენელთა გამოგონებას წარმოადგენდა.

ევროპულმა ლიტერატურამ მოიტანა კუკის სახე თავის უგვიანეს ნაწარმოებამდე, XIX საუკუნის დამლევს ჟიულ-ვერნი სწერს კუკზე და მის მოგზაურობებზე, 1908 წელს კი ედუარდ პილონი უბრუნდება მას თავის წიგნში: „Muses et bourgeois de jadis“.

კლასობრივ დაჯგუფებათა გამწვავებულ ბრძოლის დროს, ურთულეს ეკონომიურ ძვრათა და ევროპის რუკის ძირიან-ფესვიანად შეცვლის ხანაში, იმ პერიოდში, როდესაც ატყდა რევოლუციური გამანათვისუფლებელი ომი და მასთან ერთად წარმოებდა მეცნიერულ და ფილოსოფიურ მიმართულებათა შორის გარდამწყვეტი დავა, რამაც მკვეთრი მიჯნა გაავლო ორ საუკუნეს შორის, კუკს, როგორც ადამიანს, რომელიც ეძიებდა გამოსავალს ძველი ტრადიციების ლაბირინტიდან, რომელმაც სძლია პირად ინტერესებს და წინ გაუსწრო თავის მსგავსთა წრეს, არ შეეძლო და არ შეუძლია არ დააინტერესოს მწერალი. კუკი თან შეზრდილი იყო ბურჟუაზიულ კლასებთან, მან კეთილსინდისიერად შეასრულა მათი დავალება, იგი წინ წამოიწია თავისი მტკიცე ნებისყოფის და არაჩვეულებრივი ნიჭის გამო. ეს ნიჭი და ნებისყოფა მან მოანდომა ამ კლასების სამსახურს, გაუკაფა რა ახალი გზები ინგლისის მტაცებლურ, კოლონიზატორულ მოღვაწეობას.

კუკის მიერ აღმოჩენილი მიწები გადაიქცენ კაპიტალისტური ინგლისის ბაზად, რომელმაც იარაღის ძალით განამტკიცა ახალ ხალხთა კოლონიალური მონობა. 1788 წელს ინგლისის ესკადრამ ჩამოსვა ავსტრალიის სამხრეთ-აღმოსავლეთ ნაპირზე რვაასი ბოროტმომქმედი. ნორფოლკის და ტასმანიის კუნძულებიც იქცნენ გადასახლების ადგილებად. ინგლისელი მისიონერები, მეციხოვნენი და ვაჭრები იყვნენ ახალ ქალაქების და კოლონიების პირველი დამფუძნებელნი. ადგილობრივ მცხოვრებთა იძულებითი შრომით მოპოვებულმა ოქრომ, სპილენძმა, ნახშირმა, მატყლმა და ხე-ტყემ XIX საუკუნის დამლევისათვის მისცეს მეტროპოლიას უკვე ას მილიონამდე შემოსავალი.

ახალ ზელანდიის მიწები, სადაც ოქრო აღმოჩნდა, ოცდაათიან წლებში დაიკავა სავაჭრო კომპანიამ. იგი იპყრობდა ამ მიწებს და,

ოცნე წლის განმავლობაში, ჯვარით და იარაღით ებრძოდა ურჩ კუნძულელებს. ეს კუნძულები იქცნენ ოქროს და მატყლის უმდიდრეს წყაროდ, აქ გაშენდა სიმაგრეები და ინგლისის კაპიტალის დასაყრდენი ნავსადგურები. ავსტრალიის ხუთი უდიდესი კოლონია და ოკეანის კუნძულები გახდა; ინდოეთთან ერთად, ინგლისის უმძლავრეს საზღვაო-სამხედრო და სავაჭრო ბაზად. კუკის „მშვიდობიანი“ დაპყრობა სწრაფად გარდაიქმნა ევროპულ მრეწველობის მტაცებლურ პოლიტიკად, რომლებმაც პრაქტიკულად „საქმიანად“ მოკიდეს ხელი ახალ მიწების მართვა-გამგეობას, ექსპლოატაციას და ადგილობრივ მცხოვრებთა გადაქცევას მორჩილ სამუშაო ძალად. იგივე ბედი ეწია ახალ გვინეასაც, მისი ოქროთი, მარგალიტით, კოკოსის და სანდალის ხეებით.

ამგვარადვე, კუკის ნაკვალევზე სავაჭრო კომპანიებმა მიაღწიეს ახალ კალედონიასაც, სადაც „დაამშვიდეს“ ველური ანტროპოფაგები, ააშენეს ეკლესიები და კანტორები და დაიწყეს თუთის, ხრომის და კობალდის დამუშავება, ყავის და შაქრის პლანტაციების, ბრინჯის, კოკოსის და ბანანების ხეების გამრავლება. გავიდა ერთი საუკუნე და კაპიტალიზტურმა საფრანგეთმა აღმართა კუნძულზე ციხე-საპყრობილე: იქ დაიტანჯენ სამოცდა მეთერთმეტე წლის გმირი-კომუნარები, რომლებმაც გაბედეს და აღსდგენ კაპიტალის წინააღმდეგ, დაჩაგრულ პროლეტარიატის დასაცავად.

ცამეტი შტატი ამერიკაში აჯანყდა 1774 წელს ინგლისის კაპიტალის მტაცებლური პოლიტიკის წინააღმდეგ, ნორტის სამინისტროს წინააღმდეგ, რომელიც სულს უხუთავდა კოლონიებს გადასახადებით და ბაჟებით. მათ წარმატებით აწარმოეს ბრძოლა ბრიტანეთის ჯარებთან. ამ ომმა აღშფოთებაში მოიყვანა ევროპა, ატეხა საერთაშორისო კონფლიქტის ქარიშხალი, რამაც შეარყია მაშინდელ პოლიტიკურ წესწყობილების ისედაც მერყევი საძირკველი, ბრიტანეთის იარაღის თავდაპირველი გამარჯვება დამარცხებად იქცა, საფრანგეთ-ამერიკის კავშირის შეტევის გამო, რომელიც სამოცდა ცხრა წელში გაძლიერდა ესპანეთის მონაწილეობით. ჩრდილოეთის საზღვაო სახელმწიფოებმა, რუსეთის მეთაურობით, შეკრეს „შეიარაღებული ნეიტრალიტეტი“ და იმუქრებოდნენ ახალი გართულებებით. დაბნეულმა ინგლისის მთავრობამ გამოუცხადა ომი ჰოლანდიას, რომელიც მიემხრო ჩრდილოეთის კავშირს. ომი ამერიკასთან ამწვავებდა მდგომარეობას. სახელმწიფოს შიგნით მძვინვარებდა ამბოხებები. ირლანდიელებმა და შოტლანდიელებმა ააფრიალეს აჯანყების დროშა, ისინი მოითხოვდნენ თავისუფლებას, მეფის ნაცვალთა

უფლებების გაუქმებას და სავაჭრო შეღავათებს. ინდოეთის კოლონიებში იფეთქა ომმა მაჰარათის და მაიზორის მმართველებთან, რომლებიც ცდილობდნენ განთავისუფლებულიყვნენ ინგლისელთა აუტანელ უღელისაგან. პარლამენტის ოპოზიცია ყვიროდა ლიბერალურ რეფორმებზე და მოითხოვდა ტორთა მინისტრების გადაყენებას. პარტიების ბრძოლა, უდიდესი ზარალი, რომელიც განიცადა სავაჭრო კაპიტალმა და რევოლუციის აჩრდილის მუქარა, — ყოველივე ეს აიძულებდა ზავის დაუყოვნებლივ შეკრას, რა ფასადაც არ უნდა დამჯდარიყო იგი.

კუკის აღმოჩენებმა რამდენიმედ გამოასწორეს ინგლისის კოლონიალურ მეურნეობის ბალანსი, აანაზღაურეს რა დანაკარგი ამერიკაში. თვით გამწვავებულ ომის დროსაც ისმოდა ხმები, რომლებიც იხსენებდნენ სახელგანთქმულ მოგზაურს და ცდილობდნენ დაეცვათ იგი არა სასიამოვნო შემთხვევებისაგან. კუკის ხომალდების გზა ასცდა სამხედრო ფლოტილიების გზებს და ასე რომ არ მომხდარიყო, ვინ იცის, ექნებოდა თუ არა რაიმე ძალა მეცნიერების მაღალძოამაგეთა მჭერმეტყველურ მოწოდებებს, რომლებიც ლიბერალურად გვერდს უხვევდნენ დიპლომატიურ პირობითობას. ამ დროს ორმა ოფიციალურმა წერილმა გაახსენა ქვეყნიერებას ორი არა. მეომარი ხომალდების არსებობა.

ევროპამ ჯერ კიდევ არაფერი იცოდა კუკის სიკვდილის შესახებ, როდესაც ცნობილი მეცნიერი, ბენიამინ ფრანკლინი, შეერთებულ შტატების პირველი ელჩი საფრანგეთში, იწერებოდა პასიდან 1779 წლის 19 მარტს.

„შეიარაღებულ ხომალდების ყველა კაპიტანს და მეთაურს ამერიკის შეერთებულ შტატების კონგრესის დავალებით, რომელიც ამჟამად იმყოფება საომარ მდგომარეობაში დიდ ბრიტანეთთან.

„ბატონებო, ინგლისმა ამჟამად წარმოებულ ომის დაწყების წინ აღჭურვა და გააგზავნა ხომალდი, სახელგანთქმულ კაპიტან კუკის ხელმძღვანელობით, ახალ მიწების აღმოსაჩენად უცნობ ზღვებზე. ვინაიდან ამ, თავისთავად მოსაწონ წამოწყებას შეუძლია გაამრავლოს გეოგრაფიული ცოდნანი, გაადვილოს დაშორებულ ხალხთა ურთიერთ შეხვედრა საქონლის და აგრეთვე ხელოვნების ნაწარმოებთა გაცვლა-გამოცვლისათვის, რაც ხელს უწყობს ცხოვრების კეთილდღეობას და ბოლოს, რასაც ძალუძს გაავრცელოს ადამიანთა მოღვმისათვის სასარგებლო მეცნიერებათა მონაპოვარი, — მე ძალიან მსურს, რომ არც ერთმა თქვენთაგანმა, ვინც შეხვდება კაპიტან კუკის ხომალდს, რომელსაც ამჟამად მოვლიან ევროპულ ზღვებ-

ში, არ ჩასთვალოს იგი მტრად, არ დაუშვას მისი ნივთების დარბევა და არ შეუშალოს ხელი მის უშუალო დაბრუნებას ინგლისში, პირიქით, დიდად სასურველია, თუ თქვენ ზრდილობიანად და კეთილი სურვილით მოეპყრობით კაპიტან კუკს და მის თანამგზავრებს და გაუწევთ მათ, როგორც კაცობრიობის მეგობრებს, დახმარებას, რაიც თქვენს შესაძლებლობაში იქნება. მე დარწმუნებული ვარ, რომ ამგვარი ქცევით თქვენ გამოამყდავენთ არა მარტო თქვენს დილსულოვნებას, არამედ მიიღებთ კონგრესის და ყველა ამერიკელ ხომალდის მფლობელის დასტურს.

„მაქვს პატივი, ბატონებო, დავრჩე თქვენი უმდაბლესი და მორჩილი მსახური ბ. ფრანკლინი, ამერიკის შეერთებულ შტატების სრულუფლებიანი მინისტრი საფრანგეთის სამეფო კართან“.

ამ წერილის მიზაძვით, საფრანგეთის უქრისტიანეს მეფის მინისტრებმაც გადაწყვიტეს არ დაეწიათ ძირს ფრანგული განათლების დიდება და ერთი კვირის შემდეგ მათაც შეადგინეს წერილი, საზღვაო მინისტრის სარტინის ხელის მოწერით, საფრანგეთის ყველა სამხედრო ხომალდის მეთაურის სახელზე. ეს წერილი შეეხებოდა ხომალდებს „გაბედულებას“ და „აღმოჩენას“, რომლებიც გამგზავრებული არიან აღმოჩენათა მოსახდენად „იპაონიის და კალიფორნიის ზღვებში, ნაპირებთან და კუნძულებთან“. წერილში გამოქმული იყო მეფის სურვილი, რომელიც ბრძანებდა მოპყრობოდნენ კუკს, როგორც ნეიტრალურ მოკავშირე სახელმწიფოს ხომალდის მეთაურს და მასთან შეხვედრისას გადაეცდოთ მისთვის მეფის ბრძანება მის შესახებ და თან გაეფრთხილებინათ, რომ მასაც აგრეთვე უნდა შეეკავებინა თავი ყოველგვარი მტრული მოქმედებისაგან.

ფრანკლინი მოქმედებდა საკუთარი შეხედულებით. მას არც კი უხსენებია კაპიტანი კლერკი. კონგრესმა კი, გაიგო რა წერილის შინაარსი, გამოსთქვა უკმაყოფილება თავისი ელჩის მოქმედებით, რომელმაც მეცნიერების ინტერესი პოლიტიკის ინტერესზე უფრო ძალდა დააყენა. თვითნებური განკარგულება მაშინვე გაუქმებული იქმნა და კონგრესმა გასცა ბრძანება, რომლითაც ავალებდა ამერიკულ ხომალდების მეთაურებს ხელში ჩაეგდოთ კაპიტან კუკის ხომალდი. ინგლისელთა მოგზაურობა ამერიკის დასავლეთ ნაპირების გასწვრივ არ მოსწონდა შტატების მთავრობას. ასევე მოიქცა ესპანეთიც, რომელსაც ეშინოდა, რომ ინგლისელები აღმოაჩენენ ჩრდილო დასავალს და ამით შექმნიან მუქარას მის ამერიკულ კოლონიებისათვის. საზღვაო მინისტრმა უარი განაცხადა მეცნიერთა ყოველ-

გვარ მუამდგომლობაზე ფრანკლინის წერილის მსგავსი ბარათის შედგენის შესახებ.

როდესაც, ბოლოს, სამწუხარო ცნობამ მიაღწია ინგლისამდე, ლონდონის საზოგადოებაში წარმოითქვა მრავალი საქებარი სიტყვა. დაიწერა უამრავი წერილი და ნეკროლოგი, პარლამენტში და სალონებში მხოლოდ კუქზე ლაპარაკობდნენ. სახელოვანი ლორდები ამბობდნენ სიტყვებს, მოჰყავდათ ციტატები „დაბადებიდან“. „გაბედულების“ კაპიტანს თითქმის ღმერთს აღარებდნენ, ახალ მოდის პოეტები უძღვნიდნენ კუქს სახობო ლექსებს და აჯილდოებდნენ მას „ნაზის“ ეპიტეტიო. ანნა მორმა, ფიც ჯერალდ გრესსინმა, ელენ ვილიამსმა და სევარდმა უძღვნეს კუქს უამრავი ლექსი. სამეფო საზოგადოებამ ჩამოასხა ოქროს და ვერცხლის მედალები კაპიტანის პროფილით, მედალები უთავაზეს საფრანგეთის და პოლონეთის მეფეს და რუსეთის დედოფალს¹. კუქის მეუღლემ და ფრანკლინმაც მიიღეს მედალები. არ დავიწყებიათ საადმირალო სამმართველოს პირველი ლორდიც, რომელმაც საკუთარი ღირსების სრული შეგნებით მოწყალედ მიიღო „დამსახურებული“ ჯილდო. კაპიტანის ოჯახი უზრუნველყვეს მუდმივი პენსიით და აგრეთვე შემოსავლის ნახევრით უკანასკნელი მოგზაურობების გამოცემისაგან. სერ. ხიუგ პალისერმა თავის ბეკინგამშირის მამულის ბაღში აღმართა ბოძი და ზედ გამოკვეთა მგრძნობიარე, საქებარი სიტყვები მეგობრის ხსოვნის პატივსაცემად. საფრანგეთის და იტალიის აკადემიკოსებმა წარმოსთქვეს ბრწყინვალე სიტყვები კუქის გარდაცვალების გამო.

ყველა ოფიციალური წესი შესრულებულ იქნა. ლედი და ჯენტლმენების ეროვნული სიამაყის გრძნობა დაკმაყოფილდა. ომიანობის და საფრანგეთიდან მოახლოვებულ ქარიშხლის საშიშ ეპოქაში საზოგადოების ყურადღება დიდ ხანს ვერ შეჩერდებოდა კუქის ბედობაზე. ამგვარად, საზოგადოებამ გააკეთა ყველაფერი, რაც კი შეეძლო მისი ხსოვნის უკვდავსაყოფად, მიუხედავად მისი დიდი დამსახურებისა და სრული თავგანწირვისა ბურჟუაზიის საქმისათვის, მას მაინც ვერ დაევიწყებინა კუქის „ბნელი წარმოშობა“ და სახელმწიფოს „საუკეთესო ადამიანებმა“ იკადრეს და შეიფერეს „მოჯამაგირის შვილი“ მხოლოდ იმიტომ, რომ იგი მთელი თავისი სიცოცხლე ემსახურებოდა მათ ინტერესებს.

საფრანგეთის რევოლუციის ქარიშხალმა სერიოზულად დააშინა ინგლისის ბურჟუაზია. ოპოზიციის ლიდერებმა საჩქაროდ მიმა-

¹ ეკატერინე II-მ გადასცა ეს მედალი რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის მუზეუმს.

ლეს რეფორმების პროექტები და გაუწოდეს ხელი „მეფის მეგობრებს“. არისტოკრატებმა და ვაჭრებმა, ინტელიგენტებმა და მოხელეებმა შეკრეს თავდაცვის კავშირი. პარტიული დავა დაეიწყებულა იქნა მოახლოებულ ხიფათის გამო. ტორები და ვიკები მგრძნობიარედ დაძმობილდნენ. მეფე გეორგისათვის დადგა დიდი ხნის ნანატრი საათი.

ლუი XVI-ს სიკვდილით დასჯამ გამოიყვანა ინგლისი ნეიტრალურ პოზიციიდან, საფრანგეთის ელჩი წავიდა ლონდონიდან. პარიზის კონვენტმა ომი გამოაცხადა.

ინგლისი თავისი თავის ერთგული იყო. იგი იმარჯვებდა ზღვაზე და უმიზნებდა უმთავრესად, ოსტ და ვესტ-ინდოეთის ფრანგულ კოლონიებს. სახელმწიფოს შიგნით სიმშლით და სიძვირით გამწარებულ ხალხის უკმაყოფილება იზრდებოდა, იგი თავს იჩენდა ხოლმე აჯანყების სახით, რომელთაც მთავრობა ახშობდა უსასტიკესი ზომებით. პარლამენტი გამუდმებით აქვეყნებდა განსაკუთრებულ კანონებს. მდგომარეობის შეცვლამ საფრანგეთში და ბონაპარტის ლაშქრობამ ეგვიპტეში გააუარესა მდგომარეობა და „შეერთებულ ირლანდიელების“ ამბოხებამ აანთო სამოქალაქო ომის ცეცხლი. მეფის მთავრობამ სისხლში ჩაახრჩო რევოლუციის ალი და მოისყიდა ირლანდიის ბურჟუაზია, რომელმაც გასცა ხალხი.

კონტინენტზე გრგვინავდა ნაპოლეონის სახელი. ახალი საუკუნე ინგლისისათვის დაიწყო ზარბაზნების ხმაურით, რომელიც არყევდა მთელ ევროპას. მთელ რიგ ხელშეკრულებათა ძალით, ინგლისის რამდენიმე კოლონია საფრანგეთის, ესპანეთის და ჰოლლანდიის ხელში გადავიდა. საფრანგეთის იმპერიამ ემუქრებოდა ინგლისს. ევროპული ნავსადგურების დაკეტვით. 1803 წელს ინგლისმა კვლავ გამოუცხადა ომი საფრანგეთს. უხეირო პრემიერმა ადინგტონმა დაუთმო თავისი ადგილი პიტტს, რომელიც გადადგა ორი წლის წინეთ, ბურჟუაზიული ინგლისი ხედავდა მასში თავის მხსნელს, პიტტმა გამოუცხადა ომი ესპანეთს და შეკრა კავშირი რუსეთთან. ადმირალმა ნელსონმა გაანადგურა საფრანგეთ-ესპანეთის ფლოტი ტრაფალგართან, მაგრამ ბონაპარტმა დაამარცხა მოკავშირენი ხმელეთზე და გამოაცხადა ინგლისის ნავსადგურების ბლოკადა. ინგლისის ხომალდები და საქონელი მან გამოაცხადა საერთო დავლად. ტილზიტის ზავმა და საფრანგეთ-რუსეთის მოულოდნელმა დამეგობრებამ კვლავ გაანაპირა ინგლისი. ფოკსის და გრენვილლის სამინისტრო (პიტტის გარდაცვალების შემდეგ), უხერხულად მოძრაობდა პოლიტიკის დამღუპველ ბრაგებში.

სავაჭრო კაპიტალი უდიდეს ზარალს განიცდიდა და მთავრობა ჩაება ომში, რომ კონტრაბანდული ვაჭრობა მაინც შეენარჩუნებინა. ზღვაზე ბატონობის შესანარჩუნებლად, იგი სახელმწიფოს უკანასკნელ წვესს სწურავდა და ახრჩობდა ხალხს გადასახადებით და ბაჟებით.

ვენის ზავი, — გამარჯვების დასაწყისი იყო. ზავები და ნავსადგურები კვლავ გაიხსნა, ინგლისმა კვლავ წამოიწია ევროპულ სახელმწიფოთა პირველ რიგში. უდიდესმა კოლონიალურმა შენაძენებმა, განმტკიცებულმა საფრანგეთის საბოლოო დამარცხებით ვატიერლოოსთან და საერთო ზავით, კვლავ აღადგინეს ინგლისის ძლიერება. უმთავრესი მეტოქე დამარცხებული იყო. კანადა, სამხრეთი აფრიკა, ინდოეთი და ავსტრალია გადაიქცენ ინგლისის სამრეწველო კაპიტალის უმდიდრეს ბაზად. ინგლისის ტექნიკის სიმალლემ, სხვა ქვეყნებთან შედარებით, დაამარცხა მისი მეტოქეები. ინგლისის საქონელმა აავსო მსოფლიო ბაზარი. XIX საუკუნის შუა რიცხვებში ინგლისის კოლონიალურმა ექსპანსიამ სრულ აყვავების ხანას მიაღწია. სამრეწველო კაპიტალმა დაიჭირა გაბატონებული მდგომარეობა. კოლონიალურ ნედლეულის სიზღვემ და კოლონიებიდან სურსათის შემოტანამ. ინგლისში საგრძნობლად დასწია ფასები. მრეწველობის მიერ მტაცებლური წესით მოპოებულ მოგებისა და კოლონიალურ მონათა უფასო შრომის წყალობით, რამდენიმედ ამალდა ინგლისის შუშათა კლასის საარსებო დონე. რევოლუციური მოძრაობა გაქელილი კაპიტალის ჩექმით, თანდათან ცხრებოდა.

ბრიტანეთის ლომმა, მაძლარმა და კმაყოფილმა, განცხრომით ჩასთვლიმა.

ს ა რ ა ლ ი

უფლება ცხოვრებაზე	10
პირველი მოგზაურობა	21
მეგობრები და მტრები	48
მეორე მოგზაურობა	65
„სამხრეთის უცნობ მიწისაკენ“	75
პირველი წრე	84
მეორე წრე	94
ოქროს ხომალდი	119
მესამე მოგზაურობა	141
ამხანაგობის კუნძულები	150
ბერინგის კვალზე	160
თოთხმეტი თებერვალი:	176
მემკვიდრეობა	191

ქართული თარგმანის რედაქტორი: პროფ. გ. გეხტმანი

კორექტორი: ტ. სანიკიძე

მთარგმნელი: ფ. გოციელი

წიგნი გადაეცა ასაწყოებად 7/II—1936 წ.

ხელმოწ. დასაბ. 25/III—1936 წ.

მთავლიტის რწმუნებული № დ—79

ტირაჟი 2000 შეკვეთა № 58.

ქალაქის ზომა 62×94

წიგნის ზომა 6×10

გამოვიდა 1936 წლის 31 მარტს

ფასი 5 მან.

91

3 652

